

מדריך למורה

מסכת קידושין

חיים אפרתי

תוכן העניינים

4.....	תיכנון שנתי
6.....	מבוא
15.....	יחידה א – פתיחה למסכת
16.....	יחידה ב – מצוות אבות ובנים, מצוות שגברים ונשים חייבים בהן, מצוות שנשים פטורות מהן
19.....	יחידה ג – כל מצוות הבן על האב
22.....	יחידה ד – מקור חיוב האב למול את בנו
24.....	יחידה ה – חיוב האב לפדות את בנו
27.....	יחידה ו – סדר הקדימות בפדיון האב ובנו
31.....	יחידה ז – סדר הקדימות בפדיון בנו ועלייה לרגל
35.....	יחידה ח – מקור חיוב האב ללמד את בנו תורה והפטור לאישה
37.....	יחידה ט – המעשה בתנין בעל שבעה ראשים
40.....	יחידה י – ללמוד תורה ולישא אישה
44.....	יחידה יא – עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה?
47.....	יחידה יב – חלוקת הזמן בלימוד מקצועות התורה
48.....	יחידה יג – מספר המילים והפסוקים בתורה
50.....	יחידה יד – שיטת הלימוד הרצויה
53.....	יחידה טו – הגנתה של התורה מפני יצר הרע
55.....	יחידה טז – חובת האב להשיא אישה לבנו וללמדו אומנות
58.....	יחידה יז – מצוות האב על הבן
60.....	יחידה יח – שלושה שותפים באדם
63.....	יחידה יט – אבא אומר: השקיני מים, ואמא אומרת: השקיני מים
67.....	יחידה כ – מצוות כיבוד הורים מקדשת את שם ה' בעולם
68.....	יחידה כא – עד היכן כיבוד אב ואם?
71.....	יחידה כב – גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה
73.....	יחידה כג – מעשי חכמים בכיבוד הוריהם
77.....	יחידה כד – המעשה בכיבוד אמו של רב אסי

80	יחידה כה – כיבוד הורים ומוראם בחייהם ולאחר מיתתם
83	יחידה כו – כיבוד אב ואם משל מי?
90	יחידה כז – כיצד מעירים לאבא?
93	יחידה כח – רב שמחל על כבודו
95	יחידה כט – נשיא ומלך שמחלו על כבודם
97	יחידה ל – מִפְּנֵי שִׁבְהַ תְּקוּם וְהַדְרֹת פְּנֵי זָקֵן
101	יחידה לא – חובת קימה מפני חכמים כשיש חסרון כיס בדבר
104	יחידה לב – חובת קימה מפני חכמים במקום שאין הידור
106	יחידה לג – הלכות בעניין הקימה לחכם
108	יחידה לד – מניעת טרחה מהציבור על ידי החכם
111	יחידה לה – חיוב עמידת תלמיד מפני רבו
113	יחידה לו – בן שהוא רבו של אביו – מי עומד מפני מי?
115	יחידה לז – האם רכוב נחשב כמהלך?
117	יחידה לח – האם יש חובה לעמוד מפני ספר תורה?
119	יחידה לט – אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוץ
120	יחידה מ – מקור הדין שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן
122	יחידה מא – איסור ייחוד עם נשים
126	יחידה מב – באיזה מצב מותר לאישה להתייחד עם שני אנשים?
128	יחידה מג – העונש על ייחוד
133	יחידה מד – התגרות השטן באמוראים
135	יחידה מה – דיני ייחוד עם קרובות
137	יחידה מו – דיני הרחקה מעריות
138	יחידה מז – איזו אומנות ילמד אדם את בנו?
140	תשובות לחידוני א"ב
144	ראשי פרקים לעבודה שנתית - כיבוד הורים ומוראם
146	מבחן בקיאות שכבתי
148	הצעה לחידון פומבי לכל תלמידי חטיבת הביניים
151	שאלות לקהל במהלך החידון
152	ביבליוגרפיה

תכנון לימודים שנתי

הערה: מובן כי הזמן שיש להשקיע בכל יחידה נתון לשיקול המורה ולאופי הכיתה. הטבלה שלהלן הינה המלצה. כמו כן, יש להעיר שבשנת לימודים ממוצעת יש כ-34 שבועות לימוד. ההמלצה היא לגמור את החוברת במשך כ-100 שעות הוראה נטו. (שעה הכוונה ל-45 דקות מלאות).

מספר שעות

תכנון לימודים שנתי

- 2..... יחידה א' - מצוות אבות ובנים, ומצוות שאנשים ונשים חייבים או פטורים מהם
- 2..... יחידה ב' - כל מצוות הבן על האב
- 2..... יחידה ג' - מי חייב לקיים מצוות ברית מילה?
- 2..... יחידה ד' - מי חייב לקיים מצוות פדיון הבן? ()
- 2..... יחידה ה' - הוא לפדות ובנו לפדות
- 2..... יחידה ו' - דינים שונים בהלכות פדיון הבן
- 2..... יחידה ז' - המקור לחיוב האב ללמד את בנו תורה ולפטור האם
- 2..... יחידה ח' - הוא ללמוד ובנו ללמוד
- 2..... יחידה ט' - ללמוד תורה ולישא אשה
- 2..... יחידה י' - גיל הנישואין
- 2..... יחידה י"א - עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה
- 2..... יחידה י"ב - חשיבות לימוד הסב לנכדו
- 1..... יחידה י"ג - לעולם ישלש אדם שנתיו
- 2..... יחידה י"ד - מספר המילים והפסוקים בתורה
- 2..... יחידה ט"ו - חשיבות הבקאות בתורה
- 2..... יחידה ט"ז - נמשלה תורה כסם חיים
- 2..... יחידה י"ז - קשה יצר הרע
- 2..... יחידה י"ח - להשיאו אשה וללמדו אומנות
- 2..... יחידה י"ט - כל מצות האב על הבן
- 2..... יחידה כ' - כיבוד הורים וכבוד המקום
- 2..... יחידה כ"א - מלוא כל הארץ כבודו
- 2..... יחידה כ"ב - אבא אומר השקיני מים ואמא אומרת השקיני מים
- 2..... יחידה כ"ג - יחס אומות העולם למצוות כיבוד הורים
- 2..... יחידה כ"ד - כיבוד ההורים של אבימי
- 2..... יחידה כ"ה - מעשי חכמים בכיבוד הורים
- 2..... יחידה כ"ו - מעשה על כיבוד אם של רב אסי
- 2..... יחידה כ"ז - מכבדו בחייו ומכבדו במותו
- 3..... יחידה כ"ח - משל אב או משל בן?
- 2..... יחידה כ"ט - איך מעירים לאבא?

- 2..... יחידה ל' – האב והרב שמחלו על כבודם
- 3..... יחידה ל"א – נשיא ומלך שמחלו על כבודם
- 2..... יחידה ל"ב – מפני שיבה תקום והדרת פני זקן
- 3..... יחידה ל"ג – בירור שיטות תנא קמא ורבי יוסי הגלילי
- 2..... יחידה ל"ד – ההיקש בין "תקום" ל"והדרת"
- 2..... יחידה ל"ה – עמידה בפני חכם בבית המרחץ
- 2..... יחידה ל"ו – התעלמות מעמידה בפני חכם ודין רב מובהק
- 2..... יחידה לז' – מניין לזקן שלא יטריח וכיבוד זקני גוים
- 2..... יחידה ל"ח – כמה פעמים ביום צריך לעמוד מפני הרב?
- 2..... יחידה ל"ט – עונשו של תלמיד חכם שאינו עומד מפני רבו
- 2..... יחידה מ' – בנו והוא רבו
- 2..... יחידה מ"א – רכוב כמהלך
- 2..... יחידה מ"ב – עמידה מפני ספר תורה ומפני חכם בשעת הלימוד
- 2..... יחידה מב – באיזה מצב מותר לאישה להתייחד עם שני אנשים?
- 2..... יחידה מג – העונש על ייחוד
- 3..... יחידה מד – התגרות השטן באמוראים
- 2..... יחידה מה – דיני ייחוד עם קרובות
- 2..... יחידה מו – דיני הרחקה מעריות
- 2..... יחידה מז – איזו אומנות ילמד אדם את בנו?

מבוא

מבנה החוברת

בתחילת כל יחידה מובאת פתיחה שמסבירה לנו בקצרה מה נלמד בסוגיה.

לאחר הפתיחה עימדנו את הגמרא על פי העקרונות הבאים:

- א. כל שלב (שאלה תשובה ראיה) מתחיל בשורה חדשה.
- ב. המקורות התנאיים (משנה וברייתא) צבועים בצבע בורדר.
- ג. המונחים התלמודיים (ורמינהו, מיתבי, אילימא, איבעיא להו) צבועים בצבע ירוק.
- ד. שמות החכמים צבועים בצבע כתום.

להלן קישור למבחן המפמ"ר בכיתה ח לשנת התשפ"ה

[/https://talmud-toshba-hemed.education.gov.il](https://talmud-toshba-hemed.education.gov.il)

החוברת בנויה לפי ששת ההישגים בתורה שבעל פה

https://pop.education.gov.il/tchumey_daat/toshba/elementary/pedagogy/skills-main-gmara-teaching

א. יסודות תורה שבעל פה

ב. מושגי תוכן

ג. אוצר מילים, קריאה והיגוי

ד. מבנה

ה. הבנה פרשנות והיסק

ו. ערכים ורלוונטיות

לאחר השלב של קריאת עימוד הגמרא לפני לימוד הסוגיה אפשר לזהות את מבנה הסוגיה.

לאחר שהמורה קורא בצורה מוטעמת את הסוגיה לפי עימוד הסוגיה, אנו מתחילים לעבד את

הסוגיה בהתאם לששת השלבים שמובאים באתר ראה קישור לעיל.

המורה יסביר כיצד אפשר לנבא את מהלך הסוגיה בעזרת המונחים התלמודיים שמובאים בסוגיה.

לאחר מספר שיעורים שהמורה מדגים, ייתן המורה לתלמידים לנבא עצמם את מהלך הסוגיה על פי

המונחים התלמודיים. לאחר העימוד אנו עובדים על אוצר מילים ארמיות המובאות בסוגיה. התלמיד

נדרש לתרגם את המילים בארמית המופיעות בסוגיה ולעזרתו תרמילון.

לאחר מכן נדרש התלמיד לתרגם משפטים שלמים לעברית או שהמשפטים מהסוגיה מתורגמים

לעברית, והתלמיד נדרש לכתוב אותם בארמית כפי שהם מופיעים בסוגיה. מטרתנו שהתלמיד לא רק

יבין את המילה אלא יבין את המשפט השלם.

בשלב הבא אנו עובדים על מבנה הסוגיה. התלמיד נדרש למצוא את מרכיבי הסוגיה (קושיה תירוץ

וכו') ומילות המפתח, והוא יכול להיעזר בעימוד הסוגיה.

בחוברת יש הסבר למושגי התוכן המובאים בסוגיה.

השלב הבא שאלות תוכן לפי סדר הסוגיה (הבנה, פרשנות והיסק).

לאחר הדיון אנו מפנים שאלות לרמב"ם המובא בנספח, כדי לדעת את פסק ההלכה.

ובסיום, דברים אקטואליים ערכים ומסקנות מלימוד הסוגיה - "על הסוגיה", וכן קומיקס שמתאר

דוח שיח בין אב לבן וחבר, שמציף שאלות אקטואליות וערכים המובאים בסוגיה.

בהרבה סוגיות מובא תרשים גרפי המסכם את הסוגיה.

הדגשנו במיוחד בחוברת את ידיעת המונחים התלמודיים ותפקידם בסוגיה. חשוב מאוד שהתלמיד

יידע את המשמעות המדויקת של המונחים בש"ס, כי הם המפתח להבנת מבנה סוגיה תלמודית, וזה

יעזור לו גם בלימוד סוגיות אחרות בש"ס.

הקשיים

- א. לשון הגמרא היא ארמית, שהיא שפה זרה לתלמידים.
- ב. המבנה של הטקסט. בגמרא אין דירוג דידיקטי מהקל לכבד בתוך הסוגייה ובין הסוגיות. כדי לפתור בעיה מסוימת או כדי להוכיח צדקת דעה מסוימת מביאה הגמרא לעיתים עניינים הרחוקים מאוד מהעניין הנידון לפנינו ועל התלמיד להתרכז תחילה בעניינים החדשים, כדי להבין את הקשר בינם ובין הסוגייה הנלמדת. התלמיד אינו מבין תמיד את המבנה, הסדר והחוכמה הטמונים בסוגיית הגמרא.
- ג. צורת הדף מסובכת ומרתיעה. הטקסט לא כתוב בצורה מובנת: שאלה לחוד ותשובה לחוד, פסוק מהתנ"ך בכתב שונה וכו'. לצורך זה בנינו את עימוד הסוגייה שיקל על התלמיד להתמצא בה.
- ד. החשיבה וההיגיון התלמודי אינו זהה תמיד עם מהלך המחשבה האנושי. התורה היא עניין אלוקי.
- ה. התלמיד אינו מוצא עניין בלימוד הגמרא. לימוד זה הינו מופשט ורחוק מעולמו. במטרה להתגבר על קשיים אלו נציע בעזרת ה' דרכים חדשות בחוברת זו.

הכנת השיעור

המטרה היא שהתלמיד יאהב את הגמרא. אם התלמיד יבין את הגמרא ויבין כיצד היא בנויה, אנו מקווים שההבנה תביא לאהבה. לאחר שהמורה למד את הסוגייה כדבעי; ישים לב לקשיים שעומדים בפני התלמידים בסוגייה. רצוי שהוא יעבור על כל השאלות בחוברת ויענה עליהן בכתב, וכך ישים לב לקשיים שעומדים בפני התלמידים. המורה יחליט אילו שאלות יינתנו לתלמידים בכיתה, אילו שאלות יינתנו כעבודת בית, אילו שאלות אתגר יינתנו כשאלות רשות למצטיינים, אילו שאלות לא יינתנו לתלמידים. השאלות המסומנות בכוכבים מיועדות לתלמידים מצטיינים. לפניכם בקישור מצגת לבניית שיעור.

מצגת - מבנה שיעור גמרא איכותי – מרכז שטיינזלץ

https://www.youtube.com/watch?v=BaimoeNDjaE&list=PL0qsnZ7fML_ACjIxxgPvYF3Io1AkHRJ8w&index=4&ab_channel=%D7%A2%D7%A8%D7%95%D7%A5%D7%9E%D7%A8%D7%9B%D7%96%D7%A9%D7%98%D7%99%D7%99%D7%A0%D7%96%D7%9C%D7%A5

מבנה השיעור

- ככלל, רצוי שתלמידים ילמדו בעצמם או יעבדו כמה שיותר, ופחות שהמורה ידבר.
- א. לפתוח בסיפור מקרה בלי קשר לשיעור. לדוגמא ביחידה "כיבוד הורים משל מי" סיפרנו על אח אחד מ 5 אחים שטיפל במסירות באימו החולה והוציא עליה הוצאות גדולות. כשהאם נפטרה והשאירה דירה כירושה טען האח שהדירה שייכת לו, כיוון שהוא הוציא על האימא הוצאות כשווי הדירה. הוא פתח קלסר ובו מתויקות כל ההוצאות והתברר שהוא צדק. האחים התנגדו. ניתן לתלמידים להתווכח האם מגיע לבן את הדירה. כל תשובה חייבת נימוק.
 - ב. הסבר המושגים הנמצאים ביחידה.
 - ג. עיון במבנה הגמרא.
 - ג. המורה יקרא בהטעמה את הסוגייה מעימוד הגמרא.
 - ד. עשיית העבודות שבחוברת
 - ה. בדיקת העבודות וסיכום

ניבוי מבנה הסוגייה בעזרת המונחים התלמודיים

לדוגמא:

החשיבות של ניבוי מבנה הסוגייה בגמרא לפי המונחים (התלמודיים) (תמרוורים)
הסיבות המרכזיות

א. הבנת ההיגיון הפנימי של הגמרא

הסוגיות התלמודיות נבנות לפי דפוסים קבועים של שאלה, תשובה, קושיה תירוץ וכו'. זיהוי המונחים התלמודיים כמו איתמר, מיתיבי. ורמינהו ועוד, מאפשר לנו לעקוב אחרי מהלך הדיון ולפענח את מבנה הסוגייה בקלות.

ב. יכולת לימוד עצמאית וניתוח עמוק יותר

כאשר הלומד מכיר את המונחים ואת תפקידם בסוגייה, הוא יכול להבין את הדיון בצורה שיטתית, לחזות כיצד הסוגייה מתפתחת ולהסיק מסקנות בכוחות עצמו מבלי להסתמך רק על פרשנים.

ג. ייעול ושיפור תהליך הלמידה

ידיעת המונחים ומבנה הסוגייה מאפשרת ללומד לזהות במהירות היכן נמצאת השאלה המרכזית, מהי מטרת הדיון ואיך הוא מתפתח, מה שחוסך זמן וממקד את הלימוד.

ד. הקלת זכירת הסוגייה והעברתה לאחרים

כאשר הלומד מזהה את המבנה של הסוגייה, קל לו יותר לזכור אל שלבי הדיון ולהסביר אותם לאחרים בצורה ברורה. ויש לו יותר ביטחון בשחייה בים הגמרא.

דוגמא ראשונה

בעזרת עימוד הגמרא ביחידה יא "עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה" בתחילת דף ל ע"א נבא את מבנה הסוגייה

א. שאלת הגמרא: "עד היכן" מנסה לקבוע את הגבול של דין מסוים.

ב. אמר רב - תשובה של אמורא שנותן גבול לדין שהובא.

ג. מיתיבי - קושיה על דברי רב ממקור תנאי (משנה או ברייתא). שים לב אחרי המונח מיתיבי בדרך כלל יבוא בגמרא מקור תנאי (משנה או ברייתא).

ד. כזבולון בן דן... - הגמרא מנסה ליישב את הקושיה מהברייתא.

ה. והתניא - הגמרא מקשה על תשובת הגמרא מברייתא (והא תניא - הפירוש המילולי והרי שנינו בברייתא). אמורא לא יכול לחלוק על תנא. לכן האמוראים נקראו בשם זה שפירושו מתורגמנים כי הם אינם יכולים לחלוק על תנאים.

ו. הוא דאמר כי האי תנא - הגמרא מתרצת: האמורא דיבר לפי תנא אחר בברייתא, ולכן לא קשה עליו מהמקור התנאי.

דוגמא נוספת

בעזרת עימוד הגמרא ביחידה "כיבוד הורים משל מי" בתחילת דף לב ע"א נמצא את מבנה הסוגייה.

המבנה הוא:

א. איבעיא להו - הצגת בעיה בגמרא שאפשר לפותרה בשני אופנים.

ב. והלכתא - הכרעה ופסק הלכה בבעיה

ג. מיתבי - קושיה מברייתא על פסק ההלכה הגמרא מביאה בדרך כלל מקור תנאי שכתוב בעברית.

ד. תירוץ - על ידי אוקימתא, העמדה במקרה מסוים.

ה. תא שמע - קושיה מברייתא על מי שאומר משל בן.

ו. לא צריכא... - תירוץ על יד העמדה במקרה מסוים.

ז. אי הכי - קושיה על התירוץ

ח. אפילו הכי - תירוץ

המורה ירגיל את התלמידים לנבא את מבנה הסוגיה לפי המונחים התלמודיים וייעזר בעימוד הסוגיה שמובא בתחילת הסוגיה. בכך יקנה המורה לתלמידים מיומנות שתעזור להם בלימוד הגמרא במסכתות הבאות, ויעזור להם לענות על שאלת המבנה בחוברת. בתחילה המורה יעשה זאת בכיתה יחד עם התלמידים, ולאט לאט ירגיל את התלמידים לעשות זאת בכוחות עצמם. מיומנות חשובה מאוד שתקנה לתלמידים בטחון לשחות בים הגמרא.

משחק מילים בארמית

מדריך מפורט ליצירת משחק מילים בארמית באמצעות wordwall

1. הכנת רשימת מילים בארמית עם תרגומן לעברית.

2. כניסה לאתר wordwall

התחבר או צור חשבון חדש אם אין לך.

3. בחר את סוג המשחק המתאים לך. יש באתר כמה אפשרויות שמתאימות למשחק מילים.

א. התאמה - התאמת מילה בארמית לתרגומה בעברית

ב. חידון - שאלות עם אפשרויות בחירה לגבי תרגום מילים בארמית

ג. גלגל המזל - גלגל מסתובב עם מילים בארמית

4. הזנת המילים למשחק

לאחר שבחרת את סוג המשחק, הזן את המילים בארמית ואת התרגומים המתאימים להן.

לדוגמה, אם בחרת התאמה, הזן כל מילה בארמית והצמד לה את התרגום בעברית. התאמת עיצוב המשחק

לאחר הזנת המילים, תוכל לבחור עיצוב וצבעים שיתאימו למשחק. תוכל גם להוסיף תמונות (אם יש צורך), כדי להפוך את המשחק למושך יותר.

6. שמירה ופרסום המשחק

לחץ על שמור ופרסם. תוכל לשתף את המשחק עם אחרים על ידי שליחת הקישור.

7. הפעלת המשחק ושיפורו

שחק במשחק כדי לבדוק שהוא עובד כמו שצריך. אם יש צורך, ערוך את הפריטים, כדי לשפר את החוויה.

8. קישור למשחק שהכנת <https://wordwall.net/resource/88756525>

יש ללחוץ על start. לאחר שהכנת משחק בעזרת המילון בסוף החוברת אתה יכול להפעיל אותו משחק בכמה וריאציות: התאמת מילים, חידון טלויזיה, גלגל המזל.

תלמידים בהכנת משחקים ומצגות

אפשר לבקש מהתלמידים להכין משחקים על מילים וכן על מונחים. ומידי פעם אחד התלמידים יציג את מעשה ידיו בפני הכיתה. וכן אפשר לבקש מהתלמידים להעביר מהתרשימים למצגות ולהסביר את המצגת בכיתה. התלמיד יתרגל לעמוד לפני כיתה

ולדבר. כל פעילות תקבל ניקוד שיצטרף לציון הסופי. התלמידים שירצו יעבירו פעילות על התנאים והאמוראים שמוזכרים בגמרא.

שאלת שאלות

המורה יעודד את התלמידים לשאול שאלות על המשנה. הדגמה במדריך למורה על משנה א מהלך השיעור

יש סוגיות שבהן רצוי שהמורה יפתח דיון עם התלמידים על העניין הנדון בסוגיה לפני לימוד הסוגייה, ויעורר את סקרנותם. לדוגמה בסוגיה "כיבוד הורים משל מיי" כמו שהבאנו לעיל.

שילוב העבודות במהלך השיעור

קשה לתלמיד להיות פסיבי שיעור שלם. לאחר כ- 20 דקות שהמורה מסביר הוא מפנה אותם לעשיית העבודה שבחבורת. העבודות בחבורת הן חלק מתהליך הלמידה, והן מהוות נדבך חשוב בבניית השיעור. רצוי לתת בכל שיעור עבודה בכתב. עבודה כזו במהלך השיעור מגוונת מאוד את השיעור, כל תלמיד חייב לחשוב ולכתוב, ובכך אנו מפעילים את כל התלמידים.

כאשר התלמידים עובדים בכיתה, מתפנה המורה לטיפול בתלמידים המתקשים. רצוי לחלק את התלמידים לחברות קבועות לפרק זמן מסוים, ולאחר פרק זמן להחליף על פי הצורך. חשוב מאוד לבדוק את העבודות שהוכנו על ידי התלמידים, ולשתף הרבה תלמידים בקריאת התשובות.

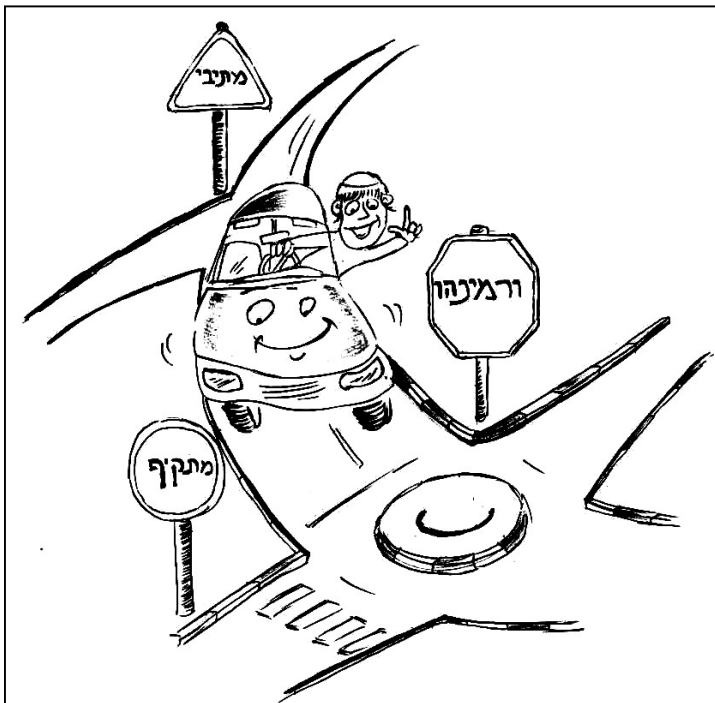
יש סוגיות שהמורה יבקש מהתלמידים ללמוד את הסוגייה בחברותא. אם התלמידים מסוגלים ללמוד בחברותא המורה ירבה בסוג זה של פעילות.

תנאים ואמוראים

המורה ידריך את תלמידיו להבחין בין ברייתא לבין משנה, בין חומר תנאי לחומר אמוראי. בעמוד הגמרא אנו צבענו את המקורות התנאיים בצבע בורדו. רצוי להפעיל את התלמידים בסיכום על התנאים והאמוראים הנזכרים פעמים רבות בגמרא, כגון רב יוסף, אביי, רבא, רב אשי ולעודד את התלמידים להרצות על עבודתם בפני הכיתה.

מונחים תלמודיים

חשוב שהמורה יבהיר לתלמידים את חשיבות ידיעת המונחים התלמודיים. יש בגמרא מערכת כללים המסודרת בצורה שיטתית ועקבית. אין מקריות בשימוש במונחים, ולכל מונח יש תפקיד מוגדר וברור. לכן ידיעת המונחים תיתן לתלמידים כלים להתמודד עם סוגיות חדשות. המונחים תלמודיים הם התמרורים שלנו בסוגיה. אין כאן טעות. אין מדובר בשיעור בזהירות בדרכים. גם בגמרא יש תמרורים. בגמרא יש מילות מפתח, הרומזות לנו בדומה לתמרורים על מה שעומד להתרחש במהלך סוגיית הגמרא. אם נשים לב למונחים אילו, נדע באופן כללי מה שעומד להתרחש בסוגיה, ודבר זה יקל על התלמיד ויתן לו בטחון בהתמצאות בשבילי הסוגיה. למשל שמופיע המונח "מיתבי" התלמיד צריך לדעת שבדרך כלל

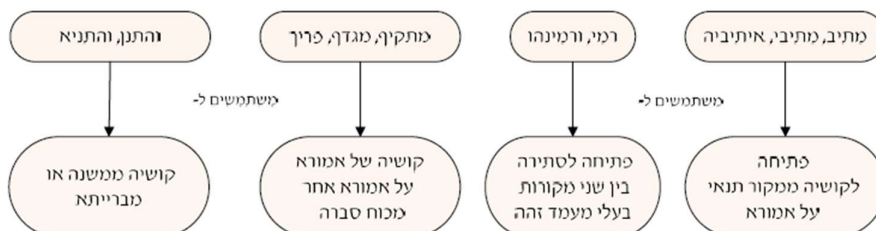

הגמרא תביא ברייתא (מקור תנאי) להקשות על אמורא. התלמיד יידע שלפניו ברייתא. הברייתא כתובה בעברית ולפי זה הוא יודע היכן היא מסתיימת.

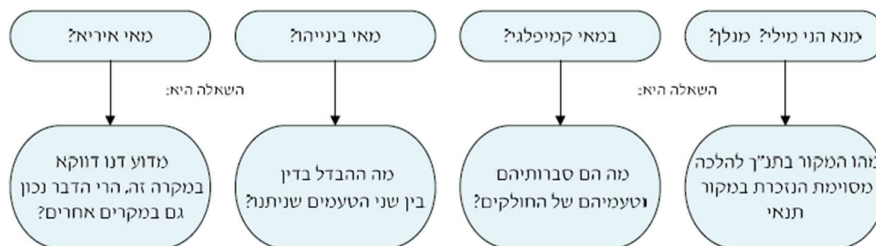
ורמינהו – סתירה משני מקורות שווים בסמכותם. מתקיף - שאלה של אמורא על אמורא מסברא. ראה את התרשים שלפניך.

תרשים - מונחים תלמודיים

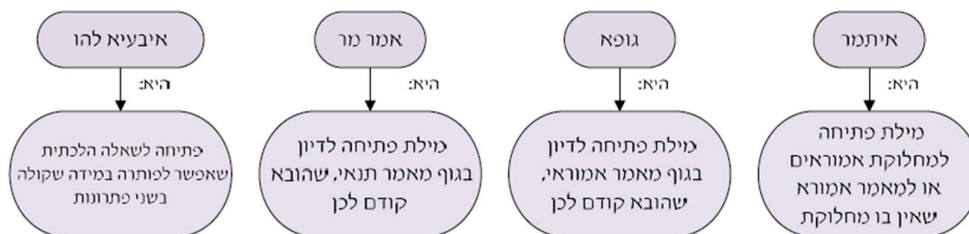
מילות פתיחה לקשיים

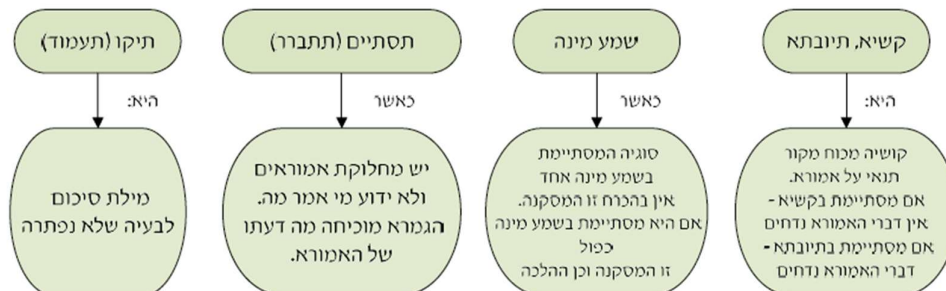
מילות פתיחה לשאלות

מילות פתיחה שונות

מילות סיום

משחק כיתתי בתנועה – מונחים תלמודיים

המורה יגזור פלקט לרבעים כמספר תלמידי הכיתה. בחצי מהם יכתוב את המונחים התלמודיים ובחצי השני את ביאורם בקצרה.

התלמידים יושבים והמורה מחלק לכל אחד קלף הפוך. בהינתן האות כל אחד מחפש בשקט מוחלט (מי שמדבר יוצא מהמשחק) את בן זוגו. לאחר שמצא את בן זוגו שניהם יושבים ומצביעים. המורה ניגש ובודק שהם מצאו את בן זוגם. שלושת הזוגות הראשונים זוכים. לאחר שכולם התיישבו כל זוג קורא אחד את המונח ושני את הביאור.

משחק זה נוסה הרבה פעמים והוא מוצלח מאוד.

משחק כיתתי בתנועה – מילים בארמית

בדיוק כמו שעשינו עם המונחים אפשר לעשות עם מילים.

אוצר מילים - הקשר בין השפה העברית לשפה הארמית

השפה העברית והשפה הארמית הן שתיהן שפות שמיות וצאצאיות של משפחת השפות השמיות הצפון-מערביות, ולכן יש ביניהן קשר הדוק הן מבחינה היסטורית והן מבחינה לשונית.

הקשר ההיסטורי

סביבה גאוגרפית ותרבותית: הארמית הייתה שפה מרכזית במזרח התיכון בתקופות שונות, ושימשה שפה משותפת של האימפריות האשורית, הבבלית והפרסית.

העברית, כשפת העם היהודי, התפתחה באותו אזור ולכן הושפעה מאוד מהארמית.

שימוש הארמית בקרב היהודים: בעקבות גלות בבל, הארמית הפכה לשפה המדוברת של היהודים, ובמהלך תקופה זו, היא החלה להחליף את העברית כשפת היום-יום. למרות זאת, העברית נשמרה כשפת הקודש והטקסטים הדתיים.

הקשר הלשוני

דמיון מבני: העברית והארמית חולקות מאפיינים דקדוקיים, כמו שורשים משולשים, מבנה הפועל (בניינים), והתחביר.

כתבים דתיים בארמית: חלק מהתנ"ך כתוב בארמית (כגון ספר דניאל וספר עזרא). גם חלק מהתלמוד הבבלי והשולחן ערוך נכתבו בארמית, מה שהשפיע על אוצר המילים העברי.

האם יש כללים דקדוקיים המחברים בין שתי השפות?

כן, העברית והארמית חולקות כללים דקדוקיים רבים, הודות למוצאן המשותף כשפות שמיות. כמה מהמאפיינים הדקדוקיים המחברים בין השפות:

1. שורשים משולשים

שתי השפות משתמשות בעיקר בשורשים בני שלוש אותיות, שמאפשרים יצירת מילים באמצעות הטיית ותבניות דומות.

2. בניינים (תבניות פועל)

בשתי השפות יש בניינים דומים המשמשים להבעת פעולות שונות, למשל:

בניין קל בעברית (כמו "כתב") קיים במבנה דומה בארמית.

הבניין הכפול פִּעַל (כמו "דיבר" בעברית) קיים גם בארמית, לדוגמה "דִּבְרָא".

3. מבנה הפועל לפי זמן וגוף

הטיית פעלים בעברית ובארמית לפי זמן (עבר, הווה, עתיד), גוף (אני, אתה, הוא), ומין (זכר ונקבה).

4. שימוש באותיות יחס ואותיות אית"ן

האותיות א, י, ת, נ, המייצגות תחליות של זמן וגוף, מופיעות בשתי השפות בהטיות פועל.

5. תחביר דומה

שתי השפות חולקות תחביר בסיסי הכולל פועל, נושא, ומושא, ולעיתים דמיון בסדר המילים במשפט.

6. סיומות גוף ומספר

סיומות המציינות שייכות דומות, למשל:

בעברית: "שלי", "שלך".

בארמית: "דילי", "דילך".

7. השפה הארמית דומה מאוד לשפה העברית.

לפניך מספר כללים שיעזרו לך להבין את השפה הארמית.

א. כולם מכירים את המשפט "**הָא לְחָמָא עֲנִיא**" (זה לחם העוני) שאומרים בליל הסדר. ממשפט זה נוכל ללמוד שני כללים:

1. מילים רבות בארמית בתוספת האות אל"ף בסוף המילה הן בדיוק אותן מילים בעברית, לדוגמא: **לְחָמָא** בארמית - לחם בעברית.

2. פעמים האות **אל"ף** בארמית בסוף המילה באה במקום ה"**א הידיעה** בעברית, לדוגמא: עֲנִיא בארמית - העוני בעברית.

ב. האות **אל"ף** תבוא לפעמים בארמית בתחילת המילה במקום המילה **על** או המילים **על יד** בעברית, כגון: **על** אגרא **על** השכר **על יד** נהר.

ג. הסיומת "**נָא**" בארמית פירושה **אני**. **לדוגמא:** יְדַעְנָא - **אני** יודע. **המילה** מורכבת משתי מילים: **ידע נא**.

האות **יו"ד** בסוף המילה משמשת פעמים רבות לשון רבים. לדוגמא: המילה קָפִיד - מקפיד (לשון יחיד), **קָפִידִי** - מקפידים לשון **רבים**. האות יו"ד במילה קפדי היא לא חלק משורש המילה שהוא ק.פ.ד.

ד. **ד** או **ד** בראש מילה פירושו: א. **ש** לדוגמא: אָזַל - הלך, **דְאָזַל** - שָהלך. **דְכָתִיב** - שָכתוב. **ב.** לעיתים האות **דל"ת** בראש מילה היא כמו המילה "**של**" בעברית. לדוגמא **אִימְיָה דְרַב נַחְמָן** - אמו של רב נחמן.

ה. האות **מ"ם** בעברית מתחלפת בארמית בסיומת של הרבים באות **נו"ן סופית**, כגון: סימנים - סימנין.

ו. מין ודקדוק: שמות העצם מחולקים לזכר ונקבה.

זכר: מלכא (מלך).

נקבה: מלכתא (מלכה).

ז. השפה הארמית דומה מאוד לשפה העברית.

מילים עבריות רבות מקורן מהשפה הארמית, כגון: מְסוּק (בארמית נְסַק - עלה).

ח. בשפה הארמית ישנן אותיות שמתחלפות לפעמים בשפה העברית באותיות אחרות.

ארמית	עברית	דוגמא
ד	ז	דְהַב - זָהָב
ה	ח	הַדָר - חֲזָר
ט	צ	טִיהָרָא - צָהָרִים
ע	צ	בִיעָא - בִיעָה
ת	ש	תוּב - שׁוּב

למעשה

אם נתקלת במילה ארמית לא מוכרת.

א. בדוק אם המילה דומה לעברית.

ב. חפש את שורש המילה וראה אם השורש דומה לעברית.

ג. עיין ברשיי.

ד. בדוק אם יש אותיות מתחלפות כמו בסעיף ח לעיל.

ה. בדוק בתרמילון.

לפניך קישור לפרק בסדרה שנים אוזנין על נושא הקשר בין העברית לארמית – מי מפחד מארמית.

<https://youtu.be/c3s7RkaPmdE>

סרטונים על כל החומר רשת אמית בקישור הבא

https://www.youtube.com/watch?v=kFTF4TVHIW8&list=PLqWea-DR5oXL9Avi3NpuATkWSqToXarLT&ab_channel=%D7%93%D7%A3%D7%99%D7%95%D7%9E%D7%99%D7%A7%D7%A6%D7%A8%D7%95%D7%91%D7%A8%D7%95%D7%A8%D7%91%D7%9E%D7%99%D7%95%D7%97%D7%93-%D7%94%D7%93%D7%A3%D7%94%D7%91%D7%9E%D7%99%D7%95%D7%97%D7%93-%D7%94%D7%93%D7%A3%D7%94%D7%99%D7%95%D7%9E%D7%99%D7%A1%D7%99%D7%A0%D7%99

סרטונים כל החומר מכון שטינזלץ

<https://app.emaze.com/%40AOFtFLIOI/---?fullscreen#/16>

8. משחקים לימודיים וסרטונים

רצוי מאוד לטפח את כושר היצירה של התלמידים על ידי משימה של הכנת משחקים לימודיים וסרטונים שנושאים הם דפי הגמרא שנלמדו.

התלמידים יכינו משחקי מחשב, מונפול, משחקי זיכרון, סולמות וחבלים, רביעיות, סרטונים מצגות.

כל החומר יוצג להורים ביום הורים מיוחד שיוקדש לנושא זה.

9. תלמיד שקשה לו הכתיבה יכול להמיר סרטון על הגמרא במקום מבחן או מצגת יפה שהוא מסביר אותה בכתה במקום מבחן.

10. פעילויות

א. ערבי אבות ובנים לימוד בסוגיית כיבוד הורים

ב. הזמנת הורים לדבר על המקצוע שלהם - בנושא: חייב אדם ללמד את בנו אומנות

ג. הזמנת סבא לדבר עם ההורים.

ד. "והדרת פני זקן" – ארגון הכיתה ללכת בחנוכה או בפורים לשמח זקנים בבית אבות

11. חידון פומבי לסיום השנה על החומר הנלמד. ראה בסוף מדריך זה.

יחידה א

פתיחה

המורה ימחיש את צורת הדף בעזרת עמוד 4 בחוברת ובעזרת המשחק הבא. המורה יכין כרטיסים לפי עמוד 4 בחוברת כמספר תלמידי הכיתה. לדוגמא: כרטיס אחד - תורה אור. כרטיס שני - פסוקי המקרא. ד"ה - דיבור המתחיל. מקבילות בתלמוד - מסורת הש"ס. פסק ההלכה - עין משפט תיקוני גרסאות - הגהות הב"ח. כך ימשיך בכל הביטויים בעמוד כולל ראשי התיבות: תא"מ - תיבות אלו מחוקות. המורה יתן להם 10 דקות לשנן את המונחים בעמוד 4, ולאחר מכן המשחק מתחיל. אפשר לעשות 3 סיבובים למשחק.

התלמידים יושבים והמורה מחלק לכל אחד קלף הפוך. בהינתן האות כל אחד מחפש בשקט מוחלט (מי שמדבר יוצא מהמשחק) את בן זוגו. לאחר שמצא את בן זוגו שניהם יושבים ומצביעים. המורה ניגש ובודק שהם מצאו את בן זוגם. שלושת הזוגות הראשונים זוכים. לאחר שכולם התיישבו כל זוג קורא אחד את המונח ושני את הביאור. משחק זה נוסה הרבה פעמים והוא מוצלח מאוד. נוסף על משחק זה הכנתי בשבילכם גם משחק קהוט על תבנית הדף בתלמוד הבבלי:

<https://play.kahoot.it/v2/?quizId=2077e4b5-c6cd-4894-be2d-83a29ae4d791&hostId=998f2459-3369-4b2a-adf7-b7e6635d98ef>

תשובות לשאלות והארות

א.

שם הסדר במשנה	התוכן הנכלל בסדר
א. זרעים	3
ב. מועד	5
ג. נשים	2
ד. נזיקין	4
ה. קדשים	6
ו. טהרות	1

ב. זרעים - ברכות, פאה, דמאי

מועד - שבת, ביצה, פסחים

נשים - גיטין, קידושין, כתובות

נזיקין - בבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא

קדשים - זבחים, מנחות, חולין

טהרות - נידה, זבין, מקואות

ג. המסכת הנלמדת היא קידושין בסדר נשים

2. א. שם הפרק הראשון הוא "האישה נקנית"

ב. בדף כט עמוד א מתחילים ללמוד

3. פסוק בתנ"ך - תורה אור

מקבילות בתלמוד - מסורת הש"ס

פסק ההלכה - עין משפט

תיקוני גרסאות - הגהות הב"ח

המורה יתרגל את המונחים המובאים לעיל בהמשך. כל שיעור יתרגל המורה מונח אחר. שיעור אחד "תורה אור" שיעור אחר כך "מסורת הש"ס" וכך הלאה.

יחידה ב' – מצוות אבות ובנים, מצוות שגברים ונשים חייבים בהן

ומצוות שנשים פטורות מהן

קישור למצגת על המשנה [מצגת](#) של משרד החינוך על המשנה הראשונה עם ששת ההישגים. מומלץ לראות.

קישור למצגת על המשנה הראשונה ממרכז שטיינזלץ

https://www.youtube.com/watch?v=DFR6pqnVXVI&list=PL0qsnZ7fML_AknLH4MsK5s9oCgWjDtfLR&index=2&ab_channel=%D7%A2%D7%A8%D7%95%D7%A5%D7%9E%D7%A8%D7%9B%D7%96%D7%A9%D7%98%D7%99%D7%99%D7%A0%D7%96%D7%9C%D7%A5

מצגת נוספת

אלו שאלות שואלים אמוראים, במטרה שאנו נשאל אותם על כל משנה – מרכז שטיינזלץ

https://www.youtube.com/watch?v=Jb-L7Wnn_k&list=PL0qsnZ7fML_Ds3AuJO5gO7zSdRh7WK0Hw&index=2&ab_channel=%D7%A2%D7%A8%D7%95%D7%A5%D7%9E%D7%A8%D7%9B%D7%96%D7%A9%D7%98%D7%99%D7%99%D7%A0%D7%96%D7%9C%D7%A5

הקדמה

הרישא של המשנה עוסקת בחובות מצוות של הורים לבניהם, וחובות מצוות של ילדים להוריהם. המציעתא והסיפא של המשנה בחיוב ופטור של אנשים ונשים מסוגים שונים של מצוות.

הצעת פתיחה לשיעור - נקודות לדיון

- א. מדוע אשה פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמן?
יש שתי תשובות מקובלות:
 - א. הטעם של אבודרהם. לפי שהאישה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו. לפיכך פטורה הבורא ממצוות עשה שהזמן גרמן כדי להיות לה שלום עם בעלה.
 - ב. אישה מקושרת לבורא והיא יותר רוחנית מהגבר, ולכן הקשר עם הבורא נוצר ללא צורך במצוות הללו.
 - ג. במשנה הראשונה נמנים שני סוגי המצוות: המוטלות על האב לעשות לבן והמוטלות על הבן לעשות לאב. מדוע הקדימה המשנה את המצוות המוטלות על האב לעשות לבן בתחילה כתבה המשנה את המצוות המוטלות על האב לעשות לבן, אולי כדי לרמוז שהאב חייב תחילה לכבד את הבן ולתת לו יחס של כבוד, כדי להקל על הבן את קיום המצווה החשובה והקשה של כיבוד הורים.
- ג. המורה ילמד את תלמידיו לשאול **שאלות על המשנה** ובעקבות זאת לערוך דיון בכיתה. השאלות מפתחות את המחשבה ואת חוש הביקורת והשיעור נהיה מעניין, התלמיד מחכה למצוא תשובות בדברי הגמרא ויש לו סקרנות. מסופר (מובא בהגדה של פסח / הרב אבינר) שאחד הגאונים בעם ישראל, זוכה פרס נובל, סיפר על חלקה של אימו בתורתו. כשהיה חוזר מתלמוד תורה, אמא שלו לא שאלה מה למדת היום אלא מה שאלת היום. המורה ירשום על הלוח את השאלות של התלמידים ויציין את שמם. המורה יצלם את הלוח. לאחר לימוד הגמרא על המשנה יחזרו לשאלות על הלוח ויגלו שהגמרא מטפלת ברוב השאלות.

כל מצוות הבן על האב

- מדוע רק על האב ולא על האם?
- עד איזה גיל הורים מחוייבים לדאוג לילדיהם?
- מה הורה חייב לעשות למען ילדו?

וכל מצוות האב על הבן

- מהן המצוות והחובות שמוטלות על הבן?
- מדוע כאן גם גברים וגם נשים חייבים?
- מדוע אומרים את זה, האם זה לא ברור שילד צריך לכבד את הוריו?
- מדוע משתמשים במושג "חייבים" ולא במשהו נעים יותר "ראוי".

מצוות עשה שהזמן גרמן?

- מהן המצוות הללו?
- מדוע נשים פטורות?
- מהן מצוות עשה שלא הזמן גרמן מדוע כאן נשים חייבות
- מדוע במצוות לא תעשה גם אם הן תלויות בזמן יש חובה לנשים?
- מדוע דווקא במצוות הללו נשים פטורות? [חוץ מבל תקיף, ומבל תשחית...]
- מה המקום של החובה בחיים מול המקום של הרצון?
- אילו דברים אני עושה כי אני חייב ואילו דברים אני עושה מרצון?

דיון בכיתה

האם יש לנו מחויבויות כלפי ההורים / כלפי הבית?

אפשר במקום שאלה זו להביא את השו"ת הבא מאת "כיפה" ולבקש מהתלמידים לענות בעצמם לאותה

שואלת:

תוכן השאלה:

שלום!

מאוד מפריע לי הקטע שההורים שלי חייבים שאני יהיה ב - 22:00 בבית.

אני בת 14 ואחותי תיכף נכנסת להדרכה וההורים שלי אמרו שאפילו אם ישיבות הצוות תהיינה בשעות לא שגרתיות, הם לא ירשו לה!

ואני מפחדת, מפחדת שאני עד גיל 18 יצטרך להיתקע ב - 22:00 במיטה!?

ניסיתי להסביר להם שבאמת חשוב לי, אבל הם אמרו שמצדד הם ישנים, והם רוצים שגם אני יהיה כמוהם. זה ממש מקומם אותי כי כול הנערות שלי תיתבזבז?! אני ממש פעילה בסניף ואני יודעת שזה יפגום לי הרבה... אשמח לעצה...

אולי כדי להיכנס בהתחלה ממשוה שכולם יכולים לענות עליו: נבקש מכל תלמיד/ה לכתוב במה היא דומה לאביה/ במה דומה לאמה [באופי...]

- נביא דפים וצבעים ונבקש מכל תלמיד/ה לכתוב מכתב קטן להורים - הזדמנות להודות, לשתף, להתנצל. ניתן לעשות את השיעור לפני אסיפת הורים והמכתב יחכה להורים כשיבואו או שנאמר פשוט לתלמידים/ות להביא להורים ישירות.

תשומת לב:

בנושא זה עלינו לדבר ברגישות המותאמת לכיתה, לצערנו, לא לכולם יש שני הורים - ישנם תלמידים שהמצב בבית מורכב יותר. שימו לב לאופן שאילת השאלות.

הארות ותשובות לשאלות

1.

מקרה	דיון
כל מצות הבן על האב	אנשים חייבין ונשים פטורות
כל מצות האב על הבן	אחד אנשים ואחד נשים חייבין
כל מצות עשה שהזמן גרמא	אנשים חייבין ונשים פטורות
וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא	אחד אנשים ואחד נשים חייבין
וכל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא	אחד אנשים ואחד נשים חייבין, חוץ מבל תקיף ובל תשחית ו"בל תטמא למתים"

רצוי להפנות את שימת לב התלמידים לתלמידים כיצד צביעת הדינים מבהירה את מבנה המשנה, כל חלק פותח בחיוב של אנשים ונשים, ונסגר באבחנה, אנשים חייבים ונשים פטורות.
2.א. 5 חלקים.

ב. כל.

ג. הכותרות לפי המקרה בטבלה לעיל.

ד. אחד אנשים ואחד נשים חייבים.

סיעור מוחות

לרשום את במשפט "כל מצוות הבן על האב" לבקש מהתלמידים שיסבירו את המשפט לפני הלימוד. התלמידים אולי ישערו שהכוונה למצוות שהבן מחויב לעשות לאביו. ואז אפשר לשאול מדוע נשים פטורות, הרי נשים גם חייבות בכיבוד הורים. ואז אולי ינסו לפרש שאלו מצוות שהאב חייב לעשות לבן. ואז תישאל השאלה מדוע נשים פטורות?

מטרת השאלה שהתלמידים יתחבטו בה ויעשו סיעור מוחות כהכנה לדברי הגמרא.

3. א. מצוות עשה: מצוות ציצית, מזוזה, ברכת המזון, מעקה, השבת אבדה.

ב. מצוות לא תעשה שהזמן גרמן: חמץ בפסח, איסור מלאכה בשבת.

ג. מצוות עשה שהזמן גרמן: לשמוע תקיעת שופר, הנחת תפילין, אכילת מצה.

ד. מצוות לא תעשה שלא הזמן גרמן: אסור לאכול טרף, לא תבשל גדי בחלב אמו. נשים

פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן, נשים חייבות במצוות לא תעשה ובמצוות עשה שלא הזמן גרמן.

4. 1. אסור לגלח את פאות הראש. מותר לקצר אותן במספריים רגילות אם הן באורך כזה שאפשר לקפל את השערה.

2. אסור לגלח בתער את כל שטח הפנים.

תוספת

אסור לגלח את השיער שבצידי המצח ליד האוזניים (הפאות). לשון הקפה פירושו, שעל ידי הגילוח של הפאות נעשה ראשו מוקף כעין עיגול מסביב השיער. שהרי במצחו ומאחורי אוזניו אין שיער, ואם הוא יגלח את הפאות יוצא שהיקף ראשו עגול סביב.

הרמב"ם בהלכות עבודה זרה פרק יב כותב:

האשה שגלחה פאת ראש האיש או שנתגלחה פטורה שנגמור (ויקרא יט, כז) 'לא תקפו פאת ראשכם' ו'לא תשחית פאת זקנד' כל שישנו בבל תשחית וישנו בבל תקיף, ואשה שאינה בבל תשחית לפי שאין לה זקן אינה בבל תקיף. כל מצוות לא תעשה שבתורה אהד אנשים ואהד נשים חבבים חוץ (מיחזקאל כב-ל) 'בל תשחית' ו'בל תקיף' ו'בל יטמא כהן למתים'. וכל מצוות עשה שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות חוץ מקדוש היום ואכילת מצה בלילי הפסח ואכילת הפסח ושיחיתו ונקהל ושמחה שהנשים חבבות:

5. האיסור נאמר לבני אהרן הכהנים.

המורה יכול לשאול האם לכוהנת מותר להיכנס לבית הקברות?

התשובה היא: מותר לה.

6. הטבלה לפניך.

סוגי המצוות	מצוות הבן על האב	מצוות האב על הבן	מצוות עשה שהזמן גרמן	מצוות עשה שלא הזמן גרמן	מצוות עשה לא תעשה
נשים	פטורות	חייבות	פטורות	חייבות	פטורות
גברים	חייבים	חייבים	חייבים	חייבים	חייבים

יחידה ג' - כל מצוות הבן על האב

הצעה לפתיחת השיעור

נקודה לדיון: במציאות של ימינו אילו כישורי חיים חובה על האב ללמד את בנו? שאלה 8. במציאות ימינו חשוב ללמד את התלמידים חינוך פיננסי כיצד לנהל את הבית מבחינה פיננסית. חשוב גם במציאות ימינו ללמד – הישרדות. הגנה עצמית.

נקודה נוספת לדיון: האם תעודת בגרות נכללת בכישורי חיים הכרחיים?

נקודה נוספת לדיון

אלו ערכים רוחניים חייב האב להוריש לבנו?

הקשיים בסוגיה

א. מונחים חדשים:

1. "אילימא ... והא". 2. "הכי קאמר". 3. "תנינא, להא דתנו רבנן".
- ב. מבנה הטקסט של מדרש ההלכה ("איש, אין לי אלא איש וכו') חדשה לתלמידים.
- ג. נקודת המחלוקת בין תנא קמא לרבי יהודה בברייתא בקשר לחובת האב ללמד את בנו אומנות – אינה ברורה.

הצעות לטיפול בקשיים

- א. המורה ייעזר במילון מונחים בנספח.
המורה יסב את תשומת לב התלמידים שבמונח "אילימא ... והא" יש שלושה שלבים.
עיין בשאלה 7 בהקשר למונח "תנינא, להא דתנו רבנן"
התשובה לשאלה 7 היא שהמשנה לפי הסברו של רב יהודה באה לחזק את הברייתא, וכך מסביר הריטב"א.
וזו לשונו: "פירוש: השתא בהאי אוקימתא דאוקי רב יהודה למתניתין, אשכחן דתנן במתניתין מאי דתנו רבנן במתניתא, ובלאו הכי לא אשכחן לה (לברייתא) סמך במשנה, ולא היה לה (לברייתא) עיקר".
הרבה מורים חושבים כמו שנראה ממהלך הגמרא שהברייתא באה לחזק את הסברו של רב יהודה למשנה.
- ב. המורה יסב את שימת לב התלמידים לפיסוק הגמרא בטבלה שבשאלה 2 סעיף ג. ובשאלה 4. בתחילת הלימוד רשמנו את כל מהלך הגמרא להקל על התלמידים.
- ג. אם התלמידים יעוררו שאלה זו המורה ישבח מאוד את השואל, כי השאלה מראה על הבנת המבנה של הגמרא ויאמר שהגמרא דנה בזה בהמשך.
אם התלמידים לא יעלו על הקושי, מומלץ שהמורה יעלה את הקושי וזו הכנה טובה להמשך. המורה יסב את תשומת לב התלמידים להבדל בין רבי יהודה, לרבי ולרב יהודה שהיה אמורא בבלי בדור השני לאמוראי בבלי. עיין בחוברת לתלמיד.

הארות ותשובות לשאלות

1. מובא במילון המילים.
- א. דמיחייב ברא למיעבד לאבא. ב. הכי קאמר ג. תנינא, להא דתנו רבנן ד. ליסטות סלקא דעתך.
ב. מה פירוש המשפט כל מצוות הבן על האב. המילה "מאי" היא מילות בירור.
3. השלם את הנדרש בטבלה שלפניך לפי המספרים.

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא - המילים המסיימות
א. שאלת בירור	מאי	על האב?
ב. ניסיון לתשובה שיידחה	אלימא	נשים פטורות
ג. דחיית הניסיון לתשובה	וְהַתְּנִינָא	הרי כאן שניים
ד. תשובה לשאלת הבירור בסעיף א	הכי קאמר	ונשים פטורות
ה. סיוע לברייתא מהמשנה	תְּנִינָא, לְהָא דְתַנּוּ רַבִּינָן	מלמדו ליסטות
ו. שאלת בירור	לִיסְטוֹת סְלָקָא דְעֵתְךָ	סלקא דעתך
ז. תשובה	אלא	מלמדו ליסטות

4. א. מצוות שבן חייב לעשות לאביו.

ב. ברייתא

ג. שניים

4. א. מצוות שהבן מחוייב לאביו

ב. ברייתא (והתניא)

ג. שניים

5. א. ההוא אמינא שרק איש חייב במורא הורים

1. כתוב בפסוק "תיראו" בלשון רבים הרי כאן שניים מדובר על הבן והבת (האיש והאישה).

2. תיראו

3. שגם הבת חייבת בכיבוד ומורא הורים

6. א. פתיחה להגהה או לפירוש חדש של מילה או קטע במקור התנאי, ובוה יש תירוץ לקושיה.

ב. כל מצוות שמוטלות על האב לעשות לבנו

7. אולי כדי לרמוז שתחילה האב חייב לכבד את בנו ולתת לו יחס של כבוד

8. א. ליסטות. הברייתא כתובה בעברית.

ב. לפי הסבר של רב יהודה, המשנה באה לחזק את הברייתא, שהיא לא משובשת.

ג. הברייתא מפרשת בהרחבה את מה שנאמר במשנה בקיצור, שהאב חייב למול את בנו וכו' ולא

האם.

9. א. לשחות. האב צריך לדאוג לחייו של הבן. ושמה יפליג בספינה וחספינה תטבע ואם אינו יודע לשחות זו

סכנת נפשות.

ב. במציאות ימינו הגנה עצמית ואולי גם בגרות הם כישורי חיים הכרחיים.

בנושא מהם כישורי החיים שילד מתבגר צריך לרכוש כדי שיהיה מוכן להתמודד עם החיים, סביב

חובת האב ללמד את בנו אומנות ולשוט במים. מעניין יהיה לשמוע את הקולות שיעסקו בהכנה

טכנית (פרנסה וכד') לעומת קולות שיתמקדו בהכנה רוחנית. ניתן לקיים כאן דיון מרתק עם

התלמידים.

10. האב לא לימד כלום את בנו ולא לימדו ליסטות.

11. א. כיוון שאביו לא דאג ללמד אותו מקצוע, לא יהיה לו במה להתפרנס ונמצא מלסטם את הבריות

כדי להתקיים.

ב. תעסוקה מלאה מצמצמת במידה רבה את בעיית הפשיעה.

12 - הכוונה למילה "אלא" עיין במילון מונחים.

13. הכוונה להשיאו אשה.

14. התרשים בסוף היחידה הוא מפת הסוגיה. אני מקווה שהתלמידים ייעזרו במפה זו וישלימו את הנדרש.

סיכום

הגמרא בררה את משמעות המשפט המופיע במשנה – "מצוות הבן על האב". למסקנה, הכוונה היא למצוות שמוטלות על האב לעשות על בנו. בגמרא צוינו החובות שמוטלות על האב לעשות לבנו.

שאלות למבחן

1. כל מצוות הבן על האב

א. "כל מצוות הבן על האב" – כתוב שתי אפשרויות להסבר המשנה. ציין איזו אפשרות התקבלה

לבסוף.

ב. "איש אמו אביו תיראו" הרי כאן שנים" – כתוב מי הם ה"שניים", מניין לומדת הגמרא שמדובר

ב"שניים"

תשובון

1. א. 1. כל מצוות שהבן צריך לעשות לאביו.

2. כל המצוות שהאב צריך לעשות לבנו.

האפשרות שהתקבלה: כל המצוות שהאב צריך לעשות לבנו.

ב. השנים הם הבן והבת שחייבים במצוות מורא אב, ולמדו זאת מהמילה "תיראו" בפסוק שהיא

בלשון רבים.

יחידה ד' – מקור חיוב האב למול את בנו

בסוגיה זו מבררת הגמרא את מקור חובת האב למול את בנו ואת מקור פטור האם ממצווה זו.

הצעה לפתיחת השיעור - נקודה לדיון

שאלה: מדוע זכתה מצוות מילה שכל העם ישמור אותה?

התשובה: בסימן ר"ס בחלק 'יורה-דעה' ישנו סעיף אחד בלבד, שכולו מוקדש להדגשת מעלתה של המילה. וכך לשונו: "מצוות עשה לאב למול את בנו, וגדולה מצווה זו משאר מצוות עשה".

זו הסיבה שמצווה זו מתקיימת בהידור רב על ידי כל ישראל, ללא הבדל בין הזרמים והתנועות השונות. גם אם היחס הטבעי נחלש אצל כמה מאיתנו כלפי חלק מהמצוות, לגבי ברית המילה ישנה הסכמה כללית, המעידה כמאה עדים, על היחס האמיתי של כל יהודי אל האמונה והתורה.

המקור: עיין בפניני הלכה, ספר העם והארץ, ברית מילה פרק ח וכן פניני הלכה משפחה ליקוטים ג פרק ז. בסוף היחידה יש מעשה מעניין בעניין המילה המורה יכול לספר אותו בתחילת השיעור.

נקודה מעניינת: כתוב במדרש שאברהם אבינו התייעץ עם רעיו: ענר אשכול וממרא על המילה.

ממרא, שנתן עצה חיובית, ה' התגלה לאברהם בחלקו, באלוני ממרא.

שאלה: אם ה' אומר לאברהם למול, מה הצורך להתייעץ בדבר עם הרעים?

תשובה ששמעתי מפי הרב בורשטיין: אברהם התייעץ עם הרעים לא למול, אלא אם לעשות בפרסום או לאסוף 10 אנשים ולא בפומבי.

הרחבה

ש. מדוע אליהו הנביא מופיע בברית המילה?

ב. שמעתי בעל פה מהרב שניאור אשכנזי - אליהו הנביא אומר לה' שישראל עזבו בריתך. וה' רוצה להראות לו שעם ישראל מקיימים במסירות את מצוות המילה ולא עזבו בריתך. מצוות פסח מקיים כל עם ישראל. עם ישראל לא עזב את הברית עם ה'.

העמקה

מדוע צריכה הגמרא להביא פסוק שאשה פטורה מלמול את בנה, לפי רבנו ניסים הר"ן המובא לפניך.

"וסלקא דעתך אמינא שפטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמא נאמר דווקא במצוות דגופייהו כגון תפילין... אבל מצוות שהן לא שייכא בהו כמו מילה אימא (נאמר) לחייבם כמו שבית דין מחוייבים למולם, קא משמע לן שהן פטורות בגלל הפסוק".

לולא המיעוט בפסוק הייתי חושב שלא נפטרו הנשים אלא ממצוות שהן עושות בגופן, כגון תפילין, אבל מצוות מילה שהן עושות באחרים ואינן שייכות בהן, יתכן והן חייבות בה, כשם שבית דין חייבים למול, משמיע לנו הפסוק שהן פטורות.

הארות ותשובות לשאלות

1. עיין במילון מילים בנספח
2. א. והיכא דלא מהליה אבוה מחייבי בי דינא למימהליה
ב. תנא דבי רבי ישמעאל
3. התלמיד ייעזר בעימוד הגמרא ובמילות המפתח. הטבלה פשוטה למילוי.
5. המקור "וערל זכר...". 6. איהי מנלן דלא מיחייבא? 7. דכתיב כאשר צוה אותו אלהים ודורשים אותו ולא אותה. 8. דכתיב. 9. אשכחן מיד לדורות מנלן? 10. מנלן.

4. א. על האב. ב. על בית הדין. ג. על עצמו.
 ב. סדר הקדימויות לפי הסדר שכתבנו.
5. א. חובת האב למול את בנו. ב. חובת בית הדין למול את הבן שאביו לא מל אותו. ג. חובת הבן למול את עצמו כשיגדיל.
6. השאלה: והיא מנלן דלא מחייבא?
 התשובה: כתוב "כאשר צוה אותו אלהים" אותו ולא אותה.
7. תוספות מקשים שהרי מילה היא מצוות עשה שהזמן גרמה כי אין מלים אלא ביום השמיני והלאה, ואין מלים אלא ביום ולא בלילה, אם כן פשיטא שהאם פטורה ממילת בנה.
 ותירצו התוספות שדרשה זו נדרשת לפי שיטת התנאים שמלה נוהגת אף בלילה, ואף על פי שאין מלים קודם היום השמיני, הואיל ומיום השמיני ואילך אין לה הפסק, אינה חשובה במצוות עשה שהזמן גרמה.
8. שאלת הגמרא היא - מניין שאף לדורות חייב כל אב בישראל למול את בנו.
 לפי "פני יהושע", השאלה היא, מניין שאין האשה חייבת במילת בנה גם בדורות הבאים.
 תלמיד שכתב את ב' יש לו על מי לסמוך.
9. א. בבית מדרשו של רבי ישמעאל שנו את הברייתא הבאה.
 ב.1. מהמילה "צָנָה" לומדים לשון זירוז שיהא מהיר וזריז בדבר.
 2. שמצוות מילה נוהגת מיד ולדורות.
10. א. ממשח רבנו.
 ב. מקור החיוב הוא מפסוק זה.
11. א. להבדיל את ישראל משאר העמים בצורת גופם.
 ב. כי הקב"ה רצה שאנחנו נהיה שותפים בבריאה.

יחידה ה'

חיוב האב לפדות את בנו

הקדמה

בסוגיה זו מבררת הגמרא מי חייב במצוות פדיון הבן ומה הם המקורות מהפסוקים.

פתיחת השיעור

המורה יסביר מה זה פדיון בכור ומדוע עושים פדיון בכור.

המקור: פניני הלכה, משפחה, ליקוטים ג פרק ח פדיון בכורות

בן הבכור שנולד יש קדושה מיוחדת. לפיכך, כאשר נולד בן בכור יש לערוך טקס מיוחד במהלכו פודים את התינוק, באמצעות תשלום של חמישה שקלים לכהן.

מדוע צריכים לפדות את הבכורות?

הציווי לפדות את הבנים הבכורים מופיע בתורה.

מתחילת הבריאה, היו הבכורות מיועדים לשמש בבית המקדש ככהנים המשרתים את האלוקים. המדרש מספר כי המכירה המפורסמת במהלכה מכר עשיו לאחיו הצעיר יעקב את הבכורה, נעשתה לאחר שעשיו הבין כי הבכורה הכרוכה בעבודה בבית המקדש עלולה להביא עמה גם סכנות במקרה והעבודה לא מתבצעת כראוי.

הציווי האלוקי לקדש את הבכורות כהכנה לכהונה מופיע בספר שמות, זמן קצר לאחר תיאור מכת בכורות במהלכה נהרגו כל בכורות מצרים. כל הבכורות נהרגו מלבד הבכורים שבעם ישראל, ולפיכך בורא העולם ציווה לקדש את הבכורות ככהנים.

אך משהו השתבש.

בחטא העגל עם ישראל כולו עבד אלילים - כולל הבכורות. רק שבט אחד לא השתתף בחגיגה, שבט לוי. כעונש על כך ניטלה הכהונה מן הבכורות וניתנה ללויים.

הכהונה ניטלה אך הקדושה נותרה; ולאמיתו של דבר על הבכור לשרת בבית המקדש. כדי לשחרר אותו מחובתו זו אנו עורכים טקס פדיון הבן.

הפסוק בספר במדבר (יח, יד-טז) מתאר כיצד יש לערוך את הפדיון:

"אך פדה תפדה את בכור האדם... ופדויו מבן חודש תפדה בערך כסף חמשת שקלים."

מי חייב ומי לא חייב בפדיון הבן

בפדיון הבן חייבים רק בנים שנולדו ראשונים - לפני כל ילד אחר - לאימם.

התורה מגדירה כי רק הבנים שיפתחו את רחם אמם חייבים בפדיון הבן. לפיכך, ילד שנולד לאחר לידת עובר מת, פטור מפדיון הבן. ילד שנולד בנייתוח קיסרי פטור מפדיון כי הוא לא פטר רחם. אם האב או האם כוהנים או לויים, הבן פטור מפדיון הבן.

תינוקות שנולדו בנייתוח קיסרי, או תינוקות שנולדו לאחר ניתוח קיסרי (אפילו בלידה טבעית), פטורים מפדיון הבן. בלידת תאומים טבעית, הבן שנולד ראשון חייב בפדיון. אם הבת יצאה ראשונה, הבן פטור מפדיון הבן. להרחבה המורה יכול לעיין בפניני הלכה, משפחה, ליקוטים פרק ח פדיון בכורות.

מתי עורכים פדיון הבן

את הפדיון יש לערוך לילד מגיל חודש ומעלה. משמעות הדברים היא שהפדיון נערך 31 יום לאחר הלידה, כשמלאו לו שלושים יום.

הקשיים בסוגיה

א. מונחים ומושגים חדשים

1. היקש. 2. פדיון הבן. ב. קושי בהבנת הטקסט

ההיקש של הגמרא "תיפדה תפדה" - לא ברור לתלמידים.

הצעות לטיפול בקשיים

א.1. עיין במבוא שם מוסבר המושג היקש.

לפעמים ההיקש הוא במילה אחת, שיש בה קרי וכתוב. כמו: כי יתן דומיא כי יותן (פסחים כ"ו) וכמו

בסוגיה שלנו תפדה תפדה

ב. עיין במושגי התוכן.

תשובות והארות לשאלות

1.

פְּרָקִיָּה - פְּדָה אֹתוֹ.	נְהִי (ברש"י) - יְהֵא (נניח שכך הוא).
לְמַפְרָקִיָּה - לַפְדוֹת אֶת עֲצָמוֹ.	אֵימָא (ברש"י) - אִמּוֹר.
אִיְהִי - הִיא.	אֵלְמָא (ברש"י) - לֶכֶן, מִכַּאֵן שֵׁ
מִיִּפְקָדָה - מִצְוָה.	רְמִיא (ברש"י) - מוֹטֵלֵת
קָרָא - פִּסּוּק.	אֶ-בְּרָא - עַל הַבֵּן.

2. א. וכשלא פדאו אביו, חייב הבן לפדות את עצמו כשיגדל

ב. והיא, האם, מניין לנו שאינה מצוּנה לפדות את בנה

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא
א. שאלת בירור	מנלן	לפדותו מנלן
ב.	דכתיב	דכתיב כל בכור בניך תפדה
ג.	והיכא	והיכא דלא פרקיה אבוא
ד. תשובה	מיחייב	מיחייב איהו למיפרקיה
ה.	דכתיב	דכתיב פדה תפדה
ו. שאלת בירור	מנלן	ואיהי מנלן דלא מיפקדה?
ז.	דכתיב	דכתיב: תפדה תפדה ... אינו מצווה לפדות אחרים
ח. שאלת בירור	מנלן	ואיהי מנלן... למיפרק נפשה
ט. מקור	דכתיב	דכתיב תפדה תפדה ... לפדות את עצמו
י. שאלת בירור	ומנין	ומנין שאין אחרים מצווים לפדותה?
יא. מקור	דאמר קרא	דאמר קרא: ... ולא בנותיך

4. 1. המצב הרגיל על האב

2. אם האב לא פדה, מוטלת על הבכור לפדות עצמו כשיגדל.

5. א. הטבלה לפניכם.

סדר	חייב מילה	חייב פדיון
1. אב	חייב	חייב
2. בית דין	חייב	לא חייב
3. הבן עצמו לכשיגדל	חייב	חייב

ב. עניינה של ברית המילה היא כניסתו של האדם לכלל ישראל, לכן חובת כלל ישראל היא

לדאוג לכך, כאשר בית הדין הם המייצגים של כלל ישראל. פדיון הבן היא חובת האב \ האדם

- עצמו אל מול הכוהנים, ולכן היא אינה מוטלת על בית הדין.
6. לפי רש"י מצוות פדיון הבן היא מצוות עשה שאין הזמן גרמא כיון שמיום השלושים והלאה יש חיוב לפדות את הבן.
7. א-ב מובא בתרשים בחוברת לתלמיד.
- ג. "כל בכור בניך תפדה" ולא בנותיך.
- ד. ונלמד שהאישה אינו מצווה לפדות אחרים מההיקש תפדה תפדה.
9. שניהם דברים חדשים ויש בהם קדושה.
10. א. האפשרות א. לחכות שהבן יגיע לבר מצוות. ב. שבן הדין יפדה אותו. לפי הרב עובדיה אפשרות א'.
- לפי הרמ"א** בית הדין יפדה אותו ולא יחכו - שמא ישכח.

תורת חיים

נקודה לדיון

נשאלתי אודות חייל צה"ל שנהרג במלחמת יום הכיפורים בשנת תשל"ד, והניח אשתו מעוברת, ואחר כך ילדה בן בכור, האם רשאים בית דין לפדותו בברכה מדין זכין לאדם שלא בפניו. המורה יסביר לתלמידים את המושג זכין לאדם שלא בפניו **מסקנתו של הרב עובדיה**: אין לבית דין לפדות יתום בכור שאין לו אב, ולא הוי בכלל זכין לאדם שלא בפניו, דניחא ליה טפי לקיים מצוות הפדיון כשיגדיל, וכשיגדל ויהיה בר מצווה יפדה את עצמו ויברך על פדיון בכור.

זכין לאדם שלא בפניו – דבר שהוא זכות לאדם ניתן להקנות לו, או לבצע עבורו, גם שלא בידיעתו, מתוך הנחה שכיוון שהדבר לטובתו, הרי נוח לו שיעשה אדם אחר את הפעולה עבורו, והרי זה כממנה שליח בפירוש שאז פועל השליח עבור המשלח.

לפי הרב עובדיה, כיוון שבפדיון הבן אין חובה לבית דין לפדות את הבן, לכן החובה על אביו כשאין אב החובה על הבן כשיגדל.

חקירה: אם האב לא פדה את הבן, האם חיובו של האב נמשך גם אחר שהבן בר מצווה או חיובו נפסק והחובה עוברת לבן. המפרשים כותבים, חיובו של האב נמשך גם אחרי הבר מצווה ויש גם חיוב לבן.

שאלת כיתה (בדיקת קריאת הסוגיה בגמרא רגילה)

לפניך סוגיית הגמרא. הוסף סימני שאלה, ונקודתיים, נקודות ומרכאות במקום שצריך.

לפדותו מנלן דכתיב כל בכור בניך תפדה והיכא דלא פרקיה אבוה מיחייב איהו למפרקיה דכתיב פדה תפדה ואיהי מנלן דלא מיפקדה דכתיב תפדה תפדה כל שמצווה לפדות את עצמו מצווה לפדות את אחרים וכל שאינו מצווה לפדות את עצמו אינו מצווה לפדות אחרים ואיהי מנלן דלא מיחייבא למיפרק נפשה דכתיב: תפדה תפדה כל שאחרים מצווים לפדותו מצווה לפדות את עצמו, וכל שאין אחרים מצווים לפדותו אין מצווה לפדות את עצמו ומנין שאין אחרים מצווים לפדותה דאמר קרא כל בכור בניך תפדה בניך ולא בנותיך.

סיכום

בסוגיה זו הציגה הגמרא את המקור בתורה לכך שחובת פדיון הבן מוטלת על האב בלבד ולא על האם. פטור האם נובע מכך שאין מצוות לפדותה וגם היא עצמה אינה חייבת בפדיון עצמה. במידה שהאב לא פדה את בנו, חובת הפדיון עוברת לבן עצמו כשיגדל.

סוגיה ו' – סדר הקדימות בפדיון האב ובנו

הצעה לפתיחה

הסבר המושגים וכתבתם על הלוח ופתרון עם הכיתה את שאלה 2 הקושי בסוגיה

סוגיה זו מורכבת מהרבה מושגים חדשים.

הצעת טיפול בקושי

הסברנו את המושגים ביחידה.

אקטואליה לזמננו: זוג שרוצה לקחת משכנתא לדירה **משעבד** את הדירה לבנק עד סיום ההלוואה וזו משכנתא. אם הלווה לא משלם את ההלוואה לבנק, הבנק יכול לקחת את הדירה.

טאבו - רישום זכויות במקרקעין. הרישום בשיטה הנהוגה היום הקונה מבטיח באופן מוחלט את הזכויות בקרקע ומבטיח בעלות מוחלטת על המקרקעין.

שאלה 2 - שיטה חדשה להוראת המושגים (נדגים את המושגים שבסוגיה).

המורה יכתוב את המושגים במסגרות והתלמידים צריכים לקשר ביניהם בעזרת חיצים עם משפט תיקני.

מלווה בשטר	מלווה על פה	נכסים משועבדים	נכסים בני חורין	מלווה הכתובה בתורה	פדיון הבן
------------	-------------	----------------	-----------------	--------------------	-----------

דוגמאות

מלווה על פה ניתן לגבות רק מנכסים בני חורין.

מלווה הכתובה בתורה יש מחלוקת האם היא כמלווה בשטר או כמלווה על פה

מלווה בשטר ניתן לגבות גם מנכסים משועבדים

נבקש מהתלמידים שיחברו במחברתם מפת מושגים, כלומר יקשרו בין שני מושגים בעזרת משפט תיקני.

הארות ותשובות לשאלות

1. מובא בנספח

2. א. כל היכא דליכא אלא חמש סלעים

ב. מצוה דגופיה עדיפא,

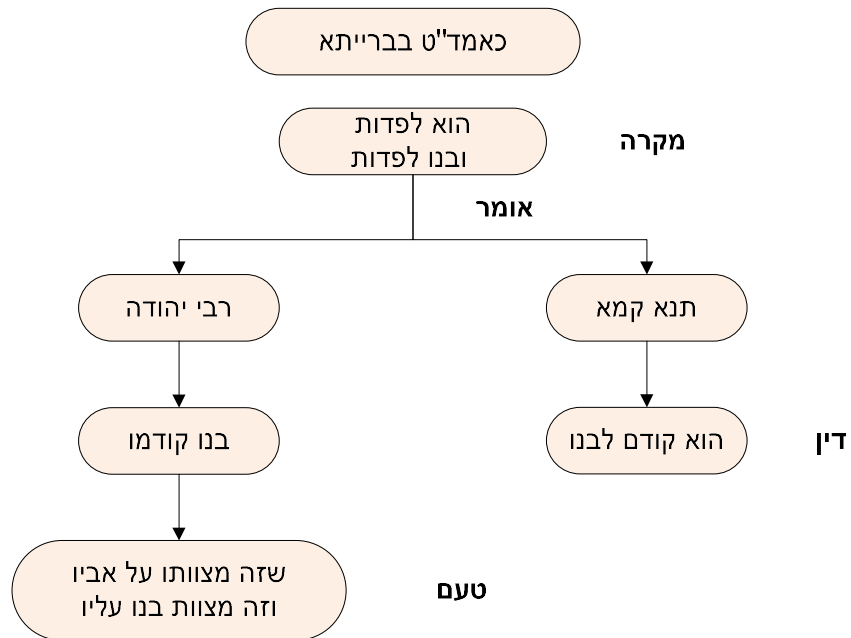
ג. בהני חמש פריק לבריה, ואזיל כהן וטריף ליה לחמש משועבדים לדידיה

ד. מלוה דכתיב באורייתא לאו ככתובה בשטר

3.

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא (מ... עד...)
א. פתיחה לברייתא	תנו רבנן	תנו רבנן
ב. המקרה המובא בברייתא		הוא לפדות ובנו לפדות
ג. הדין תנא בברייתא		הוא קודם לבנו
ד. הדין לפי רבי יהודה בברייתא	רבי יהודה אומר	רבי יהודה אומר בנו קודמו
ה. טעמו של רבי יהודה	שזה	שזה...בנו עליו
ו. רבי ירמיה מבאר באיזה מצב מסכימים תנא קמא ורבי יהודה	הכל מודים	אמר רבי ירמיה הכל מודים... לבנו
ז. הטעם	מאי טעמא	מאי טעמא... עדיף
ח. רבי ירמיה מבאר באיזה מצב נחלקו חכמים ורבי יהודה	כי פליגי	כי פליגי... בני חורין
ט. דעת רבי יהודה לפי רבי ירמיה והנימוק	רבי יהודה סבר	רבי יהודה סבר... לדידיה
י. דעת רבנן לפי רבי ירמיה	ורבנן סברי	ורבנן סברי... מצווה דגופיה עדיף

4. כאמד"ט (כותרת, אומר, מקרה, דין, טעם) בברייתא השלם את התרשים.

5. א. בנו עליו.

ב. מבחינה לשונית – הברייתא כתובה בעברית ובדברי רבי ירמיה יש מילים בארמית: כל היכא דליכא, מאי טעמא וכו'.
הוכחה נוספת – אם רבי ירמיה בא לחלוק היה צריך לכתוב "רבי ירמיה אומר" ובגמרא כתוב אמר רבי ירמיה.

ג. מי שהוא עצמו בכור ולא פדאו אביו, וצריך הוא לפדות את עצמו, ונולד לו בן ש בכור שצריך הוא לפדות גם אותו.

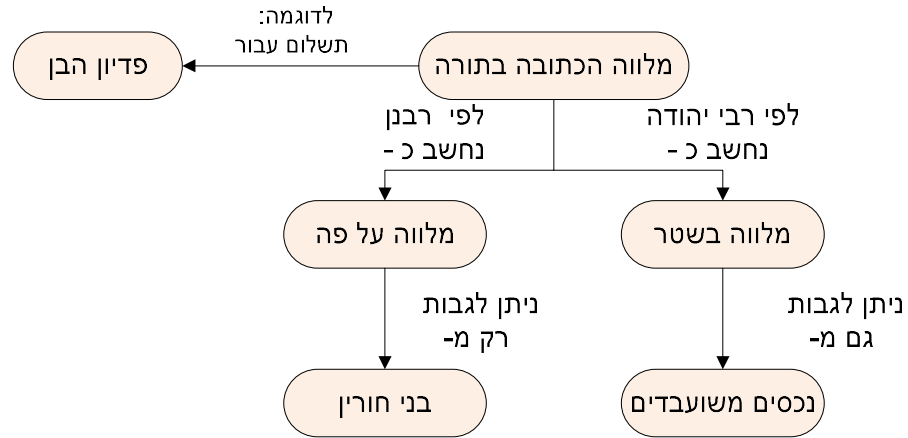
ד. "שזה" - המצווה לפדות את האב (מוטלת על הסבא), "וזה" - המצווה לפדות את הבן (מוטלת על האבא).

ה. רבי יהודה סובר שבנו קודם. הטעם: מצוות הפדיון של עצמו מוטלת בעיקרה על אביו (אלא

6. האם לקחו הלואה ושיעבדו את הרכב להלואה

7. עיין במבוא ביחידה זו.

8-9 עיין בתרשים

לשאלה 49

שכשמכר האב את הקרקע, עדיין לא היה חייב בפדיון בנו (שטרם נולד), ואם כן השדה לא משועבדת לחוב זה אלא רק לחוב הפדיון של האב את עצמו.

הסבר המחלוקת אם מלווה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי או לא

מי שסובר שהיא לא ככתובה בשטר סובר שכיוון שלמלווה הכתובה בתורה אין קול, ולכן כמו שבמלווה על פה תיקנו חכמים שלא יגבה מלקוחות משום הפסד לקוחות, שלא יכלו להיזהר, כך גם במלווה הכתובה בתורה תיקנו חכמים שלא יגבו מלקוחות משום שלא יפסידו, כיוון שלא יכול להיזהר.

מי שסובר שהיא ככתובה בשטר סובר שדווקא במלווה על פה תיקנו חכמים שאינו גובה מלקוחות, כיוון שההלואה היא מצויה בכל יום, ולכן חכמים רצו שהלקוחות לא יפסידו, אבל מלווה הכתובה בתורה היא לא שכיחה כל כך, ואפילו שיגבו מהלקוחות זה לא שכיח, שאין לו נכסים בני חורין, ולכן לא תיקנו חכמים שאינו גובה מלקוחות.

הסבר אחר: דווקא במלווה על פה תיקנו חכמים שלא יגבה ממשועבדים כיוון שהלווה יכול היה לעשות שטר, והוא פשע ולכן יפסיד, אבל במלווה הכתובה בתורה שלא שייך שיעשה שטר, לא תיקנו שלא יגבה ממשועבדים.

דוגמא נוספת למלווה הכתובה בתורה - קרבנות חובה כגון קורבן יולדת שאדם חייב מפני שהם כתובים בתורה.

תורת חיים

"מצווה דגופיה עדיפא"

מהסוגיה עולה שלכל הדעות עדיף לאדם לדאוג לעצמו לקיום המצווה, יותר מאשר לאחרים, אפילו מבנו. עיין בדברי "החפץ חיים" הבאים:

"ותאמר לאברהם גרש את האמה הזאת ואת בנה".

אין כל ספק שלו היה נתחנך ישמעאל יחד את יצחק, לא היה פרא אדם כל כך, כי הרבה סביבה עושה. אבל יען כי חברת ישמעאל הייתה יכולה להשפיע לרעה על יצחק, על כן החליטה שרה, שהסכנה ליצחק יותר גדולה ויש לחשוש חלילה שעד שיצחק יתקן את ישמעאל, יקלקל ישמעאל את יצחק, ובקשה לגרש את ישמעאל מעל פני יצחק. והקב"ה אמר לאברהם לשמוע בקול שרה, ומעשה אבות סימן לבנים להשגיח על הקטנים שהמקולקלים לא יקלקלו את הטובים. **חפץ חיים על התורה, עמ' סב**

א. מדוע לא הסכימה שרה שישמעאל יגדל לצד יצחק, הרי בכך יצחק יכול היה להשפיע לטובה על ישמעאל?
ב. אם המורה מבקש ממך ללמוד חברותא עם תלמיד שמידותיו עדיין לא מתוקנות. מה תאמר לו?

רבי ירמיה

צריך להסביר לתלמידים שאם חכם מופיע במשנה או בברייתא הוא תנא ואם הוא מוזכר רק בגמרא הוא אמורא. כמו כן לשים לב לתואר: רב הוא אמורא בבלי. רבי הוא תנא או אם הוא מוזכר בגמרא הוא אמורא ארץ ישראלי.

רבי ירמיה היה אמורא מארץ ישראל.

לפי תוארו הוא יכול היה להיות או תנא או אמורא מארץ ישראל. כיוון שהוא לא מובא בברייתא, לכן הוא לא תנא אלא אמורא מארץ ישראל ולכן הוא אינו יכול לחלוק על הברייתא אלא לפרש אותה.

טעם נוסף: לא כתוב רבי ירמיה אמר שמשמע שהוא חולק אלא אמר רבי ירמיה אמירה חדשה. עיין במילון מונחים פלוני אמר / אמר פלוני.

שאלות למבחן

1. מצוות פדיון הבן

א. לראובן נולד בן בכור. לראובן נודע שאביו לא פדה אותו.

(1) לדעת ר' יהודה את מי יפדה ראובן ראשון, את עצמו או את בנו? נמק.

(2) לפי דברי ר' ירמיה, באיזה מקרה יהיה הדין מוסכם על הכל, מה יהיה הדין ומה טעמו? (8 נק')

ב. "פדיון הבן דלאו מצוות עשה שהזמן גרמא הוא ונשים פטורות". מדוע מצוות פדיון הבן נחשבת למצוות עשה שאין הזמן גרמא?

תשובות

1. א. 1. לדעת ר' יהודה על ראובן לפדות קודם את בנו. מאחר שמצוות הפדיון של ראובן אינה מוטלת עליו אלא על אביו, ולעומת זאת מצוות פדיון בנו מוטלת עליו.

2. המקרה: כשכסי ראובן הם 5 סלעים בלבד. הדין המוסכם הוא: על ראובן לפדות קודם את עצמו. הטעם: עדיף שאדם יקיים מצוה שמוטלת על גופו שלו עצמו, על פני מצווה שהוא צריך לקיים בגופו של מישהו אחר.

ב. המצווה חלה לאחר שמלאו שלושים יום לבן שהוא בכור לאמו. מאז ואילך אין למצווה הפסק ויכול לפדות כל ימי חייו. לכן מצוות פדיון הבן נחשבת למצוות עשה שאין הזמן גרמא.

א. מה דינו המיוחד של הלואה שכתובה בשטר? מה ההבדל בין הלואה כזו לבין הלואה שלא

כתובה בשטר? אין להתייחס לפדיון הבן בתשובה זו, רק למושג המדובר.

ב. הסבר את המשפט של רב יהודה: "מלווה דכתיב בתורה ככתובה בשטר דמיא" ביחס לפדיון הבן.

א. הלואה שכתובה בשטר יש לה כוח מיוחד במקרה שבו אדם שלווה כסף, ובעת ההלוואה הייתה לו קרקע. הקרקע הזו משועבד להחזר החוב, שאם לא ימצא את הכסף להחזיר עד זמן הפירעון יהיה עליו לתת את הקרקע. אם הלווה מכר את הקרקע לפני זמן הפירעון, ואז לא היה לו כסף להחזיר, הקרקע שמכר שייך למלווה. מותר למלווה ללכת ולדרוש את הקרקע מהקונים לצורך החזר החוב. בהלוואה שלא כתובה בשטר, לא יוכל המלווה לדרוש את הקרקע מן הקונים, וההפסד הוא שלו.

ב. רב יהודה טוען שמצווה בתורה היא כמו חוב שיש לאדם שכתוב בשטר, כך שאם יש לאדם "חוב" לכהן מכיוון שלא פדה את עצמו, אם היה לו קרקע שמכר – יהיה מותר לכהן ללכת ולדרוש את הקרקע מן הקונים.

סיכום

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים במקרה שהאבא צריך לפדות את בנו והוא עצמו בכור שלא נפדה ואין מספיק כסף לשני הפדיונות. לדעת ר' ירמיה כולם מודים שחובת האדם לפדות קודם את עצמו ואחר כך את בנו, שהרי חובת גופו קודמת. רבי ירמיה מעמיד את מחלוקת התנאים במקרה שלאדם ישנם חמישה סלעים לפדיון ועוד חמישה סלעים משועבדים, והמחלוקת היא מהו מעמדה של מלווה הכתובה בתורה.

יחידה ז' – סדר הקדימות בפדיון בנו ועלייה לרגל

הקדמה

הגמרא ממשיכה לברר דינים הנוגעים לפדיון הבן. בחלקה הראשון של הסוגיה דנה הגמרא בשאלת הקדימות בין מצוות פדיון הבן ובין מצוות עלייה לרגל. בחלק השני דנה הגמרא במקרה של אדם שיש לו חמישה ילדים שהם בכורות מחמש נשים שונות.

שאלה לפתיחת השיעור

“שאלת יעבץ” שואל: מה הדין באדם שנותן לו השר רשות לצאת יום אחד מבית האסורים - איזה יום יבחר? האם יבחר ביום הראשון שיזדמן לידו ויקיים את מצוות היום, או שמא יבחר לצאת ביום הראשון של ראש השנה ויקיים את מצוות היום, או שמא יבחר ביום הכיפורים? הוכח מהסוגיה.

התשובה: מהסוגיה רואים שצריך להעדיף מצווה עוברת. ולכן יצא ביום הראשון שיבוא לידו ויקיים את מצוות היום.

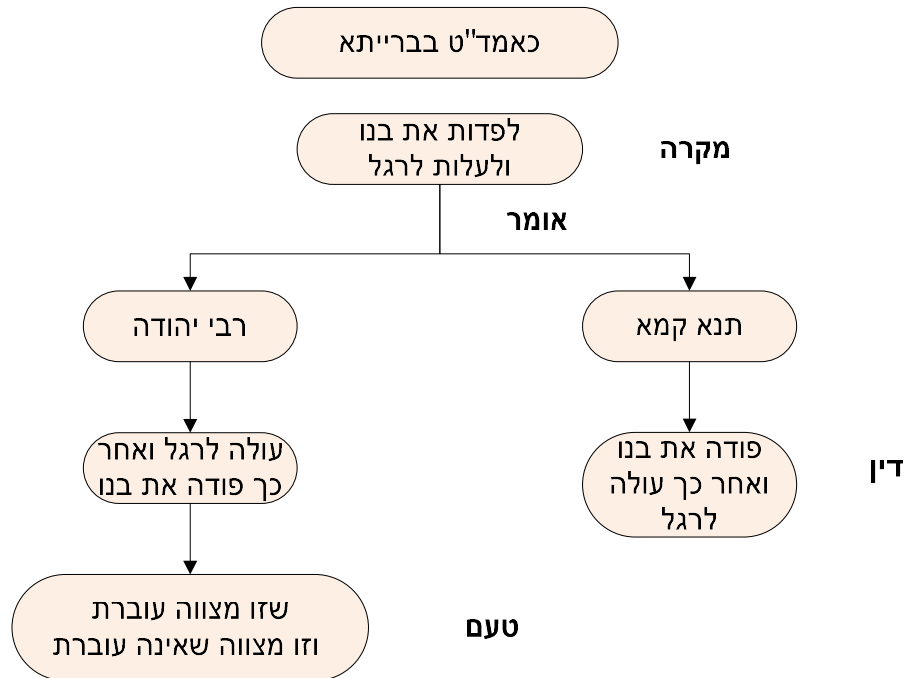
ביאור מושגים

מצווה עוברת היא מצווה שזמנה עובר. עלייה לרגל היא מצווה עוברת כיון שלאחר שעבר הרגל אי אפשר לקיים את המצווה. פדיון הבן אפשר לקיים כל החיים. דוגמאות נוספות למצווה עוברת: קבורת המת, הלוויית המת, ביקור חולים. דוגמאות נוספות למצווה עוברת וגם למצווה שהזמן גרמא: ארבעת המינים, ישיבה בסוכה, מצוות תקיעה בשופר. אכילת מצה בערב פסח.

הארה - חשב להדגיש שגם רבי יהודה וגם רבנן סוברים שמצווה עוברת קודמת. רק במקרה שלנו מהפסוק **“כָּל בְּכוֹר בְּנֵי תַּפְּדָה וְלֹא יָרְאוּ פְּנֵי רִיקָם”** שהתורה מקדימה את פדיון בכור לעלייה לרגל סוברים חכמים שקודם פודה את בנו.

הארות ותשובות לשאלות

1. א. מובא במילון המילים
ב. טעמא
2. א. 1. מובן הדבר לרבי יהודה כמו שאמר בעצמו את הטעם 2. אבל חכמים מה טעמם?
ב. 1. דאמר קרא 2. פשיטא בפטר רחם תלא רחמנא. 3. מהו דתימא
3. שאלת “בשלמא” בנויה מכמה חלקים. צטט את דברי הגמרא לפי חלקי השאלה הבאים:
א. דעתו של מי שעליו אין קושי. לרבי יהודה
ב. מדוע אין עליו קושי. כדקאמר טעמא
ג. דעתו של מי שיש עליו קושי. אלא רבנן
ד. מדוע יש עליו קושי. מאי טעמייהו
- ה. צטט את המילה הראשונה והאחרונה של תשובת הגמרא לשאלה זו? דאמר
4. א.

ב.

לשון הגמרא (מ... עד...)	מילות מפתח	תפקיד השלב
בשלמא... מאי טעמייהו	בשלמא... אלא	א. שאלת בירור
דאמר קרא... ריקם	דאמר קרא	ב. תשובה
תנו רבנן	תנו רבנן	ג. פתיחה לברייתא
מנין... כולן	מנין	ד. שאלה
כל בכור בניך תפדה	תלמוד לומר	ה. תשובה
פשיטא רחמנא	פשיטא	ו. קושיה
מה דתימא... קא משמע לן (קמ"ל)	מהו דתימא קא משמע לן	ז. תירוץ

5. א. שאינה עוברת

- ב. תנו רבנן לפדות את בנו ולעלות לרגל, פודה את בנו ואחר כך עולה לרגל
- ג. מצווה עוברת היא מצווה שזמנה עובר. עלייה לרגל היא מצווה עוברת כיון שלאחר שעבר הרגל אי אפשר לקיים את המצווה. פדיון הבן אפשר לקיים כל החיים.
- ד. דוגמאות נוספות למצווה עוברת: קבורת המת, הלוויית המת, ביקור חולים.
- ה. דוגמאות נוספות למצווה עוברת וגם למצווה שהזמן גרמא: ארבעת המינים, ישיבה בסוכה, מצוות תקיעה בשופר. אכילת מצה בערב פסח.
- ו. אדם שהיה צריך לפדות את בנו ולעלות לרגל ויש לו כסף לאחד מהם. במה יבחר?

6. א. כל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריקם
- ב. שצריך להביא קורבנות לבית המקדש
- ג. כן. כי זו מצווה שתלויה בזמן.
- ד. פדיון הבן כי כתוב קודם בפסוק.

ה. לפי כולם ארבעת המינים קודם כי זה מצווה עוברת, ואין פסוק. חשב להדגיש שגם רבי יהודה וגם רבנן סוברים שמצווה עוברת קודמת. רק במקרה שלנו מהפסוק "כָּכֹר בְּנִיף תִּפְדֶּה וְלֹא יָרְאוּ פְּנֵי יִרְקָם" שהתורה מקדימה את פדיון בכור לעלייה לרגל סוברים חכמים שקודם פודה את בנו.

7. תפדה

8. א. כיוון שכל אחד הוא פטר רחם.

ב. לולא הפסוק היית לומד גזרה שווה בכור בכור לנחלה כמו שבנחלה הבכור לאביו כך גם בפדיון.

9. א. בכור

1. ב. שנולד לאביו

2. לאמו, אף על פי שאינו בכור לאביו

3. חייב בפדיון הבן

10. א. האב אינו חייב במצוות פדיון הבן, כיון שהבן שנולד הוא לא פטר רחם.

ב. האב חייב במצוות פדיון הבן כיון ששמעון הוא פטר רחם.

ג. ראובן יקבל פי שניים בנחלה כי הוא ראשית אונו.

11. א. חייב לפדות את כולם כי כל אחד הוא פטר רחם.

ב. הבן שהוא בכור לאב יקבל פי שניים בנחלה.

מונחי הלימוד - פשיטא, לא צריכא, מהו דתימא, קא משמע לן

קישור לסרטון להוראת המונחים: פשיטא, לא צריכא, מהו דתימא, קמ"ל - משנים אוחזין

https://www.google.com/search?q=dIBCjEzMTA&rlz=1C1KNTJ_iwIL1045IL1045&sourceid=chrome&ie=UTF-8

חשוב להמחיש לתלמידים את המונחים התלמודיים באמצעות דוגמאות מהחיים. דוגמא להמחשה הם המונחים: פשיטא, לא צריכא, מהו דתימא, קמ"ל באמצעות הדוגמא הבאה:

ע הארה

לקושיה פשיטא ולתירוץ יש מבנה קבוע, הכולל בדרך כלל את השלבים הבאים:

א. הקושיה פשיטא - העניין פשוט וברור, ואינו צריך להיכתב במקור התנאי (משנה או ברייתא).

ב. תירוץ הכולל שלושה שלבים:

1. "לא צריכא..." - אין הדין נצרך במשנה או בברייתא, אלא למקרה הבא (כלומר מדובר במקרה מיוחד).

2. מהו דתימא - אילו לא היה כתוב הדין במשנה, היינו יכולים לחשוב שבמקרה המיוחד יהיה הדין שונה.

3. קא משמע לן (קמ"ל) - המשנה או הברייתא משמיעה לנו את הדין שנראה לכאורה פשוט, כדי שלא נטעה לחשוב שהוא אינו חל על המקרה המיוחד.

נדגים את ארבעת השלבים באמצעות דוגמא, הלקוחה מהווי חיינו.

בלוח מודעות של בית הספר היה כתוב:

הלימודים בשנה זו מסתיימים ביום האחרון של חודש סיון כבכל שנה.

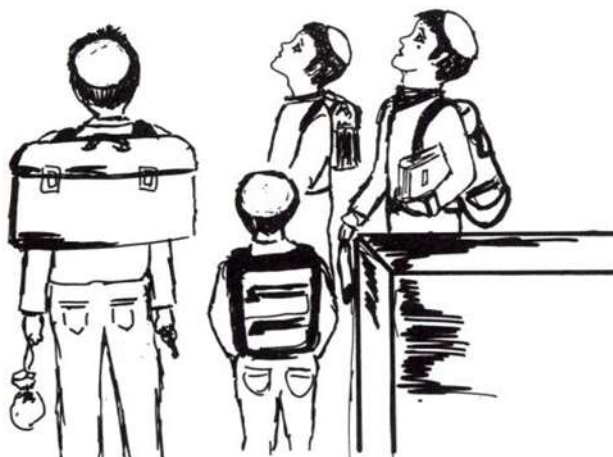
פשיטא! שאל ראובן את חברו העניין פשוט וברור, ואינו צריך להיכתב.

ענה לו שמעון: (מדובר במקרה מיוחד). לא נצרכה (לא צריכא) המודעה, אלא לשנה זו, שהיו בה

הרבה שביטות מורים מהו דתימא - אילו לא נכתבה המודעה, היינו יכולים לחשוב, שבשנה זו

יאריכו את שנת הלימודים, כדי להשלים את החומר שהוחסר בימי השביתות. קא משמע לן – הנהלת בית הספר הודיעה לנו, שלמרות השביתות יסתיימו הלימודים במועד הרגיל.

לוח מודעות

שאלות למבחן

1. פדיון הבן

א. מה הדין שלומד תנא קמא בברייתא מהפסוק בשמות פרק לד "כל בְּכוֹר בְּנֵיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פְּנֵי רִיקָם"?
ב. הסבר את הביטוי "מצווה עוברת". וכיצד פוסק רבי יהודה בברייתא בשאלה - לפדות את בנו ולעלות לרגל?

תשובה

א. תנא קמא בברייתא לומד מסדר המצוות בפסוק שאם הוא צריך לקיים פדיון הבן וגם עליה לרגל אך אין לו אפשרות לעשות את שניהם, שקודם יפדה ואחר כך יעלה לרגל.
ב. מצווה עוברת היא מצווה שתעבור לאחר זמן מסוים ואז כבר לא תהיה אפשרות לקיימה. רבי יהודה בברייתא סובר שיש להקדים את מצוות עליה לרגל ולא את פדיון הבן מכיוון שמצוות עליה לרגל תעבור ואילו פדיון הבן אפשר לקיימה תמיד.

סיכום

נחלקו תנא קמא ורבי יהודה בשאלה איזו מצווה קודמת, פדיון הבן או עליה לרגל. תנא קמא מקדים את מצוות פדיון הבן ונסמך על דיוק בפסוק. רבי יהודה מקדים את מצוות עליה לרגל כיוון שזו מצווה שזמנה קצוב. במקרה של אדם שיש לו כמה בכורים מכמה נשים, הברייתא קבעה שעליו לפדות את כולם, והגמרא הסבירה מדוע היה צורך להדגיש דין זה שלכאורה פשוט.

יחידה ח – מקור חיוב האב ללמד את בנו תורה והפטור לאישה

הצעת פתיחה לשיעור

שאלה לדיון - האם האבות בימינו מקיימים את מצוות לימוד התורה לבנים? תשובה: האב מקיים את מצוות לימוד תורה בכך שהוא ממנה את המורים לשליחיו. ושלוחו של אדם כמותו.

שאלה נוספת בעקבות השאלה הראשונה האם למלמדי תורה מותר לשבות? לפניך מחלוקת בין גדולי העולם בעניין זה לפניך דברי הרב חיים דוד הלוי בעניין זה. **הרב חיים דוד הלוי**, שו"ת עשה לך רב, חלק ה' סימן כ"ג חיוב לימוד תורה מוטל על ההורים. ואילו המורים תמורת שכר המשולם להם, אם על ידי ההורים, או גוף ציבורי אחר הבא במקומם, מקבלים עליהם את התפקיד ללמד את ילדי ישראל תורה, כשלוחם של ההורים. מעתה, כל זמן ששכרם של המורים משולם לשביעות רצונם, שליחותם קיימת וחובתם בעינה, אך למן הרגע שבו הגיעו למסקנה שאין שכרם מספיק, הרי שפקעה מאותה שעה שליחותם שהיתה מבוססת על תשלום שכרם. ולכן! כל חומרת ביטול תורה חלה מאותה שעה על ההורים, וחובתם היא להתפנות מעיסוקיהם וללמד את בניהם תורה. אך מכאן מתברר בפשיטות, שההיתר למורים הוא לשבות אף מלימודי קדש, אך לא להשבות. ובשעה שההורים עצמם או כל אדם אחר יבואו ללמד את ילדי ישראל תורה, אסור למורים למנעם מכך, דבר שמותר להם כמובן לגבי לימודי חול וכדין כל שביתה אחרת. לפי הרב הלוי, חובת לימוד תורה מוטלת על ההורים; מורים המלמדים מקצועות קודש רשאים לשבות שביתה של מורים למקצועות קודש ולמקצועות חול.

הרב עובדיה יוסף, שו"ת יחוה דעת חלק ד סימן מח שאלה: האם מותר מצד ההלכה למורים של בתי הספר להשתמש בנשק השביתה לשם העלאת שכרם?

תשובה: אולם כל זה כשהדבר נוגע לענין של ממון בלבד, אבל השבתת תלמוד תורה לשם העלאת שכר במציאות של היום, נראה שהדבר אסור מצד ההלכה. ואם כן השביתה בבתי הספר שיש בה ביטול תורה לתלמידים, הוא חטא גדול. שאפילו אם נניח שהמורים צודקים בתביעות שכר שלהם, שאין משכורתם מבטאת את המאמץ והיגיעה שלהם, הרי סוף סוף אין השביתה חלילה על פת לחם, ואין כל הצדקה להפקיר את אלפי ילדי ישראל לחסדי הרחוב ולבטלם מתלמוד תורה, בגלל הטבת שכר ושיפור תנאי העבודה. ובאמת שהדבר ידוע שלאחר שביתה כזאת, גם כשיחזרו התלמידים לספסל הלימודים לא יוכלו לתת לבם ודעתם לתלמודם כראוי, לאחר שהתנתקו מן התורה זמן מסוים, וכמו שאמרו חז"ל בירושלמי ברכות (ט, ה): "יום תעזבני, יומיים אעזבך". והוי פסידא דלא הדרא [=הפסד שלא חוזר] (בבא מציעא קט ע"א)... ובפרט שלפי הנראה שביתה כזאת אינה ליום או יומיים, אלא עלולה להימשך זמן רב, ואחריתה מי ישורנה. וביטול הלימודים זמן ארוך, יביא בהכרח את התלמידים להתדרדרות מוסרית לרבות ילדי ישראל, במיוחד בימים אלה שהאווירה ברחוב מורעלת, ומה יעשה אותו הבן שלא יחטא. ..

הארות ותשובות לשאלות

1. א. שלא לימדו, ללמד את עצמו, ללמוד, עצמה

ב. והיכא דלא אגמריה אבוא - מיחייב איהו למיגמר נפשיה

ואיהי מנלן דלא מיחייבא למילף נפשה

מבנה

2. א. הסוגיה מחולקת לשניים. צבענו בטבלה את שני החלקים.

בשאלה זו מחלק התלמיד את הגמרא על בסיס הביטוי מנלן/מנין ללא צורך להיכנס לתוכן הדברים. בכך מוטמעת בו היכולת לזהות את חלקי הגמרא עוד לפני הלמידה עצמה.

יש בגמרא שני חלקים: **החלק הראשון** - מניין שהאב חייב ללמד את בנו תורה.

החלק השני - מניין שהאם פטורה מללמד את בנה תורה.

2. הטבלה לפניך:

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא (מ... עד...)
א. ציטוט מהמשנה		ללמדו תורה
ב. שאלת ברור – מניין שהאב חייב ללמד תורה את בנו	מנלן	מנלן?
ג. תשובה	דכתיב	דכתיב: ולמדתם אותם את בניכם
ד. מקרה	והיכא	והיכא דלא אגמריה אבוה -
ה. דין	מיחייב	מיחייב איהו למיגמר נפשיה,
ו. המקור	דכתיב	דכתיב ולמדתם
ז. שאלת ברור - מניין שהאם פטורה מללמד את בנה תורה?	מנלן	איהי מנלן דלא מחייבא?
ח. תשובה	דכתיב	דכתיב (דברים יא, יט): "ולמדתם" "ולמדתם" ... אינו מצווה ללמד.
ט. שאלה	מנלן	ואיהי מנלן ... למילף נפשה
י. תשובה	דכתיב	דכתיב (דברים יא, יט): "ולמדתם" "ולמדתם" ... ללמד את עצמו
יא. שאלה	ומנין	ומנין ... מצווים ללמדה
יב. תשובה	דאמר קרא	דאמר קרא ... ולא בנותיכם

3. הפסוק הראשון בא ללמד על חובת לימוד עצמו והפסוק השני על חובת לימוד לבנים.

1. מהפסוק "ולמדתם אותם את בניכם" מדייקים ולא בנותיכם.

2. ונלמד שהאישה אינה מצווה ללמד אחרים מההיקש ולמדתם ולמדתם.

תורת חיים

מדברי הגמרא עולה שאשה פטורה ללמוד תורה. אך כמובן אין כל איסור שנשים תלמדה תורה. בדורנו, בנות וגם נשים בוגרות לומדות תורה – תורה שבכתב ותורה שבעל פה.

ענין דברי הרב יעקב אריאל בעניין זה:

הדוגמא הבולטת ביותר לכך היא לימוד תורה. אין ספק שמצוות תלמוד תורה בשלמותה המחייבת התמסרות ללא גבול להגות בתורה יומם ולילה - אינה מחייבת את האישה באופן עקרוני גם היום. עם זאת האיסור ללמד תורה לנשים בגלל שעל ידי כך תיכנס בה עורמה (רמב"ם הל' תלמוד תורה א, יג), התייחס לסיטואציה בה האישה הייתה מצויה בעיקר בין תנור לכיריים. אולם כשאישה רוכשת השכלה כללית ומקצועית, לא רק שאין לאסור עליה לימוד תורה בהתחשב בצורך. אדרבה, כדי שאישיותה הדתית לא תיפגם, היא חייבת להרחיב את ידיעותיה התורניות במקביל לידיעותיה הכלליות.

המקור: "מעמד האשה ביהדות", הלכה בימינו, עמ' 160, 166.

האם יש איסור ללמד תורה לנשים?

תשובה - ראשית, הנשים צריכות ללמוד את הדינים השייכים להן. בנוסף לכך כותב הרב אריאל, שבדורנו לא ייתכן שאשה לא תרכוש רמה תורנית גבוהה ההולמת את השכלתה הכללית.

סיכום

בסוגיה זו הציגה הגמרא את המקור בתורה לכך שהמצווה ללמד את הבן תורה מוטלת על האב בלבד ולא על האם. פטור האם נובע מכך שאין מצווה ללמד אותה וגם היא עצמה אינה חייבת ללמוד. במידה שהאב לא לימד את בנו, חובת הלימוד עוברת לבן עצמו כשיגדל.

יחידה ט – המעשה בתנין ושבעה ראשים

פתיחה לשיעור

התלמידים שלומדים את הסוגיה כפשוטה שואלים האם הגמרא היא ספר של הרי פוטר: תנין עם שבעה ראשים, ולאט לאט נושר כל אחד מהראשים. לתלמידים נראה כמדע בדיוני. אנו נלמד שאי אפשר ללמוד את המעשה כפשוטו אלא כל פרט מסמל משהו על פי פירוש חידושי הגאונים שמובא בעין יעקב. הפירוש של עין יעקב מזמן לנו לדבר לדבר על התנהגות שבין אדם לחברו בכיתה. כבוד אחד לשני, לא להיכנס לדברי החבר, כבוד לחבר, לא כינוי שמות ולא חרם ולא שיימינג. המורה יאמר שאם יש אורה לא טובה בכיתה יש תלמידים שלא פנויים ללמידה, והם לא לומדים ונאבדים.

הארכנו במעשה התנין בעל שבעה ראשים, כי יש למעשה הזה השלכות של התנהגות בין אדם לחברו והאווירה בכיתה. היום שיש את הרשתות החברתיות ונקל לעשות שיימינג, ותלמידים מאבדים עצמם לדעת בגלל השיימינג - חשוב לדבר על זה ולהיות קשוב ומעורב במה שהולך בכיתה. כשיש אורה שלילית בכיתה: יורדים על חבר, עושים לו חרם, בושות, או מכנים לו שם - התלמיד אינו יכול ללמוד כי הוא לא פנוי ללמידה. ולכן המורה חייב שתהא אורה טובה בכיתה, שעוזרים אחד לשני ומפרגנים אחד לשני. וזה התנאי ללמידה. המורה ינסה לזהות תופעות כאלו בכיתה באמצעות שיחות עם התלמידים, ויאמר שאם אדם רוצה לתפוס מקום חברתי בכיתה, יעשה זאת על ידי עזרה לחברים ולא על ידי השפלת האחר.

רעיון לעשות ערב כיתה בנושא זה, כשהתלמידים מכינים את התוכן. אפשר להזמין הורה שבנה/ בנו נפגע על ידי שיימינג לדבר בערב כיתה על התופעה.

הארות ותשובות לשאלות

1. עיין במילון המילים.
2. א. אנא עדיפא מינך, תוב את דאיזיל אנא.
ב. דכי הוו עיילי בתרין אפילו ביממא הוו מיתזקי.
ג. לא ליתיב ליה אינש אושפיזא.
ד. על, בת בההוא בי רבנן.
ה. אידמי ליה כתנינא דשבעה רישוותיה.
ו. כל כריעה דכרע נתר חד רישיה
ז. אי לא איתרחיש ניסא, סכינתין.

המורה יכול כאמז"ט בדברי הברייתא.

דין	מקרה	אומר
הוא קודם לבנו	הוא ללמוד ובנו ללמוד	תנא קמא
בנו קודמו	אם בנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו	רבי יהודה

3. א. מצווה דגופיה עדיפא

- ב. זריז, ממולח ותלמודו מתקיים בידו
- ג. משכיל ונבון
4. עיין במילון המונחים בנספח.
5. א. רב אחא פסק כרבי יהודה.
ב. הרמב"ם פסק כרבי יהודה.
6. א. ששמועותיו לא מחודדות לפי רבנו חננאל, שאין לו סברה כל כך.

- ב. שהוא, רב אחא ילך ללמוד.
 ג. היה מזיק בבית המדרש.
 ד. אפילו ביום שהשדים לא נוהגים להזיק, ואפילו בשניים שהשדים לא מזיקים אלא רק לאחד, בכל אופן הם הזיקו
 ה. לא לתת לרב אחא לישון בביתם.
 ו. בבית המדרש
 ז. התפלל עליו.
 ח. תפילה מיוחדת על אותו מזיק.
 ט. אילו לא היה מתרחש נס, הייתם מסכנים אותי.

התכונות של רב אחא שבזכותן התגבר על המזיק

הענווה וחיפוש האמת. הוא מוכן לישון בבית המדרש למרות שאף אחד לא נתן לו מקום לישון. הוא שולח את בנו ללמוד כי חשב שהוא יועיל יותר לעם ישראל. יכול להיות שהתכונה שלו, שהיא העברה על מידותיו היא זיכתה אותו לעשות שלום בבית המדרש ועל ידי זה להתגבר על המזיק. אם אין עבירה אין מקום למזיק.

”אילו לא היה מתרחש נס, הייתם מסכנים אותי”

כיצד אביי הכניס את רב אחא לסכנה?

המהרש"א מבאר שהיה ברור לאביי שרב אחא בר יעקב לא יינזק בגלל כוח תפילתו. ספקו היחיד היה האם יתרחש לו נס, עוד לפני שיתפלל, וינכו לו מזכויותיו. לדעת המהרש"א נס שקורה בגלל תפילה אינו בגדר נס לעניין ניכוי זכויות. תפילה באופן טבעי יכולה לחולל ניסים!

סיכום

נחלקו התנאים במקרה בו רק האב או רק הבן יכולים ללכת וללמוד תורה. לדעת תנא קמא האב ילמד. לדעת ר' יהודה, מי שמחודד יותר ילמד. הגמרא מביאה מעשה בו רב אחא נקט כשיטת רבי יהודה ושולח את בנו ללמוד תורה כשחשב שבנו מחודד ממנו, והלך ללמוד תורה כשזיהה שבנו פחות מחודד ממנו.

הצעה לפעילות

א. נענין תחילה באחת ההופעות של התנן בתנ"ך כסמל. יחזקאל, כ"ט ג' -
 דָּבַר וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים הִנְנִי עֹלֶיךָ פְּרָעָה מְלֶכֶת מִצְרַיִם הַתְּנִיחַ הַגְּדֹל הַרְבֵּץ בְּתוֹךְ אֶרְצוֹ אֲשֶׁר אָמַר לִי אֲרִי וְאֶנִּי עֲשִׂיתִנִּי

נשאל את התלמידים : איזו מידה מסמל התנן לפי פסוק זה ?

נבקש מהתלמידים לפרש את הפסוק הבא : תהלים ע"ד, י"ג

אֲתָה פּוֹרְרֶת בְּעֶזֶךָ יָם שְׁבַרְתְּ רְאֵשֵׁי תַנְיִנִים עַל הַמַּיִם :

לאור הנ"ל נשאל : מדוע דווקא הכריעות הם אלו שגרמו להריגתו של המזיק ?

(תשובות אפשריות – התנן מייצג מציאות של "בעל הבית", גאוה, הכול שלי. הכריעה מסמלת ענווה, שפלות, התבטלות)

ב. אם רוצים, אפשר להאריך בדימוי של התנן,

מדוע המזיק התמקם דווקא בבית המדרש של אביי ? תובנות בעקבות המעשה

חידושי הגאונים (עין יעקב) : " ... היה באותו פעם תחרות וקטטה ביניהם (- תלמידי אביי) והיינו המזיק שיש לו שבעה ראשים (!) ... כרע רב אחא שבע כריעות, הורה להם שלא יעמדו על דעתם ולא יהיו עוד קשי עורף, אלא יהיו נוחים זה לזה ... "

ג. משימת כתיבה – רב יעקב (בנו של רב אחא) לא הספיק לשלוח מכתב לאביו, ולתאר את הקשיים שיש בבית המדרש. היה לו לפה ! כתוב מכתב שבו אתה מתאר את הקשיים שהוא חווה. התמקד במקרה אחד או שניים שבו

התחרותיות בבית המדרש גרמה לו למשבר גדול. תאר גם את תגובתו של אביי.

הוסף במכתב גם "נקודות אור".

ד. ולציירים (או "אנשי המחשב") מתלמידינו . לפניך 2 "תמונות" מן הסיפור. צייר אותם.

1. רב יעקב חוזר למשפחתו לחופשה. הוא מתיישב ללמוד עם אביו רב אחא ורב אחא מגלה שהבן אינו "שולט" מספיק בלימודו...

נסה לבטא רגשות. האם יש מתח ? האם רב אחא מצפה ציפיות גבוהות מדי? האם הבן, רב יעקב, מתבייש ? האם רב אחא מתאכזב ? מה תגובת אמו של רב יעקב ?

האם האב, רב אחא בר יעקב, שואל את הבן מדוע הוא לא הצליח בלימודו?

2. רב אחא בר יעקב "נפגש" עם המזיק בבית המדרש, כרע כריעות, נשרו הראשים ונהרג המזיק...

ה. נשאל את התלמידים: מה לומד רב אחא בר יעקב במהלך הסיפור? אילו תובנות על עצמו הוא רוכש בעקבות הלינה בבית המדרש והמפגש עם התנין בעל שבעת הראשים?

(ייתכן ורב אחא בר יעקב " בא ללמד ונמצא למד", כלומר, למד בעצמו להיות נוח לבנו ולהיות ער לקשייו והבין שאולי הוא מיהר לשפוט את בנו על שלא הצליח בלימודו)
לתשומת לב

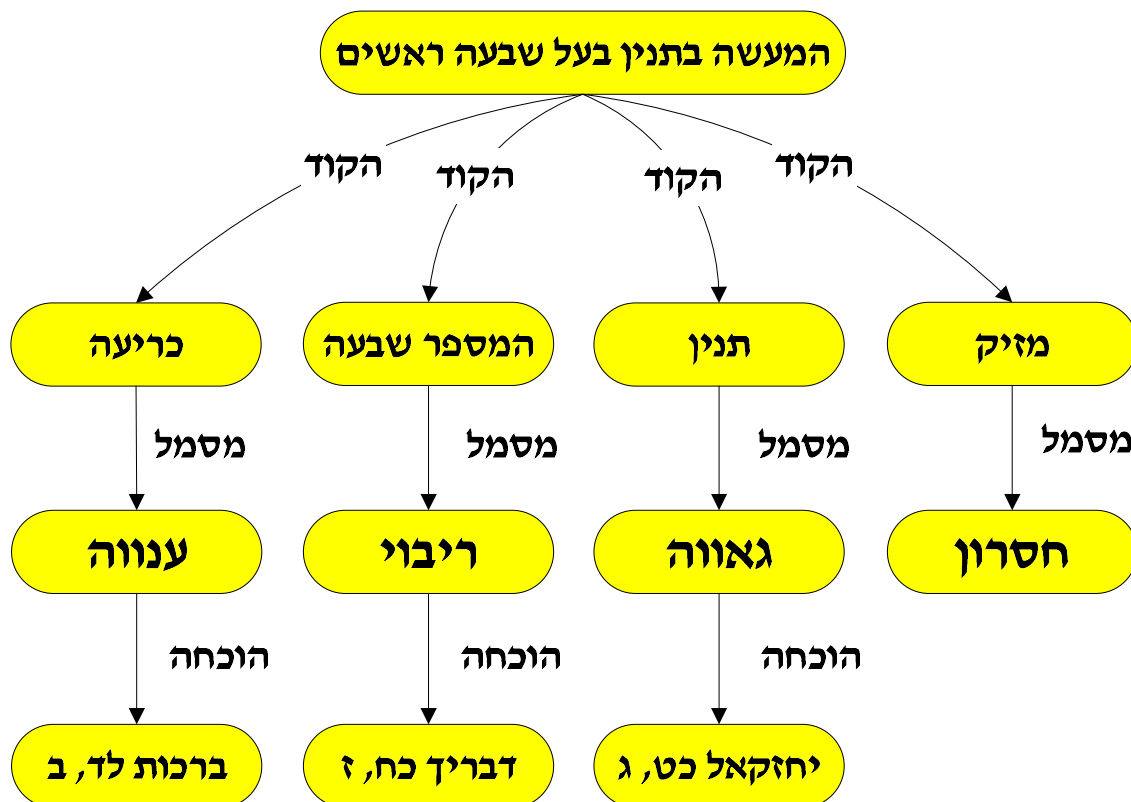
א. רש"י כתב : לא ליתיב ליה אינש אושפיזא - לרב אחא ועל כרחו ילין בבית המדרש ומתוך חסידותו יעשה לו נס ויהרוג את המזיק. מתוך שהוסיף רש"י : "ויהרוג את המזיק" - למרות שהוספה זו מיותרת - דייק בעצמות

יוסף

היה פשוט לאביי שיקרה נס ורב אחא לא יינזק . כל ספקו היה האם הנס יהיה כה גדול עד שגם המזיק ייהרג.

ב. המזיקים מרוחקים מאנושיות, מאנשים. לכן בדרך כלל הם מזיקים בלילה, לאדם יחיד. כדי להעצים את עוצמתו של המזיק מציינת הגמרא שאפילו ביום, בשניים היו ניזוקים.

8. התשובה לשאלה 8.

יחידה י – ללמוד תורה ולישא אשה

הצעה לפתיחה

גיל הנישואין בימינו. עיין בדעות שהבאנו בסוף פרק י במדריך למורה

הקדמה

בסוגיה זו הגמרא עוסקת בשאלה האם אדם צריך ללמוד תורה ורק לאחר מכן לישא אישה, או שעדיף שיקדים ויישא אשה.

הארות ותשובות לשאלות

1. מובא בנספח
2. א. ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה?
ב. רב הונא לטעמיה.
ג. הוה אמינא לשטן גירא בעיניך.
ד. אדידך על צוארי דבריך.
3. א. אין הרהורי עבירה
ב. כשהפרנסה על הבעל קשה לו להתמיד בתורה.
ג. כשעול הפרנסה עליו כיצד הוא יכול לעסוק בתורה.
4. העתק את הטבלה למחברתך והשלם אותה על פי הברייתא המופיעה בסוגיה:

אומר	מקרה	דין
תנא קמא	1. ללמוד תורה ולישא אשה	ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה
תנא קמא	2. ואם אי אפשר לו בלא אשה	ישא אשה ואחר כך ילמוד תורה

5. א. מבבל
ב. מארץ ישראל
6. א. נושא אשה ואחר כך ילמד תורה, בגלל הרהורי עבירה
ב. פסיקתו של שמואל לא תואמת את הברייתא, כיוון שהברייתא קובעת שהדבר תלוי במצבו של האדם ואילו שמואל פוסק באופן מוחלט.
ג. לומד תורה ואחר כך ישא אשה. טעמו: הוא לא יכול לעסוק בתורה כשעול הפרנסה עליו.

שים לב:

דעתו של רבי יוחנן לא כתובה בפירוש בגמרא, מתמיהתו על שמואל ניתן להבין מה דעתו. זו שאלה מסדר גבוה המבקשת מהתלמיד להסיק את דעת החכם מטענתו כנגד הדעה הנגדית.

הארה

השאלה המרכזית של הסוגיה נידונה פעמיים. מהו ההבדל העקרוני בין הדיון הראשון לדיון השני (שים לב לחכמים הנזכרים בסוגיה)

הדיון הראשון הוא תנאי (לאור הביטוי 'תנו רבנן') והשני הוא אמוראי (החולקים הם אמוראים). המשנה לכאורה קובעת מה ההלכה, הגמרא שבה ודנה באותה שאלה שהמשנה פסקה בה הלכה.

7. א. "לן" - הכוונה לבני בבל. נושא אשה ואחר כך לומד תורה.
ב. הטעם: בני בבל היו באים ללמוד לארץ ישראל אין צורכי הבית מוטלים עליהם, ויכול לשאת אשה וללמוד תורה.
ג. לבני ארץ ישראל קודם לומדים תורה ואחר כך נושאים אשה.

הסיבה: בני ארץ ישראל לומדים במקומם ואם ישא אשה קודם, עול הפרנסה ימנע ממנו ללמוד תורה.

כאשר כתוב בתלמוד הבבלי "לך" הכוונה לבבל כי הם חיו בבבל והמילה "לך" מציינת את דעת האמורא שמואל שחי בבבל.

כאשר כתוב בתלמוד הבבלי "להו" הכוונה לארץ ישראל והמילה "להו" מציינת את דעת האמורא רבי יוחנן שחי בארץ ישראל.

8.א. לפי רש"י אם בני בבל הולכים ללמוד חוץ לביתם יש הרהור.

ב. לאחר שנשא אשה איך הוא יוצא לארץ ישראל ומשאיר את אשתו ללא פרנסה.

ג. 1. רבי יוחנן שהיה מארץ ישראל דיבר לבני בבל שקודם יעסקו בתורה ואחר כך ישאו אישה.

כי בני בבל שהם עניים ואם הם ישאו אשה לא יהיו יכולים ללמוד תורה, והם לא יכולים

להשאיר את נשותיהם בבבל וללכת לארץ ישראל ללמוד תורה, בלי לפרנס את משפחותיהם.

שמואל דיבר לבני ארץ ישראל נושא אשה ואחר כך לומד תורה כיוון שהם עשירים ויכולים

ללמוד במקומם טוב לו שישא אשה בלי הרהור ואחר כך ילמד תורה.

"לך" – לנו, "להו" – להם. כיוון שהתלמוד הבבלי נכתב בבבל, הביטוי לך, כלומר לנו, מתייחס לבבל.

הביטוי להו, כלומר להם, מתייחס לארץ ישראל.

שאלה זו נועדה להבין מה הכריח את רש"י להסביר שפסק שמואל "נושא אשה ואחר כך לומד

תורה", מיועדת לתלמידיו בני בבל.

תוספות שמסבירים ההיפך, אכן נדרשים לשאלה איך ייתכן ששמואל הבבלי יפנה את דבריו לבני

ארץ ישראל.

שמואל שהיו לו תלמידים מארץ ישראל מדבר להם, ורבי יוחנן מדבר לתלמידים שלפניו שהיו

מבבל.

סיכום

בגמרא מופיעה ברייתא ולאחריה מחלוקת אמוראים בשאלה האם יש להקדים ולישא אישה או לאחר את

הנישואין. הגמרא קובעת שאין מחלוקת עקרונית בין האמוראים אלא כל אחד פסק למקום אחר בו תנאי

החיים שונים, בבבל וארץ ישראל.

החלק השני של הסוגיה עוסק בגיל הנישואין, וברוקות.

הסבר השאלה: "מאי טעמא לא פריסת סודרא?"

הנישואים היו רגילים לכסות ראשם, ולכן תמה רב הונא מדוע אינו מכסה ראשו. וזה המקור למנהג חלק

מעדות המזרח, שרווק אינו מכסה את ראשו בטלית בשעת התפילה.

מכאן נובע המנהג, שהכלה נותנת לחתן טלית לחתונה, כיוון שהיא גורמת לו להתעטף בטלית.

ומכאן נובע המנהג של חלק מעדות אשכנז שרווק אינו מתעטף בטלית.

דף על הדף קידושין דף כט עמוד ב

וני"ל שמכאן סמכו בזה המלכות של אשכנזי שלא להתעטף בציצית עד לאחר הנישואין עכ"ל, [וכ"כ

ברוקח] וכ"כ במנהגי מהרי"ל בהלכות נישואין (הובא בבאר היטב הנ"ל) דבארץ ריינוס נוהגין שגם נערים

גדולים אין מתעטפים בציצית עד שנושאים אשה, וסמכו להא דכתיב גדילים תעשה לך וסמך ליה כי

יקח איש אשה, וע"י במור וקציעה בסי"ז דכוונתם על טלית גדול.

הארות ותשובות לשאלות

9. 7 ראה! לא תראה את פני עוד עד שתישא אשה.
- 2 2 אמר לו כשתפגוש בו הביאו אלי ואראנו
- 1 1 רב חסדא היה משבח בפני רב הונא את רב המנונא, ואומר עליו שהוא אדם גדול
- 4 4 אמר לו מדוע אתה לא פורס סודר על הראש
- 6 6 החזיר רב הונא את פני ממנו, שלא להסתכל בו
- 5 5 אמר לו מפני שלא נשאתי אשה
- 3 3 כשבא רב המנונא בפני רב הונא, ראה את רב המנונא שאינו פורס סודר מין מטפחת על ראשו, כדרך אנשים נשואים.
10. הנשואים היו רגילים לכסות ראשם, ולכן תמה רב הונא מדוע אינו מכסה ראשו. וזה המקור למנהג חלק מעדות המזרח, שרוק אינו מכסה את ראשו בטלית בשעת התפילה. מכאן נובע המנהג, שהכלה נותנת לחתן טלית לחתונה, כיוון שהיא גורמת לו להתעטף בטלית.

התלמידים שואלים

- בגלל שאדם לא נשא אשה הוא נחשב לאדם רשע? עד כדי כך שרב הונא אומר לו שלא יראה לפניו עד שיתחתן? ועל בסיס השאלה אפשר להביא את דברי הבן יהודע שמפרש באופן אחר את הדו - שיח ביניהם.
11. א. כי החשיב אותו לאדם רשע בלא אשה.
ב. 1. שפע, פנים
2. כמו שרב המנונא מנע את השפע מבת זוגו כך רב הונא, הרב, ימנע את השפע מהתלמיד מידה כנגד מידה
3. כדי שכולם ילמדו מוסר ממקרה זה.
4. 1. לפי הבן יהודע אמר לא תראה את פני כדי שלא תקבל את השפע ממני וכן לא החשיב אותו לרשע אלא רצה ללמד מוסר את כל בני האדם.
12. עד עשרים
13. וכי עולה על הדעת שמפני האיחור בנישואין הוא שרוי כל ימיו בעבירה? הרי בסופו של דבר נושא הוא אשה.
- מתרצת הגמרא: כל ימיו בהרהור עבירה. הואיל והתרגל להרהר הרהורי עבירה בזמן שהיה פנוי, שוב אינו בטוח מפניהם כל ימיו.
14. עד כ' שנה, יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע כ' ולא נשא, אומר: תיפח עצמותיו.
15. א. הוא עדיף מחבריו כי התחתן בגיל 16.
- ב. לפי רב חסדא, הגיל הרצוי לנישואין הוא ארבע עשרה. בשולחן ערוך אבן העזר א, ג כותב

המחבר:

- מצווה על כל אדם שישא אשה בן י"ח, והמקדים לישא אשה בן י"ג - מצווה.
- בביאור הגר"א סק"ו מציין שאחד המקורות של המחבר האומר שבן י"ג זו מצווה היא מדברי רב חסדא בסוגיה שלנו שהמליץ על גיל 14 והגר"א מבאר שכוונתו למי שהוא בן שלוש עשרה, ונכנס לשנתו הארבע עשרה.
16. א. 1. לפי הגרסא הראשונה מ-16 עד 22
2. לפי הגרסא השנייה מ 18 עד 24.
ב. 1. כשידך תקיפה עליו השיאו אשה

2. כיש לך השפעה על הבר, אז תוכיח אותו

ג. הפירוש השני הוא העיקרי

ד. מעל 22 יש חשש שיבעט בך ולא יקבל ויוצא שכרו בהפסדו.

17. כל ימיו בהרהור עבירה

18. א. עיין במילון המונחים

ב. חנך אותו בדרך שמתאימה לאופיו, ואז הוא יחזיק בה כל ימיו.

19. עיי במילון המונחים

גיל הנישואין

הרב מלמד פוסק שבשעת הדחק הקילו לדחות נישואין עד גיל 24 ולא מעבר לכך. איחור מעבר לכך גורם ליצרו של האדם להתגבר עליו, עד שכל ימיו לא יוכל להשתחרר מהרהורי עבירה. יש טוענים שראוי לאדם לדחות את נישואיו עד לאחר סיום לימודיו המקצועיים ועד שיתחיל להתפרנס בכבוד גם אם הדבר יארך שנים רבות. דבריהם מנוגדים להלכה, שקבעה שיש גבול לדחיית הנישואין. וכך אנו מוצאים שצעירים שדחו את נישואיהם מתקשים אחר כך במציאת זיווגם, רבים מהם נותרו רווקים שנים רבות.

הרב אליקים לבנון

הדרך הנכונה היא, לגדול כמו שני אילנות, הגדלים במרחק איש מרעהו, כדי שלא יפריעו שורשיו וענפיו של זה לשורשיו וענפיו של רעהו. לאחר שכל אילן משלים שיעור קומה מסוים, אפשר לקטוף מכל אחד את הפרי הבשל ולעשות מרקחת מלאת טעם וריח. כך גם בהתפתחות בחור ובחורה.

הדרך הנכונה היא, להקים בית מתוך מוכנות ובשלות...

היצר המיני דורש מאיתנו התמודדות כבר מגיל צעיר. לדעת חז"ל נישואין בגיל צעיר מסייעים להתמודדות עם מתח זה. זוג המתחתן בגיל צעיר מתוך בשלות והתאמה אכן יזכו לרווח גם בתחום זה. אולם, עלינו להיזהר מהמחשבה שזו סיבה מספקת לנישואין בגיל צעיר. גם זוגות נשואים ובוגרים מתמודדים עם מצבים שונים, ועל כן נישואין כשלעצמם אינם יכולים להוות "פתרון".

לכאורה הרב לבנון סותר את דברי הגמרא שצריך להתחתן בגיל צעיר?

התשובה: הרב לבנון כותב שזוג המתחתן בגיל צעיר מתוך בשלות והתאמה אכן יזכה לרווח בתחום הרהורי העבירה. למעשה, יתכן ובתקופת האמוראים, כבר בגיל צעיר היו בני הזוג בשלים לנישואין ולכן נכון היה להתחתן מוקדם מאוד. בדברי הרב אליקים מצויה ההבנה שבימינו, לעיתים קרובות אין הדבר כך, ולכן צריך להזהר מלהינשא בגיל צעיר רק בשל עניין הרהורי העבירה במחשבה שזה יביא לפתרון הבעיה. יש להדגיש מתח זה בין התקופות בכיתה.

סיכום

לדברי האמוראים, יש להקדים ולהינשא בגיל צעיר יחסית, וזאת כדי לא להיכנס להרהורי עבירה עליהם יהיה קשה להתגבר. בסוגיה מסופר על רב המנונא שלא נישא בגיל צעיר ולכן רב הונא סרב לפגוש אותו.

יחידה יא – עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה?

פתיחת השיעור

המורה יפתח את השיעור בסיפור על מסירות הנפש בחוברת לתלמיד.
לאחר לימוד הסוגיה אפשר להיעזר בתרשים בחוברת לתלמיד.

על הסוגיה

א. נשים לב שבתחילה חשבה הגמרא שהשאלה עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה הכוונה להיקף הלימודים ולהיקף הדורות (האם הסבא חייב ללמד את הנכד?). לאחר שהגמרא מקשה שהחויב לאב ללמוד את הבן הוא מקרא בלבד אומרת הגמרא שהשאלה היא: עד איזה דור חייב אדם ללמד את צאצאיו תורה.
ב. למסקנת הגמרא אין אדם חייב ללמד את בנו אלא תורה שבכתב בלבד ולפי רש"י אף לא נביאים וכתובים.
הקשו המפרשים שהרי במעשה של רב אחא בר יעקב שלמדנו בדף כט, ב משמע שחייב ללמדו תלמוד כי לשם זה הוא שלח את בנו לישיבה של אביי?

מכוח קושיה זו כתבו ראשונים שדברי הגמרא אמורים למי שהוא דחוק בפרנסתו, שהוא חייב ללמד מקרא בלבד אבל מי שיש לו יכולת חייב ללמדו גם משנה ותלמוד הלכות ואגדות. ומהאחרונים יש מסבירים שמלבד המצווה ללמוד את בנו תורה הוא חייב במצוות חינוך לשמור את דרך ה', ואי אפשר לחנך בלא לימוד תורה משנה ותלמוד הלכות ואגדות. אי אפשר להגדיר בדיוק מהי מידת החיוב, שאין כל אדם שווה בדברים אלה. (חזון איש, אבן העזר, קמח בהערות לקידושין כאן)
הארות ותשובות לשאלות

1. מובא במילון בנספח

2. מבנה הסוגיה. השלם בטבלה את הטור לשון הגמרא.

לשון הגמרא (מילה ראשונה ... מילה אחרונה)	תפקיד הפסקה
"עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה?"	א. שאלה
אמר רב יהודה אמר שמואל: כגון זבולון בן דן, שלימדו אבי אביו מקרא ומשנה ותלמוד, הלכות ואגדות.	ב. תשובת האמורא, רב יהודה אמר שמואל
מיתבי: למדו מקרא - אין מלמדו משנה; ואמר רבא: מקרא - זו תורה!	ג. קושיית הגמרא מהברייתא על האמורא, רב יהודה אמר שמואל.
כזבולון בן דן ולא כזבולון בן דן, כזבולון בן דן - שלמדו אבי אביו, ולא כזבולון בן דן - דאילו התם מקרא, משנה ותלמוד, הלכות ואגדות, ואילו הכא מקרא לבד.	ד. תשובת הגמרא.
ואבי אביו מי מחייב? והתניא: (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם - ולא בני בניכם, ומה אני מקיים +דברים ד+ והודעתם לבניך ולבני בניך? לומר לך, שכל המלמד את בנו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות!	ה. קושיא מהברייתא על תשובת הגמרא בסעיף ד.
"הוא דאמר כי האי תנא דתניא ... וסמיק ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב"	ו. תשובת הגמרא על הקושיא בסעיף ה.

3. א. הסב חייב ללמד את הנכד

ב. תורה שבכתב ותורה שבעל פה

4. א. קושיה ממקור תנאי על אמורא

ב. משנה

ג. תורה ולא נביאים וכתובים

ד. לעניין היקף הלימודים

ה. רב יהודה אמר שמואל שהסב חייב ללמד את הנכד תורה מקרא משנה ותלמוד. לפי הברייתא, הוא חייב ללמדו מקרא ולא משנה ותלמוד.

5. א. כוונת שמואל הייתה לגבי מספר הדורות שהסבא חייב ללמד את הנכד.
ב. לעניין חומר הלימודים החיוב ללמד רק תורה שבכתב ולא נביאים וכתובים.
ג. כזבולות בן דן לעניין מספר הדורות ולא כזבולון בן דן לגבי חומר הלימודים.

6. א. כל הדורות

ב. "ולמדתם אותם את בניכם" "והודעתם לבניך ולבני בניך"

ג. מדוע רב יהודה אמר שמואל שהסב חייב ללמד את הנכד, הרי יש פסוק "ולמדתם אותם את בניכם" ודורשים - ולא בני בניכם.

ד. כי שמואל האמורא אינו יכול לחלוק על מקור תנאי.

7. א. ולבני בניך

ב. כשיש תנא אחר שאמורא סובר כמוהו.

8. 1. מפסוק ב ומפסוק א.

2. מפסוק א ומפסוק ב

3. גם בני בנים

4. חובה ללמד גם בני בנים

9. 1. והודעתם לבניך ולבני בניך

2. ולמדתם אותם את בניכם

3. ולא בנותיכם

10. 3. כתוב בברייתא שחובה ללמדו מקרא ולא משנה ומקרא רק תורה ולא נביאים.

5. כתוב בברייתא שחובה ללמד רק את בניכם ולא בני בניכם.

11. א. המלמד את נכדו תורה כאילו קיבלה מהר סיני

ב. כתוב "והודעתם לבניך ולבני בניך" וסמוך כתוב "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך

בחורב".

"והודעתם לבניך" וסמך ליה "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב"

מה הקשר בין שני הפסוקים?

מסביר ספר "המקנה" – בכל דור ודור מתמעטת השגתנו בתורה כי אנו מתרחקים יותר ממתן הר סיני. הדורות הראשונים היו קרובים יותר למתן הר סיני ולכן השגתם בתורה הייתה גדולה יותר. התורה שלומד הנכד עם סבו שקרוב יותר למתן תורה בסיני אינה דומה לתורה שלומד עם אביו שרחוק יותר ממעמד הר סיני.

12. א. שנתמעט ההשגה כפי ריחוק המקבלים זה

ב. כי הסבא קרוב יותר למשה רבנו.

ג. כי התנא קרוב יותר למשה רבנו מהאמורא ויש לו יותר השגה מהאמורא.

13. א. 1 מעלה עליו הכתוב

2 מי זוטר?

3 מאי כולי האי

4 הוא דאמר כי האי תנא

ב. כשסדין מושלך על ראשו, והיה מוליך את הילד לבית הכנסת

14. א. לא הספיק להתעטף כראוי בעטיפת ראש, ושם על ראשו כיסוי זמני
 ב. מה החיפזון שאתה נחפז להביא את הבן עד שלא התעטפת כהוגן
 ג. האם קטנה בעיניך המצווה ללמד את הנכד ולכן אני נחפז
 ד. לא היה טועם כלום בבוקר עד שהיה לומד עם הנכד.
 ה. בלי חזרה אין ערך ללימוד כזרע ולא קצר
 ו. כתוב והודעתם לבניך ובלי לימוד חדש זו לא הודעה.
 ז. לא טעם בשר צלוי בבוקר עד שהביא את הילד לבית המדרש.
 ח. לימוד תורה עם הילדים חשוב אפילו מהתורה שהאבות לומדים בעצמם כי בזה הם יוצרים שלשלת גדולה ברצף על לומדי תורה.

סיכום

לדברי ר' יהושע בן לוי המלמד את נכדו תורה, כאילו מקבל אותה מהר סיני. לכן הוא ואמוראים נוספים בעקבותיו, הקפידו ללמד תורה את נכדם בכל בוקר לפני עיסוקים אחרים.

שאלת מבחן

1. חובת הסב ללמד את נכדו תורה

- א) מה היה עושה סבו של זבולון בן דן ומה רוצה רב יהודה בשם שמואל להוכיח ממעשה זה?
 ב) הבא שני פירושים שונים לפסוק "והודעת לבניך ולבני בניך" ושני פירושים לפסוק "ולמדתם אותם את בניכם".
 ג) מה המעלה בלימוד תורה לנכד לפי ריב"ל? כיצד הוא לומד זאת?

בינה ודעת ניתנו מן השמים ללימוד תורה

פעם אחת הייתי מהלך ממקום למקום ומצאני אדם אחד שלא היה בו לא מקרא ולא משנה והיה מתלוצץ ומלעיג בדברים ובא כנגדי, ואמרתי לו: בני, מה אתה משיב לאביך שבשמים ליום הדין?
 ואמר לי: רבי, יש לי דברים שאני משיבו. בינה ודעה לא נתנו לי מן השמים שאקרא ואשנה.
 ואמרתי לו: בני, מה מלאכתך?
 אמר לי: צייד אני.
 אמרתי לו: בני, מי למדך שתביא פשתן ותארגהו מצודות ותשליכהו לים ותעלה הדגים מן הים.
 אמר לי: רבי, בזה נתנו לי בינה ודעה מן השמים.
 אמרתי לו: ומה להביא פשתן ולארוג מצודות ולהשליך לים ולהעלות דגים מן הים נתנו לך בינה ודעה מן השמים, ולדברי תורה שכתוב בה: כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו, לא נתנו לך בינה ודעה מן השמים?
 אליהו זוטא יד

יחידה יב – חלוקת הזמן בלימוד מקצועות התורה

פתיחה

בחור ישיבה שבא לישיבה ואומר שהוא רוצה ללמוד הכול, בסוף לא ילמד שום דבר. אדם צריך לעשות לעצמו גבולות, ואז יש סיכוי שילמד משהו. בסוגייתנו הגמרא הגדירה מה צריך ללמוד ואיך חלוקת הזמן בתחילת הלימוד. לאחר תחילת הלימוד עיקר הזמן יוקדש לתלמוד.

הארות ותשובות לשאלות

1. א. מי יודע כמה חייו?

ב. לא צריכא - ליומי.

2.

השלב בגמרא	מילה עד מילה	איך ידעת לזהות
דרשה	אמר... בתלמוד	המשפט הבא מתחיל בשאלה על הדרשה – 'מי'
שאלה על הדרשה	מי... חיי	המשפט שאחר כך מתחיל בביטוי תשובה 'לא צריכא'
תשובה	לא צריכא ליומי	לאחר מכן מתחילה סוגיה חדשה (כפי שרש"י מדגיש בד"ה 'לפיכך').

3. א. שצריך לחלק את הלימוד לשלושה חלקים: מקרא משנה וגמרא

ב. האות "נון" כי במילה ושנתם כפולה ומיותרת, כי היה צריך לכתוב וּשְׁנֵי־מֵימֵיךָ מְשֻׁרָשׁ שנה.

האות נון הראשונה דגושה הורי זה כאילו יש כאן עוד אות נון, ונמצא שיש כאן שלוש פעמים נון לרמז על שלושת חלקי התורה (ושלשתם) מקרא משנה וגמרא.

ג. המונח "משום" מציין שרב ספרא לא שמע דרשה זו ישירות מרבי יהושע בן חנניה אלא ממשהו ששמע מרבי יהושע בן חנניה.

4. וכי יודע אדם כמה זמן יחיה, וכיצד הוא יידע כמה הוא שליש מימי חייו?

5. לא נאמרו הדברים אלא לימי השבוע. בכל שבוע יחלק אדם את זמנו שני ימים ללימוד מקרא, שני ימים ללימוד משנה, ושני ימים בשבוע ללימוד תלמוד.

6. א. ימי השבוע

ב. תוס' מקשים על פירוש רש"י: הרי במשך השבוע הוא יכול למות ואם כן חוזרת שאלת הגמרא: "מי יודע כמה חייו?"

ג. רש"י יכול להשיב לתוס': זה לא אסון אם בשבוע אחד בימי חייו ילמד רק מקרא, כי הרי בשאר ימות חייו למד משנה ותלמוד, אבל אם בכל ימי חייו ילמד מקרא בלבד זו בעיה גדולה.

ד. בכל יום ויום יחלק את לימודו לשלושה חלקים.

ה. שילמד אדם בכל יום מקרא משנה וגמרא.

ו. אם אנו לא מתפללים בסדר רב עמרם גאון כיצד אנו מקיימים את הלימוד הזה?

7. א. תלמוד היא לדמות דבר לדבר, להוציא דבר מדבר, לתרץ סתירות בין המשניות, להסביר את טעמי המשניות כשלא כתובים הטעמים במשניות. ללמוד הלכות בשלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן.

ב. כל יום

ג. בתחילת לימודו של אדם.

יחידה יג – מספר המילים והפסוקים בתורה

הצעת פתיחה

המעשה שמסופר בסוף העבודה כמה פעמים מוזכר אביי בש"ס?
 בקיאות זה מראה על חביבות הגדולה של הגמרא שזוכרים כל פרט שבה.
 תשובות והארות לשאלות

1. מובא במילון המילים בנספח
2. א. מהאי גיסא או מהאי גיסא.
 ב. פסוקי מיהא ליתו לימנויי.
 ג. במערבא פסקי ליה להאי קרא לתלתא פסוקי.
3. א. שהיו סופרים כל האותיות שבתורה. הם היו סופרים גם את המילים והפסוקים כמו שאומרת הגמרא בהמשך וכוונת הגמרא שאפילו באותיות, שיש טורח גדול במניין, היו בקיאים (בן יהודע).
 ב. המאירי כתב שהגמרא באה ללמד בעניין דרך הלימוד. כשם שעסקו הסופרים במניין הפסוקים והמילים והאותיות בתורה, כך ירגיל כל אדם את עצמו בלימוד תורה עד שיהיו כל הפרטים הדקים שבתורה סדורים לו.
4. כתוב בחוברת לתלמיד
5. הסיבה היא שאנו לא בקיאים היום בחסרות ויתרות.
 כוונת ההלכה שבאמצע קריאת התורה אין מחזירין את ספר התורה לארון הקודש כי אין אנו בקיאים בחסרות ויתרות, אבל ברור שלכתחילה לא מוציאים ספר תורה כשיודעים שיש בו פסול של חסרות ויתרות
6. לא. הסיבה היא שאנו לא בקיאים היום בחסרות ויתרות.
 כוונת ההלכה שבאמצע קריאת התורה אין מחזירין את ספר התורה לארון הקודש כי אין אנו בקיאים בחסרות ויתרות אבל ברור שלכתחילה לא מוציאים ספר תורה כשיודעים שיש בו פסול של חסרות ויתרות
7. א. מאיזה צד ה"ואו" של גחון?
 ב. אביי אומר לרב יוסף נביא ספר תורה ונספור. רב יוסף משיב שאנו לא בקיאים בחסרות ויתרות.
 ג. הראייה של רב יוסף, שאנו איננו בקיאים בחלוקת הפסוקים:
 בארץ ישראל מחלקים את פסוק ט בשמות פרק י"ט לשלושה חלקים אילו בבבל מחשיבים זאת לפסוק אחד. מכאן שאין אנו בקיאים במניין הפסוקים.
 שלושת חלקי הפסוק:
 וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הָעֶנָן
 בְּעָבוֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְרֵי עֲמֹד
 וְגַם-בָּד יֶאֱמְיֵנו לְעוֹלָם
8. א. דברי הימים שמונה
 ב. מניין הפסוקים שבתורה

הפרש	מספר הפסוקים הכתוב בגמרא	מספר הפסוקים שלפנינו	
43	5888	5845	פסוקי התורה
3369	5896	2527	פסוקי תהילים
4116	5880	1764	דברי הימים

הרחבה שמתבקשת, אחרת הגמרא לא מובנת והקישורים הנדרשים

וא"ו דגחון

כוונת הגמרא וא"ו דגחון חציין של אותיות של ס"ת אינה למספר הכלל של אותיות התורה אלא לאותיות המשונות שבתורה. בראשית האות ב"ית גדולה (בראשית א', א) יש 17 אותיות משונות בתורה. וא"ו דגחון משונה בכך שהיא אות גדולה, והיא התשיעית מבין 17 האותיות המשונות, כלומר: חציין של אותיות משונות של ספר תורה. ההסבר הוא של רבי יצחק זילבר (דברי הרב זילבר מופיעים כאן: https://toldot.ru/he/articles/articles_21667.html)

דָּרָשׁ דָּרָשׁ חֲצִיין שֶׁל פְּסוּקִים

לפי מנין המילים (תיבות) שלפנינו, חציין של מילים של ספר תורה הוא "אָל יְסוּד" (ויקרא ח', טו). כוונת דברי הגמרא דָּרָשׁ דָּרָשׁ - חציין של תיבות" אינו למספר הכללי של תיבות בספר תורה אלא הן חציין של מילים כפולות הכתובות בזו אחר זו בספר התורה, הַרְמֵשׁ הַרְמֵשׁ (בראשית א', כו). ישנן 77 מילות כפולות בתורה ו"דָּרָשׁ דָּרָשׁ" מובא במקום ה-39 כלומר חציין של תיבות הכפולות בתורה.

מניין הפסוקים שבתורה

מספר הפסוקים שלפנינו	מספר הפסוקים הכתוב בגמרא	הפרש
5845	5888	43
2527	5896	3369
1764	5880	4116

- דברי הברייתא " יתנו רבנן: חמשת אלפים... " אינם מובנים מכמה סיבות:
- מדוע השוו חז"ל את מספר פסוקי התורה למספר הפסוקים בספר תהילים ובספר דברי הימים ולא ליתר ספרי התנ"ך?
 - מספר פסוקי תהלים קטן בהרבה ממספר פסוקי התורה ואילו בברייתא כתוב שמספר פסוקי תהלים גדול בשמונה פסוקים ממספר פסוקי התורה?
 - מספר פסוקי דברי הימים קטן בהרבה ממספר הפסוקים בתהלים (בתהילים יש 2527 פסוקים ואילו בדברי הימים יש 1764 פסוקים).
 - בתורה יש 5845 פסוקים בלב ולא כמו שכתוב בברייתא 5888?
- התשובה לשאלות הנ"ל מובאת ספר "קנין בושם" לרבי יהודה הלוי אפשטיין, תלמיד של רבי חיים מוולוז'ין.
- השאלות מתורצות: מספר פסוקי התורה לרבות קטעי פסוקי התורה שצוטטו בכתובים הם 5,888 לפי הפירוט הבא: **סכום פסוקי התורה המוזכרים בתהילים ובדברי הימים הוא 43** (בתהילים 8 ובדברי הימים 35) נוסף עליהם 5845 ונגיע ל-5,888.
- רק בשני ספרים אלו מצוטטים פסוקי התורה בדייקנות ולכן השוו חז"ל לתהילים ודברי הימים. **"יתר עליו תהלים שמונה"** – הכוונה שמונה פסוקים מהתורה מצוטטים בספר תהלים.

"חסר ממנו דברי הימים שמונה" – הכוונה חסר ממנו (מן המספר 43 המהווה הפרש בין מספר פסוקי התורה הנמצאים בתורה 5845 לבין המספר 5888 המוזכר בגמרא) שמונה - 43-8 הם 35 פסוקים שאותם יש למצוא בדברי הימים. **הקישור למאמר המלא.**

<http://www1.saad.org.il/elihu/emtza%20silver.pdf>

"דָּרָשׁ דָּרָשׁ הֵן חֲצִיין הֵן חֲצִיין שֶׁל תִּיבוֹת (מִלִּים) שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה"
שואלים התלמידים: מדוע לא שואלת הגמרא: מהאי גיסא או מהאי גיסא?
תשובה: המילה "דָּרָשׁ" היא בסוף החצי הראשון של התורה, והמילה "דָּרָשׁ" היא תחילתו של החצי השני. בספר תורה כותבים "דָּרָשׁ" בסוף שורה, ו"דָּרָשׁ בתחילת השורה הבאה.

יחידה יד – שיטת הלימוד הרצויה

הצעת פתיחה לשיעור

הסוגיה מדברת על גיבור שיש לו חיצים שנונים והכוונה בחורים שהם שנונים בתורה.

נשאל את הכיתה: אלו דברים אפשר ללמוד מחייל לעניין לימוד התורה?

התלמידים יענו: מסירות נפש על לימוד תורה, היות הלומד חדור מטרה ודבק במשימה, עמידה על האמת ללא חת, שיתוף פעולה עם החברים ללימוד, החשיבות שבקבלת המסורת מהרב (כמו ציות לפקודת המפקד), לחזור על הלימוד כמו שהחייל מתאמן שוב ושוב כדי להיות מוכן למלחמה. ללמוד אפילו בתנאים קשים.

הקשיים בסוגיה

א. הברייתא ארוכה, וקשה להבחין מתי היא מסתיימת.

ב. הברייתא מביאה הרבה פסוקים, והתלמידים קוראים אותה בשטף, ואינם מבינים בדיוק מה בא ללמד כל פסוק.

הצעה לטיפול בקשיים

א. עיין בשאלה מספר 1. התלמידים יתרגלו להבחין במקור התנאי על פי השפה. המקור התנאי כתוב בעברית. ואילו המקור האמוראי כתוב בארמית.

ב. ביחידה זו יש הרבה פסוקים נסינו לתת משמעות לכל פסוק. עד הפסוק "קשרם על אצבעותיך כתבם על לח לבך" הפסוקים מדברים על הלומד תורה, ומכאן ואילך מדברים על התלמידים שהם צריכים להיות כחיצים וכו'.

ב"סופה" בתורה הכוונה לים סוף. הגמרא דורשת "בסופה" הכוונה לסוף הלימוד.

יש מקום להסביר לתלמידים שדברי תורה נקנים על ידי עמל.

בהעשרה הבאנו את הבאנו את המאירי. המאירי כותב עד שיהיו דברי תורה מסודרין בפיו. כלומר

מחודדין הכוונה **מסודרין**. רצוי לדבר על חשיבות הסדר ללימוד.

ושננתם - "שיהו דברי תורה מחודדים בפיך"

פסוק זה הוא המקור שצריך ללמוד תורה בבהירות שיהיו מחודדים בפיך. ומכאן אפשר להתחבר למעשה ברב אחא בר יעקב ששלח את בנו לשיבה של אביי בדף כט ע"ב. כשבא הבן ראה שהסוגיות לא מחודדות בפיו אמר: אני אלך.

אויבים בשער

בגמ': מאי אויבים בשער. אמר רבי חייא בר אבא: אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער

אחד - נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה.

ופירש רש"י: "נעשו אויבים - מתוך שמקשים זה לזה ואין זה מקבל דבר זה".

וכתב בספר מרפסין איגרא (פרק כ"ו ע' ריז):

קשה: והלא אסור לבן לסתור את דברי אביו, כמובא במסכת קידושין (לא, ב): "תנו רבנן: 'מורא' - לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו", ופירש תוספות ר"י הזקן: "סותר - חולק עליו!"

ותירץ הגאון ר' אהרן ליב שטיינמן שליט"א: כשעוסקים בתורה בחברותא ונמצאים בשלב הלימוד ורכישת ההבנה והידיעה הנכונה, הרי זו הדרך שיקשו זה לזה ולא יקבלו זה דברי זה, ומתוך כך מתלבנים הדברים היטב, וזה ודאי רצון האבא.

מה שאין כן בפסק הלכה שפוסק האב, או בכל דבר שגמר האב בדעתו לאומרו כמסקנת החלטתו או מחשבתו, בזה לא יסתור את דבריו ולא יחלוק עליו.

עוד תירץ בזה הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א, דהנה בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רמב סעיף א) איתא: "חייב אדם בכבוד רבו ויראתו יותר מבשל אביו", ובאותו סימן (סעיף ג) כתב הרמ"א: "אבל מותר לחלוק עליו באיזה פסק או הוראה אם יש לו ראיות והוכחות לדבריו שהדין עמו". כלומר, למרות שבדאי אסור לחלוק על רבו, קל וחומר מאביו, מכל מקום גם על רבו מותר לחלוק אם יש לו ראיות והוכחות לדבריו, וקל וחומר שמותר בכי האי גוונא לחלוק על אביו, שהרי אינו חולק סתם. ובסי' דרך שיחה (פי' יתרו) הביא משמו של הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א, לעניין האב ובנו, שאין כתוב שכך צריך לעשות, [שיהיו אויבים זה את זה] אלא שיכול לצאת כך, אבל צריך ליזהר בכבודו ושלא יעשה כך.

הארות ותשובות לשאלות

1. אויבים בשער
2. חוזרים כמה פעמים על הלימוד עד שדברי התורה חדים וברורים לך כל כך אם ישאלך אדם ישר תגיד לו את התשובה.
3. א. דברי התורה צריכים להיות ברורים לך, כמו שברור לך שאחותך אסור לך.
ב. אי נמי
ג. תהא רגיל בחוכמה כשם שאדם רגיל באחותו ובקרוביו. "מודע" פירוש קרוב.
4. א. בפרק אלו מצאיות דף כג: למדנו, שאם שואלים תלמיד חכם אם למדת מסכת זו אל יתגאה ויאמר שלמדה. אם שואלים אות דבר הלכה ללמוד ממך ודאי שצריך להשיב בבהירות ובחדות.
ב. הסיבה כי צריך לומר את ההלכה. אם שואלים אותו אם למדת מסכת זו בלי השלכה מעשית בהלכה כאן לא יתגאה אלא יאמר שלא למד.

הארה

- שאלת התוספות היא מקרה של שאלה נסתרת. מאחורי משפט אחד ארוך שכולו הערה על דברי הגמרא, מסתתרת שאלה ותשובה, במקבילה במסכת בבא מציעא, תוספות זה מופיע באופן מפורש כשאלה ותשובה גמרא בבא מציעא דף כג ע"ב תוספות ד"ה במסכת.
5. מהרש"א מפרש שדברי התורה יהיו ברורים כל כך שתוכל להבין בהם בלי דיבור אלא על ידי רמז באצבע.

פירוש נוסף לא נמצא בחוברת

הרי"ף בעין יעקב כותב וזו לשונו:

" וכי תימא מה יעשה אדם להגיע למידה זו (לזכור תלמודו)...

לזה אמר 'קשרם על אצבעותיך' דהיינו לכתוב בידו ובאצבעותיו את תלמודו, ובזה נכתבים על לוח ליבו".

החשיבות של כתיבת דברי התורה.

6. כמו שחיצים ביד גבור הם מחודדים כן בני הנעורים צריכים להיות מחודדים בידיעת התורה.
7. א. הגבור הוא הרב המלמד את בני הנעורים
ב. החיצים הם התלמידים
ג. התלמידים צריך לשנן ולהבין טוב את הגמרא

ד. הגבר - הוא המלמד

ה. אשפה - הם התלמידים

ו. "מהם" - הכוונה לתלמידים

8. מי הם בני הנעורים (עיין ברש"י)? תלמידיו של אדם.

10. הברייתא מביאה ארבעה פסוקים העוסקים בחיצים כאשר כל פסוק מוסיף ביאור על קודמו.

א. ואומר

ב. השלם את הטבלה הבאה (היעזר ברש"י). טבלה לפניך:

מה כל פסוק מוסיף על קודמו	הפסוק המצוטט
1. תלמידיו של אדם הם כמו חצי גיבור.	"כחצים ביד גבור כן בני הנעורים"
2. חיציו של הגיבור שנונים (מחודדים)	"חצי גבור שנונים"
3. על ידי חיצים מחודדים, נופלים האויבים.	"חציך שנונים עמים תחתיך יפלו"
4. אשרי האדם שאשפת החיצים שלו מלאה בחיצים כאלו (משוננים). החיצים לא יתביישו כשיתווכחו עם האויבים בשער העיר.	"אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער"

טבלה זו נועדה להמחיש את ההתקדמות שהברייתא מייצרת מפסוק לפסוק. לא מדובר על אוסף פסוקים שאומרים את אותו המסר, אלא על מסר שהולך ונבנה מפסוק לפסוק.

11. א. אהבה ב. סוף ג. מלחמה על דברי תורה שכתובים בספר אהבה יש בסופה כי על ידה מתבררים הדברים.

12. א. מסודרין ב. שאין דרכם להתקנא זה בזה ג. בתחילה אין הסכמה ד. כי כוונתם לשם שמים ועל ידי הויכוח הדברים מתבררים.

13. מסירות נפש על לימוד תורה, היות הלומד חדור מטרה ודבק במשימה, עמידה על האמת ללא חת, שיתוף פעולה עם החברים ללימוד, החשיבות שבקבלת המסורת מהרב (כמו ציות לפקודת המפקד), לחזור על הלימוד כמו שהחייל מתאמן שוב ושוב כדי להיות מוכן למלחמה. ללמוד אפילו בתנאים קשים.

סיכום

הגמרא מלמדת שהאדם צריך להיות בקי מאוד בתורה, כך שיידע לענות לכל שאלה ששואלים אותו. באתו אופן, עליו ללמד את תלמידיו.

יחידה טו – הגנתה של התורה מפני יצר הרע

הצעת פתיחה

”אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש”.

המורה ישאל את תלמידיו: מדוע למשוך לבית המדרש הרי עדיף לברוח ממנו כמה שיותר?
המורה ישמע את תשובות התלמידים.

התשובה

בחוברת לתלמיד הבאנו את דבריו הנפלאים של הבן יהודע. **”אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש”.**

אפשר להסביר שבדברים של היצר הרע יש תאוה לעשות והשתוקקות לעשות את העבירה. ובבית מדרשו של רבי ישמעאל אמרו שניקה את ההשתוקקות ואת התאוה ואת הרצון לעשות - לדברי תורה.

הגר”א מביא פירוש חדש

אם פגע בך יצר הרע ורוצה להטות אותך מן התורה שלא תלמד כלל משכהו לבית המדרש תלמד שלא לשמה ומתוך שלא לשמה בא לשמה. וזה פירוש משכהו שיהיה עמך כלומר שתלמד שלא לשמה.

”יצרו של אדם מתחדש עליו”

בכל יום, היצר הרע מתגבר ומתחדש. מהו הייחוד בהתחדשות, שיצר הרע בוחר בו כאסטרטגיה להבאת האדם לחטא?

המהר”ל מסביר שנטיותיו של האדם משתנות, בדיוק כמו שהאדם עצמו משתנה. אישיותו של האדם משתנה במהלך השנים, ובאותו אופן - גם הפיתויים שהוא חשוף אליהם משתנים עם הזמן. אם כך, נראה כי ריש לקיש מזהיר אותנו מפני הפיתויים המתחדשים בשלבי חייו השונים של האדם, ומורה לנו להתמודד עמם. **”שם משמואל”** מתייחס גם הוא לגמרא זו. הוא טוען שיש בעולם הזה כוח של התחדשות וחדוש, ואם לא נשתמש בו לאפיקים דתיים חיוביים, הוא יבוא לידי ביטוי בהקשרים שליליים. חידוש ורעננות הם פנים בסיסיים בדמותו של האדם, ואין לדחות אותם או להתעלם מהם. בלי להמעיט בערכה של המסורת והמבניות של היהדות, עלינו לעמוד בפני האתגר להעניק לדור הצעיר רעננות מפתה. הרעננות עשויה לבוא לידי ביטוי בגילוי פנים חדשות בתורה, בהוספת תפילות אישיות בתוך מבנה התפילה הקיים או בדרכים דומות לאלו. היכולת להתגבר על התחדשותו של היצר הרע תלויה הרבה בחיזוק תחושת החיות והרעננות בתוך גבולותיה של המסורת היהודית.

”המקנה” כותב שהיצר מפתה את האדם בהתאם לגילו להתפתחותו. בימי הנעורים נוטה היצר לדברי הבל. לאחר שעברו ימי הנעורים נמאסו לו כל אלה, ומתחדש עליו יצר הרע חדש. והעניין של התגברות הוא אצל צדיקים, שמתחזקים נגד יצר הרע ואינם שומעים לו, ואז היצר מתגבר בכל יום.

רב מרדכי מצרנוביל - יצר הרע נותן הכל תיכף ובמזומן, מה שאין כן היצר הטוב, שכל עניינו בהקפה, על דרך ”היום לעשותם - ומחר לקבל שכרם”. לכן הכל אחר היצר הרע, ונותן הנאה מזומנת. ()

רבי מנדל מרימנוב - שני מיני יצר הרע יש בו באדם:

האחד - מסיתו לדבר עבירה,

השני - מעמיד פנים שהעבירה מצווה היא לעשותה.

הגמרא מלמדת שהאדם צריך להיות בקי מאוד בתורה, כך שיידע לענות לכל שאלה ששואלים אותו. באותו אופן, עליו ללמד את תלמידיו.

תשובות והארות לשאלות

מבנה

1. בסוגיה שתי ברייתות ושתי מימרות של אמוראים. כתוב על פי מה זיהית את הברייתות, ועל פי מה זיהית את תחילתן של המימרות האמוראיות.
1. שתי ברייתות – תנו רבנן, אחת תנא דבי רבי ישמעאל. אמוראים – המימרות מתחילות בשם חכם: רב יצחק, ובמקום רבי שמעון בן לוי הגרסא המדויקת היא רבי שמעון בן לקיש. ראה מסורת הש"ס אות ז. שהיה בדור שני לאמוראי ארץ ישראל והיה חברותא של רבי יוחנן גיסו.
2. שים לב: בסוגיה מופיעה ברייתא המחולקת למשל ונמשל. כתוב את המילה הפותחת את הנמשל. המילה היא כך. "וְשִׁמְתֶם – סם תם". המיוחד בסם הזה שהוא שלם ואינו צריך עוד דברים להשלים אותו.

פירוש נוסף שלא נמצא בחוברת

ה"עין יעקב" מפרש שכל סמי הרפואה מועילים לדבר אחד ומזיקים לדבר אחר, ואילו התורה היא הרפואה המועילה לאדם בלי להזיק לו.

3. א. אבא – הקב"ה
ב. בנו – עם ישראל
ג. מכה גדולה – יצר הרע
ד. רטיה – תורה
ה. כל זמן שהרטיה על מכתך – כשאתה עוסק בתורה
ו. אכול מה שהנאתך – לא יבוא לידי עבירה
ז. הסרת הרטייה – הפסקה מלימוד התורה
4. התורה תדריך אותו לחזור בתשובה
5. בדך כלל אומן לא מדבר דברים רעים על אומנותו וכאן ה' אומר כי יצר לב האדם רע מנעוריו.
6. כמו שתבלין מתקן את המאכל, כך לימוד התורה מתקן את יצר הרע שלא יביאהו לידי עבירה. הקב"ה ברא את יצר הרע וברא גם תרופה למכה וזוהי התורה.
7. א. אם תטיב את דרכך - יסלח לך.
ב. אם לא תטיב דרכך - העונש יבוא.
ג. יצר הרע תמיד משתוקק להפילך ברשתו.
ד. בעזרת כוח הרצון יש לו יכולת לגבור עליו.
8. א. מדוע שיוליך את המנוול לבית המדרש, שיברח ממנו.
ב. קח את התכונות שלך שבהם רוצה היצר הרע להחטיא אותך ותשתמש בהם לדברים חיוביים.
9. א. התורה נמשלה למים. המים יורדים למקום נמוך, כך התורה מתקיימת במי שעניו ושפל רוח.
ב. התורה נמשלה למים, והיא יכולה לשחוק את יצר הרע שקשה כאבן.

הרחבה - תורת חיים

למד את דברי הרמח"ל בספר מסילת ישרים:

והנה פשוט הוא, שאם הבורא לא ברא למכה זו אלא רפואה זו, אי אפשר בשום פנים שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה... א. למה זה דומה: לחולה שדרש ברופאים והכירו חליו ואמרו לו שיקח סם זה. והוא, מבלתי שתקדם לו ידיעה במלאכת הרפואה, יניח הסם ההוא ויקח מה שיעלה במחשבתו מן הסמים, הלא ימות החולה ההוא ודאי, כן הדבר הזה. כי אין מי שמכיר בחלי היצר הרע ובכחו המוטבע בו אלא בוראו שבראו, והוא הזהירנו שהרפואה לו היא התורה... אם הוא עוסק בתורה בראותו דרכיה, ציוויה ואזהרותיה, הנה סוף סוף מאלי יתחדש בו התעוררות שיביאהו אל הדרך הטוב. מסילת ישרים, פרק ה' מדוע דווקא התורה היא הפתרון לטוב ביותר להתמודדות על יצר הרע? ב. באיזה אופן התורה מצילה את האדם מהסתבכות עם יצר הרע?

סיכום

הגמרא מדגישה את האתגר שבמלחמה ביצר, ואת היות לימוד התורה הדרך העיקרית להתמודדות זו.

יחידה טז – חיוב האב להשיא אישה לבנו וללמדו אומנות

בתוספתא המקבילה למשנתנו, יש הרחבת דברים באשר לערך המלאכה, ושם מוצג לימוד המלאכה כמחסום מפני הידרדרות:

ר' יהודה אומר: כל שאין מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות. רבן גמליאל אומר: כל שיש בידו אומנות, למה הוא דומה? לכרם שמוקף גדירו, לחרץ שמוקף סייג. וכל שאין בידו אומנות למה הוא דומה לכרם שאין מוקף גדירו, ולחרץ שאין מוקף סייג.

ר' יוסה אומר משם רבן גמליאל: כל שבידו אומנות למה הוא דומה? לאשה שיש לה בעל בין שהיא מתקשטת ובין שאינה מתקשטת אין הכל מסתכלין בה, ואם אין מתקשטת היא תהא לה מורא. וכל שאין בידו אומנות למה הוא דומה? לאשה שאין לה בעל בין מתקשטת ובין שאינה מתקשטת הכל מסתכלין בה, ואם אין מתקשטת היא לא תהא לה מורא.

ר' יוסה בי ר' לעזר אומר משם רבן גמליאל: כל שבידו אומנות למה הוא דומה? לכרם גדור שאין בהמה וחייה נכנסין לתוכו ואין עוברין ושבין נכנסין לתוכו ואין רואין את מה שבתוכו. וכל שאין בידו אומנות למה הוא דומה לכרם פרוץ שבהמה וחייה נכנסין לתוכו ועוברין ושבין נכנסין לתוכו ורואין את מה שבתוכו. (תוספתא קידושין [ליברמן] א, יא).

מצאנו בדף פב ע"ב ברייתא:

תניא רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה.

סוגיה זו פותחת הזמנה לדון ולהתלבט ביחסים שבין לימוד אומנות ללימוד תורה, בין פרנסה ולימוד מקצוע להשתקעות והתמסרות מוחלטת בעולם לימוד התורה.

קישור לסרטון העשרה "מאי טעמא" הפקה שנים אוזנין

https://www.google.com/search?q=%D7%A9%D7%A0%D7%99%D7%9D+%D7%90%D7%95%D7%97%D7%96%D7%99%D7%9F+%D7%9E%D7%90%D7%99+%D7%98%D7%A2%D7%9E%D7%90&rlz=1C1KNTJ_iwIL1045IL1045&oq=%D7%A9%D7%A0%D7%99%D7%9D&gs_lcrp=EgZjaHJvWUqCAGAEUyJxg7MggIABBFcCzYOzIMCAEQLhhDGIAEGIoFMgYIAhBFGDkyBwgDEC4YgAQyBwgEEAAyGAgQyBwgFEAAyGAgQyBwgGEAAyGAgQyBwgHEAAyGAgQyBwgIEAAyGATSAQk3MDg5ajBqMTWoAgiwAgE&sourceid=chrome&ie=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:3a5c940d,vid:kOYm7tH-r20,st:0

הצעת פתיחה לסוגיה

ספר לתלמידים על וויכוח המתקיים באחד מבתי ישראל בהם מבקש האבא לשלוח את הבן שלו לשיבה קטנה בה לומדים רק לימודי קודש, בעוד האמא מבקשת לשלוח את הבן לשיבה תיכונית בה לומדים גם לקראת תעודת בגרות. בקש מהתלמידים לייצג את גישות האב והאם מתוך דברי התוספתא ולדוּבב את הוויכוח והטיעונים של כל אחת מהדעות. כדאי בשלב מסוים לפתוח את הדיון לכך שהתלמידים יביעו בו את עמדתם ולא יישארו בייצוג עמדות של הדמויות מהסיפור.

לאחר שהתלמידים התחילו להבין את ההתלבטות ואת היחס בין שתי החובות הללו בעצמם, למדו יחד את הסוגיה ואת דברי רבי נהוראי. המורה יבקש מהתלמידים להגדיר את הסתירה העולה מתוך שתי הסוגיות הנלמדות ולנסות לחשוב על שלוש דרכים לפתרון הסתירה. שים לב שמסגרת ההוראה שלך מתמקדת הן בהבנת הסתירה הטקסטואלית שבין הסוגיות והן בהבנת תפיסות העולם השונות העולות לכאורה מכל אחת מהסוגיות.

מומלץ לרשום את הצעות התלמידים על הלוח בשם. הניסיון מראה שבמקרים רבים הצעות התלמידים קרובות באופן כזה או אחר לסברות הפרשנים שילמדו בהמשך הסוגיה. כך תוכל לזהות בהמשך הלימוד את סברתו של תלמיד פלוני עם כיוון החשיבה העולה מהראשונים והאחרונים השונים, ויש לדבר רווח חינוכי גדול וחשוב. דיון זה יכול להוות סיכום טוב של הסוגיה שעסקה מתחת לפני השטח בשאלות אלו ופתיחה טובה של העלאת נושא שמטריד ומעסיק את העולם הדתי בחיים המודרניים.

תשובות והארות לשאלות

1. עיין במילון המילים.
2. א. ניתן לה מידי ולבשייה ונכסייה. ב. כי היכי דקפצו עלה אינשי. ג. חיותיה הוא. ד. מאי בינייהו? ה. איכא בינייהו, דאגמריה עיסקא.

3.

לשון הגמרא (מ... עד...)	מילות מפתח	תפקיד השלב
להשיאו אשה		א. ציטוט מברייתא
מנלן?	מנלן?	ב. חיפוש מקור
דכתיב	דכתיב	ג. תשובה
בשלמא ... בידו היא.	בשלמא	ד. שאלה
הכי קאמר ... אינשי	הכי קאמר	ה. תשובה
ללמדו אומנות		ו. ציטוט מברייתא
מנלן?	מנלן?	ז. חיפוש מקור
אמר חזקיה ... אומנות	דאמר קרא	ח. תשובה
ויש אומרים אף להשיט בנהר		ט. ציטוט מברייתא
מאי טעמא?	מאי טעמא?	י. חיפוש סברה
חיותיה היא		יא. תשובה
רבי יהודה אומר ... ליסטות		יב. ציטוט מברייתא
ליסטות סלקא דעתך	סלקא ליסטות דעתך	יג. ברור כוונה של משפט
אלא ... ליסטות	אלא	יד. תירוץ
מאי בינייהו	מאי בינייהו	טו. ברור הבדל בין שתי דעות
איכא בינייהו ... עיסקא	איכא בינייהו	טז. תשובה

4. א. בני ישראל יצאו לגלות בבל (החרש והמסגר) והנביא ירמיהו אומר להם שבניגוד לדברי נביאי השקר, הם עתידים להישאר זמן רב בבבל ועל כן שיינשאו ואף שייקחו נשים לבניהם.
 - ב. להשיא את בניו - וקחו לבניכם נשים
 - להשיא את בנותיו - ואת בנותיכם תנו לאנשים
5. הגמרא הבחינה בין היכולת של האב להשיא את בנו לבין היכולת של האב להשיא את בתו. התפקיד של הגבר הוא למצוא את אשתו, אם כן העזרה שהאבא יכול להושיט לבנו היא לסייע לו למצוא אשה. אך אין מקובל שאשה מחזרת אחרי איש ואם כן האב לא יכול לסייע לה למצוא איש שישא אותה לאשה.
6. יתן לה ממון וילבישה כדי שיקפצו עליה אנשים לשאתה. יתן לה נדוניה יפה.
7. הנביא ירמיהו פונה לאנשים: קחו נשים וכו'.
8. "א. חיים. כי האומנות נותנת פרנסה, והמשך הפסוק - והוא יכול לחיות עם האשה אשר הוא אוהב.
 - ב. הגמרא מקישה זו לזו 2 מילים: "אשה" - חיים".
- הגמרא מבססת את הלימוד על חובת האב ללמד את בנו אומנות על שתי חובות האב שנלמדו קודם: ללמדו תורה, להשיאו אשה
9. כתוב שתי דרכים בהן הגמרא לומדת מהיקש זה את חובת האב ללמד את בנו אומנות.
 - אם במילה "אשה" הכוונה לאישה ממש הרי שכמו האב חייב להשיא אישה לבנו, כך חייב ללמד את בנו אומנות, ואם הכוונה במילה "אשה" לתורה אז כמו שחייב ללמדו תורה, כך חייב ללמדו אומנות.
10. למסחר צריך כסף לקנות סחורה ולפעמים אין לו כסף אבל על ידי אומנות אפשר להתפרנס גם בלי שיהיה לי כסף לקנות סחורה.

דיוק נפלא שהתחדש לי שלמדתי עם בני, זאב, את הגמרא

שאלה: המורה ישאל: אולי רבי יהודה מוסיף הנהגה שחייבים ללמד את הבן אומנות, אבל הוא לא חולק על תנא קמא, ומדוע שואלת הגמרא "מאי בינייהו?" מי אמר שהם חולקים.

תשובה: יש הבדל אם כתוב **אמר** רבי יהודה או רבי יהודה **אומר**.

אם כתוב רבי יהודה אומר סימן שהוא חולק, ולכן שואלת הגמרא "מאי בינייהו".

11. א. החיובים בדברי ירמיהו מוסבים על האב – "קחו נשים".

ב. מנלן פירושו - חיפוש מקור

מאי טעמא פירושו - חיפוש הטעם.

12. א. "מלמדו ליסטות". מה ההבדל בין "מלמדו ליסטות" לבין "כאילו מלמדו ליסטות".

"מלמדו ליסטות" הכוונה לפעולה ישירה כתוצאה ממעשיך – לא לימדת את בנך אומנות – הפכת אותו לגנב, "כאילו מלמדו ליסטות" – הכוונה היא לפעולה עקיפה, עלול לצאת ליסטים כתוצאה מכך שלא יהיה לו פרנסה כיוון שלא לימדת אותו אומנות.

ב. כיוון שלא תהיה לו פרנסה בלי ללמוד אומנות.

13 א. תנא קמא ורבי יהודה

ב. מאי בינייהו - מה ההבדל המעשי בין שתי הדעות

ג. האם אב שמלמד את בנו מסחר האם יצא ידי חובתו?

לפי רבנן יצא ידי חובתו. לפי רבי יהודה לא יצא ידי חובתו כל לפעמים אין לו כסף לקנות סחורה ולא יהיה לו במה להתפרנס. בלימוד אומנות תמיד יהיה ביקוש לאומנות והוא יכול להתפרנס (רש"י ד"ה עיסקא) לפי תוספות ר"י הזקן בעסק מסחרי פעמים שאדם מרויח ופעמים יכול להפסיד הכול, ולכן לא יוצא אדם ידי חובתו בלימוד בנו מסחר.

המורה יכול להראות בטבלה את ההבדל בין שתי הדעות.

	מקרה	דין	טעם – עיני ברש"י
תנא קמא	דאגמריה עיסקא – כלומר לימד אותו לעשות עסקים ולא מקצוע.	יצא ידי חובה	הרי לימדו חיים
רבי יהודה		לא יצא ידי חובה	דכמה פעמים שאין לו במה לעשות סחורה ועומד ומלסטם את הבריות, אבל אם היה מלמדו מקצוע הייתה לו עבודה קבועה.

תורת חיים

על משמעות החובה כיום של האבא ללמד בנו אומנות כתב הרב אלימלך בר שאול:

יש לומר בחיוב לימוד אומנות, שהחיוב היסודי הוא שילמד אב לבנו איזה אומנות או עיסקא לפי מה שהוא מוכשר ולפי מה שבאותו זמן ובמקום ההוא, יש באותה אומנות לתת קיום וחיות. שכן בפחות מזה הרי לא מושגת המטרה של חיוב לימוד האומנות וסופו מלסטם את הבריות.

אבל אם המלאכה או העיסקא שלומד הבן מכשירה אותו להתפרנס ממעשה ידיו ולעמוד ברשות עצמו, הרי בזה מושגת המטרה של 'ראה חיים' ויכופו את האב ללימוד אומנות לבנו בשיעור כזה.... ההורים חייבים להכשיר את ילדיהם לקראת עמידה מלאה ברשות עצמם... חייב האב להקנות לבנו אומנות כדי שתפרנסהו כדי קיום, ולא יפול למעמסה על זולתו... ונראה לומר שחיוב הלימודי של הבן אינו מצומצם רק לגבי קטן, אלא זהו חיוב כללי המוטל על האב לגבי בנו, ואפילו הגדיל הבן ועדיין אינו מפרנס את עצמו מאומנות או עסק, עדיין לא נגמר החיוב של האב ללמדו אומנות.

14. א. כמו רבנן. ב. 1. כי בעלה מפרנסה 2. אם תתאלמן או תתגרש היא צריכה מקצוע להתפרנס.

סיכום

חובת האב היא להשיא אישה לבנו, ולדאוג לכך שבתו תינשא לאיש.

בנוגע לחובת האדם ללמד את בנו אומנות, הגמרא חידדה מחלוקת בין תנא קמא לר' יהודה בשאלה האם ללמד את הבן לעשות עסקים נחשב כלימוד אומנות. כיום, יש לאפשר רכישת מקצוע- אומנות, עד שהבן מסוגל לעמוד "על רגליו" בכוחות עצמו.

יחידה יז – מצוות האב על הבן

הצעה לפתיחת השיעור

כפתיחה לשיעור נציע לחזור עם התלמידים על מצוות האב על הבן שנלמדו – ברית מילה, פדיון הבן ולימוד תורה. נרשום חובות אלו הלוח ונשאל את התלמידים האם ישנן עוד מצוות שהאב צריך לעשות לבנו (יתכן והתלמידים יזכרו בברייתא ושיבו, נדגיש שאנו מחפשים מצוות...). לאחר מכן, נשנה ניסוח ונשאל האם ישנן חובות שעל האב לעשות עבור בנו כדי להכינו לחיים. בכך למעשה נבחין בין שתי סוגי החובות, מצוות לעומת הכשרת הבן לחיים.

שאלת תלמידים

הריטב"א מקשה: מדוע הגמרא מקשה מברייתא "האב חייב בבנו למולו..." הרי יכלה להקשות מהרישא של המשנה בדף כט ע"א. הרישא עוסקת במצוות שמוטלות על האב לעשות לבנו ובהכרח שהסיפא עוסקת במצוות שהבן חייב לעשות לאביו.

מתרץ הריטב"א: שמתחילה נשנו שתי הסוגיות יחד והקשו יחד על הרישא ועל הסיפא, שאם פירוש המשנה ברישא הוא מצוות שהבן חייב לעשות לאביו, ובסיפא מצוות שהאב חייב לעשות לבנו, יקשה משתי הברייתות, רב אשי שסידר את התלמוד חילק את הסוגיה לשתיים וסידר תחילה את פירושה של הרישא לעיל דף כט ע"א, ואחר כך את פירושה של הסיפא.

משימה חדשה שאינה כתובה בחוברת לתלמיד

לפניך סוגיית הגמרא. הוסף: א. ארבעה סימני שאלה. ב. ארבע נקודות (בסיום עניין).

כל מצוות האב על הבן וכו'. מאי כל מצוות האב על הבן? אילימא כל מצותא דמיחייב אבא למיעבד לבריה נשים חייבות? והתניא האב חייב בבנו למולו ולפדותו אביו אין אמו לא. אמר רב יהודה הכי קאמר כל מצות האב המוטלת על הבן לעשות לאביו אחד אנשים ואחד נשים חייבין. תנינא להא דת"ר איש אין לי אלא איש אשה מנין? כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים א"כ מה ת"ל איש? איש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה. אמר רב אידי בר אבין אמר רב נתגרשה שניהם שוים.

תשובות והארות לשאלות

1. א. אילימא כל מצותא דמיחייב אבא למיעבד לבריה

ב. הכי קאמר

ג. והתניא

2. א.

תפקיד השלב	מילות מפתח	המילים המסיימות את השלב
א. ציטוט מהמשנה		על הבן וכו'
ב. שאלת בירור	מאי	על הבן
ג. הצעה לתשובה שתידחה	אילימא	חייבות
ד. דחיית הנסיון על ידי ברייתא	והתניא	אמו לא
ה. תשובת רב יהודה	הכי קאמר	חייבין
ו. סיוע לברייתא מהמשנה	תנינא, להא דתנו רבנן	עליה
ז. הלכה בעניין חיוב האשה		שוים

ב. 1. חיפוש מקור. מנלן.

2. חיפוש סברה. מאי טעמא.

3. בירור כוונה של משפט. סלקא דעתך.

4. בירור הבדל בין שתי דעות. מאי בינייהו.
3. א. 1. כל המצוות שמחויב האב לעשות לבנו.
2. כל המצוות שמחויב הבן לעשות לאביו.
- ב. דחינו את הפירוש הראשון. הסיבה: כתוב במשנה שנשים חייבות, ואנו למדנו שנשים פטורות מלמול ולפדות את בניהן.
4. א. אחרים עליה
ב. מוסבר במילון המונחים.
5. א. שרק איש חייב בכיבוד הורים ובמוראם ולא אישה, כי כתוב איש אמו ואביו תי55
ב. כי גם אישה חייבת בכיבוד הורים כי כתוב "תיראו" לשון רבים.
ג. שאיש תמיד חייב לכבד את אביו ולירא ממנו כי אין לו שום הגבלות לעומת אשה שרשות אחרים עליה.
6. א. יכול תמיד לכבד את אביו ואמו ואין לו הגבלות.
ב. כן. כי רש"י אומר לגבי האיש שאין מוחה בידו לעומת האישה שיש לה הגבלה כי בעלה יכול למחות בעדה. ואם בעלה לא מוחה הרי היא במצוות כיבוד ומורא כאיש.
ג. כי אין מי שימחה ביד האישה כל היא התגרשה.
7. הייתי חושב שכיון שהאשה הייתה פטורה מכיבוד הורים בהיותה נשואה כיון שרשות אחרים עליה הפטור שלה נשאר אף לאחר שנתגרשה, ולכן השמיע לנו רב שהחוב לא פקע ממנה והיא חייבת במצוות כיבוד הורים לאחר שנתגרשה.

סיכום

הגמרא מבררת את משמעות המשפט המופיע במשנה – "מצוות האב על הבן". למסקנה, הכוונה היא למצוות שמוטלות על הבן לעשות להורים.
הגמרא דנה במחויבות של הבת להוריה, ובמצב בו יש התנגשות בין מחויבותה להוריה לבין מחויבותה לבעלה ובני משפחתה.

יחידה יח – שלושה שותפים באדם

פתיחה לשיעור - שלושה שותפים הן באדם

הרב מאיר שפירא מלובלין (מייסד הדף היומי) הסביר את דברי המלאכים במסכת שבת. שעיכבו את משה ורצו לקבל את בתורה בעצמם, ואמרו מה לילוד אישה בינינו. טענתם הייתה לפי הרב שפירא, אנו בני מצרא, אנו כבר בשמיים, ולכן מגיעה לנו התורה. עם ישראל מושבו למטה בארץ, והוא לא בר מצרא.

תשובת ה' למלאכים: בדין בר מצרא ישנה הלכה, שאם יש שותף לבעל הקרקע אפילו בחלק קטן הוא קודם. וה' אומר למלאכים: ישראל הם שותפים שלי (שלושה שותפים באדם) ולכן התורה מגיעה להם.

בסוגיה אנו רואים שאותם פסוקים נאמרים ביחס לה' וביחס לישראל.

פתיחה - מעשה שלא נמצא בחוברת לתלמיד עם מנסר השכל גדול - נהפך לגדול מישראל בזכות כיבוד הורים

בזכות כיבוד הורים

כאשר הנצי"ב זכה להוציא לאור את ספרו העמק שאלה הוא ערך סעודת הודיה, ובסעודה זו הוא סיפר על ימי ילדותו.

בילדותו הוא לא הצליח בלימודיו עד שהוריו כמעט התייאשו משאיפתם הגדולה לראותו גדל לתלמיד חכם. לילה אחד שמעתי את הורי משוחחים בעצב ואומרים: נסינו כל דרך אפשרית ועשינו את כל ההשתדלות שבעולם כדי שבננו יהיה תלמיד חכם אולם מאומה לא עזר. כנראה בנינו יהיה בעל מלאכה ולא תלמיד חכם. הצער והאכזבה העמוקה שבקולם גרמו לו זעזוע. הוא החל לבכות והחליט שהוא יהיה תלמיד חכם ויתגבר על כל הקשיים בעזרת ה'. הוא התפלל לה' שיעזור לו במשימתו והתמיד וכך הפך לאחד מגדולי ישראל.

כיסוי ראש לגברים

שאלה: האם קיימת חובה ללכת עם כיפה?

תשובה: הרב מלמד

תוקף המנהג

במספר מקומות נגמרא מוכח שכיסוי ראש לגברים אינו חובה גמורה אלא מנהג.

במסכת שבת (ק"ח, ב) מובא: "אמר רב הונא בריה דרב יהושע: תיתי לי (=תחזיקו לי טובה) דלא סגינא ארבע אמות בגילוי הראשי". ובמסכת קידושין (לא, א) מובא הסברו להנהגתו - "אמר: שכינה למעלה מראשי". מדברי רב הונא שצריך להחזיק לו טובה על הנהגתו, מוכח שהדבר אינו חובה גמורה אלא מידת חסידות. וכך כתב התשב"ץ (תקמט) ומביאו הב"ח, וכן כתב בכלבו (יא).

כמו כן, במסכת שבת (קנו, ב) מסופר, שכשנודע לאימו של רב נחמן בר יצחק, שעל פי מזלו הוא עלול להיות גנב, הקפידה עליו שיכסה את ראשו, וכך גדל בתורה ובמצוות. פעם כשנפל ממנו כיסוי הראש, תקפו יצרו והתאוהו לגנוב תמרים מראש הדקל. ומכאן אנו למדים שהדבר אינו חובה כללית אלא מידת חסידות.

אעפ"כ הנהגת רב הונא מובאת בטור ובשו"ע (סי' ב) והיא התקבלה כהנהגה מחייבת.

גם הגאון הרב עובדיה זצ"ל (יביע-אומר ט, א) שדייק בדעת השו"ע שכיסוי ראש אינו חובה, גם הוא הכריע בסוף תשובתו:

ונראה שבזמנינו שדרך החופשים ללכת בגילוי הראש, דרך פריקת עול תורה ומצוות, בודאי שכל מי שהוא ירא שמים צריך להזהר לכסות ראשו, כשהולך ברשות הרבים, שיהיה היכר בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, ויש בזה יותר ממדת חסידות, והכיפה שעל ראשו של אדם דתי, היא לסמל ולמופת, שהוא שייך למחנה הדתי, ומורא שמים עליו. (וכן כתב בשו"ת דברי-מנחם כשר סוף סי' ב). ומי שהולך בגילוי הראש, אדרבה יש בו משום מראית העין, שיחשדוהו שהוא אדם חפשי פורק עול מלכות שמים מעליו, וכבר נאמר בתורה, והייתם נקיים מה' ומישראל...

תשובות והארות לשאלות

מבנה

1. בסוגיה מופיעות ארבע ברייתות. כתוב את מונחי הדיון המהווים פתיחה לברייתות אלו. תנו רבנן, תניא, תני תנא קמיה.
2. שותפין בו
3. א.

מרכיבי השוואה	הורים	הקב"ה
כבוד	כבד את אביך ואת אמך	כבד את ה' מהונך
מורא	איש אמו ואביו תיראו	את ה' אלוקיך תירא
ברכה (קללה)	ומקלל אביו ואמו מות יומת	איש כי יקלל אלוהיו ונשא חטאו

- ב. לעניין הכאה. לא ניתן לומר שכפי שאסור להכות את ה' כך אסור להכות את ההורים שכן אי אפשר להכות את ה' כי אין לו גוף.
- א. ברכה. כי לא נאה להגיד קללה על הקב"ה, לכן כתב בלשון סגי נהור.
- ב. וכן בדין.
5. א. שלושתם שותפין בו.
- ב. רש"י מסביר שהיחס להורים נלמד מהיחס לה' שכן אף הם שותפים בבריאת האדם. כלומר היחס לה' הוא המקור, והיחס להורים נלמד ממנו. השותף הבכיר הוא הקב"ה שממנו הכל ולכן הוא המקור וכיבוד הורים נלמד ממנו.
- חשוב להבהיר שהמקור בברייתא הוא היחס לקב"ה וממנו לומדים ליחס להורים.
6. א. האב מביא הלווין שבו (עצמות וגידים), האם – אודם (כלי דם, שרירים), והקב"ה נופח בו נשמה וחושים.
- ב. הקב"ה נותן בו רוח דבר רוחני, וההורים את החלקים הגשמיים.
7. א. הראשונות - בין אדם למקום
האחרונות - בין אדם לחברו
- ב. כי כשאדם מכבד את הוריו הוא מקיים גם מצווה שבין אדם למקום כי גם הקב"ה שותף באדם והוא רוצה שהבן יכבד את השותפים האחרים.
8. א. פתיחה לברייתא המתחילה בשמו של תנא.
ב. התנא הוא רבי כלומר רבי יהודה הנשיא שמכונה בשם רבי.
9. א. במורא. איש אמו ואביו תיראו. כי הבן מתיירא יותר מאביו ולכן הקדים לצוות על האם.
ב. בכיבוד הקימה התורה אב לאם. כבד את אביך ואת אמך, כי גלוי וידוע לפני הקב"ה שהבן מכבד יותר את אמו כי היא מפיסת אותו בדברים נעימים, ולכן הקדים את האב.
10. א. התנא של ראש הישיבה היה אמורא.
ב. תפקידו לפי הדיון בישיבה לומר את המקורות התנאיים העוסקים בנושא.
ג. כיוון שהיה לו זכרון נפלא והוא זכר את המקורות התנאיים וזה היה תפקידו.
11. יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאילו דרתי ביניהם צערוני. שהמכבד את שני השותפים מכבד בזה את השותף השלישי. המהרש"א מוסיף: שהרי ידוע שאיש ואשה זכו שכינה ביניהם. רמז לדבר, שהרי האותיות במילים איש ואשה שוות מלבד האות י' באיש והאות ה' באשה. שהם

שם'. ולכן המכבד את הוריו, הרי שכינה ביניהם ואומר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבודוני גם הבן וגם אביו ואמו שזכו לגדלו ולחנכו כראוי.

12. א. הם דוחקים רגלי השכינה.

ב. כי כתוב "והארץ הדום רגלי" הרי שרגלי השכינה נמצאים בארץ. והעובר עבירה בסתר הוא כאומר כאן בסתר הקב"ה לא רואני ואינו יודע את מעשי. והאי הוא ממעט את מציאותו של הקב"ה.

ג. כי כתוב על הקב"ה "מלוא כל הארץ כבודו", שכבוד השכינה נמצא אף בארץ, והזוקף את קומתו נראה כדוחק רגלי השכינה.

הרמב"ם כותב שראוי לאדם שירגיש בכל מקום כאילו הוא עומד לפני הקב"ה ולהרגיש כאילו הוא עומד לפני המלך.

13. כיוון ששכינה למעלה מראשו של אדם, ראוי לו שינהג כאילו עומד בפני מלך ולא יגלה את ראשו. גילוי הראש נחשב בזמן חז"ל כדרך גאווה ועזות פנים.

14. א. הכרת הטוב

ב. לאחר שירגיש את הכרת הטוב להוריו ישים לב את הכרת הטוב לבורא שהוציאו לאויר העולם ועשה לו ניסים ונפלאות.

סיכום

הגמרא הציגה 4 ברייתות המדגישות את חשיבותה של מצוות כיבוד אב ואם:

1. היחס להורים (כבוד, יראה, אי-קללה), נלמד מהיחס לקב"ה.

2. כיוון שהקב"ה שותף ביצירת האדם, כאשר אדם מכבד הוריו, הקב"ה מתכבד מזה ורואה עצמו כאילו דר בבית זה.

3. בטבע אדם מכבד יותר את אמו וירא יותר מאביו, כיוון שכך בציווי התורה, הקדימה התורה את האב בכבוד ואת האם ביראה.

4. כשאדם לא מכבד את הוריו, הקב"ה מציין שטוב שלא דר בבית זה שהיה מצטער ממנו.

מברייתות אלו עולה שכאשר לא מקיימים מצווה זו, פוגעים גם בכבוד שמים.

מהגמרא אנו לומדים שלוש דרכים שעל ידן מתבטא הכבוד של האדם לה'.

א. הקפדה לא לעבור עבירות בסתר. ב. הליכה בקומה שאינה זקופה. ג. חבישת כיסוי לראש.

תורת חיים

הכיפה היא אמצעי לבוש חיצוני המחזק את ההכרה שלנו ששכינה מעל ראשנו.

תאר חווייה/ארוע שקרה לך בו הרגשת שהכיפה שלראשך שידרה מסר שהשפיע עליך או על הסובבים אותך. סוגיה זו היא הזדמנות לפתוח את הנושא של לבוש חיצוני כמביע עניינים פנימיים. את הכיפה אנו חובשים כדי לשדר מסר לעצמנו ולסביבה. ישנו קשר בין הסממן חיצוני לבין העולם פנימי, השאיפה היא שהדתיות והמחויבות למסורת תהיינה לא ברמה של הסממן החיצוני בלבד אלא תדגיש ותחזק את עולמנו הפנימי. ההקפדה על הכיפה אפוא, אינה על הכיפה כשלעצמה, אלא על העולם הפנימי שהיא מתיימרת לשדר ולחזק.

יחידה יט – אבא אומר: השקיני מים, ואמא אומרת: השקיני מים

הצעת פתיחה

לספר את הסיפור בסוף הסוגיה.

קישור למצגת על רבי יהושע בן חנניה

https://www.youtube.com/watch?v=eyjLXxUDLO0&list=PL0qsnZ7fML_ACjIxxgPvYF3Io1AkHRJ8w&index=3&ab_channel=%D7%A2%D7%A8%D7%95%D7%A5%D7%9E%D7%A8%D7%9B%D7%96%D7%A9%D7%98%D7%99%D7%A0%D7%96%D7%9C%D7%A5

המורה יבקש מזוג תלמידים להציג ולהסביר את המצגת לכיתה

קשיים בסוגיה

1. התלמידים שואלים: מדוע בן האלמנה לא שאל את רבי אליעזר נתגרשה מהו?
2. התלמידים אינם מבינים כיצד הבחין רבי יהושע, שהתלמיד הוא בן אלמנה.
3. התלמידים אינם מבינים כיצד הבחין רבי יהושע, שהתלמיד הוא בן אלמנה ולא בן אלמן.
4. תשובת רבי יהושע לבן האלמנה אינה מובנת לתלמידים.
5. התלמידים מתקשים לקרוא נכון את המשפט: בא לפני רבי יהושע אמר לו כך. אמר לו: רבי, נתגרשה מהו?
6. רש"י בד"ה הטל להם מבחין בין שני ניסוחים: "אבא" ו"אביו" התלמידים מתקשים בזה.
7. הבעיה שהעסיקה את הראשונים

בגמ' לא נתפרשה מהי הכונה בתשובתו המליצית של ר' יהושע: "הטל להן מים בספל וקעקע להן כתרנגולין". ניתן להסביר שכבוד שניהם (האבא והאמא) שוים, ומפני כך, אין לבן להעדיף אף אחד מהם, אלא מחוסר ברירה יניח בין שניהם והם יחליטו ביניהם, מי יהא קודם. אפשרות זו היא בעצם חוסר הכרעה את מי להקדים בכבוד. אמנם יתכן גם להבין שהיות ששניהם (האבא והאמא) שקולים, והדבר מסור להחלטת הבן את מי להעדיף קודם. ולפי"ז זה נמצא שאכן יש כאן הכרעה של הלכה מעשית, ולא כאפשרות הראשונה שהיא בעצם חוסר הכרעה של "שב ואל תעשה" (יניח בין שניהם).

שיטות הראשונים והפוסקים

1. רש"י ור"י הזקן

רש"י, תוס' ר"י הזקן (מובא על דף הגמ') וריטב"א (חידושו כאן) כותבים שמסקנת הגמ' שכבוד האב והאם שוים, ובדרך צחוק ענה ר' יהושע לתלמיד "הטל להם מים בספל" וכו'.
בדבריהם לא נתבאר במפורש כיצד יש לנהוג למעשה כשהאב והאם מבקשים דבר מה באותה העת. (ועיי להלן בדברי הבית יוסף).

2. רבנו ירוחם

ר' ירוחם (חלק אדם נתיב א, חלק ד) כותב שכונתו של ר' יהושע היתה שהיות שאסור להקדים אף אחד מההורים, לכן יטיל הספל ביניהם, וינהגו בו כפי שירצו. מדבריו עולה שיש איסור לבן להקדים אחד מההורים, אלא יחליטו ההורים עצמם בכך.

3. רי"ף ורמב"ם

הרי"ף והרמב"ם לא הביאו את מסקנת הגמ' לגבי נתגרשה.

הפוסקים נחלקו בהבנת דבריהם:

הבית יוסף (יו"ד סי' רמ) כותב שהיות שמסקנת הגמ' שאין להעדיף אחד מההורים, לכן אין שום דין מחייב בכך, ויכול להקדים למי שירצה. ומשום כך לדעתו השמיטו הרי"ף והרמב"ם דין זה, משום שכתבו את

תחילת הברייתא, שאשה נשואה חייבת בכבוד בעלה, ומכאן יש לדייק שאם נתגרשה, יעדיף הבן מי שירצה. את שיטת ר' ירוחם הוא דוחה, משום שלדעתו רש"י אינו סובר כך במה שכתב: "כבוד שניהם שוים עליך". **המהרש"ל** (ים של שלמה, כאן) דוחה את שיטתו של הבית יוסף, וכותב שאדרבא משמע שהרי"ף והרמב"ם סוברים כהסבר ר' ירוחם ששניהם שקולים ואין להעדיף מישהו מהם. וממה שכתב רש"י אין לדעתו להוכיח כלום נגד שיטת ר' ירוחם, ואדרבא שניהם שקולים, ואין להעדיף מישהו מהם.

ג. הנפקא מינה בין השיטות

לשיטת ר' ירוחם: אין להעדיף בשום אופן מישהו מההורים, שהרי בזה "מעביר על המצוות", אלא מניח ביניהם, כדי שיחליטו בעצמם מי קודם. לשיטת המאירי: ישתדל לרצות את שניהם כאחת, ואם אינו יכול יקדים את המזדמן לפניו, כדי שלא יעבור על המצוות.

במקרה שאינו יכול לעשות כאחת משתי האפשרויות דלעיל, כגון ששניהם במרחק שוה, ואין ביכולתו להביא לשניהם כאחת, נראה ששיטת המאירי כשיטת ר' ירוחם לעיל. לשיטת הבית יוסף: יכול הבן להעדיף מי שירצה, ואין בכך שום דין מחייב. אמנם נראה שגם לשיטתו כשיכול למלא רצון שניהם כאחת, יש לו לעשות כך. (וכ"כ ה"פרישה" שם אות כב).

ד. שיטת ההלכה

הרמב"ם (הלכות ממרים ו, יד) וכן הרי"ף השמיטו הלכה זו, ועיי' לעיל בהסבר הדברים. השו"ע (יורה דעה רמ, יד) פוסק כשיטתו בבית יוסף, שהבן רשאי להקדים למי שירצה. אמנם בפתחי תשובה (ס"ק יב) הביא את המהרש"ל (עיי' לעיל) שפסק כשיטת ר' ירוחם שאין להעדיף אחד מההורים, אלא יחליטו ההורים עצמם בכך, עיין לעיל.

הסבר הכרעת רבי יהושע: מי קודם – אב או אם

השיטות	הסבר הגמרא	ההכרעה למעשה
ר' ירוחם	הנח לפנייהם והם יחליטו	אסור להעדיף אחד מההורים, ויניח לפני שניהם
בית יוסף	דרך צחוק – אין דין מחייב בכך	הבן יכול להקדים למי שירצה

פסק ההלכה

פסק ההלכה	שיטה
יכול הבן להקדים למי שירצה (עפ"י באורו בב"י)	שו"ע
אסור להקדים אף אחד (כשיטת ר' ירוחם)	מהרש"ל (הובא גם בפת"ש)

הצעות לטיפול בקשיים

- בבן יהוידע מסביר שהוא רצה לשאול את השאלה: אביו אמר לו השקני וכן אמו משני רבנים כדי שתהיה בידו תשובה ברורה מפי שניהם. וכיון שלא רצה לפגוע בכבודו של רבי אליעזר שאל את רבי יהושע שאלה אחרת. עיין בשאלה 4
- עיין בעימוד הגמרא בעמוד 62.
- חשוב להדגיש לתלמידים את חשיבות המיומנות של עיון בד"ה ברש"י כדי להיעזר בפיסוק הגמרא.

6. עיין בשאלה א6.

קשיים בסוגיה

1. התלמידים שואלים: מדוע בן האלמנה לא שאל את רבי אליעזר נתגרשה מהו?
2. התלמידים אינם מבינים כיצד הבחין רבי יהושע, שהתלמיד הוא בן אלמנה. ואם הבחין אולי הוא בן אלמן?
3. התלמידים מתקשים לקרוא נכון את המשפט: בא לפני רבי יהושע אמר לו כך. אמר לו: רבי, נתגרשה מהו?
4. רש"י בד"ה הטל להם מבחין בין שני ניסוחים: "אבא" ו"אביו" התלמידים מתקשים בזה.

הצעות לטיפול בקשיים

1. בבן יהוידע מסביר שהוא רצה לשאול את השאלה: אביו אמר לו השקני וכן אמו משני רבנים כדי שתהיה בידו תשובה ברורה מפי שניהם.
וכיון שלא רצה לפגוע בכבודו של רבי אליעזר שאל את רבי יהושע שאלה אחרת.
2. עיין בשאלה 5
3. עיין בשאלה 3. וכן עיין בהארה מצד ימין.
4. עיין בשאלה א7.

תורת חיים

המחויבות של איש ואישה למשפחתם – לבני הזוג ולילדיהם, קודמת למחויבות לכבוד את הוריהם, אך המצב הטוב והשלם הוא שהאיש מכבד גם הוא את הורי אשתו, ומבין את הרצון של אשתו לקיים מצוות כיבוד הורים גם אם הדבר בא על חשבוננו, וכן להיפך.
אך על כל צד להציב גבולות ולמצוא את האיזון בין חיי המשפחה שלו לבין כיבוד ההורים יש לעיתים מצבים מורכבים. למשל:
א. איש רוצה להביא את הוריו הקשישים והחולים שיגורו בביתם. הוא בן יחיד, האשה מתנגדת.
ב. אשה רוצה לנסוע בכל יום בשעות הערב לטפל בהוריה הקשישים והחולים שגרים בעיר אחרת. היא בת יחידה ולכן היא רוצה לשכור מטפלת שתטפל בילדיה הקטנים בשעות אחר הצהריים והערב. הבעל מתנגד. הסבירו מי צודק והציעו פתרונות מעשיים לסייע להורים הקשישים.

הארות ותשובות לשאלות

1. א. אבא מבקש מהבן השקיני מים ואמא מבקשת השקיני מים, למי להגיש קודם?
ב. האבא קודם כי האמא גם חייבת בכבוד האב.
2. א. אמר לו כך. יש קושי בקריאה לכן הוספנו מיומנות, כשיש לנו ספק נעיין בדיבור המתחיל ברשיי.
ב. כלומר השיב לו כדרך שהשיב לו רבי אליעזר.
3. אשה שהתגרשה אינה חייבת בכבוד בעלה.
4. א. לפי רשיי, נשרו ריסי עיניו מחמת הבכי על אביו ולכן הבין שהוא בן אלמנה. המהרש"א תמה מניין ידע שהוא בן אלמנה ולא בן אלמן?

ב. לפי תוס' ר"י הזקן, ד"ה מבין ריסי אפשר להבין מדוע הרגיש רבי יהושע שהשואל הוא בן אלמנה ולא בן אלמן. הוא כותב שיתום, כיוון שהוא צריך לדאוג לפרנסתו ואין לו מגינים הריהו פקח ומזורז ביותר. וזה מתאים לבן אלמנה, שאין אב שידאג לו לפרנסתו (בדורות הקודמים שעיקר הפרנסה אנו רואים גם בטבע שעצים שגדלים בלי השקיה יותר עמידים לפגעים ומחלות מעצים שמושקים. ולכן הוא היה פקח שיודע להסתדר בגיוגל החיים.

5. ללמוד את ההלכה.

6. א. 1. כדי לקיים את המצוה הנוסח הוא - אמר לי אבא

2. ללמוד את ההלכה הנוסח הוא - אמר לו אביו השקיני מים

ב. השיבו בדרך שחוק.

ג. כי השואל שאל בדרך שחוק אמר לו אבא והיה צריך לשאול אמר לו אביו כי הוא היה בן אלמנה.

7. א. יתן להם בשווה

ב. כיוון שהם התגרשו הם מאוד רגישים והבן צריך לפייס אותם. התרנגול ידוע בכוח פיוסו, שהוא

מפייס את זוגתו.

רצוי להתעכב על שאלה זו. הבן יהודיע נפלא. לפי הבן יהודיע יש משמעות לתרנגול ולא סתם דרך שחוק.

8. לפי תוס' ר"י הזקן, ייתן באופן שיהא קרוב לשניהם בשווה.

השולחן ערוך יורה דעה סימן רמ סעיף יד :

כבוד שניהם שווה לגבי הבן, ולא יזה מהם שירצה יקדים. כדברי רבי יהושע.

9. שיקדים את האב.

אב ובן

בן : למדנו בסוגיה "הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך". האם האב לא חייב בכבוד האמא? אני זוכר שלמדנו ברמב"ם (הלכות אישות פרק טו הלכה יט) שאומר ושהאדם צריך לכבד את אשתו יותר מגופו?

אב : שאלה יפה. בעניין הנדון בסוגייתנו, בהגשת האוכל וכיוצא בזה. הרי זה אחד מהחיובים של אישה לבעלה. עיין ברמב"ם הלכות אישות פרק כא הלכה ג.

הרחבה

בגליון הש"ס כתוב : מכאן יש לדקדק שחייב אדם בכבוד רבו של רבו – יותר מכבוד רבו מכיוון שרבו מחויב בכבוד רבו. והוא מחלק בין שני המקרים. דכאן חיוב כיבוד אב הוא אותו החיוב אשר בכיבוד האם בניגוד למקרה שלנו שהבן חייב בכבוד רבו יותר מכבוד רבו של רבו שלא לימדו מאומה. **בנודע ביהודה שו"ת תניינא אבן העזר סימן מה -** אבא ציווה לפני מותו שבתו לא תינשא לראובן, והאב מת. הבת ואמה רוצות את השידוך עם ראובן. האם הם חייבים לשמוע בקול האב כי אלמנה חייבת עדיין בכבודו או שאחרי מיתה האלמנה אינה חייב בכבודו. התשובה : שבאלמנה לא שייך אתה ואמך כיון שאחרי מותו אין האישה חייבת בכבודו של בעלה. וכן כבוד חי עדיף מכבוד המת והבת צריכה לשמוע בקול אמה. כמו כן אין הבת צריכה לשמוע אם האב מוחה על שידוך מסוים כי אין בזה כיבוד הורים.

סיכום

במעשה הגמרא מתברר שעל הבן להקדים את כבוד אביו לכבוד אימו כיוון שגם אימו מצווה בכבוד אביו. במקרה שהוריו התגרשו, על הבן לכבד את שני הורים מבלי להקדים אחד על חשבון השני.

יחידה כ – מצוות כיבוד הורים מקדשת את שם ה' בעולם

פתיחת השיעור

המורה יפתח את השיעור עם המבוא.
לאחר מכן ישאל המורה את התלמידים אם הם השתתפו בהפגנה כלשהי, ומה הייתה מטרת ההפגנה?
האם הייתה בדרשה של עולא רבה מעין הפגנה?
התשובה כן. המקום אפתחא דבי נשיאה. הפגנה ליד בית ראש הממשלה.
לאחר מכן לעבור לעמוד הבא בהעשרה מה שכתב הבן יהודע.
לאחר מכן התלמידים יקראו את הגמרא ויענו על השאלות. רצוי לעשות את ההעשרה. הבן איש חי עומד על מקום הדרשה של עולא – פתח בית הנשיא. דבר מאוד אקטואלי לתקופתנו המנהיגים צריכים לשרת את הציבור וכל מעייניהם צריכים רק להיות לטובת הציבור. הרב קוק היה חותם בכל מכתב "עבד לעם קדוש".

מצגת פתיחה ללימוד האגדה וכיבוד הורים ממרכז שטיינזלץ

https://www.youtube.com/watch?v=Jb-L_7Wnn_k&list=PL0qsnZ7fML_Ds3AuJO5gO7zSdRh7WK0Hw&index=2&ab_channel=%D7%A2%D7%A8%D7%95%D7%A5%D7%9E%D7%A8%D7%9B%D7%96%D7%A9%D7%98%D7%99%D7%A0%D7%96%D7%9C%D7%A5
מבנה

לגמרא שני חלקים בהם דורשת הגמרת את אותו רעיון משני פסוקים שונים.
החלק השני מתחיל במילים - רבא אמר מהכא.

תשובות והארות לשאלות

1. דרש ברבים עולא הגדול על פתח בית הנשיא
שים לב: שמו היה עולא רבה זה כינוי הגדול. האות א' לפני שם עצם הכוונה על.
2. א. מדוע כתוב אמרי פיך ולא מאמר פיך?
ב. מלכי ארץ – אומות העולם,
ג. חשבו בתחילה - כששמעו "אנכי" ו"לא יהיה לך" אמרו לכבוד עצמו ה' דורש, ד. לאחר ששמעו את כל אמרי פיך היינו גם את הדיבר "כבד את אביך ואת אמך" הבינו אומות העולם שתכלית המצוות הן לטובת האדם, שאין הקב"ה זקוק למצוות ולא נתן אלא לטובת האדם.
3. א. אנוכי ולא יהיה לך
ב. הדיבר כבד את אביך ואת אמך.
4. א. כי רק ראש דברך אמת ולא סוף דברך.
ב. כבד את אביך שהיא הדיבר האחרון בלוח הראשון.
ג. אנכי ולא יהיה
ד. כששמעו את סוף דבריו הבינו שגם ראש דברך אמת
5. א. מדוע מציינים את מקום הדרשה
ב. שהנשיא לא צריך לחשוב על עצמו אלא רק טובת ישראל, כמו הקב"ה שחושב רק על טובה העם לא על טובת עצמו.

שאלת מבחן

1. כיבוד אב ואם

- א. "חזרו והודו למאמרות ראשונות". מי חזר ובמה הם חזרו להודות? מדוע חזרו להודות בכך?
א. מלכי הארץ בתחילה לא קיבלו את הדברות הראשונות של אמונה בה', מכיוון שחשבו שלכל התורה נאמרה רק לכבודו. כשהם שמעו שהוא גם דואג לכבודם של ההורים הם חזרו בהם והודו באמונה בה'.

יחידה כא – עד היכן כיבוד אב ואם?

עיין בדמא בן נתינה השוואת הבבלי לירושלמי

עיון במעשה בדמא בן נתינה מפי הרב אייל ורד

הצעת פתיחה

המורה יפתח את השיעור במה שנכתב בעל הסוגיה. התלמידים יקראו את המעשה בדמא בן נתינה והמורה ישאל: מה ראו חכמים לקבוע מעשה זה כדוגמא לדורות? עיין במה שנכתב "על הסוגיה". המורה ינהל דיון בכיתה בשאלה זו.

הרחבה

אפשר לשוחח על נתינה וקבלה עיין במכתב מאליהו חלק ב קונטרס נותן ונוטל. הביטוי הטבעי של תודה המצוי בגוי, רמוז אף הוא בשמו של אותו גוי דמא בן נתינה, דמא אותיות אדם נתינה אותיות הנותן. אדם הנותן - זוהי תכונה טבעית שאדם נותן למי שנתן לו. לכן מובן שכר המצווה, אריכות ימים, שהרי כל עניינו של כיבוד הורים הוא תודה על נתינת החיים לעולם, ובזכות המצווה מקבלים אריכות ימים.

המהר"ל מפראג בחידושי אגדות מסביר מדוע דווקא הגויים דבקים במצוות כיבוד הורים:

א. הגויים מבינים את המצווה כי המצווה היא שכלית.
ב. מפני שהגוי עיקר שלו הוא הגוף וסיבת הגוף היא ההורים לכן מכבדם ביותר ואין עיקר של גוי הנשמה, שנוצרה מה' יתברך, ולכן אין הם מכבדים את אביהם שבשמים. אבל ישראל עיקר שלו הוא הנשמה וה' נותן הנשמה. הגוי דבק בכיבוד הורים מפני שהם חומריים יותר מישראל.

בתלמוד הירושלמי כתוב, שהאבן שביקשו חכמים היתה "ישפה", שהיתה בחושן על שם בנימין.

מדוע גלגלו מן השמים שכיבוד אב של דמא היתה דווקא עם האבן של בנימין ולא של שבט אחר? המורה יכול לשאול בכיתה את השאלה הזו.

התשובה שאפשר להוציא אותה מהתלמידים: בנימין כיבד את אביו ולא רצה לצערו, ולכן שתק על מכירת יוסף ולא סיפר לאביו. מובא במדרש שוחר טוב טו, ו "לא רגל על לשונו" תהלים טו, ג זה בנימין בן יעקב, שהיה יודע במכירתו של יוסף ולא גילה לאביו. והרמז למעשיו הוא בשם האבן "ישפה" כלומר יש פה ושותק. את מעלת השתיקה הוריש בנימין לצאצאיו שאול המלך. הגמרא במגילה יג, ב כותבת בשכר צניעות שהיתה בו בשאול, זכה ויצאה ממנו אסתר. מהי הצניעות " ואת דבר המלוכה לא הגיד לו שמואל א י, טז. אסתר משבט בנימין חמש שנים עמדה בדבר מרדכי, ולא הגידה את מולדתה ואת עמה.

בירושלמי הסיפור מסופר אחרת

בירושלמי כאן הלכה ז מובא המעשה בנוסח אחר. חכמים ביקשו מדמא את האבן והוא אמר להם שהוא אינו יכול למכור עכשיו כי אביו ישן. חכמי ישראל חשבו שרצונו למכור בדמים יקרים יותר והעלו לו את המחיר. לבסוף הקיץ אביו מעצמו, והביא להם דמא את האבן, ולא רצה ליטול את המחיר הגבוה אלא מה שרצה ליטול מתחילה, ואמר: "מה אני מוכר את כבוד אבותי בפרוטות? איני נהנה מכבוד אבותי כלום!" ועוד נאמר שם שבו בלילה נולדה לו פרה אדומה, ונתנו לו ישראל את משקלה בזהב. **נדון בהבדלים בעבודה זו.**

"אמר להם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים..." בן יהוידע

הבן יהוידע שואל: מאי צאו דקאמר להם, ודי לומר להם ראו מה עשה.

תשובתו: אין אני מביא לכם הוכחה מאיש ישראל כדי שתאמרו אין זה חידושי, כי ימצא בישראל

חסידיים. לכן אמר להם צאו לחוץ להתבונן באומה אחרת, שהיא חוץ לאומה שלנו, וראו מה עשה נוכרי...

תשובות לשאלות והארות - מעשי דמא בן נתינה

1. הסבר את שאלת הגמרא: עד היכן כיבוד אב ואם?

עד כמה - צריך להיזהר / להשתדל בכיבוד הורים.

2. בסוגיה מובאים שני מעשים בדמא בן נתינה. השלם את הנדרש בטבלה שלפניך.

מרכיבי השוואה	מעשה א	מעשה ב
מונחי הדיון	בעו מיניה	שאלו
שאלת הפתיחה של שני המעשים	עד היכן כיבוד אב ואם	
שתי המילים הראשונות בכל מעשה	פעם אחת	פעם אחת
מה ביקשו החכמים לקנות?	פרקמטיא	אבנים לאפוד
בכמה כסף ביקשו לקנות?	שישים רבוא	שישים או שמונים רבוא
מה הייתה תגובתו של דמא	ולא ציערו	ולא ציערו
מה היה שכרו של דמא בן נתינה על מעשה כיבוד הורים שעשה?		נולדה לו פרה אדומה בעדרו

3. הטעות היא, שמדובר לא ברווח אלא בהכנסה, ורש"י מבהיר שהכוונה לרווח.

4. למד את דברי ספר חסידיים סימן שלו, וענה על השאלות המצורפות.

הבן שבא לידו ריוח ואביו ישן למדנו מדמה בן נתינה,

אבל אם בא ריוח לאביו ונפסד אביו וכשמקיץ מצטער יותר שלא הקיצו והבן יודע זעת אביו ששמח כשמקיץ בשביל אותו דבר - מצוה להקיצו מאחר שאביו שמח על זה, וכן כשמקיץ ללכת לבית הכנסת או לדבר מצוה.

א. הפסד לבן. כי בסוף הוא אומר לחכמים שהוא רוצה רק את הממון שהפסדתי

ב. מותר להקיצו כי האב מאד ישמח.

ג. במקרים אלו הרב ישמח ולכן מותר להקיצו.

5. א. ריכזנו את ההבדלים בין שני המעשים באמצעות טבלה. השלם את הנדרש.

מרכיבי השוואה	המעשה בתלמוד הבבלי	המעשה בתלמוד הירושלמי
דמותו של דמא	עובד כוכבים באשקלון	ראש פטר כולי (ראש העיר או רמטכ"ל)
עושרו	נולדה לו פרה בעדרו	נולדה לו פרה אדומה
חכמים ביקשו	אבנים לאפוד	אבן ישפה של בנימין
המפתח מונח	תחת מראשותיו	בתוך אצבעותיו של אביו
מחיר האבן	שישים ריבוא	100 דינרים
מה דמא מכר	פרה אדומה	אבן ישפה ופרה אדומה
על מה דמא מוכן לוותר	לא מוותר	מוותר על 900 דינרים
מתי נולדה הפרה	לשנה אחרת	בו בלילה
שכרו על פרה האדומה	שישים רבוא	זהב כמשקל פרתו
"איני נהנה מכבוד אבותי כלום" האם זה נכון?	לא נכון. הוא רוצה את הממון שהפסיד	מוכן לוותר על 900 דינרים
מי קיבל יותר שכר מהשמים?		קיבל את משקל פרתו בזהב

ב. ראשית מהצגת דמותו של דמא תלמוד הבבלי : עובד כוכבים. ירושלמי מול ראש העיר.
בבבלי הוא לא רוצה להפסיד בשביל כבוד אב ואילו בירושלמי מוכן להפסיד 900 דינרים.

6. א. האבן שאבדה היא ישפה ושייכת לשבט בנימין

ב. כי אנו לומדים מדמה בן נתינה את גודל הדרישה בכיבוד הורים, והקב"ה רצה שנלמד זאת דווקא מבנימין שכיבד הורים יותר מכל האחים.

7. "ואמר רבי חנינא". לפי רבי חנינא מהסיפורים על דמא בן נתינה ניתן ללמוד קל וחומר על השכר שעם ישראל יקבל על מצוות כיבוד הורים.

א. על אחת כמה וכמה.

ב. הטבלה לפניך.

הקל וחומר של רבי חנינא	בראשית מד, ח	
מי שאינו מצווה ועושה	קָסָף אֲשֶׁר מָצְאוּנוּ (ויכולנו להעלימו)	הקל
מצווה ועושה	נִגְנַב מִבַּיִת אֲדָנָיִךָ קָסָף אוֹ זָהָב שֶׁאִדָּם לֹא מֵעַז לַעֲשׂוֹת	החמור
מקבל שכר גבוה	הַשִּׁיבְנוּ אֵלָיִךְ	הנתון לגבי הקל
קל וחומר שיקבל שכר גבוה יותר	בוודאי לא ייתכן שגנבנו אותו	המסקנה לגבי החמור

ג. דמא בן נתינה לא היה מצווה ועושה. ושכרו היה לפי הירושלמי קיבל זהב כמשקל הפרה.

8. כי מה שהיה הגוי מוכן להפסיד בשביל מצווה מובנת בשכל, עם ישראל מוכנים להפסיד בשביל מצווה שאינה מובנת.

אמר רבי שמעון בן גמליאל: כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שימשתי אותו אלא אחד ממאה ששימש עשיו את אביו.

אני בשעה שהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגדים מלוכלכים, ובשעה שהייתי יוצא לדרך הייתי יוצא בבגדים נקיים. אבל עשיו שהיה משמש את אבא לא היה משמשו אלא בבגדי מלכות, אמר: אין כבודו של אבא להיות משמשו אלא בבגדי מלכות.

יחידה כב – גדול המצווה ועושה יותר מי שאינו מצווה ועושה

הצעת פתיחה

פעילות נחמדה בקישור שלפניכם. הקישור עובד ללחץ ב - ctrl ובעכבר על הקישור.

עיין בקישור לעניין המצווה ועושה

קשיים בסוגיה

התלמידים מתקשים בתחילה להבין מדוע גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, הרי הסברה אומרת להיפך.

אדם העושה באופן עצמאי, ללא שקיבל הנחיות והוראות לעשות, הרי קיום מצוותיו נראים יותר גדולים ויותר משמעותיים, אם כן, מדוע קובע רבי חנינא, כי המצווה ועושה, שכרו גדול יותר? יש לומר, כי אדם אשר ציוו אותו לעשות דבר מה, יש לו "יצר הרע" יותר גדול שלא לקיים את הציווי. אדם אינו אוהב לקבל הנחיות והוראות. לכן – אדם כזה, אשר עושה את הדברים, רק מכוח "ציווי מלמעלה", קשה לו יותר, ולכן שכרו רב יותר.

דוגמא: ביום רגיל לפעמים יוצא לא לאכול חצי יום ולא קשה לנו הדבר. אבל ביום צום מאוד קשה לנו לצום. את העיקרון שלמדנו זה עתה, כי לאדם קשה לקבל הנחיות, פקודות והוראות, יש לשנן היטב לכל העוסקים בחינוך. אין להרבות ולהשתמש ב"כוח הכוח". מפקד אשר פיקודיו מקיימים את הכול רק מכוח פקודות של המפקד, ולא מכוח אישיותו ודוגמא אישית שהוא נותן, הרי שבסופו של דבר ימאסו בו ולא יעריכו ויכבדו אותו. חיילים, כמו גם תלמידים, וכמובן ילדים להורים – חייבים להבין ולהפנים את הנושא, ולא כל הזמן לקבל הנחיות מה ואיך לעשות. זו משימה לא פשוטה, אך ניתנת ללמידה. להפוך הוראה למשימה, להפוך פקודה למסר, להראות דוגמא אישית ולתת כבוד לחניך – זו השאיפה והמטרה של כל מחנך.

הרחבה

בגמ': גדול מצוה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.
הגר"א מוילנא ז"ל בהיות בן חמש שנים נשאל כיון שמצינו שקיים אאע"ה כל המצוות לפני שנצטווה, אמאי לא קיים בעצמו מצות מילה טרם שאמר לו הקדוש ברוך הוא למול את עצמו.
והשיב על זה מינייה וביה, הלא גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, ולהכי בשלמא שאר המצוות, יכול לקיים אותם לפני שנצטווה, וגם לקיים אותם לאחר שנצטווה, אבל לגבי מצות מילה, אם ימול את עצמו טרם שנצטווה, תו לא יוכל למול את עצמו אחרי שהשי"ת יצוה אותו, ומשום הכי המתין מלמול עד שיצטווה על זה.

תשובות והארות לשאלות

1. מובא במילון המילים
2. א. על אחת כמה וכמה
ב. ומה מי שאינו מצווה ועושה (כמו דמא בן נתינה) כך (=שילם לו הקב"ה את שכרו), ישראל שמצווה ועושה, על אחת כמה וכמה שישלם לו הקב"ה את שכרו.
3. א. מדוע גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, לפי התוספות ד"ה "גדול המצווה"?
א. כי המצווה ועושה דואג ומצטער שמא לא יקיים את חיובו, וצריך הוא להילחם עם יצרו, ולכן שכרו גדול יותר, כי לפוס צערא אגרא (=השכר).
ב. מדוע גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, לפי הרמב"ן המובא לפניך.
הרמב"ן – מה שהוא מצווה – קיים גזירת המלך ולפיכך שכרו מרובה יותר ממי שלא קיים גזירת המלך.
ב. המצווה ועושה א. מקיים את הציווי ב. עושה את המצווה.
מי שלא מצווה ועושה רק עושה את המצווה ולא מקיים את הציווי.

האם סומא חייב במצוות?

יש מחלוקת (במסכת בבא קמא דף פז, א) האם סומא חייב במצוות.
חכמים סוברים שמהתורה סומא חייב במצוות, ורבי יהודה סובר שמהתורה סומא פטור ממצוות.

יסודות תורה שבעל פה

רב יוסף מגדולי אמוראי בבל בדור השלישי עמד בראש ישיבת פומבדיתא. הוא הצטיין בבקיאותו בברייתות ובשמועות. היה ענותן מאוד. מחלה קשה עברה עליו וכתוצאה ממנה התעורר. נפלא היה מנהגו בכבוד אמו: כשהיה שומע קול צעדי אמו היה אומר: "אקום מפני שכינה שבאה".

4. א. מדוע בתחילה, כשהיו אומרים לרב יוסף שסומא פטור מן המצוות, היה מוכן רב יוסף לעשות יום טוב (=סעודה) לחכמים?

א. בתחילה חשב רב יוסף שמי שאינו מצווה ועושה - שכרו גדול יותר ממי שמצווה ועושה, והוא רצה להיות פטור מן המצוות כדי ששכרו יהיה גדול יותר ולכן הוא שמח והיה מוכן לעשות סעודה לחכמים.

ב. מדוע לבסוף, לאחר ששמע את דינו של רבי חנינא, אמר רב יוסף שמי שיאמר לו שאין הלכה כרבי יהודה - יעשה יום טוב לרבנן?

ב. כי גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה ולכן מי שיאמר לו שסומא חייב בכל המצוות - יעשה סעודה לחכמים.

ג. מהו המקור למנהג לערוך סעודה לנער שהגיע לגיל מצוות? היעזר ברש"י ד"ה "טבא לרבנן".

ג. המקור למנהג הוא דברי רב יוסף, שמי שיאמר לו שסומא חייב במצוות והרי הוא מצווה ועושה - הוא יעשה סעודה לחכמים. נער בר מצווה הוא נעשה מצווה ועושה, ולכן המנהג לערוך סעודה.

5. א. יש מקום לומר שנשים אינן מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא, כיון שפטורות הן ממצוות אלו. וכיוון שלא נצטוו, איך יוכלו הנשים לומר בברכתן אשר קדשנו במצוותיו וציוונו, וה' לא ציווה, שהרי פטורות הן ממצוות עשה שהזמן גרמא, בין מן התורה בין מדברי סופרים. שם לא כך.

ג. בתחילה חשב רב יוסף שמי שאינו מצווה ועושה - שכרו גדול יותר ממי שמצווה ועושה, והוא שמח והיה מוכן לעשות סעודה לחכמים. אם נאמר שמי שאינו מצווה ועושה אינו מברך, והברכה מהווה מרכיב חשוב מאוד במצווה, כיצד שמח רב יוסף בתחילה? הרי אדם שאינו מצווה ועושה - הפסיד ברכה! אלא מכאן, שאדם שאינו מצווה ועושה, מברך ולכן גם אישה שאינו מצווה ועושה - מברכת.

6. תוס' במסכת עירובין דף צו ע"א ד"ה "דילמא" מחלק בין סומא לאשה. סומא אף על פי שאינו חייב במצוות מהתורה חייב במצוות **מדרבנן** ולכן יכול הוא לומר "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו", כמו שלמדנו במסכת שבת שהתורה ציוותה לשמוע בקול החכמים מהפסוק "לא תסור מכל אשר יורוך". אבל אישה שפטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא גם מדרבנן ייתכן שאינה יכולה לומר "וציוונו".

7. א. כיון שפטורות הן ממצוות אלו. וכיוון שלא נצטוו, איך יוכלו הנשים לומר בברכתן אשר קדשנו במצוותיו וציוונו, וה' לא ציווה, שהרי פטורות הן ממצוות עשה שהזמן גרמא, בין מן התורה בין מדברי סופרים.

ב. הואיל ומקבלות שכר על עשייתן, שכן משמע ממאמר חז"ל: "גדול המצווה מעושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה", מכלל שאף מי שאינו מצווה ועושה, יש שכר לפעולתו על כל פנים, לפיכך רשאיות גם כן לברך.

8. מפני שאין אומרים בנוסח הברכה 'וציווני' אלא 'וציווני', היינו את כלל ישראל, ואף נשים בכלל זה.

יחידה כג – מעשי חכמים בכיבוד הוריהם

פתיחת השיעור

נציע לפתוח את השיעור בהצגת שני הסיפורים המופיעים בגמרא ללא ההקשר שלהם, כלומר נשאל מה עדיף, להאכיל פסיוני את ההורים או להטחנים בריחיים. לאחר שנקבל את התשובה המובנת מאליה מהתלמידים, נקרא את דברי הברייתא שמביא אבימי ויחד נשאל ונלמד כיצד יתכן שדווקא המאכיל פסיוני נטרד מהעולם ואילו המטחין בריחיים מובא לעולם הבא.

מבנה

המורה יכתוב על הלוח את חלקי הסוגיה ויבקש מהתלמידים שתי המילים הראשונות של כל אחד מחלקי הסוגיה.

א. אבימי מביא ברייתא. - תני אבימי.

ב. אמירה של ר' אבהו. - אמר ר' אבהו.

ג. מעשה של אבימי. - חמישה בני.

ד. מעשה נוסף של אבימי. - יומא חד.

קושי בסוגיה - אתא וקא משתבח בי מדרשא – מדוע רבי טרפון משתבח בקיום מצוות, הרי צריך לעשות אותן בצנעא. זאת הסיבה צריך לכסות את התפילין של יד, כי היד מסמלת את עשיית המצוות והם צריכים להיות בצנעא.

התשובה - בספר חסידים (טו) ככתוב שמותר לאדם לשבח את עצמו כדי שילמדו תלמידיו וחבריו ממעשי הטובים ויעשו כן, ואין בזה משום גאוה.

קישור למצגת על רבי טרפון

https://www.youtube.com/watch?v=xSN1c6z2swk&list=PL0qsnZ7fML_ACjIxxgPvYF3Io1AkHRJ8w&index=1&ab_channel=%D7%A2%D7%A8%D7%95%D7%A5%D7%9E%D7%A8%D7%9B%D7%96%D7%A9%D7%98%D7%99%D7%99%D7%A0%D7%96%D7%9C%D7%A5

המורה יבקש מזוג תלמידים להציג את המצגת ולהסביר אותה לתלמידים

תשובות והארות לשאלות

1. מובא במילון המילים בנספח.
2. א. 1. חמשה בני סמכי הוה ליה לאבימי בחיי אביו,
2. וכי הוה אתא רבי אבהו קרי אבבא,
3. רהיט ואזיל ופתח ליה, ואמר: אין אין, עד דמטאי התם
4. אדאייתי ליה נמנס, גחין קאי עליה עד דאיתער. 5. כגון אנא דעד דאתינא מבי רב, אבא מדלי לי כסא, ואמא מזגה לי, היכי איעביד?
ב. 1. שכאשר הייתה מבקשת לעלות למיטתה היה מתכופץ והיא הייתה עולה על גביו.
2. רב יוסף כשהיה שומע את קול רגליה של אמו כשהיא באה, אמר: אעמוד מפני השכינה שבאה לכאן.
3. אשרי מי שלא ראה אותם.
4. אותה אם שאמר אביי את הדברים בשמה, אומנתו הייתה, שגידלה אותו.
3. כשבא חכם מארץ ישראל לבבל למסור מאמרים של חכמי ארץ ישראל.
4. א. פעם אחת היה לבוש בגדי משי מרוקמים בחוטי זהב ויושב בין גדולי רומי ואמו קרעה לו את הבגדים הכתה אותו על ראשו וירקה לו בפניו.
ב. עשתה מעשים שמבזים את בנה לפני גדולי רומי.

ג. לא הכלימה ושתק.

ד. בירושלמי. הנימוק: כי לא רק שלא הכלימה אף הושיט לה את הנעל.

ה. ועד היכן מוראן: אפלו הנה לובש בגדים חמודות, ויושב בראש בפיני קהל, ובא אביו או אמו וקרעו בגדיו, או הפוהו על ראשו, ונרקו בפיני--לא נכלים אותן, אלא ישתק, ויירא ויפחד ממלך המלכים, שצוהו בקד: שאלו מלך בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מצטער יותר מזה, לא הנה יכול לפרסם בדבר; קל וחמר, למי שאמר והנה העולם בראונו.

5. א. לחיי העולם הבא. לאחר הברייתא מובאים דברים של רבי אבהו שהיה אמורא ארץ ישראלי.

ב. פסיוני - האמת שיקבל עונש. לא נותן לאביו בסבר פנים יפות.

מטחינו בריחיים – האמת שכר. נותן בסבר פנים יפות.

ישנו אדם שעושה מעשה טוב לאביו אך נענש על כך, ולעומת זאת ישנו אדם שעושה מעשה שנראה רע לאביו, אך הוא זוכה בכך לחיי עולם הבא.

מאכיל אותו מאכל משובח אבל מראה לו שחבל לו על הכסף, ויש שמעביד את אביו בעבודה קשה ומדבר אליו יפה ומסביר לו את הצורך בעבודה ולכן זוכה לחיי העולם הבא.

ב. הדבר העיקרי זה היחס, הדבר המשני הכיבוד עצמו. הוכחה: מעשה ראשון באדם שהיה

מאכיל לאביו פסיוני, וששאל אותו אביו: מניין לך כל אלו?

השיב לאביו: מה אכפת לך, טחון ואכול. מכבד אותו בפסיוני אבל ביחס גרוע - נענש.

באדם שעבד כטוחן בריחיים ואז אביו קיבל צו גיוס לעבודת המלך, והלך במקום אביו ואביו נשאר לטחון בריחיים, כי שיער שטחינה בריחיים עדיפה על עבודת המלך. שמעביד את אביו בעבודה קשה ומדבר אליו יפה ומסביר לו את הצורך בעבודה ולכן זוכה לחיי העולם הבא.

6. א. שהיה רבי אבהו דופק בדלתו של בנו, אבימי, למרות שהיו בבית חמישה בנים שהיו יכולים לפתוח את הדלת אבימי הלך לפתוח וכל הזמן אמר כן, כן עד שהגיע לפתוח את הדלת, כדי שאביו ידע שמגיעים לפתוח לו.

ב. היחס המכבד לאביו בזה שהוא עצמו רץ לפתוח ואמר כל הזמן כן, כדי שאביו ידע שמגיעים לפתוח לו.

7. אבימי כיבד את אביו במחשבה דיבור ומעשה.

8. רבי אבהו ביקש מבנו אבימי כוס מים. עד שאבימי הביא לו את כוס המים החל רבי אבהו לנמנם. אבימי חיכה כשהוא גוחן מעל אביו וממתין שיתעורר וישתה ובזכות אותו מעשה של כיבוד הורים זכה להבנה חדשה בתורה.

9. כתוב במזמור עט שבאו הגויים לירושלים, החריבו אותה, הרגו ביהודים, ובקשה לנקמה בגויים.

א. פירוש א: הבין מזמור שלם שלא הבין עד כה.

ב. פירוש ב: הבין את הקשר בין הפתיחה של מזמור עט בתהילים שנפתח במילים: "מזמור

לאסף", להמשכו הנוגה: "אלוקים באו גוים בנחלתך", הרי אם המזמור עוסק בצער היה צריך לכתוב "קינה לאסף".

ג. אלא השמחה היא שהקב"ה כילה חמתו בעצים והאבנים ולא כילה את כל עם ישראל.

10. א. אסף שמח שראה שטבעו בארץ שערי ירושלים משל לשפחה שנפל כד חרס שלה לבאר, וכשראתה שנפל כד הזהב של שפחת המלך – שמחה כי כשיוציאו את כד הזהב, יוציאו גם את כלי החרס שלה. כך אסף שהיה ממשפחת קורח שמח שערי ירושלים נבלעו באדמה, כי כשיוציאו אותם, יוציאו גם את אבות אבותיו שנבלעו באדמה.

המורה יכול לעשות טבלה והתלמידים ימלאוה.

משל	נמשל
שפחה	אסף ממשפחת קורח
כד של חרס שנפל לבאר	בני קורח שהיו בלועים באדמה
שפחת המלך	עם ישראל
כד של זהב שנפל לבאר	שערי בית המקדש שנפלו
משיית הכד של זהב ועימו הוצאת הכד של חרס	הוצאת השערים ובניית בית המקדש ועימו הוצאת בני קורח שהיו בלועים באדמה

ב. כי על פי פירוש זה יש קשר בין מעשה כיבוד ההורים של אבימי לבין הדרשה שקשורה לכיבוד ההורים של אסף לאבות אבותיו.

11.א. כשאני בא מבית המדרש במקום שאני אכבד את הורי, הם מכבדים אותי - אבא ממלא את הכוס ביין ואמא מוזגת לי מים ביין, שכך הה מנהגם, למזוג את היין במים קודם שתייתו.

ב. האם מותר לו לקבל מהם כי לכאורה זה פגיעה בכבודם.

ג. הדין: אמר ליה: מאמך - קביל, ומאבוך לא תקבל,

הטעם: דכיון דבר תורה הוא - חלשה דעתיה.

מאמא שלך תקבל אבל לא מאביך, כיוון שהוא בן תורה, ואם אתה מקבל ממנו חולשת דעתו, כי הוא בן תורה ולא אמור לכבד את בנו.

להלכה נפסק בשולחן ערוך יורה דעה סימן רמ סעיף כה שאם אבי מקפיד מאוד בדבר לשמשו, יקבל ממנו. ועיין ברכי יוסף יורה דעה שם שיש חולקים.

הר"ן כותב שכאשר האב בן תורה ורוצה שהבן יתכבד על ידו - צריך הבן להיענות לבקשה.

הוכחת הר"ן מבוססת על הירושלמי הנ"ל תוס' ד"ה "רבי טרפון" כאשר אמו של רבי טרפון רצתה להתבזות, אמרו לו חכמים שרצונה הוא כבודה והוא הדין במקרה שלנו שצריך להיענות לבקשתם.

הרחבה תוס' ד"ה רבי טרפון בדף לא, ב

לפני שאלה 12

המורה ישאל את תלמידיו את השאלה הבאה:

מעשה בבני זוג שהיו חביבים אחד על השני פנה בנם אל הרב בשאלה:

אבי ביקש ממני: "תשקה נא תחילה את אמך" ואילו אמי ביקשה "תשקה תחילה את אביך".

כיצד עלי לנהוג?

הגאון הרב חיים קנייבסקי שליט"א השיב על כך כי על הבן לשמוע בקול אביו ולהשקות תחילה את אמו כי רצונו של אדם זהו כבודו.

מקור לדבריו, ניתן להביא מדברי הירושלמי, שם מסופר על רבי ישמעאל שכשהיה חוזר מבית המדרש היתה אמו רוחצת רגליו ושותה את אותם המים.

כשנודע הדבר לרבי ישמעאל לא הניח לה לנהוג כך.

מה עשתה? באה לבית המדרש וקבלה בפני החכמים.

מרו החכמים לרבי ישמעאל: הואיל והוא רצונה הוא כבודה.

2.א. כשרצתה אמו לעלות למיטה היה מתכופף והיא הייתה עולה עליו בדרך למיטה, וכך גם כאשר

רצתה לרדת מהמיטה

ב. "עדיין לא הגעת לחצי כיבוד"

13. על פי דברי חכמים לא להכלים את האם לאחר שזרקה את ארנקך לים הוא מעשה הרבה יותר גדול מאשר מעשה רבי טרפון, כי בזריקת הארנק נגרם הפסד כספי וכל דבר שיש בו חסרון כיס צריך זירוז מיוחד.

14. בספר חסידים טו כתוב שמותר לאדם לשבח את עצמו כד שילמדו תלמידיו וחבריו ממעשיו הטובים ויעשו כן, ואין בה משום גאוה.

15. א. חייב אדם לקום בפני אביו ואמו, כדרך שחייב לקום מפני רבו. רב יוסף היה סומא ולא ראה את אמו כאשר באה, לפיכך היה עומד כשהיה שומע את קול רגליה.

ב. כי כאשר רב יוסף מכבד את אמו הוא גורם לכך ששכינה דרה בביתו, ולכן אמר אקום מפני שכינה שבאה, כי השכינה באה לגור בביתו כי הוא מכבד הוריו.

16. הסיפורים מובאים בתוספות.

17. א. לפי שאי אפשר לאדם לכבד את הוריו כראוי, והוא נענש עליהם אם אינו מכבדם כראוי.
ב. רבי יוחנן לא ראה מעולם לא את אביו ולא את אמו. אביו מת כשהייתה אמו בהריון לפני הלידה ואמו מתה בלידתה.

18. א. שניהם לא ראו את הוריהם. כי אביהם מת כשהאם הייתה בהריון ואמם מתה בלידה.
ב. אותה האם הייתה אומנתו שגידלה אותו, והיה מכנה אותה בשם אם.

תורת חיים

עיין בדברי הרב משה שטרנבוך :

אם האב זקוק לעזרה, אזי אפילו יש לפני הבן מקרי צדקה חמורים יותר, חייב לתת כל כספי צדקה שלו לעזור לאביו מכח המצוות עשה דכיבוד אב.

והוספנו דכשעושה כן אסור לו לספר לאביו שזהו מעות צדקה, שבזה יגרום לעוגמת נפש לאביו כשישמע שמקבל צדקה, ויש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם (עיין קידושין לא).

והבן חייב רק להנעים לאביו, על כן לא יגלה לו שהמעות באו מכספי צדקה שלו.

שו"ת תשובות והנהגות הרב משה שטרנבוך כרך ג סימן רפו

א. מהן שתי ההלכות שפסק הרב משה שטרנבוך?

ב. איזו מבין שתי ההלכות נלמדה מהסוגיה שלנו? הסבר כיצד הוא מבסס הלכה זו על הסוגיה.

מסקנה

אדם הגורם קושי וטורח להוריו אך עושה זאת מתוך מאור פנים וסבלנות עדיף על אדם המפנק את הוריו אך עושה זאת מתוך חמיצות ואטימות.

תורת חיים

ערוך רשימה לעצמך ובה שני טורים. בטור אחד פרט כל מה שעשו עבורך הורייך ביום האתמול ובטור השני פרט את מה שעשית עבורם.

האם לאור לימוד הסוגייה האחרונה, עליך לשנות את המאזן בין שני הטורים?

אם כן, כתוב שני רעיונות לשינוי המתבקש.

במידה וישנם תלמידים המרגישים ששאלה זו אישית מדי ואין ברצונם לכתוב את הדברים במחברת, נציע לתת להם לכתוב את הדברים בפתק נפרד אותו יוכלו לקרוע לאחר מכן.

סיכום

המעשים שהובאו בגמרא הדגישו עד כמה יש להקפיד במצוות כיבוד הורים. ממעשים אלו נוכל ללמוד את הנקודות הבאות :

א. יש להימנע מקבלת שירות מההורים במידה והם תלמידי חכמים.

ב. אין להכלים אותם גם במקרים קיצוניים.

ג. ממה שאנו מקבלים מההורים, נוכל ללמוד על אודות מה שאנו מקבלים מה'.

יחידה כד – המעשה בכיבוד אמו של רב אסי

הצעת פתיחה

סיעור מוחות מה הטיפול הטוב ביותר לאם שנשתטת? האם להשאירה בבית או להעבירה למוסד סיעודי? ניתן לתלמידים לדבר ולהתעסק בנושא.

כאשר אדם קרוב משתגע (למשל, כתוצאה מדמנציה, מחלת נפש או הידרדרות קוגניטיבית אחרת), השיקול אם להשאירו בבית או להעבירו למוסד סיעודי תלוי בכמה גורמים:

שיקולים להשאיר בבית

1. סביבה מוכרת ובטוחה – האדם עשוי להרגיש יותר נינוח ופחות מבולבל בביתו.
2. תמיכה משפחתית – אם יש בני משפחה שיכולים לטפל בו כראוי, זה פתרון טוב.
3. איכות חיים בבית – ניתן לשמור על שגרה מותאמת אישית, המזון מוכר ואוהביו קרובים.
4. שירותי טיפול ביתיים – ניתן לשכור מטפל צמוד, לשלב עזרה סיעודית ולהיעזר בקהילה.

שיקולים להעברה למוסד

1. רמת הסיכון – אם האדם מסכן את עצמו או את סביבתו (למשל, בגלל שוטטות, תוקפנות וכו').
2. עומס על המשפחה – טיפול באדם עם צרכים מורכבים עלול להיות מתיש רגשית ופיזית.
3. נגישות לטיפול רפואי – במוסד יש צוות רפואי וסיעודי מקצועי שיכול להעניק טיפול רציף.
4. מצב המחלה – בשלבים מתקדמים של מחלות נפשיות או נוירולוגיות, ייתכן שהטיפול במוסד

יהיה מותאם יותר

ההחלטה תלויה במידת התמיכה, חומרת הבעיה, והאם ניתן להבטיח איכות חיים טובה בבית או שנדרש

פתרון מקצועי יותר

בית המדרש - לימוד בחברותות

בסוגיה זו נציע לאחר עבודה קצרה על תרגום המילים לארמית, לבקש מהתלמידים בשלב הראשון לזהות את חלקי הסיפור (שאלה 1) ולאחר מכן ללמוד את משמעותו באופן עצמאי. לאחר מכן ניכנס ללימוד הסוגיה באופן עיוני יותר דרך שאלות 'פרשנות והיסק'.

הקשיים בסוגיה

- א. קשיים בטכסט
- הדו שיח בין רב אסי לבין בנה קשה להבנה. התלמידים מתקשים לבין מי שואל ומי משיב.
- ב. קושי רגשי. אם שנשתטת
- לתלמידים קשה להבין מצב זה, שמן הסתם לא חזו.

הצעת טיפול בקשיים

- א. הטבלה בשאלה 2 אמורה לעזור לתלמיד.

האם מותר יציאה מארץ ישראל לצורך מצווה?

בתוספות מסכת עבודה זרה ד"ה "ללמוד תורה" מובאות שתי שיטות. שיטה א: ההיתר לצאת לחו"ל על מנת לחזור הוא דווקא לשם לימוד תורה ונשיאת אשה וכן לפדיון שבויים אבל לשאר מצוות אסור לצאת לחו"ל.

שיטה ב - רב אחאי בשאלות (מובא בתוספות) חלוק על דברי התוספות ופסק, שכאשר הגמרא מציינת את המצוות הללו, אין הכוונה שדווקא בשבילן מותר להיטמא, אלא בשביל כל מצווה מותר. אם כן, מדוע הגמרא ציינה דווקא את המצוות האלו? כותב בעל השאלות שאם במצוות קלות כמו נשיאת אשה ולימוד תורה מותר לצאת לחוץ לארץ, כל שכן בשאר המצוות.

לכאורה דבריו תמוהים, שהרי בגמרא במגילה נאמר, שרק לצורך מצוות אלו התירו למכור ספר תורה, מכאן שהן המצוות החשובות ביותר! נראה שכוונתו לומר, שמצוות כמו נשיאת אשה ולימוד תורה קל לקיים בארץ ישראל, לכן היה מקום לומר שלא יתירו לצאת בשבילם לחוץ לארץ. כיוון שאפילו בשביל המצוות הללו מותרים לצאת לחוץ לארץ, קל וחומר בשאר מצוות שקשה לקיים אותן בארץ, יהיה מותר לצאת בשביל לקיימן.

מקורות נוספים ספר ארץ חמדה לרב ישראלי, ספר א שער א סימן י.

לפי מנחת חינוך (מצווה ריב אות א), ביקש רב אסי מרבי יוחנן להתיר לו לצאת כיוון שסבר שלצורך כל מצווה מותר לצאת לחו"ל כשיטת בעל השאלות. רבי יוחנן הסתפק בדבר, שמא ההלכה היא שמותר לצאת רק לצורך לימוד תורה ונישואין.

לפי המקנה: בתחילה רבי יוחנן לא ידע כי חשב ששתי המצוות (כיבוד הורים ויציאה מא"י). שקולות הן אחר כך אמר לו "נתרצית לצאת" – אם אתה רוצה לבחור בכיבוד הורים הרשות בידך.

הארות ותשובות לשאלות

1. נמצא במילון המונחים
2. א. בעינא גברא דשפיר כותך,
ב. שבקה ואזל לארעא דישראל.
ג. אתרח פורתא, הדר אתא.
ד. ואם איתא דרתח - לא הוה מברך לך.

מבנה

3. א. בסיפור חלקים שונים. צטט את המילים הפותחות כל אחד מהחלקים הבאים.
 1. בקשותיה של אימו של רב אסי ועלייתו לארץ ישראל - רב אסי הוה ליה.
 2. פנייתו של רב אסי לר' יוחנן בשאלות: - אתא לקמיה דר' יוחנן.
 3. פנייתו של רב אסי לר' אלעזר - אתא לקמיה דר' אלעזר.
 4. סיום הסיפור: אדהכי והכי.
 - ב. אמרה לו אני רוצה תכשיטים
 - ג. עשה לה תכשיטים
 - ד. אני רוצה בעל
 - ה. נחפש לך
 - ו. בעינא גברא דשפיר כותך
 - ז. עזבה ועלה לארץ ישראל
4. א. בעינא גברא דשפיר כותך
ב. שהבין שנטרפה דעתה והוא לא יכול לטפל בה כראוי לה.
5. א. לקראת אמו
ב. האם מותר לצאת מהארץ לחוץ לארץ?
ג. שאסור לצאת.
ד. הא מותר לצאת לצורך מצוות כיבוד הורים
ה. רבי יוחנן אמר שאינו יודע. הספק: כתוב שלצורך מצווה גדולה התירו לצאת לחוץ לארץ.
כגון ללמוד תורה ולישא אשה. והסתפק האם גם לצורך כיבוד הורים מותר.
 6. רב אסי
 7. א. לבבל.
 - ב. קשה הרי אסי לא רצה לחזור לבבל אלא לקראת אמו?
 8. א. רבי יוחנן לא השיב לרב אשי בפירוש שמותר הדבר אלא בירכו המקום יחזירך לשלום. ורב אסי היה מסופק מה כוונתו. ולכן שאל את רבי אלעזר מה כוונתו של רבי יוחנן.
ב. כיוון שהוא בירך אותך וודאי הייתה כוונתו להתיר לך את הדבר כי אם לא היה מתיר לך לא היה מברך אותך.
 9. רב יוחנן משיב לרב אסי שלוש תשובות שונות לאותה שאלה.
 - א. מהי שאלתו של רב אסי?
 - האם מותר לו לצאת מארץ ישראל, ואם מותר לו לצאת לקראת אימו המגיעה מבבל.
 - ב. מהן שלוש תשובותיו. בהתחלה - אסור, אחר כך - איני יודע, בסוף - נתרצית לצאת המקום יחזירך לשלום.

ג. מדוע רבי יוחנן השיב שלוש תשובות שונות לשאלה?

בהתחלה אמר אסור כי חשב שרוצה לחזור לבבל. אחר כך אמר "איני יודע" כיון שהוסיף שרוצה לצאת בגלל כיבוד הורים. בסוף הסכים לברך את רב אסי כשראה שמאוד רוצה לצאת לקראת אמו, ולא כדי לצאת מארץ ישראל.

שאלות רב אסי	תשובות רבי יוחנן
א. מהו לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ	אסור
ב. לקראת אמה - מהו?	תשובה א: איני יודע
שהה מעט ואחר כך חזר	תשובה ב: אסי, נתרצית לחזור המקום יחזירך לשלום.

9. לצאת לקראת הארון לא מצדיק לצאת לחוץ לארץ כי אין זה כבוד שאחר מיתה.

10. א. מותר לעזוב.

ב. הראייה מרב אסי שעזב את אמו. מכאן למד הרמב"ם במקור המצוין בשאלה וכן נפסק בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רמ סעיף ז) שהבן שנטרפה דעת אביו או אמו צריך לנהוג עמם כפי דעתם ויצווה לאחרים להנהיגם כראוי.

ג. הרדב"ז? טוען שצריך לעזוב אותה במצב כזה כי היא לא מתביישת מבנה והיא לא תשמע לו, ומאחרים היא תשמע. והוא לא יכול להרביץ לה כשצריך, ואחרים כן יכולים כך שלצורך בריאותה טוב שאחרים יטפלו בה.

ד. הראב"ד חולק על הרמב"ם ואומר שהבן צריך להיות עמם כי הוא יטפל בהם בצורה הטובה ביותר. כי אם הבן יטפל בה מי כן יטפל.

פסקי הראי"ז כאן כותב: מי שהיו אביו או אמו בעלי מידות רעות ילך למקום אחר. כנראה הוא פירש את המעשה באמו של רב אסי שלא נטרפה דעתה אלא שהייתה בעלת מידות רעות.

העשרה

בשולחן ערוך אלעזר (חי"ב סימן נט) כתב, שהרמב"ם שכתב "ויצווה לאחרים להנהיגם כראוי להם" מתכוון למצב שאי אפשר לבן לעמוד עם הוריו מפני שנשתטו ביותר, ולכן מן ההכרח להתנהג אתם באלימות כקשירתם בחבלים או להכותם ואת זה לא יוכל הבן לעשות מפני צו התורה וכן הבין הרדב"ז בדברי הרמב"ם. הציץ אליעזר כתב שהחולקים על הרמב"ם פירשו את דבריו, שמדובר במצב שצריכים לסבול מהם הרבה בגלל שטותם, אבל אם יש צורך לקשרם או להכותם, כולם יודו שאסור לבן לקשרם בחבלים. (הציץ אליעזר היה הרב של בית החולים הדסה עין כרם)

11-12. אילו הייתי יודע שאימי תמות לא הייתי יוצא לקראת הארון - מתאים לפירוש הרמב"ם הסובר שמותר לעזוב הורים שנשתטו ביותר.

אילו ידעתי שאימי תלך אחרי ותמות בדרך, לא הייתי יוצא מבבל - מתאים לפירוש הראב"ד, האומר שאין לעזוב הורים שנשתטו ביותר, כי הבן מטפל בהם בצורה הטובה ביותר.

הרחבה - יציאה לחוץ לארץ לשם טיול עיני באתר ישיבה.

מכל מקום נראה, שהרוצה להקל לצאת לטיול, לא יצא ליותר מחודש. ורק אם הדבר נדרש ללימודים, שאי אפשר ללומדם בארץ, אפשר לצאת ליותר זמן. בנוסף לכך, ביציאה לחו"ל יש בעיות נוספות, הנובעות מחיים בסביבה שאינה יהודית, כמו תפילה, כשרות, צניעות. וגם זו סיבה שלא לצאת לזמן ארוך, כדי שלא יעמיד אדם את עצמו בניסיון. הרב אליעזר מלמד

הארה נוספת בסוגיה לפי המהרי"ט

המהרי"ט (רבי יוסף בן רבי משה דיטראני) כותב, שאין איסור לצאת לחוץ לארץ באופן זמני ובמיוחד לקראת אמה, שהוקש כבודה לכבוד המקום. רב אסי שאל א רבי יוחנן, אם מותר לו לצאת לחוץ לארץ כיוון שהוא היה כוהן ועל הכוהנים יש איסור מיוחד לצאת לחוץ לארץ משום טומאת ארץ העמים. פסק הלכה על פי פניני הלכה

אם ההורים נחלשו בדעתם או בגופם, עד שאינם יכולים להסתדר בכוחות עצמם - אסור לבן לעזובם. אם מצבו הכספי מאפשר לו - ישכור למענם אדם שיטפל בהם או שישדר להם מקום במוסד סיעודי. אם אין לו אפשרות כזאת - עליו לטפל בהוריו תוך השתדלות מירבית לנהוג עימם בנועם ובנחת.

סיכום

הסוגיה שלנו עוסקת בשני נושאים:

א. כיבוד אם שנשתטית. ב. יציאה לחוץ לארץ לשם כיבוד הורים. למסקנת הגמרא הדבר מותר מבחינה הלכתית.

יחידה כה – כיבוד הורים ומוראם בחייהם ולאחר מיתתם

הסוגיה קלה. אפשר לתת לתלמידים להכין אותה ולהכין את העבודות בכוחות עצמם.

הצעת פתיחה

באחת ממדינות אירופה, נפטר בשם טוב יהודי ירא שמים והשאיר לבנו יחידו, ראובן, ירושה גדול הנאמדת בכעשרה מליון דולר.

בתום ימי השבעה הופיע פתאום יהודי הנושא לשם שמעון, וטען כי ראובן אינו בנו יחידו של הנפטר גם אני הוא בנו, ולכן אני גם זכאי לרשת את נכסי אבי.

שמעון תבע את ראובן בית המשפט באותה מדינה. שם נקבע כי יש לבצע בדיקת די. אן. איי. הבדיקה תיערך באופן שיפתחו את קברו של המנוח יוציאו ממנו שורה אחת קטנה ויבדקו האם בדיקת די. אן. איי של שמעון מראה כי הוא אכן בנו של האיש.

הרב אלישיב פסק שאין היתר לבזות את הנפטר כדי לזכות בירושה הבן עמד בניסיון, והכריז כי הוא מוותר על חצי מהנכסים המרובים, מתוך מסירות נפש של ציות לדעת ההלכה. הרב המליץ עליו את הפסוק: "חכם לב יקח מצוות".

הצעה שנייה: לתת לתלמידים להמחיש את הסיפור המובא בסוף העמוד הבא - מעשה שהיה

הצעה נוספת לפתיחת השיעור

נציע לפתוח את השיעור בכתיבת כותרת הסוגיה – "מכבדו בחייו ומכבדו במותו" – על הלוח. נשאל את התלמידים כיצד יש לקיים את שני חלקי המשפט. נקבל מהתלמידים דוגמאות שונות. לאחר מכן נלמד את סוגיית הגמרא. לאחר לימודה, נשוב ונעורר דיון ביחס להבדלים בין מה שהתלמידים הציגו, לאופן שבו הברייתא רואה את הדרך לכיבוד.

הברייתא שואלת: בחייו כיצד?

התלמידים שואלים: מדוע אין הברייתא עונה לשאלה בחייו כיצד את התשובה הבאה: מאכילו, משקהו, מלבישו וכו' כמו שעושה הברייתא בהמשך העמוד "כיבוד - מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא".

המורה יתן לתלמידים להתמודד עם השאלה

התשובה: יש שני סוגי כיבוד: א כיבוד ישיר כיבוד בפני אביו בינו לבין אביו מאכילו משקהו וכו'

ויש כיבוד עקיף כיבוד שלא בפני אביו, כלפי אחרים ובסוג זה של כיבוד הורים עוסקת הברייתא.

הרחבה – היה אומר דבר שמועה

לפי תוס' רי הזקן, הכוונה בדבר שמועה לדברי תורה, והוא מדייק מלשון הברייתא: כתוב "דבר שמועה" ולא כתוב בפשטות: היה דובר משמו. לפי תוס' ר"י הזקן, גם הרמב"ם סובר כן מדלא כתב היה דובר משמו אלא העתיק את נוסח הברייתא: היה אומר דבר שמועה.

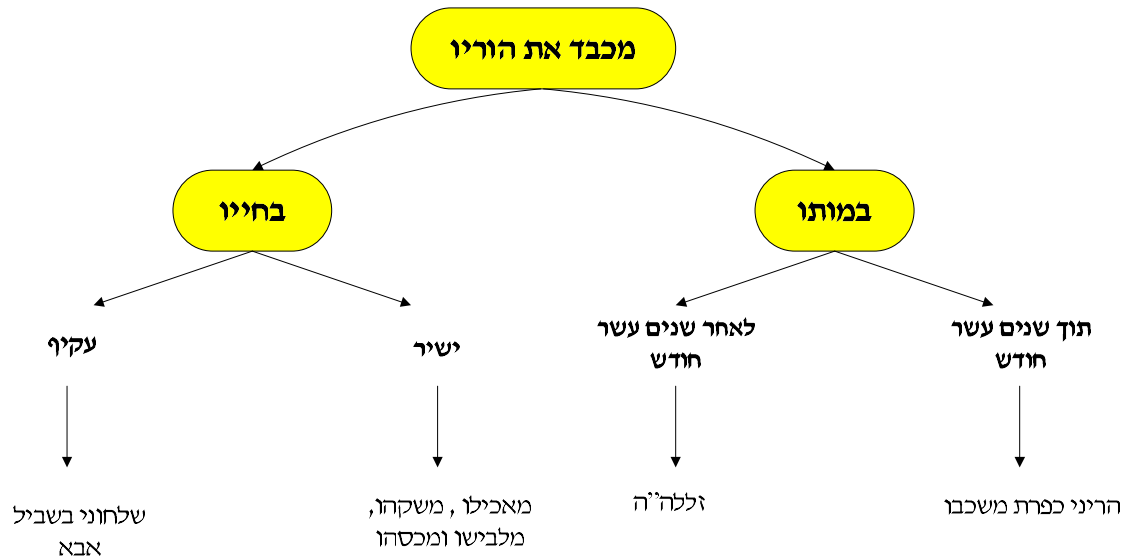
רבנו ירוחם (נתיב א, ד) כותב, שגם אם מזכיר את האב בדבר הרשות, צריך להזכירו בדרך זו. ערוך השולחן כותב שאם אומר דברי תורה ברבים מפי אביו אומר "אבי מורי" ואם אומר בשם אביו דברים בעלמא אומר אבי.

מעשה שהיה - לא נכתב בחוברת

רעיון מצוין לתת ל-2 תלמידים להציג את המעשה בפני התלמידים עם תחפוש

האדמו"ר הקדוש רבי דוד מללוב החליט לבקר יום אחד בכיתה, שבה למד בנו. הרב הגיע לכיתה בשעה שהמלמד הסביר את דברי רש"י על הפסוק "ויען לבן ובתואל" (בראשית כד, נ). רש"י התקשה: מדוע כתוב לבן לפני בתואל אביו? ותשובת רש"י הייתה - מכאן, שלבן היה רשע וקפץ להשיב לפני אביו. רבי דוד מללוב הקשיב להסברו של המלמד, פנה אליו בכבוד ואמר לו: "בבקשה ממך תן לי ואראה לך כיצד מלמדים". אמר לו: כך מלמדים. לבן ובתואל איך יתכן? דפק האדמו"ר על השולחן ושאל בקול רם, שהרעיד את הבית:

רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו! רשע היה! רעד והתרגשות ניכרו בליבות הילדים. האדמו"ר סיים: הדברים צריכים לחדור ללבבות ולהשאיר את רישומים על התלמידים. המורה יכול לשרטט את התרשים הבא:

תשובות והארות לשאלות

1. במילון המונחים בנספח.
2. א. הנשמע בדבר אביו למקום ב. והני מילי ג. אילימא אבוה דמתורגמן ד. אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא?
3. א. התשובה: יש שני סוגי כיבוד: א. כיבוד ישיר, כיבוד בפני אביו בינו לבין אביו מאכילו משקהו וכו' ויש כיבוד עקיף כיבוד שלא בפני אביו, כלפי אחרים ובסוג זה של כיבוד הורים עוסקת הברייתא.
4. א. יאמר להם שלחוני בשביל אבא. ב. לא יזכיר את שם אביו שלא יצא ביזיון. ג. האב, גם אם היה פושע, כבר נענש בגיהינום על חטאיו, מכיוון שאפילו רשעי ישראל נשפטים רק עד שנה בגיהינום.
5. א. דבר שמועה הכוונה לדברי תורה ב. לא חייב לומר כך אמר אבי מורי. הוא מדייק זאת מלשון הברייתא כתוב: היה אומר דבר שמועה ולא כתוב היה דובר בשמו.
6. א. אם אומר דבר תורה מפי אביו בתוך שנים עשר חודש יאמר: "כך אמר אבא מארי הריני כפרת משכבו". שפירושו: עלי יבוא הרע שאמור לבוא על נפשו של אבי. ב. ולאחר שנה יאמר: "זכרונו לברכה – לחיי העולם הבא".
7. א. כי אם מדובר באביו של התורגמן, גם הוא צריך לכבד את אביו, ומדוע שלא יאמר אבי מורי הריני כפרת משכבו בתוך שנים עשר חודש? ב. מדובר באביו של חכם. התורגמן אינו משנה כי הוא לא אביו ויכול לומר את שמו. ג. בימני – כל אמר אבי מורי הריני כפרת משכבו באמצע – מזכיר את שמו השמאלי - אבי מורי הריני כפרת משכבו.
8. א. עיין במילון המונחים. ב. להמחיש הלכה למעשה את מה שלמדנו. מעשה רב שתואם את פסק הגמרא

9. א. רב אשי

ב. שמר בר רב אשי דרש בשם רב אשי אביו - הוא אמר אבי מורי.

ג. והמתורגמן שלו אמר רב אשי.

10. א. אמוריה

ב. כי אין להם רשות לחלוק על תנאים אלא לפרש דבריהם.

11. א. מצד אחד כתוב שלא יסתור את דבריו ומצד שני האב ובנו מקשים זה על זה ונעשים אויבים

זה לזה בתחילה בדברי תורה..

ב. עצמות יוסף כתב: דדווקא מסקנת אביו אסור לסתור, אבל להקשות ולתרץ כדי לברר הסוגיה

לאמיתה - שרי

החזון איש יו"ד (סימן קמט, אות א) כתב דרשאי לחלוק על אביו אף למסקנה באופן שאינו סותר דבריו בדרך החלטה אלא שטוען בסברה או מקשה, שהרי כל התלמידים דנו בפני רבם וסתרו דבריהם, כמו רבי עקיבא לפני רבי אליעזר בפסחים סט, א וכן כתב בשו"ת "מנחת אליעזר", שמותר לסתור דבריו בהלכה כשיש לו ראייה והוכחה לדבריו שהדין עמו, וכדין תלמיד לרבו (המבואר ביו"ד סימן רמב סעיף ג ברמ"א).
12. לא עומד במקום המיוחד לאביו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו בעצה. וכן לא יעמוד במקום המיוחד לאביו להתפלל.

13. א. ולא מכריעו - אם היה אביו וחכם אחר חלוקין בדבר הלכה - לא יאמר "נראים דברי פלוני".

ב. לכאורה נראה שכן, כי רש"י כותב נראין דברי פלוני.

מקשה הרמ"ה - שזה בכלל לא סותר את דבריו. ואם כן יש כפילות בברייתא.

לכן הוא מפרש, שהאיסור הוא אפילו לומר נראין דברי אבא, כי הוא שם את עצמו מעל אביו, שהוא

נותן הסכמה לדברי אביו.

14. א. זכרונו לברכה לחיי העולם הבא

ב. הרינו כפרת משכבו

המקור לאמירת הקדיש

פעם אחת פגע רבי פלוני במת אחד שהיה מהלך ומקושש קוצים ונושאן על כתפיו. אמר לו: בני כל זה למה לך? אמר לו: רבי, כה משפטי כל הימים להביא [קוצים] באשה של גיהנם להיות נדון. אמר לו: ואין מי יוכל להצילך מן הצער הגדול הזה? אמר לו: אין מי שיצילנו אם לא שיאמר בני קדיש... ואם יעשה זה ידעתי כי זכותו תעמוד אלי ויגן בעדי. ויבא רבי פלוני ויגד זה לבנו של מת ויעש ככל אשר אמר. לימים נגלה המת אל החכם הנזכר פעם אחרת ואמר לו תנוח דעתך שהנחת דעתי. ועל זה פשט המנהג לומר בנו של מת קדיש בתרא כך שנים עשר חדש.

פְּלָבוֹ: הוא רבנו אהרן בן רבי יעקב הכהן מפרובנס, פעל לפני כ - 750 שנה. הספר כלבו כולל הלכות,

תקנות ומנהגים.

הרחבה

עיין בסיפור שלפניך ומצא לו מקור בדברי הגמרא.

הצדיק רבי יהושע השל מאפטא, בעל אוהב ישראל, היה מגדולי האדמורים בגליציה. הוא היה נוהג

לסובב בקהילות ישראל ולהשמיע באוזניהם דברי תורה וחסידות.

פעם ערך הרב מאפטא מסע לכמה קהילות ובכל פרשת דרכים יצאו מאות יהודים לקבל את פניו. חלשה

דעתו של הרב ופנה לבנו ואמר: מדוע חולקים אנשים כבוד למי שאינו ראוי לכך? הבן חש בצערו של האב

הדגול, ותוך רצון להרגיעו השיב לו: אנשים אלה, אבא, לא לכבודך באו אלא לכבודי...

אולם למחרת היום שאל הצדיק את בנו: מה ראו המוני בית ישראל לחלוק לך כבוד בכל מקום שבאנו?

נתחייך בנו ואמר: הדבר פשוט לגמרי, הרי אני בנו של הרב מאפטא.

סיכום

כאשר אדם מצטט דבר תורה בשם אביו, עליו לכנותו "אבא מרי".

אם אביו נפטר עליו להוסיף "הריני כפרת משכבו".

כאשר עוברת שנה מאז הפטירה, עליו לומר "זכרונו לברכה לחיי העולם הבא".

יחידה כו – כיבוד אב ואם משל מי?

הקשיים בסוגיה

1. הקושיה מהברייתא (מיתבי) קשה לתלמידים האם אינם מבחינים היכן מסתיימת הקושיה ומתחיל התירוץ.
2. הקושיה השנייה מ- שני אחים שני שותפים מורכבת מכמה קושיות ותירוצים. קשה לתלמידים להבחין היכן מסתיימת כל קושיה והיכן מתחיל כל תירוץ.
כמו כן בקושיה זו ישנם מושגים חדשים לתלמיד: מעשר שני, מעשר עני, העדפה.

הצעת טיפול בקשיים

בארנו את המושגים וכן פרקנו את השאלות לגורמים כדי שיובנו.

הצעת פתיחה לשיעור

המקרה המובא בפתיחה

המונח התלמודי: איבעיא להו

ראה קישור בקשר למונח זה – בעיא א

<https://docs.google.com/presentation/d/1YutmRwyYKeH6TKtrAoQRljlD>

[wp3l51K/edit#slide=id.p1](https://docs.google.com/presentation/d/1YutmRwyYKeH6TKtrAoQRljlDwp3l51K/edit#slide=id.p1)

באיזה מקרה מדובר בסוגיה?

ערוך השולחן סימן רמ סעיף יח חוקר בעניין המחלוקת בסוגיה ושואל:

אם יש לאב אמצעים, מאי טעמא דמאן דסבירא ליה משל בן? ואם אין לאביו אמצעים מאי טעמא דמאן דסבירא ליה משל אב?

הוא מדייק מהרמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה ג, שהמחלוקת היא כשיש לאב אמצעים ומדובר שהאב כילי ואינו רוצה להתפרנס משלו,

בשאר בני אדם - אין משגיחין עליו, אבל באביו - למ"ד משל בן הבן מחויב לתת לו משלו.

אם אין לאב, למ"ד משל אב מחויב הבן לפרנסו מדין צדקה ורק בשיעור של צדקה, ולמ"ד משל בן מחויב הבן לפרנסו מדין כיבוד הורים ואפילו להוציא את כל ממונו.

אני מסבירים את הסוגיה לפי הדרך הזו.

הראשונים מקשים מהמעשה של דמא בן נתינה שלא העיר את אביו והפסיד בכך עסק גדול, והלא נפסק שכיבוד אב משל אב ולא משל בן, ולמה לא העירו.

תרצו הראשונים ששם לא היה הפסד ממון אלא מניעת רווח, ודבר זה הוא בכלל ביטול מלאכה שחייב בו הבן.

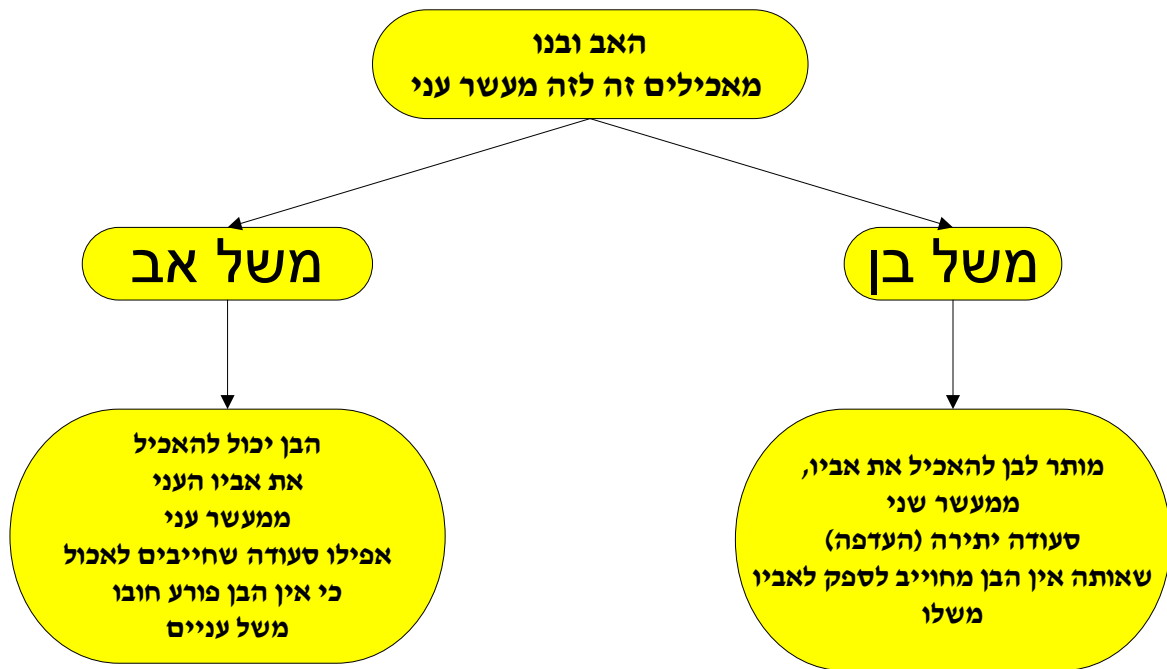
תירוץ נוסף: אצל דמא בן נתינה אם היה מעירו היה מצערו ולצער את האב אסור גם כשהבן מפסיד מממונו. **ב"שיטה לא נודע למי"** כתב שדמא בן נתינה לא נהג כדין אלא לפני משורת הדין ומה שרבי אליעזר הביא ראייה מדמא בן נתינה לגודל חיוב כיבוד הורים לא בא אלא ללמד קל וחומר שיש לנהוג לפני משורת הדין בכיבוד הורים.

הוראת הסוגיה

קישור למצגת מבנה הסוגיה מרכז שטיינזלץ

<https://app.emaze.com/%40AOFtzQZLT/-?fullscreen#/3>

יתן לחלק את הכיתה לקבוצות, כך שכל קבוצה תלמד קושיה אחת מתוך השלוש ואת תירוץ, ולאחר מכן תציג את פירות לימודה לקבוצות האחרות (מתודה זאת נקראת בשם "גייקסו").
מצגת לסיכום בסוגיה

הערות ותשובות לשאלות

1. עיין בנספח
2. א. כתוב את המשפטים שלפניך בלשון הגמרא.
 1. מאי נפקא ליה מיניה?
 2. לא צריכא להעדפה
 3. מאי נפקא ליה מיניה?
 4. אפילו הכי זילא ביה מילתא.
- ב. כתוב בלשונך את המשפטים הבאים:
 1. קרע בגדי משי בפני רבה בנו (כדי לנסותו)
 2. אראה אם יכעס או לא יכעס.
 3. מחל (מראש) על כבודו
3. מבנה הגמרא

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא (מ... עד...)
א. בעיית הגמרא	איבעיא להו	איבעיא להו: משל מי?
ב. מחלוקת		רב יהודה... משל אב
ג. פסק הלכה	אורו ליה רבנן	אורו ליה... משל אב
ד. קושיה מברייתא על רב נתן בר אושעיא	מיתבי	מיתבי... מיניה
ה. תירוץ		לביטול מלאכה

4. א. עיין במילון המונחים.

ב. האם חייב הבן להוציא כסף משלו להאכיל ולהשקות את הוריו במקרה שיש להוריו כסף, כי יש להם כסף, או שיש עליו חיוב גם במקרה זה לכבדם משלו. הכיבוד כולל גם הוצאת כספים לשם כך.

- ג. במקרה שיש להורים כסף. אם אין להורים כסף גם רב נתן בר אושעיא סובר שחייב לפרנס משלו מדין צדקה ולא מדין כיבוד. הנפקא מינה שמדין כיבוד חייב לתת אפילו יותר מגדר צדקה, יותר מחומש, כמה שצריך, ואילו מדין צדקה צריך לתת עד חומש.
- ד. ראובן צדק כי נפסק להלכה שכיבוד הורים משל אב. וכאן היה לה כסף וראובן לא צריך להוציא הוצאות משלו.
5. א. הברייתא מסתיימת במילים בחסרון כיס.
 ב. קושיה ממקור תנאי על אמורא.
6. א. כבד
 ב. כסף
 ג. תרומות ומעשרות, עולת ראייה, ארבעת המינים, מזוזה, תפילין.
 ד. גם כאשר המצווה עולה כסף
- ה. אם כיבוד הורים הוא משל אב, איזה חסרון כיס יש לו לבן, הלוא אינו חייב להוציא ממון משלו, אלא לטרוח בגופו בלבד.
7. א. לביטול מלאכה
 ב. אמנם אינו חייב להוציא ממון משלו אלא לטרוח בגופו בלבד אבל חייב לטרוח בגופו אף על פי שמתבטל על ידי כך ממלאכתו, ויש חסרון כיס בביטול זה.
 ג. שהוא צריך לתת ממון לאביו משלו, לקניית מזון.
- 8.

תפקיד השלב	מילות המפתח	לשון הגמרא - המילים המסיימות
א. פתיחה	תא שמע	
ב. ברייתא		מעשר עני
ג. קושיה	ואי אמרת	עניים
ד. תירוץ	לא צריכא	לא צריכא להעדפה
ה. קושיה על ד	אי הכי	נפקא מינה
ו. תירוץ	אפילו הכא	זילא ביה מילתא

9. מעשר עני

10. החידוש בדבר שאני לא אומר שכיוון שהם אוהבים זה לזה הרי זה כאילו פודה לעצמו וצריך להוסיף חומש, אלא הם נחשבים כאדם אחר ולא צריך להוסיף חומש.
11. א. בברייתא כתוב שבן יכול להאכיל את אביו מעשר עני ואי אנו אומרים שכיבוד אב משל בן, כלומר הוא צריך לפרנס את אביו משלו, כיצד הבן פורע חובו משל עניים.
 אלא מכאן שכיבוד אב משל אב.
- ב. מי שאומר שכיבוד אב משל אב, אין לבן חובה לפרנס את אביו משלו, ולכן יכול לתת לאביו מעשר עני כי גם אביו הוא עני כמו כל העניים, ואין לו חוב לאב.
12. לפי רב יהודה, שאומר שכיבוד אב משל בן, צריך לפרנס את אביו ברמה בינונית. כיוון שהבן חייב לפרנס את אביו רק במידה בינונית, רשאי הבן לתת את כספי העדפה ממעשר עני, כי אין עליו חוב לתת את העדפה לאביו מדין כיבוד.
13. אם מדובר רק להעדפה מה החילוק בין אביו לשאר עניים, ומפני מה תבוא עליו קללה כשהוא מאכיל את אביו את ההעדפה ממעשר עני, הרי את עיקר מזונותיו הוא נותן משלו ואינו מחויב לתת לו משלו את העדפה.

14. אף על פי כן, זלזול הוא הדבר לאביו שמאכילו ממעשר עני, ולא משלו, אף שאינו נותן לו ממעשר עני רק העדפה.

15.

תפקיד השלב	מילות מפתח	המילים האחרונות
פתיחה לברייתא	תא שמע	תא שמע
ברייתא		ואינו מכלימו
קושיה	ואי אמרת	מיניה
תירוץ		ליורשו
הוכחה לתירוץ	וכי הא	רתח
אלה	וודילמא	מכשול
תירוץ		ליקריה
שאלה	והא	בל תשחית
תירוץ		בפומבייני
שאלה	ודילמא	לא רתח
תירוץ		בשעת ריתחיה

16. א. עד כמה מגיע חיובה של מצווה זו?

ב. עד כדי שיקח האב ארנק מלא מעות ויזרוק לים בפניו של הבן, והבן שותק ואינו מכלימו.

ג. אמר רב יהודה אמר שמואל, שאלו את ר' אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם?

אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון, ודמא בן נתינה שמו.

בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר, ורב כהנא מתני: בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו.

17. א. למאן דאמר משל אב, אם מדובר בארנק של הבן, הבן אינו חייב בכיבוד הורים ממעות

אלו, ורשאי להכלים את אביו כדי למונעו מזריקתו לים.

ב. למאן דאמר משל אב, הארנק הוא של האב, ומה איכפת לבן אם יזרוק האב את הארנק

של אביו. הרי אין הארנק שלו ולמה יכלים את אביו על כך?

על כרחך, איפוא, מדובר בארנק של הבן, ואף על פי כן חייב הוא להניח לאביו לזרוקו לים, שמצוות כיבוד היא משל בן.

ג. כי לפי מאן דאמר משל בן מובנת התשובה של רבי אליעזר. מדובר בארנק של הבן, והחידוש הוא שלמרות שמדובר בארנק של הבן הוא חייב חייב הוא להניח לאביו לזרוקו לים ולא להכלימו, כי מצוות כיבוד היא משל בן.

ד. הגמרא דוחה את הראיה. מדובר בארנק של האב ולמאן דאמר משל אב הוא מפסיד מזריקת הארנק של האב לים, והחידוש הוא שלמרות שהוא מפסיד אסור לו להכלימו. ומדוע הוא מפסיד כי הוא ראוי לירש את אביו.

לסיכום, למי שייך ארנק הכסף לפי הסברו של רב יהודה ולפי הסברו של רב נתן?

לפי רב יהודה, נסביר בפשטות שהארנק שייך לבן. לפי רב נתן, הארנק שייך לאב, אך כיוון שהבן עתיד לרשת אותו, בכך שהוא לא מכלימו הוא מכבד אותו.

18. א. עיין במילון המונחים.

ב. הגמרא מביאה סיפור לסייע להעמדת הברייתא "בראוי ליורשו". בן נבחן בכיבוד הורים, גם

כאשר אביו מבזבז כסף שרק בעתיד יהיה שייך לבן כאשר יירש את אביו.

ג. רב הונא קרע את בגדיו היקרים מול בנו, כדי לנסותו, אם יכעס עליו או לא.
 ד. האב שזרק את הארנק עושה כך כדי להטיל אימה על אנשי ביתו ולחנכם, שאם לא כן עובר הוא בבל תשחית, ורשע הוא ואין צריך לכבדו. (תוס' ד"ה "רבי יהודה").
 19. ג. תוספות ד"ה "דמחיל ליה ליקריה", מסביר שרב הונא הודיע מראש לרבה שהוא מוחל על כבודו כדי "שלא יהא כמו נתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה...שצריך מחילה וכפרה".
 (1) הסבר מהו הדמיון בין דין האוכל בשר טלה לסיפור רב הונא. בשני המקרים אדם חושב שהוא עובר עבירה ובסוף הוא לא עבר עליה.
 ניתן להציב מול הכיתה את הדמיון באופן הבא:

מה האדם חושב שהוא עושה	סיפור רב הונא	נתכוין לאכול בשר...
מה האדם חושב שהוא עושה	רבה עלול היה לחשוב שהוא כועס על אביו ועובר על מצוות כיבוד הורים	האדם חושב שהוא אוכל בשר חזיר
מה בפועל הוא עושה	למעשה אביו מוחל על כבודו ולכן אין כאן עבירה	למעשה הוא אוכל בשר טלה

19. א. מידע חינוכי. תוצאת הניסיון תלמד את רב הונא באיזה מצב נמצא בנו. העמידה בניסיון תוציא לפועל את תכונת הסבלנות של רבה, וממילא תחשל אותו, שכן אינה דומה תכונה "רדומה" לתכונה שיצאה לפועל.
- ב. 1. סבלני במיוחד (קשוט עצמך תחילה) 2. "עובד" באופן תמידי על מידותיו ומהווה בכך דוגמה אישית).
- ג. 1. "עבד" כבר על מידת הסבלנות. 2. נוח לקבל ביקורת. 3. אוהב אתגרים.
- ד. דוגמה אישית, אהבה וקירוב מצד ההורים. עידוד וגבולות.

הרחבה לשאלה 20

בגמ': והא קעבר על בל תשחית.

שאלה - איתא בברכות (רפ"ה) מר בריה דרבינא עבד הילולא לבריה, חזייהו לרבנן דקא בדחי טובא אייתי כסא דמוקרא ותבר קמייהו, וכתב החקרי לב (מה"ב יו"ד סי"א) דמזה מבואר דכל כה"ג שיש לו תכלית בשבירת הכלי אין איסור בל תשחית דאין כוונתו להשחתה כי אם לעשות רצונו. ותמה דלפ"ז איך פריך הכא הא קעבר על בל תשחית. והרי רב הונא רצה לדעת עי"ז אי זהיר בכיבוד אב ואם.

תשובה - וכתב החקרי לב דנראה דהא דשרי להשחית לעשיית רצונו היינו כשא"א למלאות רצונו בלא הכי, אבל הכא גבי רב הונא היה אפשר לעשות רצונו בלי השחתה וכגון שיקרע בפומבייני וע"ש.

רצוי ללמוד את התוספות ד"ה דמחיל ליה ליקריה בעמוד ב נלמד את הגמרא שאומרת שמי שהתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה חייב כפרה. נבקש מהתלמידים להקשות מגמ' זו על המקרה שלנו!

לסיכום הסוגיה, קרא את המקרה הבא:

ישנו אדם זקן וחולה הזקוק לתרופות יקרות, והוא לא יכול לממן בכוחות עצמו. יש לו בן יחיד, ולבן יש הרבה ילדים שעליו לפרנסם. אין באפשרותו לממן תרופות יקרות (אלפי שקלים בחודש) וגם לפרנס את ילדיו. בנוסף, הוא צריך גם לטרוח הרבה בכל פעם כדי לנסוע לרופא לקבל מרשם ולנסוע לקנות תרופות. מה על הבן לעשות? בסס תשובתך על הנלמד בסוגיה.

כיוון שנפסקה הלכה "משל אב", הרי שהבן פטור מלשלם עבור אביו, ועל האב למצוא פתרון כדי לממן את תרופותיו. מצד שני, כן מוטלת על הבן חובה לנסוע ולדאוג עבור התרופה.

שאלות אקטואליות

שאלה: אדם שאביו חולה וזקוק לרופא או לטיפול בבית חולים, והאב מתנגד בגלל ההוצאות, האם מותר לבן להוציא בעורמה ובגניבת דעת מכספי אביו כדי לשלם עבור הטיפול או האשפוז?

תשובה: הרב זילברשטיין פסק, שאם הטיפול על ידי רופא פרטי או ע"י בית חולים פרטי יעיל יותר - מותר להוציא כסף מהאב על מנת להבריאו, וזאת מצוות השבת אבידה, השבת גופו. כאשר הטיפול על ידי רופא פרטי הוא בבחינת מותרות אבל את הטיפול אפשר לקבל על ידי קופה ציבורית - אין רשות ליטול מכספי האב מבלי לקבל על כך רשות מבית הדין.

שאלה נוספת - האב גר לבד בדירתו ללא אישה. הבנים רוצים שהאב ישכור דירה לידם. אך אם האב ישמע את המחיר - יתנגד. האם מותר לשקר לאב ולמשוך מחשבונו את המחיר המלא של דמי השכירות, או שמא יש בזה חשש גזל, שקר והונאת האב.

תשובה: הרב זילברשטיין פסק, שמשרכת כסף מחשבון האב ללא הסכמתו זקוקה לרשות בית דין. אף על פי שמשרכת הכסף היא לטובת האב, אין לעשות זאת בלי רשות בית דין או לפחות רב גדול בתורה, שיחליט שזוהי השבת אבידה עבור האב ומותר להוציא כספו למטרה זו.

שאלת מבחן

1. משל אב או משל בן
- א. הסבר את השאלה "משל מי". מהם שתי התשובות לשאלה זו.
- ב. הסבר את דברי רבי אליעזר למאן דאמר משל בן?
- ג. מה היתה מטרתו של רב הונא כשניסה להכעיס את בנו? כיצד הוא יתמודד עם בעיית "לפני עיור לא תיתן מכשול" אם יצליח להכעיס אותו?

תשובה

- א. משל מי פירושו - משל כספו של מי צריך הבן לכבד את הוריו. כלומר, האם הוא מוציא כסף כדי לדאוג לצרכי הוריו, או שהוא משתמש בכספי הוריו כדי לעזור להם.
- ב. אם האב זורק את הארנק של הבן לים, (שמותר לו לעשות כן, כי הוא משתמש בחפצי/כספי בנו לצרכיו), אסור לבן לבייש את אביו למרות שהוא מאד כועס.
- ג. רב הונא רצה לנסות את בנו לראות אם יצליח שלא להכלים את אביו (כפי שאומר רבי אליעזר שאסור להכלים את ההורה במקרה כזה). אם הוא יצליח להכעיס את בנו, יש בעיה של הכשלת אדם בעבירה, ולכן קבע מראש שאם יכעס הוא מוחל על כבודו ובכך בנו לא יעבור על מצווה מן התורה של כיבוד הורים.

להרחבה - האם אב יכול למחול על בזיונו?

שו"ת הריב"ש סימן ר"כ

ועוד ראיתי בשם הראב"ד ז"ל: שאין ביד הרב למחול. ואע"פ שאמרו בפ"ק דקדושין (ל"ב) הרב שמחל על כבודו, כבודו מחול; דתורה דיליה היא, דכתיב: ובתורתו יהגה יומם ולילה; היינו מידי דלית ביה בזיון, אלא שבאותן דברים שחייב אדם לנהוג בו כבוד מחמת תורתו, כגון: לעמוד מפניו; וכיוצא בזה. בהנהו, יכול למחול. אבל על בזיונו, אינו יכול למחול. אדרבה! אסור לו למחול, שהתורה מתבזית בכך. ודמי למאי דאמרינן התם: האב שמחל על כבודו, כבודו מחול; דליכא למימר: שיהא האב יכול למחול לבן, לומר לו, דברי חרופין וגדופין ...

טורי אבן מסכת מגילה דף כח עמוד א

מיהו ק"ל דאמר בפ"ק דקדושין (דף ל"ב) רב הונא קרע שיראי באנפיה רבה בריה אמר איזיל אחזי אי רתח אי לא רתח ופריך דילמא רתח ועבר אלפני עור ופירש"י ודילמא רתח ואמר לאבוה מידי בריתחיה ומשני דמחל ליה ליקרא אלמא אפילו לענין בזיון כבוד אב מחול. ואולי י"ל דכבוד הרב שאני דכבודו גדול משל אב משום הכי במקום בזיון אינו יכול למחול על כבודו:

מעשה ופסק הלכה

מספר הרב ז'ון בספרו "לאור ההלכה" מעשה שבאו אל רבי חיים מבריסק בתלונה על אחד מאנשי קהילתו שאינו מכבד את אביו כראוי, אביו של אותו בן קהילה נמצא בבי"ח מרוחק מבריסק והבן אינו נוסע לבקר את אביו. שלח הגאון רבי חיים מבריסק כרבה של קהילה לקרוא לאותו תושב. כאשר נשאל מדוע אין הוא מבקר את אביו מדין כיבוד אב, אמר כך: הנסיעה ברכבת מבריסק אל העיר הרחוקה בה שוכב אבי בבי"ח עולה לי הון רב שאין באפשרותי לממן, והרי נפסק שכבוד אב משל אב, אם אבי יתן לי ממון לצורך הנסיעה אוכל לנסוע, כל עוד שאין אני מקבל את הממון מאבי, הרי אני פטור מנסיעה בסכום כה גבוה. **נענה רבי חיים** ואמר כך: פטור אתה אמנם מנסיעה ברכבת אבל עדיין מוטל עליך החוב לכבד את אביך, אם הנסיעה ברכבת עולה לך להון רב, לך ברגל מבריסק עד לאותו בי"ח, שהרי מצות כיבוד אב בגופך מוטלת עליך. נסיעה ברכבת מטרתה להקל מעליך את הטרחה של הדרך שהרי מצות כיבוד אב נאמרה טרם היו רכבות בעולם, ואז ברור שהיה מוטל על הבן מצות כיבוד אב לסעוד את האב בחוליו וללכת ברגל לביה"ח, לך אם כן ברגל.

מקור להרחבה

מדוע הקב"ה מנסה את בריותיו? -

נחמה ליבוביץ, עיונים בספר בראשית, פרשת וירא, "והאלקים ניסה את אברהם"

תורת חיים

אנו מקפידים לא לשבור חפצים בכוונה. לא חפצים אישיים, וכמובן שלא חפצים של חברים. בכל זאת, יש מקרים שבהם אדם אינו נזהר כל כך, או שהוא נגרר ומגיע למצב של שבירה, הרס וקלקול, כותב כתובות על שולחנות וכדומה. [תופעה זו נקראת בלועזית: "ונדליזם"].

זהו איסור תורה – בל תשחית. ספר החינוך הסביר את טעם האיסור:

שהוא כדי ללמד נפשנו לאהוב הטוב והתועלת ולהדבק בו, ומתוך כך תדבק בנו הטובה ונרחיק מכל דבר רע ומכל דבר השחתה, וזהו דרך החסידים ואנשי מעשה אוהבים שלום ושמחים בטוב הבריות ומקרבים אותן לתורה, ולא יאבדו אפילו גרגר של חרדל בעולם, ויצר עליהם בכל אבדון והשחתה שיראו, ואם יוכלו להציל יצילו כל דבר מהשחית בכל כחם. ספר החינוך מצוה תקכט

קיימו דיון בכיתה בנוגע לשאלה איך ניתן לחזק את המודעות ואת החובה שלא להזיק, לשבור או להשחית חפצים, וכתבו את מסקנות הדיון במחברתכם.

סיכום

מצוות מורא הורים, משמעותה היא יחס של הערכה עמוקה כלפי ההורים, ואילו מצוות כיבוד הורים מורה על האדם לעזור להם בצרכיהם.

בסוגיה חלקו אמוראים, האם אדם צריך לכבד את הוריו מהכסף שלהם או מכספו הפרטי. להלכה נפסק שיש לכבד מכספי ההורים.

יחידה כז – כיצד מעירים לאבא?

הקשיים בסוגיה

א. לתלמידים דרוש ידע קודם בעניין המחלוקת בין רבי יהודה ורבי שמעון לגבי סדר החומר בעניין ד' מיתות בית הדין.

ב. קושי רגשי - בסוגיה זו נלמד כיצד לדבר בכבוד אל האב. ולפעמים התלמיד צריך לשנות הרגלים וזה קשה.

הצעת טיפול בקשיים

מובא בתחילת הסוגיה

מצגת לסוגיית הנשרפין והנסקלין

ראה בקישור הבא

<https://app.emaze.com/%40AOCRQWQZT/---?fullscreen#/1>

הצעת פתיחה לשיעור - מעשה שהיה - השיעור עוסק בדיבור בכבוד אל האב

שאלה קשה בעניין עגונה הובאה לפני האדמו"ר משינווא והוא נסע אל אביו האדמו"ר מצאנז, כדי לשאול את פיו בעניין זה. כאשר הגיע אל אביו וסיפר לו את העניין אמר לו אביו: מחר אם ירצה ה' לאחר התפילה נדבר בעניין זה.

הלך הבן אל האכסניא וביקש מהגבאי להביא לו שולחן ערוך חלק יורה דעה כדי להתכונן ליום המחר. הגבאי, שהיה תלמיד חכם, תמה ושאלו: מדוע צריך רבנו שולחן ערוך חלק יורה דעה הרי דיני עגונות כתובים בחלק אבן העזר של שולחן ערוך?

השיבו האדמו"ר: מחר יהיה, כנראה משא ומתן ואולי יכוח בעניין האשה העגונה. כאשר דנים בהלכה עם אבא צריך להקפיד ולקיים את ההלכות הקשורות לכיבוד הורים, על כן אני משנן לעצמי הלכות אלו הכתובות בחלק יורה דעה לפני הפגישה.

הצעת פתיחה – דיון

נציע לפתוח בעיסוק בדילמות הבאות: מה עושים כשאבא טועה? האם להעיר? ואם כן, איך להעיר? מתי או באיזה מצב להעיר? בפני אחרים? לבד? מה קורה כאשר הוא טועה בעובדות היסטוריות, בהלכה, בפרשנות של פסוק, בגמרא וכדומה? כנ"ל גם כשרב / מורה טועה.

תשובות והארות לשאלות

1. מובא בנספח

2. א. חמורה

ב.

כותרת	אומר	מקרה	דין	טעם
	רבי שמעון	הנשרפים בנסקלים	ידונו בסקילה	שהשריפה חמורה

3. השלם במחברתך את הנדרש בטבלה שלפניך, לפי המספרים.

תפקיד השלב	מונחי	לשון הגמרא (מ... עד...)
א. רב יחזקאל מלמד לבנו, רמי, את המשנה	מתני ליה	מתני ליה...חמורה
ב. רב יהודה, בנו של רב יחזקאל, מעיר לאביו שהגירסא שבפיו למשנה אינה נכונה.	מאי איריא תיפוק ליה	אמר ליה...נינהו
ג. רב יהודה אומר לאביו את הגירסא הנכונה	אלא	אלא ... בנשרפים
ד. רב יחזקאל מקשה על הגירסא של רב יהודה	אי הכי, אימא סיפא מאי איריא	אמר ליה אי הכי...נשרפים נינהו
ה. רב יהודה מתרץ את קושיית אביו, רב יחזקאל	התם	אמר ליה

ו. שמואל מעיר לתלמידו, רב יהודה, על צורת פנייתו לאביו		לא תימא...הכי
ז. שמואל מוכיח את נכונות טענתו בחלק ו מברייתא.	דתניא	אמר ליה שמואל לרב יהודה...אבא כך כתוב בתורה
ח. קושיה		כך כתוב בתורה...מצער ליה
ט. תירוץ	אלא	אלא...כתוב בתורה

4. א. אחד מחייבי מיתת בית דין של שריפה שנתערב בין כמה אנשים שהתחייבו במיתת סקילה,

ואין ידוע מי הוא החייב שריפה ומי הוא החייב סקילה.

ב. הכלל שאם נתערבו חייבי מיתות זה בזה נידונין במיתה הקלה, כי אין אתה רשאי להעניש אדם במיתה חמורה יותר ממה שנתחייב בה, אבל רשאי אתה להמית מי שנתחייב במיתה חמורה במיתה קלה יותר.

ג. רבי שמעון סובר ששריפה חמור מסקילה ולכן ידונו בסקילה הקלה יותר.

ד. היו לרב יחזקאל שני בנים רב יהודה ורמי. רב יהודה הוא המבוגר משניהם.

ה. כי אם ישנה הנשרפין בנסקלין רבים, מדוע נקט את הטעם שדנים בסקילה מפני ששריפה חמורה, אין צורך בטעם זה ששריפה חמורה, כי הולכים אחר הרוב והרוב נסקלין, כי אפילו שהמיתות שוות בחומרתן אי אפשר לדון בשריפה כי הרוב הם נסקלין.

5. אם צריך לגרוס במשנה הנסקלים בנשרפים איך נסביר את הסיפא של הברייתא. וחכמים אומרים ידונו בשריפה שהסקילה חמורה. הרי אפילו שהמיתות היו שוות היו דנים אותם בסקילה כי זה הרוב.

6. כיוון שרובם נסקלים, ולא אמרו טעם זה שהסקילה חמורה אלא להוציא מטעמו של רבי שמעון. לפי שסקילה חמוה אלא סקילה חמורה.

7. א. שיננא. בערוך פירש מלשון שנון היינו חריף.

ב. אבא, לא תיתנייא הכי ... אלא הכי איתנייא:

8. א. כך כתוב בתורה

ב. כי בדרך כזאת אומרים לאב במפורש שהוא טעה, והוא מתבייש ומצטער בזה.

ההלכה בשולחן ערוך יורה דעה סימן רמ סעיף יב - נפסק כאיסי בן יהודה

אמר לו אביו: הִשְׁקֵנִי מִיַּם, וְיֵשׁ לְפָנָיו לַעֲשׂוֹת מִצְוַת עֹבְרֵת, כְּגוֹן קְבוּרַת מֵת אוֹ לִוְיָהּ, אִם אֶפְשָׁר לְמִצְוַת שְׂתַעֲשֶׂה עַל יְדֵי אַחֲרִים, יַעֲסֵק בְּכַבֹּד אָבִיו.

וְאִם הִתְחִיל בְּמִצְוַת תַּחֲלָה, יִגְמַר, דְּהֵעוֹסֵק בְּמִצְוַת פְּטוּר מִן הַמִּצְוָה (בֵּית יוֹסֵף בְּשֵׁם הַר"ן).

וְאִם אֵין שָׁם אַחֲרִים לַעֲשׂוֹת, יַעֲסֵק בְּמִצְוַת וְיִגְיֵחַ כְּבוֹד אָבִיו.

מִיֵּהוּ אִם אֵין זְמַן הַמִּצְוָה עֹבְרֵת, יַעֲסֵק בְּכַבֹּד אָבִיו וְאַחַר כֵּן יַעֲשֶׂה הַמִּצְוָה (רַבֵּנוּ יְרוּחֵם נִתְיב א' בְּשֵׁם רֵא"ש).

ג. אומר לו את לשון המקרא בניחותא, שכתוב בתורה כך וכך, והאב ישים אל לבו להתבונן מדוע הבן מזכיר דווקא פסוק זה, ויבין מעצמו שטעה.

ד. להזכיר לו פסוק, והוא צריך להבין מעצמו שטעה.

9. רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה יא - רָאָהוּ עֹבֵר עַל דְּבָרֵי תוֹרָה לֹא יֹאמֵר לוֹ אָבִא עֹבֵר עַל דְּבָרֵי תוֹרָה, אֶלָּא יֹאמֵר לוֹ אָבִא כְּתוּב בְּתוֹרָה כֵּן וְכֵן כִּי אֵלּוּ הוּא שׂוֹאֵל מִמֶּנּוּ וְלֹא כְּמִזְהִירוֹ

לעומת זאת נראה מלשון הרמב"ם שהבן צריך להציג את אותם הדברים בלשון שאלה, וכך נפסק בשולחן ערוך, בעוד שהטור כותב כלשון רש"י.

תוספת שלא כתובה בחוברת

תוס' ר"י הזקן

כך כתוב בתורה - פירוש דקא סלקא דעתך דבתמיה קאמר - וכי כתוב בתורה כך.
ושני דקאמר הפסוק עצמו והוא עצמו יבין שטעה.

לסיכום

לפי הרמב"ם, הבן שואל את האב.

לפי תוס' ר"י הזקן, אומר לו את הפסוק והאב יבין שהוא טעה.

תורת חיים

באחד מאתרי האינטרנט לשאלות של בני נוער, הופיעו השאלות הבאות:

א. שלום. האם מותר לי לחלוק על ההורים שלי כשזה ברור לי שהם טועים? אם כן, באיזו דרך לפנות אליהם?

ב. שלום. אבי מבקש ממני לעזור לו כל בוקר בהעמסת המשאית שלו. הבעיה היא שאם אעזור לו, אפסיד תפילה במניין. כיצד עלי לנהוג? אני לא רוצה לאכזבו.

ג. לפעמים קורה שמורה טועה בענייני לשון. למשל, סופר מספר בלשון זכר כשצריך להיות בלשון נקבה, או להיפך. להעיר לו? אם כן, איך להעיר?

ענה לנער השואל, ובסס תשובתך על פי מה שלמדת בסוגיה.

תשובה

העיקרון המשמעותי שצריך להיות מחודד בכיתה בנוגע לשלוש השאלות הוא שהדיבור הפתוח והכן עם ההורים והמורים, ממקום של ענווה והערכה, בכוחו לצמצם באופן משמעותי היתקלויות וקשיים. עניין זה רלוונטי מאוד לנערים בגיל ההתבגרות, שלעיתים קרובות נוטים שלא להיפתח להוריהם ולמוריהם.

סיכום

שמואל לימד את רב יהודה שיש לתקן את דברי האב ברמיזה ולא באופן ישיר. הרמב"ם למד דין זה גם בנוגע לתיקון של רב.

במקרה שהאב מבקש עזרה מהבן אך על הבן מוטלת מצווה אחרת לקיים, אם אין באפשרות אדם אחר לקיים את המצווה ולעזור לאביו, עליו לקיימה. במקרה שיש מישהו אחר שיכול לעשות את המצווה, ימלא את בקשתו של אביו.

הסוגיה השנייה "אבא אומר השקיני מים..."

10. שאם רבא אומר חלל שבת לא שומעים בקולו.

11. אבא אומר השקיני מים ויש לפניו מצווה עוברת כגון קבורת המת. האם יכבד את אביו או ייגש למצוות קבורת המת.

ב. היא לא דומה לבעיה בשאלה הקודמת כיוון שכאן הוא לא עומד לפני חילול שבת.

12. א. 1. קבורת המת או לוויית המת.

2. שהן מצוות עוברות.

3. יעסוק בכבוד אביו.

ב. הבן אינו עוסק כעת במצווה. לומדים זאת מהמילה לפני לעשות.

ג. אם הבן התחיל לעסוק במצווה יעשה את המצווה תחילה, כי העוסק במצווה פטור מן המצווה.

13. 1. יעסוק תחילה בכבוד אביו.

2. יעסוק במצווה, כי העוסק במצווה פטור ממצווה אחרת.

3. יעסוק במצווה. 4. הטעם: שאני ואבא חייבים במצווה.

5. יעסוק בכבוד אביו. 6. אחרים יעשו את המצווה שיכולה להיעשות על ידי אחרים.

7. כיוון שמדובר במצווה עוברת ואי אפשר לעשותה על ידי אחרים, יעשה את המצווה קודם.

סיכום: ההלכה בשולחן ערוך המובאת בחוברת מסכמת יפה את הסוגיה.

האדמו"ר מבעלז, התאמץ לעורר את בנו, אהרון, לשאול מה נשתנה בליל הסדר. הוא חילק אגוזים לפני הסעודה, הלך כשצרו מצות על שכמו ומתניו חגורים, והוא שר: "כך יצאו אבותינו ממצרים" ועשה עוד דברים מתמיהים, אך הבן שותק. שאלו אביו האם לא תמוהים בעיניך כל הדברים שאני עושה? ענה הבן: "מאוד תמוהים אך על אבא אין שואלים שאלות".

יחידה כח – רב שמחל על כבודו

שיעור בנושא רב שמחל על כבודו בציון שלפניכם

הקשיים בסוגיה

מושגים חדשים – מחילה על הכבוד, הידור. מונח - הכי השתא.

הצעת פתיחה - סיעור מוחות בתחילת השיעור

האם רב יכול למחול על כבודו? מה הצד שכן יכול ומה הצד שאינו יכול.

האם אב יכול למחול על כבודו? מה הצדדים השונים?

המורה יצביע על סתירה בפסוק תהלים פרק א פסוק ב

כִּי אִם פְּתוּרַת ה' חִפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה :

המורה ישאל מדוע נקראת התורה בתחילה תורת ה' ואחר כך תורתו?

אנו רואים שעל ידי עמל התורה האדם נקשר לתורה והיא נקראת תורתו. וזו תשובה לתלמידים שאומרים שהם לא מתחברים לתורה, התשובה היא: כיוון שעמל אדם בתורה עד שהיא שגורה בפיו ואינו שוכחה, ונעשית קנין בנפשו, הרי היא נקראת תורתו. ההתחברות תלויה בעמל.

הסוגיה היא קלה ואפשר לתת אותה לתלמידים כהכנה. התלמידים יענו על השאלות בחוברת

ואחר כך יחזור המורה על השאלה ויעמיק ויבסס את הדברים.

תשובות והארות לשאלות

1. עיין במילון המילים בנספח.

2. א. עלמא דיליה הוא ותורה דיליה היא

ב. איני? והא רבא משקי בי הלולא דבריה

ג. הנו רבנן - רבנן, והנו רבנן לאו רבנן?

ד. אפילו הכי, הידור מיעבד ליה בעו

3.

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא (מ... עד...)
א. מחלוקת רב חסדא ורב יוסף	ורב יוסף אמר (ולא - אמר רב יוסף)	אמר רב יצחק ... כבודו מחול
ב. ראיית רב יוסף	שנאמר	וה' הולך ... יומם
ג. דחיית הראייה על ידי רבא	הכי השתא התם הכא	אמר רבא... דיליה היא
ד. רבא חוזר בו		הדר אמר רבא ... דיליה היא
ה. ראיית רבא	דכתיב	דכתיב ... ולילה
ו. קושיה ממעשה החכמים הראשון	איני והא	איני והא... לאו רבנן
ז. קושיה ממעשה החכמים השני	ותו	ותו רב פפא... ואיקפד
ח. תירוץ על שתי הקושיות ממעשה החכמים	אפילו הכי	אפילו הכי... בעו

44. לגבי האב, כולם מודים שהאב יכול למחול על כבודו.

לגבי הרב

רב חסדא סובר, שהרב אינו יכול למחול על כבודו שהוא כבוד התורה, כי התורה אינה שלו.

רב יוסף סובר שרב יכול למחול על כבודו, כיוון שהתורה היא שלו, שקנה אותו בלימודו וביגיעתו.

ב. 1. מורא אב – המקור: סוף דף לא ע"ב ברייתא תנו רבנן: ...מורא - לא עומד במקומו ולא יושב במקומו.

2. כי לאב הכבוד הוא שלו כי הוא אחד השותפים. אבל רב התורה אינה שלו ולכן הוא אינו יכול למחול עליה.
5. אפילו הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו מחל על כבודו לישראל והלך לפניהם בעמוד אש ובעמוד ענן במדבר לארגן להם את הדרך. וכל שכן בשר ודם יכול למחול על כבודו.
6. א. עיין במילון המונחים.
ב. כי אין להביא ראייה מהקב"ה שהעולם שלו והתורה שלו ולכן יכול למחול על כבודו אבל רב התורה לא לו אלא של הקב"ה והוא אינו יכול למחול על כבודו.
7. א. בתחילת הפסוק תורה היא תורת ה' ואילו בהמשך היא תורתו של הלומד.
ב. רבא מתרץ את הסתירה. בתחילה היא נקראת תורת ה' אבל לאחר שלמד את התורה היא נקראת תורתו ולכן יכול הוא למחול עליה.
ג. לפי רבא, רב שמחל על כבודו כבודו מחול.
8. א. איני והא?...? " עיין במילון המונחים.
ב. שאין כבודו מחול.
9. א. רבא משרת את האורחים ומוזג (מוסיף מים לכוס כמנהג ארץ ישראל)
ב. רב פפא ורב הונא בריה יהושע – קמו, רב מרי רב פנחס בריה דרב חסדא – לא קמו.
ג. אתם שלא עמדתם מפני חכמים אתם וחשובים בעיני עצמכם, וחברכם שעמדו בפני, כלום אינם חכמים? הלא אפ הם חכמים גדולים וצריכים הייתם לעשות כמוהם ולעמוד בפני.
ד. היום צריכים לקום ומכאן שרב סובר שרב שמחל על כבודו, אין כבודו מחול.
10. א. רב פפא
ב. את ר' יצחק בריה דרב יהודה
ג. הוא לא קם לפניו
ד. הקפיד עליו.
ה. אין כבודו מחול
11. המהרש"א כותב שבמקרה הראשון שמדובר ברבא עצמו הייתי יכול לחשוב שרבא הקפיד כיוון שהחכמים שלא קמו זלזלו בכבודם של רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע שקמו, וכך משמע מהלשון "הני רבנן והני לאו רבנן", ולכן המשיכה הגמרא להקשות מהמקרה של רב פפא, שלא קמו לכבודו.
12. מה הכוונה הידור?
רש"י - לנוע מעט כאילו רוצה לעמוד מפניו.
- מאירי** – שלא יקבל התלמיד את מחילתם ברצון, אלא יסרב קצת, שיהא ברור לכל, שמה שאינו עומד מפניו אינו מן הדין.
לא צריך לקום ממש לכבודו שהרי הוא מחל על כבוד אבל צריך לעשות לו הידור.
13. והטעם: אם לא יעשה כן, הרי זה **כזלזול** התורה. ואף על פי שהכבוד מחול, מכל מקום זלזול ובזיון אינו מחול.
14. א. רב חסדא ב. רב יוסף ג. רבא ד. רב מרי ה. הידור
15. 1. וה' הולך לפניהם יומם... " 2. רב - התורה שלו כי הוא עמל עליה 3. אין כבודו מחול.
- שאלת אתגר לכיתה (לא נמצאת בחוברת)**
הפוסקים דנים בשאלה: מדוע אין מברכים על כיבוד הורים?
אפשר לענות על שאלה זו, לפי מה שלמדנו בסוגייתנו? כיצד?
התשובה: כיוון שנפסק להלכה שאב שמחל על כבודו - כבודו מחול, יוצא שאפשר לעקור את מצוות העשה של כיבוד הורים על ידי מחילה, ולכן אין מברכים. וכן כתב הרשב"א סימן יא וכן כתב החיד"א בשו"ת ברכה סעיף קטן א.
סיבה נוספת: אין מברכים רק על דבר שעושים רק ישראל, ובמצוות כיבוד הורים נזהרים הרב גויים, כגון דמא בן נתינה ועוד.

יחידה כט - נשיא ומלך שמחלו על כבודם

קישור לשיעור של הרב אריאל - מלך שמחל על כבודו

קושי בסוגיה

הקושיה "מיתבי" היא ארוכה.

הצעה לפתיחת השיעור

המורה יכול לפתוח בדיון :

ראינו שחכם שמחל על כבודו – כבודו מחול. האם נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול?
התשובה המצופה : כיוון שהנשיא הוא ראש הסנהדרין, ועמד בראש חכמי הדור, וכן הוא מנהיגם של ישראל מתוקף תפקידו. ונמצא שכבוד הנשיא יש בו, מלבד כבוד חכם, , הרי גם בחינה של כבוד מלך, ומלך שמחל על כבודו – אין כבודו מחול.

הגאון רבי חיים מבריסק מבאר שכבוד המלך שונה במהותו מכבוד חכם, דמלך, כל מעלתו הוא מצד מה שישראל המליכוהו, ובעצם כל ישראל ראויים למלוכה אלא דאותו מינו למלך עליהם ומכבדו אותו בשל כך, ומלכותו מצטיינת בכבוד שנותנים לו, נמצא דאם ימחול על כבודו הרי הוא הופך להיות כאחד העם ואין לו כל מעלה על פני שאר העם. מה שאין כן החכם דהכבוד מגיע לו בגלל מעלתו, ומשום כך אף אם ימחול על כבודו הרי מעלתו במקומה עומדת, ולכן שפיר יכול למחול על כבודו.

בספר בני יששכר (חדש תשרי מאמר י אות כ"ו) כותב, דתשובה מהני רק לישראל ולא לאומות העולם ממה שכתב הספרי (תנחומא האזינו ד), והטעם דהרי קי"ל בכתובות (דף י"ז ע"א) מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, על כן לא מהני תשובה לאומות העולם, מה שאין כן ישראל כתיב בהו "בנים אתם לה' אלקיכם" (דברים, יד, א), והש"י נקרא עליהם אב, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול.

תשובת והארות לשאלות

1. א. אם הדברים נאמרו מפי רב אשי, ודאי כך נאמרו. ב. עיין במילון המונחים.
2. הרי הטבלה.

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא (מ... עד...)
א. הלכה מפי רב אשי		אמר רב אשי אין כבודו מחול
ב. קושיה מברייטא על רב אשי	מיתבי	מיתבי ...ומשקה עלינו
ג. תירוץ (הגמרא מגיחה את דברי רב אשי)	אלא	אלא... שתהא אימתו עליך

3. א. רבא ורב יוסף

ב. כיוון שלנשיא מעמד גבוה יותר כי הוא מייצג את הסנהדרין ולא רק את עצמו. ולכן זה לא כבודו בלבד, ולכן יש מקום לומר שהוא לא יכול למחול על כבודו.

4. א. ומשקה עלינו

ב. והוא עומד עליהם.

ג. על רב אשי

5. א. רבן גמליאל

ב. רבן

ג. אדם גדול

ד. כי הוא עומד ומשקה עלינו

ה. רבי אליעזר כי הוא סובר שנשיא אינו רשאי למחול על כבודו.

6. א. "נשיא אלהים אתה בתוכנו"

- ב. אם אברהם שהיה נשיא שימש 3 ערביים אז גם הנשיא רבן גמליאל יכול לשמש אותנו.
- ג. לא. כי מלאכים יש סברה שצריך לשמש אותם כי הם לא חוטאים.
- ד. המילים "רחצו רגליכם" כי הערבים משתחווים לאבק שעל רגליהם ולכן אמר להם קודם ורחצו רגליכם.
7. א. שמל יכול למחול על כבודו.
- ב. ה' שהוא מלך העולם מפרנס כל אחד ואחד. ומשמש כל אחד.
- ג. בפסוק "וה' הולך לפניו יומם" מדובר במחילה על הכבוד בשביל כל ישראל, במקום כזה יכול הקב"ה למחול על כבודו, אבל אולי מפני יחיד ה' לא מחול על כבודו.
8. כבודו מחול. וקשה על רב אשי שאמר שאין כבודו מחול.
9. א. בברייתא מופיע פעמיים לימוד במידת "קל וחומר".
- נפגשו בדף לא, א. מה מי שאינו מצווה ועושה כדמא בן נתינה כך, מצווה ועושה אל אחת כמה וכמה.
- ב. כתוב מי אמר כל אחד מלימודי הקל וחומר, ולמי אמר אותו?
- הראשון – רבי יהושע לרבי אליעזר. השני – רבי צדוק לרבי אליעזר ורבי יהושע.
- ג. הסבר את שני לימודי הקל וחומר.
- לימוד הקל וחומר הראשון - אברהם היה גדול מרבן גמליאל ושימש את המלאכים שנדמו כערביים, קל וחומר שרבן גמליאל יכול לשמש את שאר התנאים.
- לימוד הקל וחומר השני – אם הקב"ה יכול לפרנס כל אחד, ודאי שרבן גמליאל יכול להשקות את שאר התנאים.
10. א. רבי יהושע, רבי צדוק
- ב. שום תשים עלי מלך שתהא אימתו עליך.
- ג. הקב"ה הכל שלו, ולכן יכול למחול. אפשר לענות כי אי אפשר להוכיח מהקב"ה כיוון שהעולם שלו והתורה שלו, ולכן יכול למחול על כבודו, מה שאין כן לגבי מלך, שהמלוכה שלו היא מה'.
11. מימין לשמאל - אין כבודו מחול, כבודו מחול, כבודו מחול
12. הרי הטבלה.

המוחלים	הדין	הסיבה
אב	כבודם מחול	אחד השותפים בבן
רב	לפי רב חסדא - אין כבודו מחול לפי רבא – כבודו מחול ההלכה - כבודו מחול	התורה אינה שלו לאחר שלמדה התורה שלו
נשיא	לפי רבי אליעזר – אין כבודו מחול לפי רבי יהושע ורבי צדוק – כבודם מחול	נשיא דומה למלך מלך צריך שתהא אימתו עליך ונשיא לא.
מלך	אין כבודו מחול	צריך שתהא אימתו עליך
הקב"ה	כבודו מחול	הכל שלו ולכן יכול למחול

13. א. רבן גמליאל ב. רבי צדוק ג. מלך

סיכום

לדברי כולם, הוֹרָה שמחל על כבודו – כבודו מחול.
בשאלה האם רב שמחל על כבודו – כבודו מחול, יש מחלוקת אמוראים.
גם לדעה הסוברת שכבודו מחול, על התלמיד בכל זאת לעשות לו הידור באופן מסוים.

יחידה ל – מפני שיבה תקום והדרת פני זקן

בפתיחת הסוגיה המורה ישאל את התלמידים את השאלות המופיעות בתחילת הסוגיה. וירשום על הלוח את תשובות התלמידים.

הצעה לפעילות ראשונה

להוציא את הכיתה בחנוכה או בפורים לבית אבות ולשמח את הזקנים.

אם אפשר להזמין את אחד הדיירים שיכול לדבר עם הכיתה על חייו, להזמין אותו לדבר עם התלמידים ולענות על השאלות.

הצעה לפעילות שנייה

להזמין סבא של אחד התלמידים שתרים תרומה משמעותית לדבר עם התלמידים על פועלו. הקשיים בסוגיה

א. הברייתא ארוכה מאוד. וצריך לפרק אותה לגורמים.

כל שלב שלומדים, התלמידים יענו על השאלות שבשלב הזה.

ב. לא מפורש בסוגיה דעתו של איסי בן יהודה ביניק וחכים?

תשובה - לדעת רש"י בד"ה "אי ס"ד", איסי בן יהודה אינו חולק על רבי יוסי הגלילי ביניק וחכים אלא רק בדין זקן אשמאי. וכך נראה מסברא, שאם שיבה נדרשת בפני עצמה לזקן אשמאי, הרי מסתבר שמן הכתוב "זקן" יש לדרוש דרשה אחרת ונפרדת, והיא לכבד יניק וחכים כי זקן מורה רק על חוכמה. וכך כותב הר"ן.

לימוד חשוב למורה

שים לב כי העובדה שמופיעים בפסוק שיבה וזקן, מלמדת את ר' יוסי הגלילי שיש לכבד שני אנשים שונים. לעומת זאת, העובדה שההוראות של המצוות תקום והדרת, מופיעות רק פעם אחת מלמדת את תנא קמא שהפסוק מתייחס לאדם אחד. נכון להדגיש בפני התלמידים בכיתה כיצד כל אחד מהתנאים מדגיש מרכיב אחר בפסוק (אם התלמידים למדו תחביר, ניתן להסביר שר' יוסי הגלילי מדגיש את משלים הפועל, ואילו תנא קמא את הנשוא).

תשובות והארות לשאלות

- א. יש הבדל ביניהם להלכה בחכם צעיר שאינו זקן בשנים.
 - מפני מה חילקה התורה בין "שיבה" לבין "זקן" ולא עירבה אותם יחד.
 - לומר ששני עניינים שונים הם ו"זקן" אינו "שיבה" ו"שיבה" אינו "זקן".
 - ומתוך שלא נאמר כן, משמע איפוא ש"שיבה" ו"זקן" הכל אחד הוא.
- בגמרא מובאת ברייתא המפרטת את הלכות כיבוד תלמיד חכם בקימה לפניו.

למד את דברי הגמרא מהמילים "תנו רבנן" עד המילים "שיבה במשמע".

מבנה

- הטבלה לפניך.

טעם	דין	מקרה	אומר	
שנאמר: "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל".	אין זקן אלא חכם	יכול אפילו מפני זקן אשמאי	תנא קמא	1
שנאמר: ה' קנני ראשית דרכו	אין זקן אלא מי שקנה חכמה		רבי יוסי הגלילי	
"מפני שיבה תקום" כל שיבה במשמע	כל שיבה		איסי בן יהודה (מובא בסוף הברייתא)	
תלמוד לומר: תקום והדרת	לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור	יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק?	תנא קמא	2

3	תנא קמא	יכול יהדרנו בממון	הידור שאין בו חסרון כיס	תלמוד לומר: תקום והדרת. מה קימה שאין בה חסרון כיס, אף הידור שאין בו חסרון כיס
4	תנא קמא	יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ	לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור	תלמוד לומר: תקום והדרת. לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור
5	תנא קמא	יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו	אסור	תלמוד לומר: תקום ויראת. דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלוקיך
6	רבי שמעון בן אלעזר	מנין לזקן שלא יטריח	שלא יטריח	תלמוד לומר: זקן ויראת

3. א. שיבה וחכם
 ב. אשם רשע ועם הארץ.
4. כי זקן זה ראשי תיבות זה קנה והפועל קנה מתייחס לקניין חוכמה כמו שכתוב (בספר משלי ח, כב) על חכמת התורה "ה' קנני ראשית דרכו". נושא הפרק הוא חוכמה.
5. א. תוך ד' אמות
 ב. שמוכח שמפניו הוא עומד.
6. מההיקש "תקום והדרת" כמו שאין בקימה חסרון כיס כך אין בהידור חסרון כיס.
7. בית הכסא ובית המרחץ שאין בהם הידור.
8. א. לעצום את העיניים לפני זמן החיוב.
 ב. ויראת מאלוהיך
9. א. אם יכול לילך דרך אחרת, שלא יעמיד את הציבור.
 ב. הסמיכות "זקן ויראת"
- ג. בכל זאת הם חייבים לקום ולתת לו לשבת וללמד עליו זכות שהוא היה חייב לעלות לאוטובוס הזה.
10. כתוב "מפני שיבה תקום" משמע שחייבים לקום מפני שיבה בלבד.
11. הטבלה לפניכם

תפקיד השלב	מילות מפתח	המילים המסיימות את השלב
א. קושיה		רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא!
ב. תירוץ	איכא בינייהו	אפילו יניק וחכים
ג. שאלת בירור	מאי טעמא	
ד. תשובה לשאלת הבירור	אי סלקא דעתך שמע מינה	אפילו יניק וחכים
ה. כיצד תנא קמא דוחה את ראייתו של רבי יוסי הגלילי מהפסוק		זקן ויראת
ו. שאלת בירור	מאי טעמא	מאי טעמא
ז. תשובה לחלק ו	אי סלקא דעתך שמע מינה	שמע מינה חד הוא

12. דבריו של רבי יוסי הגלילי הם ממש כשיטת תנא קמא, לדעת שניהם זקן פירושו חכם, אלא שתנא קמא דורש זאת מגזירה שווה ורבי יוסי דורש מלשון נוטריקון ראשי תיבות, ומה ההבדל ביניהם להלכה?
13. א. לתנא קמא לא צריך לעמוד מפני יניק וחכים, ולפי רבי יוסי הגלילי צריך לעמוד מפניו.
 ב. רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא?
14. א. אם נפרש את הפסוק כמו תנא קמא שמדובר בשיבה שהוא חכם היה צריך לערב בפסוק את שיבה וזקן כך - מפני שיבה זקן תקום והדרת.

ב. הטעם שלא עירבה התורה את "שיבה וזקן" יחד, מפני שרצתה להסמיק את זקן ויראת זו לזו ללמדנו שלא יטריח הזקן את הציבור כך - מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת...
ואם נכתוב כמו רבי יוסי הגלילי מפני שיבה זקן תקום והדרת ויראת.

הזקן לא יהיה סמוך לויראת.

15. א. לפי רבי יוסי הגלילי אם שיבה וזקן כל אחד עמד בפני עצמו היה צריך לכתוב בפסוק - מפני שיבה תקום והדרת, תקום והדרת פני זקן. כדי שייאמר בשניהם גם בשיבה וגם בזקן לשון קימה והידור.

ב. רבי יוסי הגלילי לא משיב לטענת תנא קמא.

ג. עיין ברש"י ד"ה "אי סלקא דעתך", מהמילים "ומדקפיד" עד סוף הדיבור.

המורה יקרין את הרש"י וינתח אותו עם הכיתה.

א. בדברי רש"י שלושה חלקים.

(1) ראייה לטענה: ומדקפיד אחכמה.

(2) הטענה: אמרינן נמי שיבה לאו זקן אשמאי קאמר

(3) ביסוס נוסף לטענה: דליכא למימר רבי יוסי אזקן אשמאי נמי פליג אם כן היינו איסי בן יהודה.

לשאלה 16

התנאים	שיבה וחכם	חכם ויניק	שיבה ואינו אשמאי	שיבה ואשמאי
תנא קמא	חייב	אינו חייב	אינו חייב	אינו חייב
רבי יוסי הגלילי	חייב	חייב	חייב	אינו חייב
איסי בן יהודה	חייב	חייב	חייב	חייב

בסיס המחלוקת היא בהבנת היחס שיש בין זקן לשיבה. לדעת תנא קמא, יש לראות את שניהם כביטוי אחד, שחלק אחד בו מבאר את השני. והציווי הוא לחכם זקן בשנים דווקא.

לדעת רבי יוסי הגלילי, יש כאן שני מונחים חכם לחוד ושיבה לחוד. כיוון שהכתוב הקפיד על חוכמה השיבה צריך שלא יהיה עם הארץ.

אם נאמר שרבי יוסי הגלילי אומר שבעל שיבה שהוא עם הארץ גם כן קמים מפניו - אם כן דעתו תהיה כדת איסי בן יהודה, ולכן קמים לפי רבי יוסי הגלילי מפני שיבה אבל שהוא לא יהיה עם הארץ. זקן סתם לפי רבי יוסי הגלילי משמעו - חכם, בכל גיל.

לדעת איסי בן יהודה, שני מונחים אלה הם שוני משמעות: "זקן" הוא עניין של חוכמה, ואילו "שיבה" מתייחס לגיל בלבד. הר"ן כותב שנראה מסברה, שאם שיבה נדרשת בפני עצמה לזקן ואשמאי, הרי מסתבר שמן הכתוב "זקן" יש לדרוש דרשה אחרת ונפרדת, והיא: לכבד "יניק חכים".

אפשר לדייק זאת מרש"י (סוף ד"ה "אי סלקא דעתך") וזו לשונו: "... דליכא למימר רבי יוסי הגלילי אזקן אשמאי נמי פליג (על תנא קמא שצריך לעמוד מפניו), אם כן היינו איסי בן יהודה".

כלומר לפי רש"י, המחלוקת היחידה בין איסי בן יהודה לרבי יוסי הגלילי היא לגבי "שיבה ואשמאי", אבל לגבי יניק וחכים מסכימים שניהם שצריך לקום מפניו.

לשיטת **אסי בן יהודה** זקן יכול להיות אפילו חכם צעיר. ונמצא שחובה לקום בין בפני חכם צעיר, ובין בפני זקן בשנים אפילו הוא אשמאי.

גיל שיבה שצריך לקום מפניו הוא מגיל שבעים שנה ומעלה ויש סוברים שהוא מגיל ששים.

שיבה וגוי - התוס' בסוף ד"ה "מאי שנא" סובר שאין חובה לקום מפני שיבה וגוי, מפני שלא מצאנו בשום מקום שזקן גוי צריך לכבדו. התוס' מוכיח זאת מההתנהגות של רבי יוחנן כלפי זקני גויים. רבי יוחנן היה קם מפני זקני גויים והוא נימק זאת "כמה הרפתקי עדו עליהו" ולא משום שכך פסק איסי בן יהודה, שהלכה כמותו.

הרחבה: לעומת התוספות סובר בעל ספר יראים (סימן לו) שלדעת איסי בן יהודה, החיוב מדאורייתא הוא לקום אפילו מפני זקני גויים אם הם מקיימים שבע מצוות בני נוח, וזה נקרא זקן אשמאי. כתב הב"י (יו"ד סי' רמ"ד, והובא בשו"ת סק"א) בשם השבלי הלקט דיניק וחכים היינו שלא הגיע לכלל מצוות. ועיין בחוברת לתלמיד - בירור שיטות התנאים.

17. א. כמו איסי בן יהודה שאפילו זקן שאינו חכם עומדים בפניו
ב. לא עומדים בפני זקני גויים אבל מהדרין אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו.
18. הרב עובדיה מוסיף שלא רק צריך לעמוד מפני החכם אלא צריך לפנות להם מקום לשבת אם אין להם מקום אחר.

נשים לב כי העובדה שמופיעים בפסוק שיבה וזקן, מלמדת את ר' יוסי הגלילי שיש לכבד שני אנשים שונים. לעומת זאת, העובדה שההוראות של המצוות תקום והדרת, מופיעות רק פעם אחת מלמדת את תנא קמא שהפסוק מתייחס לאדם אחד. נכון להדגיש בפני התלמידים בכיתה כיצד כל אחד מהתנאים מדגיש מרכיב אחר בפסוק (אם התלמידים למדו תחביר, ניתן להסביר שר' יוסי הגלילי מדגיש את משלים הפועל, ואילו תנא קמא את הנשוא).

שאלת בחירה שאינה מופיעה בחוברת

תורת חיים

למד את דברי המדרש הבא וענה על השאלות הבאות.
אמר רב אבא הכהן בר פפא: כשהייתי רואה סיעה של בני אדם, הייתי הולך בדרך אחרת, שלא להטריח עליהם, שלא יהיו רואין ועומדין מלפני.
וכשאמרתי דברים לפני ר' יוסי בן ר' זבידא, אמר לי: צריך אתה לעבור לפניך, ויהיו רואים אותך ועומדים לפניך, ואתה מביאם לידי יראת שמים שנאמר "מפני שיבה תקום ויראת מאלוקיך".
במדבר רבה, פרשה טו, סימן יז

א. הסבר את התנהגותו של ר' אבא הכהן לפי המופיע בסוגיה.
ב. מה העיר לו ר' יוסי בן ר' זבידא?
ג. לפי דברי ר' יוסי, מהו אחד הטעמים למצווה לכבד תלמידי חכמים?
ד. כיצד לומד זאת ר' יוסי בר זבידא מהפסוק "מפני שיבה תקום ויראת מאלוקיך"?
במבט ראשון נראה שהסיבה לכבוד ת"ח היא כדי לכבד אותם. מדרש זה מדגיש שלמעשה אחת המטרות היא כדי להשפיע על האדם המכבד. בכך שהוא מכבד את הת"ח הוא רוכש את תכונת יראת השמים.

סיכום

יש לכבד בקימה תלמיד חכם הנכנס לארבע אמותיו של אדם. אין לכבדו בממון, ובנוסף אין לכבדו בבית הכיסא ובבית המרחץ. נכון לתלמיד חכם שלא להטריח את הציבור בקימה לפניו.
נחלקו תנאים האם דינים אלו נכונים גם לזקן שאינו תלמיד חכם.

שאלת מבחן

1. מפני שיבה תקום
א. "רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא איכא בינייהו יניק וחכים". העתק את המשפט למחברתך, פסק והסבר.
ב. הסבר מדוע ר' יוסי הגלילי לא פירש כמו תנא קמא, ומדוע תנא קמא לא פירש כמו ר' יוסי הגלילי?

תשובה

1. א. רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא? איכא בינייהו יניק וחכים.
גם תנא קמא וגם רבי יוסי הגלילי לומדים שמצות קימה היא בפני זקן וחכם. תשובת הגמרא שהנפקא מינה היא ביחס למי שהוא יניק וחכים - צעיר שהוא תלמיד חכם. לפי תנא קמא לא צריך לעמוד מפניו כי הוא איננו זקן. ולפי רבי יוסי הגלילי התנאי הוא החוכמה ולכן צריך לעמוד מפניו גם אם הוא צעיר.
ב. רבי יוסי הגלילי לא פירש כמו תנא קמא. לשיטתו של תנא קמא שצריך גם זקן וגם חכם, הפסוק היה צריך להיות כך: מפני שיבה (שְׁנִיִּים) זקן (חוכמה) תקום והדרת.
תנא קמא לא פירש כר' יוסי הגלילי, כי לשיטתו של ר' יוסי הגלילי שצריך זקן או חכם, הפסוק היה צריך להיות כך: מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן.

יחידה לא – חובת קימה מפני חכמים כשיש חסרון כיס בדבר

הצעת פתיחה

המעשה המבואר בעמוד 154 על רבי ישראל מסלנט

קימה והידור

כפי שמסביר רש"י ד"ה "יכול להדרנו בממונ" לשון הידור בתורה משמעה בדרך כלל דווקא להידור בממונ. ולכאורה קשה, כיוון שמלשון "קימה" אין למדים שאין בה חסרון כיס, וכן גם מלשון "הידור". אם כן מה למדים מההיקש?

כתב המהרי"ט שבגלל ההיקש שתי המילים מתפרשות כדבר אחד – קימה שיש בה הידור. וכן למדים מן הצירוף, ומכאן למדו את פרטי דיני הקימה בפני תלמיד חכם שהוא דווקא במקום ובאופן שיש בו הידור.

בעלי אומנויות אינם קמים בפני תלמידי חכמים

בסוגיה נאמר שאין בעלי אומנויות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שהם עסוקים במלאכתם. וקשה המילה "רשאים". רש"י במסכת חולין (דף נד, ב) מפרש שמדובר בעוסקים במלאכת אחרים, שהרי הם מפסידיים את בעל הבית, ולכן אסור להם לעמוד. וכן כותב התוספות במקום בפירושו הראשון. בפירוש השני מפרשים התוספות שמדובר בעוסקים במלאכת עצמם, ולשון אין רשאים הכוונה שאינם חייבים אבל אין איסור בדבר אם הם רוצים. הר"ן כותב שמדובר שעוסקין במלאכת עצמם ואסור להם לעמוד. כיון שרוב בעלי אומנויות אין עומדין, אם יבוא אחד וירצה להחמיר על עצמו יצא מזה לעז על האחרים כאילו הם מזלזלין בכבוד תלמידי חכמים, לכן קבעו שאסור לכולם לעמוד בשעת מלאכה.

תשובות והארות לשאלות

1. עיין במילון המילים בנספח.
2. א. האם אין המצווה לקום מפני זקן אמורה גם כשעוסק אדם בנקיבת מרגליות (שהיא אומנות יקרה).
ב. בינתיים כשהוא קם הוא בטל ממלאכתו.
ג. אולי שונה שם.
3. השלם במחברתך את הנדרש בטבלה הבאה, לפי המספרים.

	תפקיד השלב בסוגיה	מילות מפתח	הסבר מילות המפתח	ציטוט (מ...עד...)
א.	פתיחה לדיון מורחב בפסקה מתוך ברייתא שהובאה לפני כן	אמר מר	עיין במילון המונחים	אמר מר
א.	ציטוט מהברייתא	יכול	יכול - אפשר פתיחה להווא אמינא	יכול... שאין בו חסרון כיס
ב.	קושיה	מי לא עסקינן	הביטוי "מי לא עסקינן" הוא ביטוי של קושיה	וקימה... ובטיל ממלאכתו
ג.	תירוץ	אלא	עיין במילון המונחים	אלא אקיש קימה... אף הידור שאין בו חסרון כיס
ד.	מסקנה מהתירוץ	מכאן אמרו	הביטוי "מכאן אמרו" פותח מסקנה.	מכאן אמרו... בשעה שעוסקין במלאכתם
ה.	קושיה	והתנן	והתנן" פתיחה לקושיה ממשנה.	ולא? והתנן כל בעלי אומנויות... בואכם לשלום
ו.	תירוץ רבי יוחנן	אמר רבי יוחנן	הפתיחה "אמר ר' יוחנן" היא פתיחה לתשובה.	א"ר יוחנן... אין עומדים.
ז.	רבי יוסי בר אבי מסביר את הטעם לחילוק של רבי יוחנן בין קימה בפני תלמידי	אמר רבי יוסי	הפתיחה "אמר ר' יוסי" היא פתיחה לאמירה (מעבר אומר).	אמר רבי יוסי בר אבין... אין עומדין.

			חכמים לבין קימה בפני מביאי הביכורים
ח.	דחיית האמירה	ודילמא	המילה "ודלמא" יכולה לשמש כפתיחה לניסיון דחיה.
	ודלמא... לעתיד לבא.		

כתוב בלשונך את שני תירוצי התוספות בניסוח של הלכה. א. אדם שכיר אצל מישהו אחר, אסור לו לקום בפני ת"ח. ב. אדם העסוק במלאכתו, אינו חייב לקום בפני ת"ח. התירוץ הראשון הוא אוקימתא במימרה של הגמרא, שמצמצמת אותה למקרה שעוסקים במלאכת אחרים. ואילו התירוץ השני מדבר על עוסקים במלאכת עצמם.

9. א. בואכם לשלום.
 ב. מסכת בכורים פרק ג משנה ג
 ג. מהמשנה רואים שעומדים מפני מביאי בכורים למרות שיש ביטול מלאכה וחסרון כיס בעמידתם?
 10. לדברי ר' יוחנן, אכן בפני מביאי הביכורים עומדים. לעומת זאת, בפני תלמידי חכמים אין חובה על בעלי האומנויות לעמוד.

11. ביכורים זו מצווה בשעתה, כלומר, היא מקוימת בו בזמן שמביאי הביכורים הולכים ליד בעלי האומנויות. לעומת זאת, תלמוד תורה זו מצווה שאינה מוגדרת כמצווה בשעתה, ומכבדים רב לא רק כשהוא לומד בפועל. כלומר, היא לא מקוימת דווקא ברגע זה. כיוון שכך, במצוות ביכורים יש חביבות מיוחדת שבגללה קמים אפילו בעלי האומנויות.

למדנו שאין בעלי אומנויות חייבים לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שהם עוסקים במלאכתם, אבל במצווה עוברת כגון: הבאת ביכורים **יש לקום** / אין לקום בפני עושי המצווה. אבל תלמידי חכמים אינם מקיימים מצווה בהליכתם. ומכאן לומד רבי יוסי בר אבין, שכבוד מצווה בשעתה חשוב **יותר** / פחות מכבוד התורה.

12. א. הגמרא אומרת **שאי אפשר** / שאפשר להוכיח מהבאת ביכורים שחייבים לקום אפילו כשיש חסרון כיס בדבר כיוון שחביבה מצווה בשעתה ובעלי אומנויות **צריכים לעמוד** / אין צריכים לעמוד מפני עושי מצווה גם בשעה שהם עוסקים במלאכתם.

הסיבה: אפשר להסביר שדווקא מפני מביאי בכורים **חייבים** / אין חייבים בעלי אומנויות לעמוד בשעה שהם עוסקים במלאכתם, כיוון שאם לא יעמדו מפניהם ולא יכבדו, לא יבאו עוד ביכורים מפני הטורח שבדבר, לפיכך התקינו חכמים **שיעמדו מפניהם** / שלא יעמדו מפניהם, אבל אפשר שאין בעלי אומנויות חייבים לעמוד בשעת מלאכתם מפני עושי מצוה אחרת.
 (במקום שאין ביטול מלאכה צריך לעמוד מפני עושי מצוה, ולכן **עומדים** / אין עומדין מפני נושאי התינוק לברית מילה ובשעה שמתקיימת חופה).

הרחבה - אתה מכשילן לעתיד לבוא

הרמב"ם בפירוש המשניות מסביר שהטעם שעומדים בפניהם הוא משום שהם רבים, ויש בכך כבוד הציבור. בתלמוד הירושלמי מובא טעם אחר – מפני שמצוה זו היא רק אחת לשנה, ואין בה ביטול מלאכה כל כך.

שאלת מבחן

1. עמידת בעלי אומנויות בעת מלאכתם

א. "מכאן אמרו אין בעלי אומנויות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתם". "מכאן אמרו" – מנין נלמדה הלכה זו?

ב. "נמצאת מכשילך...ולאו משום חיבוב מצוה" (רש"י)

(1). על איזו מצוה מדובר, וכיצד באה לידי ביטוי חביבותה?

(2). לאיזה כשלוך יש לחשוש, ומדוע?

הרחבה

המילים בפסוק	ההלכה הנלמדת	אופן הלימוד
"תקום... והדרת"	יש לעמוד בפני הרב רק כשמגיע לקרבה של ד' אמות לתלמיד.	אין קימה אלא כשיש הידור, וביותר מד' אמות אין הידור כי לא ניכר שקם בפני הרב
"תקום... והדרת"	אין צורך לשלם ממון לשם ההידור	כמו שקימה אין בה הפסד, כך הידור צריך להיות שלא כרוך בהפסד
"תקום... והדרת"	אין צורך לקום בפני הרב בבית הכיסא ובבית המרחץ	הקימה מתבצעת רק כשיש בה הידור, ומקומות אלו אינם מקומות מהודרים
"תקום... ויראת"	אין לעצום עיניים לפני שהרב מגיע לידך כדי שלא תצטרך לעמוד בפניו כשיגיע קרוב אליך	המילים הבאות בפסוק הן "ויראת מאלוקיך" והן נאמרות רק על דברים שמסורים ללב האדם. רק האדם עצמו יודע מתי באמת לא ראה את הרב, ומתי העמיד פנים שלא ראהו.
"זקן... ויראת"	אסור לזקן להטריח את הציבור שיקומו בפניו, אם יכול ללכת אחרת	הסמיכו בין המילים "זקן" ל"ויראת" שגם הזקן צריך לירוא.

הרחבה תורת חיים

למד את דברי המדרש הבא וענה על השאלות הבאות.

אמר רב אבא הכהן בר פפא: כשהייתי רואה סיעה של בני אדם, הייתי הולך בדרך אחרת, שלא להטריח עליהם, שלא יהיו רואין ועומדין מלפני.

וכשאמרתי דברים לפני ר' יוסי בן ר' זבידא, אמר לי: צריך אתה לעבור לפניהם, ויהיו רואים אותך ועומדים לפניך, ואתה מביאם לידי יראת שמים שנאמר "מפני שיבה תקום ויראת מאלוקיך".

במדבר רבה, פרשה טו, סימן יז

א. הסבר את התנהגותו של ר' אבא הכהן לפי המופיע בסוגיה.

ב. מה העיר לו ר' יוסי בן ר' זבידא?

ג. לפי דברי ר' יוסי, מהו אחד הטעמים למצווה לכבד תלמידי חכמים?

ד. כיצד לומד זאת ר' יוסי בר זבידא מהפסוק "מפני שיבה תקום ויראת מאלוקיך"?

מדרש זה מדגיש שלמעשה אחת המטרות היא כדי להשפיע על האדם המכבד. בכך שהוא מכבד את הת"ח

הוא רוכש את תכונת יראת השמים.

סיכום

יש לכבד בקימה תלמיד חכם הנכנס לארבע אמותיו של אדם. אין לכבדו בממון, ובנוסף אין לכבדו בבית

הכיסא ובבית המרחץ. נכון לתלמיד חכם שלא להטריח את הציבור בקימה לפניו.

נחלקו תנאים האם דינים אלו נכונים גם לזקן שאינו תלמיד חכם.

יחידה לב – חובת קימה מפני חכמים במקום שאין הידור

הערות ותשובות לשאלות

פתיחה לסוגיה - אפשר לספר את המעשה המובא בסוף היחידה "הידור מצווה".

1. מובא במילון מילים בנספח
2. א. דווקא משום שבהן יושב ומהרהר (הוא שלא עמד בפניו) אבל בלא טעם זה (אילו היה מבחין ברבי שמעון), צריך היה לעמוד מפניו (אף על פי שהוא בבית המרחץ).
ב. אין זה קשה זה (בברייתא זו שאין לעמוד מפני זקן מדובר) בחדרים הפנימיים של בית המרחץ.
ג. שמא לאונסו שונה הדבר (שאנוס היה בזה שהרהר בדברי תורה בבית המרחץ).
3. השלם במחברתך את הנדרש בתרשים שלפניך, לפי המספרים.

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא (מ... עד...)
א. פתיחה לדיון מורחב בפסקה מתוך המקור התנאי שהובא לעיל	אמר מר	
ב. ציטוט הפסקה מהברייתא		יכול יעמוד ... ומבית המרחץ
ג. קושיה ממעשה החכמים הראשון	והא	ולא? והא ... ולא עמד מפני
ד. קושיה ממעשה החכמים השני	ותו	ותו... ולא עמד מפני!
ה. תשובת רבי לבנו רבי שמעון	ואמר לו	ואמר לו... ומהרהר
ו. דיוק מתשובת רבי לבנו וקושיה עקב הדיוק	טעמא הא לאו הכי לא	טעמא ... הא לאו הכי לא
ז. תירוץ על ידי אוקימתא	לא קשיא הא הא	לא קשיא... בראי
ח. סיוע לתירוץ בדרך ההיגיון	הכי נמי מסתברא	הכי נמי מסתברא ... ומבית הכסא
ט. דחיית הסיוע	דילמא	דילמא ... שאני

4. לומדים מהסמיכות תקום והדרת - לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור
5. א. להוכיח שצריך לעמוד מפני החכמים גם במקום שאין הידור כמו בבית המרחץ.
ב. שאף על פי שלימד את רבי חייא מדרש אגדה על שתי חמישיות מספר תהילים,
ג. אף על פי שלימד את בר קפרא חלק מתורת כהנים, לא קמו מפניו בשעה שהיה בבית המרחץ.
6. א. אולי לא קמו מפניך כי הרהרו במה שלימדת אותם ולא שמו לב שעברת.
ב. רבי יכול היה לומר לבנו שכלל לא היו צריכים לקום מפניו כיוון שהיו בבית המרחץ. מכך שרבי לא השתמש בתירוץ זה אלא אמר שהם לא שמו לב כי היו מהרהרים בדברי תורה, ניתן ללמוד שצריך לקום גם בבית המרחץ.
7. א. עיין במילון המונחים.
ב. אין חייבים לקום בבתי גוואי. רבי שמעון בר הקפיד שלא קמו כי הם היו בבתי בראי.
8. הגמרא אומרת שמוכרחים לומר ששני המעשים אירעו בבתי גוואי / בבתי בראי, כי אילו התרחשו המקרים בבתי גוואי / בבתי בראי אין מובנים דברי האב לבנו: "שמא בהן יושב ומהרהר, "כי הרי אסור להרהר בדברי תורה בבתי גוואי / בתי בראי
9. א. דילמא
ב. הגמרא אומרת שאין זו הוכחה שהמקרה אירע בבתי גוואי / בבתי בראי. יכול להיות שהמקרה אירע בבתי גוואי / בבתי בראי, ולפעמים אדם מעיין בדברי תורה קודם שנכנס לבית המרחץ, ושגורים הם בפיו ובלביו ומהרהר בהם לאונסו / לרצונו אפילו בבתי גוואי / בבתי בראי.

ג. לא, כי אין זה מקום הידור.

10. **שולחן ערוך יורה דעה רמד, ד** אין עומדים מפניהם לא בבית הכסא ולא בבית המרחץ, דכתוב: תקום והדרת (ניקרא יט, לב). קימה שיש בה הדור.

רמ"א - ונדקא בבית הפנימי של מרחץ, אבל בבית (ג) החיצון, עומדים. (בית יוסף בשם הגמרא ורי"ף ורא"ש ור' ירוחם ונגידה וסמ"ג סכ"ב).

באר היטב (ג) החיצון. כתב הש"ך משמע דאפילו בבית האמצעי של מרחץ עומדים כיון דיש שם שאילת שלום וכמ"ש בא"ח סימן פ"ד:

השולחן ערוך לא מחלק בין בתי גוואי לבתי בראי ואילו הרמ"א מחלק.

יש דיון האם הרמ"א כותב זאת בדעת המחבר או שהוא חולק עליו. באר היטב מוסיף שאפילו בבית האמצעי יש לעמוד.

קימה והידור בבית הכסא ובבית המרחץ

בסוף הסוגיה מחלקת הסוגיה בין בתי גוואי לבתי בראי ומביאה ראייה לדבריה מרבי יוחנן שאומר בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובבית הכסא. ואם בר קפרא הרהר כנראה שהיה זה בבתי בראי.

הגמרא דוחה: דילמא לאונסיה שאני.

הראשונים נחלקו בביאור המסקנה להלכה. הר"ף והתוספות הראש והר"ן סוברים שלפני המסקנה יש לחלק בין בתי גוואי לבתי בראי למרות דחיית הראייה.

לעומת זאת, בסמ"ג (עשין יג) מובא ההלכה כלשון הברייתא ללא תוספת משמע שאין חילוק בין בתי גוואי לבתי בראי.

סיכום

ההלכה המופיעה בברייתא, שלפיה אין חובה לקום בפני תלמיד חכם בבית הכיסא ובבית המרחץ, מתייחסת לחדרים הפנימיים של מקומות אלו.

בחדרים החיצוניים, שבהם האנשים לבושים, חלה חובה זו.

דיון

נשאל את התלמידים האם תלמיד חכם צריך מצידו להקפיד על כך שיכבדו אותו. מה הוא מבטא בכך שהוא מקפיד על זה, ומה הוא מבטא בכך שהוא לא מקפיד על זה? (שאלה זו נידונה בגמרא בדיון האם ת"ח יכול למחול על כבודו. כאן נשאל האם נכון שיעשה זאת). עניין זה יבוא לידי בירור באופן שבו הגיב ר' שמעון ברבי, ובחלק "תורת חיים" בדברי הרצ"ה המובא להלן.

למד את דברי הרב צבי יהודה הכהן קוק:

האי עשה לכבד תלמידי חכמים הוא לא זו בלבד ענין פרטי אישי של זה תלמיד חכם, שהוא יודע תורה ולומדה,

אלא שהוא ענין כבודה של התורה בעצמה, שהיא באמיתת תמימותה, של חיי עולם הנטועים בדבר ד' בתוכנו - זו תורה שבעל פה. היא המופיעה ונמצאת ומתעצמת באישיותו וכבודו של תלמיד חכם אמיתי זה, לפי מדרגותיה וערכיה.

ואשר על כן זה כבודו של תלמיד חכם נקרא כבוד תורה... **והרי הוא כבודו של השי"ת נותן התורה**, המתגלה בה.

שו"ת עזרת כהן, הערות לסימן קה, עמ' תכח

א. לפי דברי הרב צבי יהודה קוק, מהו טעם החובה לכבד תלמידי חכמים?

ב. על פי תשובתך, מדוע התעקש ר' שמעון בר רבי שהחכמים שלמדו ממנו יקומו מפניו?

יחידה לג – הלכות בעניין הקימה לחכם

לפתיחת השיעור נציע להכין מראש סרטון. נציב מספר ניירות זרוקים או כסאות הפוכים במסדרון או בכיתה ונצלם את המתרחש. נבחן כמה זמן (אם בכלל) לקח למי מהתלמידים להרים את הנייר/הכיסא. נקרין את הסרטון ונשאל מדוע זה כך. התשובות שיתקבלו יהיו שונות, אך מן הסתם יעלו גם תשובות של 'לא שמנו לבי'. מכאן ניכנס לסוגיה ונראה שהתורה מצווה אותנו 'לשים לבי'. כלומר, להימנע מהנטייה הבסיסית להתעלם או אפילו לעצום את העיניים ולהתייחס היטב למתרחש סביב. ניתן לקשר זאת למצוות שבהן התורה מצווה אותנו שלא נתעלם (השבת אבדה, עזרה בטעינת שור וחמור). התורה מכירה בכך שבטבע הבסיסי יש נטייה ראשונית להתעלם, והיא מצווה אותנו להתגבר על זה.

הקדמה

הגמרא דנה באיסור לעצום עיניים בפני רב המגיע כדי להימנע מהחובה לקום בפניו.

קישור לכבוד חכם וכבוד רבו

אטו ברשיעי עסקינן – העוצם עיניו כדי להטעות את הבריות וודאי רשע הוא, ובאדם כזה אין שייך לומר "ויראתי", שהרי ממעשיו מוכח שאין בו יראת ה'. אלא מסבירים שמדובר במי שרוצה לנהוג על פי הדין, אלא שמערים ליצור מצב כזה שבו לא תחול המצווה עליו.

איזוהי קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ד' אמות – וטעם הדבר הוא שכאשר עומד לפני שמגיע לארבע אמות שלו אינו ניכר שמפניו הוא עומד, ואף שיש בה קימה אין בכך הידור של נתינת כבוד.

לכאורה קשה: מפני מה צריך לעמוד מפני רבו המובהק מלוא עיניו הרי אין בזה הידור?

ותירץ הר"ן: ברבו מובהק, כולם יודעים שהוא רבו ולכן כאשר הוא עומד מפניו אפילו בהיותו רחוק מבינים הכל שמפני כבוד רבו הוא עומד, ויש בזה הידור.

הארות ותשובות לשאלות

1. עיין במלון המילים בנספח.

2. א. כשיגיע זמן החיוב (ויכנס הזקן לתוך ד' אמותיו), הרי אינו רואה לעמוד מפניו.

ב. אביי, מיד כשהיה רואה את אוזן חמורו של רב יוסף כשהוא בא, היה עומד.

ג. ישבו רב משרשיא ועוד חכמים בצידו השני של הנהר ולא עמדו מפניו.

3.

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא (מ... עד...)
א. ציטוט מברייתא		יכול יעצום ... ראהו
ב. שאלה	אטו	אטו ... עסקינן
ג. תשובה	אלא	אלא יכול ... "ויראתי"
ד. ציטוט מברייתא	תנא	תנא: איזוהי ... זה ד' אמות
ה. הגבלת אביי לדין שבברייתא	לא אמרן	אמר אביי ... מלוא עיניו
ו. מנהגו של אביי ביחס לרבו		אביי מכי ... הוה קאים
ז. המקרה באבי ותלמידיו		אביי הוה ... לא קמו מקמיה
ח. הערת אביי לתלמידיו		אמר להו ... אנא
ט. תשובת התלמידים להערותו		אמר ליה: לאו אדעתין

4. אין צורך בלימוד מיוחד, הרי זה ברור שמי שלא קם כשיש כזו חובה, עובר על ההלכה.

5. א. אלא

ב. כאשר החכם בד' אמותיו, הוא למעשה עובר במפורש על ההלכה שעליו לקום – "תקום והדרת".

אם החכם אינו בד' אמותיו, לכאורה אין עליו חובה לקום, והוא כביכול מנסה למצוא

ג. תחבולה להתחמק מחובה זו, והוא עוצם עיניו לפני שהחכם הגיע לד' אמותיו.

- ד. "תקום ויראת" - אם עצם עיניו לפני שנכנס לארבע אמות, הוא עובר על "תקום ויראת" מפני ה' היודע מחשבותיו.
- ה. אם עצם עיניו כשכבר נכנס החכם לד' אמותיו נחשב רשע. אם עצם עיניו לפני כן, אינו נחשב רשע.
- ו. הגמרא שלנו, שהוא עוצם עיניו לפני שהגיע זמן החיוב, ואסור לעשות זאת מפני הכתוב "תקום ויראת".
6. א. תנא
 ב. מקום שיש בו הידור הוא ארבע אמות.
 ג. כי אז ניכר שעומד בפני הרב ומוסיף לרב כבוד.
7. א. במרחק ד' אמות.
 ב. כשלמד רוב חכמתו הימנו.
 ג. מלוא עיניו כלומר בכל מקום שרואה, אפילו מרחוק.
 בטעם הדבר כותב הר"ן, שהואיל וידוע לכל שהוא רבו המובהק, הרי הדבר ניכר שלכבודו הוא עומד אפילו כשרואה מרחוק, והרי זו קימה שיש בה הידור.
- ד. לא. כי לא היה רוב חכמתו הימנו. את רבי חייה הוא לימד שתי חמישיות של ספר תהילים.
8. הוה קאים.
9. כי הוא עמד מפניו מלוא עיניו ועוד יותר מזה אפילו כשראה את אוזן חמורו.
10. א. מצד אחד רבו לא רואה שהוא לא קם ומצד שני כלפי עצמו ראוי שיקום לחנך את עצמו.
 ב. אביו קם מלא עיניו מפני רבו רב יוסף שהיה עיוור. משמע שחייבים לקום אף מפני עיוור.
 ג. אפשר לומר שאי אפשר להביא ראייה מאביו, כי יכול להיות שנהג לפניו משורת הדין.
11. אביו דרש מתלמידיו לעמוד מפניו כשראוהו מהעבר השני של הנהר, וכן הוא אמר להם במפורש שהוא רב מובהק שלהם – "ולאו רב מובהק" אנא?
- 12.

האישים	מאיזה מרחק צריך לעמוד?	עד מתי עומד?
חכם	ד' אמות	עד שיעבור מלפניו
רבו המובהק	מלוא עיניו	עד שיתכסה מעיניו או עד שישב במקומו
מופלג בחוכמה	מלוא עיניו	עד שיתכסה מעיניו או עד שישב במקומו
נשיא	מלוא עיניו	עד שיתכסה מעיניו או עד שישב במקומו

הוספה

13. א. למד את דברי השולחן ערוך והרמ"א:

"אם הוא מופלג בחכמה אפילו אינו רבו דינו כרבו מובהק.

הגה: מי שהוא גדול הדור ומפורסם בדורו בכך, נקרא מופלג בחכמה".

שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף י

ומכל מקום יכול להיות לו כמה רבנים מובהקים שזה העמידו בבקאות וזה בחריפות וזה באסוקי

שמעתא אליבא דהלכתא. כמו שמצינו בש"ס שר' מאיר למד אצל ר' ישמעאל ור' עקיבא, ורב יהודה

למד אצל רב ושמואל, ואביו רבא למדו אצל רבה ורב יוסף וכולם דינם כרבו מובהק.

ערוך השולחן, יורה דעה, סימן רמב, סעיף יט

סיכום

אדם המזהה רב המגיע מרחוק ועוצם עיניו כדי להימנע מהחובה לקום בפניו, עובר על "תקום ויראת". החובה לקום חלה כאשר הרב נכנס לארבע אמותיו של האדם. כשמדובר ברב מובהק, יש לקום בפניו כבר כאשר רואים אותו מרחוק.

יחידה לד - מניעת טרחה מהציבור על יד החכם

הקדמה

הגמרא עוסקת בדברי ר' שמעון בן אלעזר בבבלי, המורה לחכמים שלא להטריח את הציבור. בנוסף, הגמרא דנה בדעתו של איסי בן יהודה לפיה יש לכבד גם זקן שאינו תלמיד חכם. האם יש חובה לקום מפני אישה החכמה בחכמת התורה? קישור לפסק של הרב עובדיה

הצעת פתיחה: המעשה המובא בסוף העבודה - כניסה דרך החלון

הצעת פתיחה - הצעה לדיון: האם יש חיוב לקום מפני זקני גויים?

המורה יפתח דיון בנושא זה. מדוע לא ומדוע כן. מהי המעלה של זקני הגויים?

איסי בן יהודה אומר "כל שיבה במשמע" נחלקו הראשוני האם בדבריו כלול גם הדין של קימה מפני נוכרי. התוס' דף לב, א ד"ה "מאי" כותבים שדברי איסי בן יהודה אינם כוללים זקני גויים וראייתם מדברי רבי יוחנן שנתן טעם למעשהו ("כמה הרפתקי עדו עליהו") משמע שאין חיוב דאורייתא אלא מדרבנן בלבד מטעם דרך ארץ.

בעל ספר יראים בסימן לו סובר שאם זקני הגויים מקיימים שבע מצוות בני נוח יש חיוב דאורייתא לעמוד מפניהם.

לפי בעל היראים צריך להסביר מדוע רבי יוחנן נתן טעם למעשהו. הלחם משנה (ברמב"ם הלכות תלמוד תורה ו, ט) מסביר שרבי יוחנן היה פטור מצד הדין לקום מפני זקני גויים כזקן ואינה לפי כבודו. ולכן הוצרך לומר שעשה כן לפני משורת הדין, לכבוד הזקנים וניסיון חייהם.

בסוף הסוגיה ראינו שאמוראים כיבדו את זקני הגויים. לבעל השאלות סימן קא שיטה מיוחדת בזה. לפי דבריו נתן אביי ידו לזקנים, רבא שלח להם שלוחים, ורב נחמן שיגר להם את משרתיו, כדי לסייע להם לקום ולקיים בכך את מצוות כיבוד תלמידי חכמים, כלומר אין מדובר בחלק זה של הסוגיה על כיבוד זקני גויים אלא על כיבוד תלמידי חכמים.

בקשר לכך יש להעיר כי בסוגייה מוזכר רבא פעמיים: בתחילה "רבא מיקם לא קאים, הידור עביד להו" ולבסוף "רבא משדר שלוחיה".

לפי בעל השאלות, העניין מוסבר בתחילה מדובר על כיבוד זקני הגויים שרבא עשה להם הידור לעומת רבי יוחנן שקם מפניהם ממש. בסוף הסוגיה מדובר על כך שרבא שלח שלוחים לסייע לזקני הגויים לקום בפני תלמידי חכמים.

לפי בעל השאלות

החכם	כיצד נהג בזקנים?
רבי יוחנן קם מפני זקני גויים	הוא קאי מקמי סבי ארמאי
אביי לא קם מפני זקני גויים אך עשה הידור	מיקם לא קאי הידור עביד להו
אביי יהיב ידא לסבי (כדי שיקומו מפני תלמידי חכמים)	
רבא משדר שלוחי (כדי שיקומו מפני תלמידי חכמים)	
רב נחמן משדר גוזאי (כדי שיקומו מפני תלמידי חכמים)	

בהסבר דברי רבי יוחנן כמה הרפתקי עדו עליהו – מסביר החתם סופר שהסבים הללו קנו חוכמה מתוך ניסיון החיים שלהם, והם במובן מסויים "חכמים".

☆ בנו של בעל החידושי הרי"ם, מייסד חסידות גור, השתתף בשיעור של אביו. השיעור היה עמוק מאוד והתלמידים התקשו בהבנת הדברים. החידושי הרי"ם פנה לבנו ושאל: האם גם אתה אינך מבין? הבן לא ענה, אולם לאחר שאביו יצא מהחדר הוא החל להסביר ליתר התלמידים את השיעור העמוק. נודע לחידושי הרים שבנו הבין היטב את השיעור והסביר ליתר בני החבורה. לשאלתו מדוע הוא לא ענה שהבין, השיב הבן: אם אבא היה שואל אותי אם אני מבין, הייתי מאשר את הדבר, אולם כיוון שאבא שאל אם גם אני איני מבין, לא רציתי לסתור את דברי אבא ולומר שהבנתי.

תשובות והארות לשאלות

1. מובא במילון המילים בנספח.
2. א. 1. שמא אדם זה ממתא מחסיא (שם מקום) הוא, שתלמידי חכמים מצויים שם, ורגילים הם בחכמים
כאילו הם חבריהם, ולכן לא הקפידו בכבודם.
2. כמה מאורעות וצרות עברו על אנשים אלו.
3. רבא לא היה עומד מפניהם (מפני זקני נוכרים), אבל היה עושה להם הידור (נע מעט ממקומו כאילו הוא רוצה לעמוד מפניהם).
ב. נקטינן - דאי מקיף חי.
3. א. נקטינן פירושו אוחזים אנו והמשמעות קבלה היא בידינו. פתיחה להבאת כלל הידוע מן המסורת.
ב. אריכות ימים. כי כתוב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלוהיך. מהסמיכות של זקן ויראת לומדים שזקן לא יטריח ואם עושה זאת זוכר לאריכות ימים כי כתוב (משלי י, כז) "יראת ה' תוסיף ימים".
4. א. אביי ורבי זירא
ב. הוא לא רצה שיקומו לכבודו ורצה שיקומו לכבוד ספר התורה.
5. א. רבי ירמיה מדיפתי היה הרב ורבינא היה התלמיד
ב. רבינא ישב לפני רבי ירמיה מדיפתי עבר אדם אחד לפניו, ולא היה ראשו מכוסה. אמר רבינא כמה חצוף הוא אדם זה.
ג. שמא אדם זה ממתא מחסיא (שם מקום) הוא, שתלמידי חכמים מצויים שם, ורגילים הם בחכמים כאילו הם חבריהם, ולכן ליבם גס בחכמים.
6. א. מפני שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע, וצריך לעמוד אפילו מפני זקן אשמאי. רבי יוחנן פסק כאיסי בן יהודה.
ב. שיש מחלוקת בין רש"י לתוספות בהגדרת אשמאי. רש"י מלשון אשמה רשע. יש לכבד גם אדם רשע לפי רש"י. לפי תוספות אין חיוב לכבד אדם רשע אלא אדם בור ועם הארץ. ולפי תוספות "אשמאי" מלשון שממה, בור ועם הארץ.
ג. לפי רש"י, עברו עליהם מקראות וצרות, וראו נסים הרבה ומופתים.
7. אם הוא סובר שגם זקני גויים נכללים בגדר "שיבה" לא היה צריך לתת טעם כמה הרפתקי עברו עליהו. וכן לא מצאנו בש"ס בשום מקום שזקן עובד כוכבים מצווה לכבדו. תוספות ד"ה מאי שנא בדף לב ע"ב.
8. א.

החכם	כיצד נהג בזקנים?
רבי יוחנן	היה עומד מפניהם
רבא	עושה להם הידור
אביי	נותן יד לזקנים
רב נחמן	שולח את משרתיו לתת יד לזקנים

- ב. נע מעט ממקומו כאילו הוא רוצה לעמוד מפניהם.
- ג. מהכיבוד הגדול לכיבוד הקטן
- ד. אין חשיבותי בשביל עצמי, אלא בשביל התורה שלמדתי, ואין זה ראוי שאמחל על כבוד התורה בעניין זה.

העמקה והרחבה

לבעל השאלות יש שיטה מיוחדת - תיאור התנהגות האמוראים רבי יוחנן ורבי אבהו מוסב לזקני הגויים. התנהגות שאר האמוראים: רבא, אבאי ורב נחמן אינה ביחס לזקני הגויים, אלא ביחס לזקנים לתמידי חכמים יהודים.

אפשר לדייק את שיטתו מהסוגיה:

א. כתוב "אבאי יהיב ידא לסבי". המילה לסבי מיותרת היה צריך לכתוב "יהיב ידא להו" כמו שכתוב בדברי רבא לעיל.

ב. רבא מוזכר פעמיים בסוגיה.

על פי דברי בעל השאלות הכל מוסבר. בתחילה מדובר על זקני גויים, כפי שכתוב במפורש: רבי יוחנן הוה קאי מקמי סבי ארמאי. דברי רבא מוסבים אף הם על זקני גויים. הגמרא מבארת שרבא עשה להם הידור, לעומת רבי יוחנן שקם לפניו ממש.

בסוף הסוגיה מדובר על זקני תלמידי חכמים יהודים, ולכן מפרשת הגמרא אבאי יהיב ידא (לסבי ולא להו) וכן מביאה שוב את דעת רבא, ששלח שלוחים לסייע לזקנים תלמידי חכמים.

9. א. 1. להחזיק בידי הזקנים לעזור להם.

2. פושט ידו לזקנים שישען הוא עליהם.

3. וליתא

ב. 1. ריש לקיש שחה בירדן בא רבה בר בר חנה ונתן לו יד שישען רבי שמעון בן קיש עליו ויצא לשפת הנהר.

2. במעשה הזה נתן יד הכוונה שמקבל היד ישען עליו ולא להיפך וכן בכל הש"ס.

10. זקני היהודים עומדים מפניהם, ואילו זקני גויים לא עומדים מפניהם אלא מהדרין אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו.

11. א. כאיסי בן יהודה

ב. שלא הגיע לבר מצווה

ג. בן שבעים שנה

ד. כתוב במסכת אבות בן שבעים לשיבה

ה. כן. כי זו מצווה מתורה וספיקא דאורייתא לחומרא.

תורת חיים

הפסוק: "מפני שיבה תקום" כוונתו קימה של כבוד, אך לפעמים הכבוד הוא גם במתן מקום ישיבה. באוטובוסים וברכבות יש כסאות המיועדים לישיבתם של זקנים, נשים בהריון, נכים וכדומה. הרב עובדיה יוסף למד מסוגייתנו הלכות בעניין זה:

שאלה: הנוסע באוטובוס ציבורי, ובאחת התחנות נכנס זקן או תלמיד חכם לאוטובוס, והגיע סמוך אליו, והוצרך לקום מפניו, כמצות התורה: מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, האם רשאי לחזור ולשבת מיד, אף על פי שאין מקום לזקן או לחכם לשבת, או שחייב מן הדין לתת מקומו לזקן או לחכם, כדי שלא יהיה הוא יושב והם עומדים?

תשובה: ראשית כל עלינו לבאר שהעומד מפני זקן או חכם, חייב מצד הדין להישאר עומד כל זמן שהם עומדים ולא עברו מכנגד פניו... וכן הוא בשלחן ערוך יורה דעה (סימן רמ"ב סעיף י"ח). ומבואר שהעומד מפני זקן או חכם צריך להישאר עומד כל זמן שהם עומדים עד שיעברו מכנגד פניו.

...ולפי זה נראה שהקם באוטובוס מפני זקן או חכם, צריך לפנות להם את מקומו, אם אין להם מקום אחר לשבת, שזהו גם כן בכלל מצות "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן". וכל זה כשהזקן או החכם עומדים בתוך ארבע אמותיו (כשני מטרים), אבל אם הם רחוקים יותר, היושב פטור מן הדין מלקום לפניו, שלא חייבה תורה לקום מפני זקן או חכם אלא כשהגיעו לתוך ארבע אמותיו של היושב, שנאמר "תקום... והדרת", קימה שיש בה הידור, והיינו בתוך ארבע אמותיו, שניכר שמפניו הוא עומד. וכמבואר בקידושין (לג ע"א) ובפירוש רש"י שם. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך יורה דעה (סימן רמ"ד סעיף ב').

יחידה לה – חיוב עמידת תלמיד מפני רבו

הצעת פתיחה לשיעור - סיעור מוחות

המורה ירשום על הלוח את המשפט: "אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית"

וישאל אותם: אילו שאלות מעורר משפט זה?

התלמידים בוודאי ישאלו:

מה המיוחד בשחרית וערבית? מדוע השמיטו את מנחה?

מה הכוונה אינו רשאי אסור לו או אינו חייב. אם הכוונה שאסור לו, ואם הוא רוצה האם עובר על איסור?

האם מדובר דווקא על רבו או כל רב אחר.

החלק השני של הסוגיה עוסק בדברי רבי אלעזר: "כל תלמיד חכם שאינו עומד מפני רבו נקרא רשע".

לכאורה משמע מדבריו שחייב לעמוד אפילו מאה פעמים ביום. האם רבי אלעזר חולק על רבי ינאי? או

שאינו חולק עליו והם מדברים במקרים שונים.

הרא"ש בסימן נו כותב שרבי אלעזר חולק על רבי ינאי. וזו לשונו: לכך סמן רב אשי את דברי רבי אלעזר

בתר מימרא דרבי ינאי לאשמועינן דפליג עליה.

כלל חשוב במיומנות אנו מוצאים אצל הרא"ש: **והא דלא קאמר ורבי אלעזר אמר** שאמורא רוצה לחלוק

על האמורא הקודם הוא אומר ורבי אלעזר אמר ולא כמו שכתוב אצלנו **אמר רבי אלעזר**.

מתרץ הרא"ש לפי שלא היה בדורו של רבי ינאי. רבי אלעזר הכוונה לרבי אלעזר בן פדת שהיה בדור שני

לאמוראי ארץ ישראל ואילו רבי ינאי היה בדור ראשון. ועיין במילון מונחים **"פלוני אומר"**.

הב"ח מעיר על דברי הרא"ש שנראה מלשון הגמרא (הוספה שלי – שכתוב אמר רבי אלעזר ולא רבי אלעזר

אומר) שרבי ינאי ורבי אלעזר אינם חולקים אלא מדברים במקרים שונים. רבי ינאי מדבר על מי שיושב

ועוסק בתורה ולכן חייב לעמוד רק שחרית וערבית, ורבי אלעזר מדבר על אדם שאינו יושב ועוסק בתורה.

שחייב לעמוד אפילו אלף פעמים.

הכרח להסביר כן לפי הב"ח, כי בהמשך העמוד אומר: "דאמר רבי אלעזר אין תלמיד חכם רשאי לעמוד

מפני רבו בשעה שעוסק בתורה". ולכן בסוגיה שלנו מדובר על מי שאינו עוסק בתורה ואינו מתבטל

מלימודו, וחייב לעמוד אפילו מאה פעמים.

פסק ההלכה: המחבר בשו"ע אינו מביא דין זה.

הרמ"א יו"ד רמב, טו כותב וז"ל: – יש אומרים דאין אדם חייב לעמוד מפני רבו רק שחרית וערבית, ודווקא

בבית הרב, אבל בפני אחרים שאין יודעים שעמד מפניו – חייב לעמוד.

הב"ח מעיר שלרבי ינאי הכוונה שאינם חייבים לעמוד, ולא שנתכוון לומר שאסור להם לעמוד כמו שכותב

התוספת בדף לג ע"א ד"ה "אין בעלי אומנויות".

הארות לשאלות

1.

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא (מ... עד...)
א. מימרא של רבי ינאי		אמר רבי אייבו... מכבוד שמים.
ב. קושיה מברייתא על רבי ינאי	מיתיבי	מיתיבי... כולי יומא
ג. תירוץ	לעולם	לא, לעולם... ניטרח
ד. מימרא של רבי אלעזר	אמר רבי אלעזר	אמר רבי אלעזר... משתכח
ה. טעם	שנאמר	וטוב... מלפני האלהים
ו. בירור מה הכוונה מורא		מורא זו איני ידוע... זו קימה
ז. קושיה על חלק ו	ואימא	ואימא... משקלות
ח. תירוץ		רבי אליעזר פני פני גמר

2. א. החידוש הוא שתלמיד חכם אסור לו לעמוד מפני רבו רק פעמיים ביום אחד שחרית ואחרת

- בערבית לא יותר. הנימוק: שלא יהיה כובדו של רבו מרובה מכבוד שמים. שהרי אין אדם מקבל את פני בוראו בקריאת שמע רק פעמיים ביום שחרית וערבית.
- ב. תוספות שואל למה הקפיד רבא בדף לב, ב על חכמים שלא קמו לכבודו אולי הם קמו לכבודו פעמיים ביום והוא לא שם לב.
- ג. ההלכה שאמר רבי ינאי נוהג רב בתלמידי הישיבה, שהם קמו לפניו שחרית וערבית, אבל לתלמידים אחרים חייבים לעמוד אפילו 100 פעמים.

3. א. מיתיבי

- ב. כתוב בברייתא שזקן לא יטריח את הציבור לעמוד מפניו. ואם צריך לעמוד רק פעמיים מדוע שלא יעמדו הרי אין בזה טרחה כל כך! אלא וודאי שהכוונה שחייבים לעמוד בכל פעם שרואים את זקן, ולכן אומרת התורה שלא יטריח ולא כדברי רבי ינאי.
4. הגמרא מתרצת: לעולם יש לומר כדברי רבי ינאי ובכל זאת אמרה תורה שלא יטריח את הציבור אפילו שחרית וערבית.
5. טוב - הכוונה שתלמודו ישתכח. ההוכחה מהפסוק: ,וטוב לא יהיה לרשע" ואין טוב אלא תורה. מדובר על עבירה של אי קימה מפני רבו. הוכחה מהפסוק מפני שיבה תקום ויראת מאלוהיך.
6. א. הגמרא שואלת אולי שכוונת הפסוק למוראת ריבית ולמוראת משקלות כי בשניהם כתוב לשון יראה. תשובת הגמרא: בגזירה שווה לקימה מפני זקן כתובים עוד מילה שווה. **מפני** שיבה תקום **ויראת** אלוהיך והפסוק אשר איננו **ירא מלפני** האלהים. המינים הצבועות שוות ואילו במוראת ריבית ובמוראת משקלות רק מילה אחת משותפת - **ויראת**.
- ב. על גזירה שווה. ההגדרה: לימוד דין בעניין אחד מעניין שני, על פי מילים דומות הכתובות בשני העניינים.

הרחבה והעמקה

תוספות שואלים: אם ההלכה של רבי ינאי נכונה מדוע הקפיד רבא בדף לב ע"ב על תלמידיו שלא קמו לכבודו הרי יכול להיות שהם קמו לכבודו שחרית וערבית?

תוספות מתרצים: דברי הגמרא נאמרו דווקא לתלמידים הדרים בבית הרב, אבל תלמידים אחרים חייבים לעמוד אפילו מאה פעמים ביום, שמא יראה אהר ויחשדם. ואפילו אותם הדרים בבית הרב יש להם לעמוד בכל פעם שבאים פנים חדשות, שמא יראה אהר ויחשדם.

המרדכי סימן (תצט) כותב בשם הרב ברוך שהדין לעיל נאמר דווקא בתלמיד חכם היושב ועוסק בתורה שאינו רשאי לעמוד ולהיבטל מלימודו אלא שחרית וערבית בלבד. וכן מובא בפירוש אחד במאירי.

יחידה לו – בן שהוא רבו של אביו – מי עומד מפני מי?

הצעת פתיחה - סיעור מוחות

המורה יציג את בעיית הגמרא בן שהוא רבו של אביו – מי עומד בפני מי?

המורה ישמע ויאזין לתשובות התלמידים ונימוקיהם.

התלמידים שואלים: מה פסק ההלכה?

מובא בהעשרה

הרא"ש כותב כיון שהבעיות לא נפתרו בגמרא וספיקא דאורייתא לחומרא, על כן יעמדו זה מפני זה. הר"ח הובאו דבריו בר"ן פוסק שהבן חייב לעמוד מפני אביו, והאב פטור לעמוד בפני בנו. וכך סובר הרמב"ם. הר"ן כותב שהמקור של הר"ח לפסקו היא מהמעשה ברבי טרפון המובא בירושלמי פרק א הלכה ח. רבי טרפון היה מכבד את אמו בכך שהיה מניח ידיו תחת פרסותיה של אמו כשהלכה בחצר עד שהגיע למטתה.

תגובת חכמים למעשהו: עדיין לא הגעת לחצי כיבוד שאמרה תורה.

מסקנה: הבן חייב בכבוד אביו ואמו גם אם הוא גדול מהם כרבי טרפון.

לפי הר"ן יש ללמוד משם את הדין בכל בן שהוא גדול מן האב, ואפילו אם הוא רבו ממש.

אנו לומדים איזו זהירות צריך בכיבוד הורים

הרא"ש מביא שהמהר"ם מרוטנברג נהג שלא להקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבוא אליו, כדי שלא יתחייבו בקימה זה מפני זה.

הרמ"א בדרכי משה מסביר את הנהגת המהר"ם שלא מחל על כבודו משום שמדובר היה בפרהסיא, שלא הכל מכירים את אביו, ויש לחוש מפני בזיון התורה.

המהרש"ל בים של שלמה סימן עב מקשה מדוע המהר"ם לא מחל על כבודו! ומתרחץ שגם אחרי המחילה היה אביו צריך לעשות לו הידור, ולא רצה שאביו יעשה לו כן.

שולחן ערוך ורמ"א סימן רמ סעיף ז

ז חָבֵב לְעַמֵּד מִפְּנֵי אָבִיו. וְאִם הָאֵב תִּלְמִיד בְּנוֹ, כָּל אֶחָד מֵהֶם עוֹמֵד מִפְּנֵי (ט) הַשֵּׁנִי. (טור בְּשֵׁם הָרַא"ש) הַגָּה: וְאִם הֵבֶן רוֹצֵה לְמַחֵל עַל כְּבוֹדוֹ, לְשִׁמֵּשׁ אָבִיו, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ, דְּהָא הָרַב שְׁמַחֵל עַל כְּבוֹדוֹ מְחֻל. וְדוֹקָא בְּצִנְעָא, אוֹ אֶפְלוּ בְּפִרְהָסִיָּא וְדָשׁ בְּעִירוֹ שֶׁהִכֵּל יוֹדְעִים שֶׁהוּא אָבִיו, אֲבָל אִם הֵבֶן גְּדוֹל בְּתוֹרָה וְאִין אָבִיו דָּשׁ בְּעִירוֹ, אִיכָא לְמִיחָשׁ לְבִזְיוֹן הַתּוֹרָה אִם יִתְבַּזֶּה הֵבֶן לְפָנֵי הָאֵב, וְגַשׁ לָהֶם לְהַרְחִיק זֶה מִזֶּה שְׁלֵא יִקַּל שׁוּם אֶחָד בְּכְבוֹדוֹ לְפָנֵי חֲבֵרוֹ (הַפֵּל סְבָרַת הָרַב לְדַעַת ב"י); וְכֵן עָשָׂה (י) מוֹהָר"ם עִם אָבִיו.

תשובות והארות לשאלות

1. עיין במילון המילים.
2. א. שונה הדין ברב יחזקאל, שהיה בעל מעשים טובים, שחייבים לעמוד מפניו.
ב. פעמים שרב יחזקאל עובר מאחורי (ואני איני רואהו לקום מפניו) עמוד אתה מפניו ואל תחשוש לכבודי.
ג. הטעם שאיני חייב לעמוד מפני בני (שהוא חתן הנשיא) אינו אלא מפני שאני רבו, אבל אילו היה בני הרב שלי, הייתי עומד מפניו מן הדין. (הרי שחייב האב לעמוד מפני בנו שהוא רבו).

3.

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא המילים המסיימות
א. הצגת הבעיה הראשונה	איבעיא להו	מפני אביו
ב. ניסיון לפשוט את הבעיה	תא שמע	אבוך
ג. דחיית הניסיון	שאני	קאים מקמיה
ד. קושיה על דחיית הניסיון	אלא מאי	קאמר ליה

ה. תירוץ הקושיה	הכי קאמר	ליקרא דידי
ו. הצגת הבעיה השנייה	איבעיא להו	מפניו
ז. ניסיון לפשוט את הבעיה	תא שמע	קאימנא קמיה
ח. דחיית הניסיון	הכי קאמר (ה"ק)	כבוד בית הנשיא

4. מצד אחד הבן צריך לעמוד מפני אביו, כדין כל בן שחייב לעמוד מפני אביו משום כבוד אביו. מצד שני כיוון שהבן הוא רבו של אביו, נמצא שאף אביו חייב בכבודו כדין תלמיד שחייב בכבוד רבו – הואיל ומצינו שחייבה התורה לקום מפני חכם, ולקום מפני אביו, אפשר ששקולים הם, ואין האחד חייב לעמוד מפני חברו.
5. א. עיין במילון המונחים בנספח.
ב. מקור אמוראי
6. א. מבואר לעיל בדף לב ע"א, שרב יהודה תיקן את טעותו של אביו בגירסת המשנה.
ב. שמואל אמר לרב יהודה שיקום מפני אביו.
למרות שרב יהודה היה רבו של אביו, אמר לו שמואל לקום מפני אביו, הרי שבן שהוא רבו של אביו חייב לעמוד מפניו.
7. א. כי אין היכר מובהק לבעל מעשים. כלומר קשה לדעת את מידת צדקותו וחסידותו של אדם. אבל מי שידוע ומפורסם לכול כבעל מעשים ואין ספק בעניינו, כרב יחזקאל, וודאי חייבים לעמוד מפניו.
ב. כיון שהוא עשה את המעשים, והוא עמל עליהם, הוא יכול למחול על כבודו כמו תלמיד חכם.
8. כיוון שרב יחזקאל היה בעל מעשים, שאפילו שמואל שהיה מופלג בחוכמה, היה עמד מפניו. ולכן גם רב יהודה שהיה רב היה צריך לעמוד מפניו כי הוא בעל מעשים. במקרה שלנו לאב יש שני יתרונות: האב הוא אב וגם בעל מעשים והבן הוא רק רבו ויש לו יתרון אחד, אבל אפשר שאם אין האב בעל מעשים, אין הבן שהוא רבו חייב לעמוד מפניו.
9. א. מדוע אמר שמואל לרב יהודה "עמוד מפני אביך", כי אם האב, רב יחזקאל, הוא בעל מעשים פשוט הדבר שרב יהודה צריך לעמוד מפניו. על כרחך הייתה כוונתו של שמואל להשמיענו, שגם אדם רגיל שלא בעל מעשים, חייב הבן שהוא רבו לעמוד מפניו.
ב. הגמרא מתרצת שכך הייתה כוונתו של שמואל בדבריו לרב יהודה: פעמים שרב יחזקאל עובר מאחורי, ואני איני רואהו לקום מפניו, עמוד אתה מפניו ואל תחשוש לכבודי, בזה שאתה עומד מפני רבי יחזקאל בפני.
10. אפילו אם נאמר שהבן חייב לעמוד מפני אביו, אם הבן הוא רב של אביו ייתכן שגם האב צריך לעמוד מפני בנו. הבן יעמוד מפני אביו מפני כבוד אב והאב יעמוד מפני בנו מפני כבוד רבו.
11. א. הבן של רבי יהושע בן לוי היה חתנו של הנשיא, ראש הגולה.
ב. אני לא צריך לעמוד מפני בני, ואני עומד מפניו רק מפני כבוד בית הנשיא.
הגמרא מדייקת מדבריו: אני לא צריך לעמוד כי אני רבו של בני, אבל אילו היה בני הרב שלי הייתי צריך לעמוד מפניו.
12. א. הכי קאמר
ב. אפשר שכך הוא פירוש דבריו של רבי יהושע בן לוי: אני לא צריך לעמוד מפני בני, ואפילו שהוא רבי כי אני אביו, ואין האב עומד מפני בנו, אפילו שהוא רבו, ואני עומד מפניו מפני כבוד בית הנשיא.
13. הבעיה לא נפתרה בגמרא. לפי הרא"ש, יעמדו זה מפני זה כי זה ספק וספק דאורייתא לחומרא.

יחידה לז – רכוב כמהלך דמי

הקושי ביחידה

ריבוי מושגים חדשים: טומאת אהל, מצורע, אבן מנוגעת.

מונח חדש: זאת אומרת.

הצעת פתרון

הסברנו את המושגים בגוף היחידה.

זאת אומרת – הוראת המושג דיוק בגמרא באמצעות סרטון.

קישור לשרטון דיוק משנים אוחזין

https://www.youtube.com/watch?v=E9R8woj9JVU&ab_channel=%D7%9B%D7%90%D7%9F%D7%97%D7%99%D7%A0%D7%95%D7%9B%D7%99%D7%AA

[F%D7%97%D7%99%D7%A0%D7%95%D7%9B%D7%99%D7%AA](https://www.youtube.com/watch?v=E9R8woj9JVU&ab_channel=%D7%9B%D7%90%D7%9F%D7%97%D7%99%D7%A0%D7%95%D7%9B%D7%99%D7%AA)

תשובות והארות לשאלות

1. השלם את הנדרש בטבלה שלפניך, לפי המספרים

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא - המילים המסיימות
א. הצגת הבעיה	איבעיא להו	או לא
ב. פתרון הבעיה	תא שמע	
1. ברייתא	שמע מינה	באבן המנוגעת
2. הסבר ההוכחה	זאת אומרת	כמהלך דמי
3. מסקנה	שמע מינה	שמע מינה

2. האם אדם הרכוב על הבהמה נחשב כמהלך, כי הבהמה מהלכת כשהוא עליה,

ואני מחשיב אותו כאילו הוא הולך.

או הוא יושב כל הזמן על הבהמה ואני הולך אחריו והוא נחשב יושב.

הנפקא מינה היא שאם הרב רוכב על גבי בהמה, אם רכוב כמהלך צריך התלמיד לקום מפניו. או שדינו כיושב

ואז אין התלמיד צריך לקום מפניו.

3. א. אביי כשראה את אוזן חמורו של רב יוסף היה קם מפניו.

ב. לכאורה אפשר לפשוט את הספק מהמעשה באביי שעמד מפני רב יוסף שהיה רכוב על חמור,

ומכאן שרכוב כמהלך דמי. לפי תוספות הרא"ש, הגמרא מעדיפה לפשוט מברייתא ולא מדברי

אמוראים. לפי המהרש"א, המעשה באביי היה אחרי שפשט בעצמו את הספק מן הברייתא.

4.

המקרה: תחת האילן	הדין	הטעם
טמא יושב וטהור עומד	הטהור נטמא	הטמא יושב
טמא יושב וטהור יושב	הטהור נטמא	הטמא יושב
טמא עומד וטהור יושב	הטהור לא נטמא	הטמא עומד
טמא עומד וטהור עומד	הטהור לא נטמא	הטמא עומד

5. א. באבן המנוגעת.

ב. ראשית התלמידים צריכים להתמקד בהלכה "וכן באבן המנוגעת".

אם היינו הולכים אחר האבן, האבן תמיד **יושבת** בחיקו של האדם, ובכל מקרה אפילו שהמצורע עומד

הטהור היה נטמא מכוח האבן **היושבת** בחיקו.

אלא בהכרח מסתכלים אחר הנושא את האבן.

הרב היושב דומה לאבן המנוגעת, ולא מסתכלים על הרב היושב אלא על החמור הנושא את הרב. וכיוון

שמסתכלים אנו על החמור ולכן רכוב כמהלך דמי וצריך לקום מפניו.

כדי להמחיש יותר הבאתי דפי עבודה למתקשים יותר והרי הם לפניכם.
6. עיין במילון המונחים.

7. לפי תוספות הרא"ש, הגמרא מעדיפה לפשוט מבריייתא ולא מדברי

אמוראים. לפי המהרש"א, המעשה באבי"ה היה אחרי שפשט בעצמו את הספק מן הבריייתא.

8. רוכב כמהלך דמי.

דפי עבודה חילופיים יותר קלים

5. "וכן באבן המנוגעת".

בית שנתגלו בו סימני צרעת – אבניו טמאות.

א. באיזו מילה מסתיים הציטוט מהבריייתא "ת"ש טמא יושב ...?" _____

ב. עיין ברש"י ד"ה "זאת אומרת" וד"ה "רכוב כמהלך דמי".

הקף בעיגול את התשובה הנכונה.

ההוכחה של הגמרא שרכוב כמהלך דמי היא מהדין של -

מצורע \ נושא אבן המנוגעת.

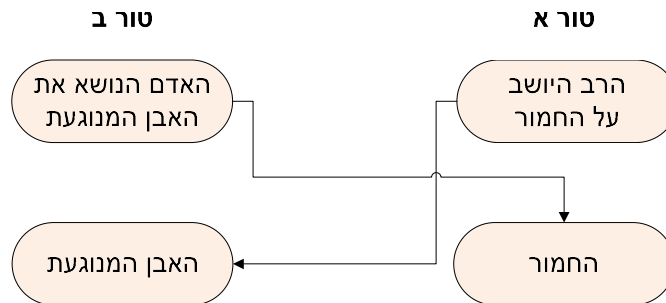
ג. מחק את המיותר במשפטים שלפניך:

אבן מטמאת בטומאת צרעת את מי שמצוי עמה תחת אוהל אחד, דווקא כשהנושא את האבן **יושב**

שם \ **עומד שם**, אבל אם האדם הנושא את האבן **עומד** \ **יושב** אינה מטמאה.

6. "ואמר רב נחמן בר כהן, זאת אומרת: רכוב כמהלך דמי, ש"מ".

א. מתח קווים בין המלבנים בטור א לבין המלבנים בטור ב.

ב. מחק את המיותר במשפטים שלפניך:

האבן המנוגעת שביד האדם הנושאה **יושבת** \ **עומדת** בחיקו, ואף

על פי כן אין אומרים שהרי זה כטמא יושב, אלא הולכים אחר האדם הנושא את האבן.

אם האדם הנושא את האבן עומד - הולכים אחריו ונחשב כטמא **עומד** \ **יושב**, ואין האבן מטמאה

את הטהור, למרות שהאבן יושבת כי **לא הולכים** \ **הולכים** אחר האבן אלא אחר האדם הנושא

אותה.

והוא הדין לאדם הרוכב על בהמה, **שאינן הולכים** \ **שהולכים** אחר האדם היושב, אלא אחר הבהמה

הנושאת את האדם, שהיא מהלכת, והרוכב נחשב כמהלך. ולכן אם הרב רכוב על בהמה **צריך**

התלמיד \ **אין צריך התלמיד** לעמוד מפניו.

יחידה לח - האם יש חובה לעמוד מפני ספר תורה?

קשיים בסוגיה

יש ביחידה מושגים חדשים: 1. קל וחומר. 2. חבר. 3. חכם. 4. גברא רבה. 5. לייט עלה.

הסברנו את המושגים ביחידה

הארות ותשובות לשאלות

1. השלם את הנדרש בטבלה שלפניך, לפי המספרים שבטבלה.

תפקיד השלב	מילות המפתח	המילים המסיימות
א. הצגת הבעיה בעניין קימה לספר תורה	איבעיא להו	ספר תורה
ב. פתרון הבעיה באמצעות קל וחומר		לא כל שכן
ג. מעשה חכמים בעניין קימה לחכם		וקמו מקמיה
ד. דעת רבי שמעון בר אבא ושני נימוקיו		בשעה שעוסק בתורה
ה. אביי חולק על רבי שמעון בר אבא	לייט עלה	אביי
ו. מחלוקת אמוראים בפירוש הפסוק: "וְהָיְטוּ אַחֲרַי מִשָּׂה עַד בָּאוּ הָאֱהָלָה".	חד אומר וחד אמר	עד בואו האהלה

2. מוסברת בחוברת לתלמיד.

3. קל – המקרה: מפני לומדיה. הדין: עומדים

החמור – המקרה: מפני ספר תורה. הדין: חייבים לעמוד.

4. א. רבי אלעי ורבי יעקב ישבו יחד ולמדו תורה, עבר לפניהם רבי שמעון בר אבא ועמדו מפניו.

אמר להם: לא הייתם צריכים לעמוד מפני.

ב. הטעם הראשון: אתם חכמים ואני חבר, והחבר דרגתו פחותה מזו של חכם. עיין במושגי תוכן.

ג. הואיל והחכמים עוסקים בדבר הלכה, הרי הם כביכול תורה ממש. ואילו אני (רבי שמעון בר

אבא) איני לומד עכשיו, לא יתכן שהתורה תעמוד מפני לומדיה.

ד. רבי שמעון בר אבא סבר כרבי אליעזר שאמר אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו בשעה

(שהתלמיד) עוסק בתורה.

5. "לייט עלה אביי"

המורה ישאל את תלמידיו במי נזף אביי?

לפי רוב הראשונים אביי נזף במי שנוהג כרבי אלעזר.

לשון זו של נזיפה חמורה מצויה בדברי אביי, עיין במסכת ברכות כט, א ומשתמשים בה כאשר יש חשש

שאנשים יבואו לידי מכשול בהליכתם אחר דעה מסוימת.

בסוגייתנו, אם האנשים העוסקים בתורה לא יקומו מפני חכמים, יש לחשוש לפי אביי לביזיון של תלמידי

חכמים.

6. א. היו מתלוננים על משה רבנו.

ב. כי תלונתם על המנהיג (ולא קם עוד מנהיג כמשה) הוא דבר מגונה ואינה רוצה לפרסמו.

המקרה	עומד מלפניו	ואינו יושב עד -
חכם	משעה שנכנס לתוך ד' אמות שלו	שעבר ד' אמות ממנו והלאה
אב בית דין	מלוא עיניו - משעה שרואהו ואפילו מרחוק	שעבר ד' אמות ממנו והלאה
נשיא הסנהדרין	מלוא עיניו - משעה שרואהו ואפילו מרחוק	שישב הנשיא במקומו

ב. "והביטו אחרי משה", ומשה נשיא היה כמו שכתוב "נשיא אלהים אתה בתוכנו"

תשובת הרשב"א חלק ג סימן רפא עולה שאם ספר תורה הגיע לדוכן או למקום שקוראים בו – אין הציבור חייבים לעמוד אף על פי שרואים אותו, כיוון שנחשב כאילו ספר תורה במקום אחד והציבור במקום אחר.

ההלכה - שולחן ערוך יורה דעה סימן רפב סעיף ב

ב הרוֹאֶה סֵפֶר תּוֹרָה כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ, חָבֵב לְעֵמֹד לְפָנָיו, וְיִהְיֶה הַכֹּל עוֹמְדִים עַד שְׂיַעֲמֹד זֶה שְׂמוּלֵיכוֹ וְיִגְיַעְנֵנוּ לְמִקוּמוֹ, אוֹ עַד שְׂיִתְפַּסֶּה מֵעֵינֵיהֶם. **הגה:** אֲבָל לְפָנֵי חֻמְשִׁים שְׁלֵנוּ אֵין צְרִיכִים לְעֵמֹד (ב"י בְּשֵׁם הַרְמְב"ם).

וְיֵשׁ מְחַמְרִים (רשב"א סי' קמ"ד).

השומע קול הנושא ספר תורה אף על פי שאינו רואה אותו, חבב לעמוד (ב"י בשם הרב רבנו מנחם)

יחידה לט – אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוץ

ביחידה שלנו יש הרבה מושגים. המורה יכול להיעזר בביאור מושגים בעמוד וכן באיור. בסוף היחידה יש תרשים שממפה את כל הסוגיה.

תשובות והארות לשאלות

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא - המילים המסיימות
א. ציטוט מהמשנה		
ב. ברייתא	תנו רבנן	ושילוח הקן.
ג. קושיה ראשונה	הרי	ונשים חייבות!
ד. קושיה שנייה	ותו	ונשים פטורות!
ה. תירוץ רבי יוחנן	אמר רבי	שנאמר בו חוץ,
ו. ראייה ממשנה לתירוץ		
1. ציטוט מהמשנה	דתנן	המים והמלח
2. קושיה על המשנה	ותו ליכא	כמהין ופטירות
3. ראייה לתירוץ של רבי יוחנן בחלק ה'	אלא	שנאמר בו חוץ.

2. א. מצוות עשה לאכול מצה בלילה הראשון של פסח,

ב. "וְשִׁמְחֶתָּ אֶתְּהוּ וּבֵיתְךָ" ומילת "בֵּיתְךָ" משמעותה אשתך.

ג. (נאמר בתורה) דברים ל"א, יב: "הִקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׂים וְהַטָּף" מצווה להקהיל את כל ישראל בשנה שלאחר שנת השמיטה ביום א' של חול המועד סוכות.

ד. "וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמְרוּ לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכַבְּשֶׁתָּהּ", האיש דרכו לעסוק בכיבוש ומלחמה, ולא האישה, מכאן שהפסוק שנאמר בו "וְכַבְּשֶׁתָּהּ" מדבר באיש ולא באישה, מי שאינו יכול לקיים את הצו "וְכַבְּשֶׁתָּהּ" אינו מצווה ב"פרו ורבו".

ה. "עירוב חצרות" עניינו: הנחת מזון בערב שבת על ידי דיירי החצר בביתו של אחד מהם. על ידי כך נמצאת רשות מעורבת, כאילו כולם מרוכזים באותה דירה שמונח בה מזון העירוב, וכל החצר על בתיה נחשבת כאילו היא רשות אחת ואחידה. על ידי כך מותר להם לטלטל מן הבתים לחצר ומן החצר לבתים, ומבית לבית.

ו. כל גג שטוח של בית שמשמששים בו, חייבים לעשות מסביבו מעקה בגובה של עשרה טפחים, כדי שלא יפלו ממנו.

3. התנא של הברייתא סובר - א. כי שבת ויום טוב לא זמן תפילין. ב. וכן לילה לא זמן תפילין. וכיוון שיש זמנים שלא מתחייבים בתפילין זו נקראת מצוות עשה שהזמן גרמא.

4. א. וכי כלל קצוב ומוחלט הוא הרי יש מצוות הרי יש כמה מצוות שהזמן גרמא שנשים חייבות. ויש מצוות עשה שלא הזמן גרמא ובכל זאת נשים פטורות מהן. ב. נשים חייבות במצוות שמחה בשלושת הרגלים ובמצוות הקהל למרות שהן מצוות עשה שהזמן גרמן.

ג. מצוות תלמוד תורה, מצוות פריה ורביה ופדיון הבן שהן מצוות עשה שאין הן מצוות שהזמן גרמן ובכל זאת הן פטורות.

5. רבי יוחנן מלמד שיש כללים אך לא לומדים בהם, כלומר שהכלל תקף אך לא סומכים עליו. (אפילו במקרה שאומרים לנו "חוץ מה" – שאז נשמע כאילו כל היוצאי דופן כבר נכללים בכלל. אך עדיין במקרה כזה לא סומכים על הכלל שאין עוד יוצאי דופן. ולכן יש כלל אבל יש יוצאי דופן כמו שכתבנו בשאלה 4.

6. א. שאינם חשובים מזון. ב. אינם חשובים מזון.

ג. אין למדים מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוץ כגון בכלל זה שנאמר בו חוץ מן המים ומלח ואף על פי כן אינו כלל מוחלט, כי גם כמהין ופטירות לא מערבים בהן.

יחידה מ – מקור הדין שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן

ביחידה זו יש מושגים חדשים. התלמיד ייפגש במושגים אלה גם במבוא לתורה שבעל פה. הסברנו את המושגים ביחידה.

שאלה 4 הוא יישום של המושגים.

א. גזרה שווה. ב. היקש. ג. בניין אב.

בשאלה 3 חשוב שהתלמידים ימלאו היטב את התרשים. וזה המפתח לשאלות 5-7.

בעמוד 135 כתבנו את סדר דורות האמוראים (ראשי הדורות) בתלמוד הבבלי.

התלמידים יכולים ללמוד זאת ואז הם יתמצאו בסדר הדורות, וזה יקרב אותם לאמוראים.

תשובות והארות לשאלות

1. א. לא סלקא דעתך

ב. גברי בעי חיי, נשי לא בעי חיי?

ג. "תִּשְׁבּוּ" - כעין תדורו

ד. סלקא דעתך אמינא

2.

תפקיד השלב	מילות מפתח	המילים המסיימות
א. ציטוט מהמשנה		ומצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות
ב. שאלת בירור	מנלן	מנלן
ג. תשובה	גמר	אף תפילין נשים פטורות
ד. קושיה	ונקיש	תפילין למזוזה
ה. תירוץ	איתקיש	בפרשה שנייה לא איתקיש
ו. קושיה	ונקיש	ונקיש מזוזה לתלמוד תורה
ז. תירוץ	לא סלקא דעתך	נשי לא בעי חיי
ח. קושיה	והרי	הא לאו הכי - נשים חייבות
ט. תירוץ של אביי	איצטריך	איש ואשתו
י. תירוץ של רבא	איצטריך, צריכא	נשים חייבות, צריכא

3. פרשה ראשונה – תלמוד תורה, תפילין, מזוזה

פרשה שנייה - תפילין, תלמוד תורה, מזוזה

4. א. גזרה שווה

ב. היקש

ג. בנין אב

5. תפילין היא מצוות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות מתפילין אף כל מצוות שהזמן גרמא הנשים פטורות. ומניין אנו יודעים שנשים פטורות מתפילין? התשובה תפילין הוקשו לתלמוד תורה באותו פסוק. מה תלמוד תורה נשים פטורות אף תפילין נשים פטורות.

6. א. כי גם מזוזה כתובה באותו פסוק ונשים חייבות במזוזה.

ב. כי תפילין הוקשו לתלמוד תורה בשתי הפרשיות.

7. א. בפרשה שנייה.

ב. כן. כמו שנים פטורות מתלמוד תורה תהיינה פטורות ממזוזה

ג. אריכות ימים. כי כתוב לאחר מצוות מזוזה למען ירבו ימיכם דברים יא, כא.

ד. לא יעלה על הדעת לפטור נשים ממזוזה. האם רק גברים צריכים ריבוי ימים ונשים לא צריכות!

8. הגמרא דורשת מהאות ה' שנשים פטורות ממצוות סוכה. מצוות סוכה היא מצוות עשה שהזמן גרמא ולכן לפי הכלל נשים הם פטורות. אם כן, מדוע התורה טרחה לכתוב לנו "האזרח" – כאשר

חז"ל מפרשים מילה זו כבאה ללמד שרק גברים חייבים במצווה. אם אכן היה כלל, התורה לא היתה נדרשת ללמד אותנו שנשים פטורות, היינו מבינים זאת בעצמנו מהכלל.

9. שני האמוראים פותרים את הקושיה בכך שמסבירים שהתורה מודעת לכלל, אך במקרה הספציפי הזה היתה סיבה שאנחנו עלולים לטעות ולחשוב שכאן הכלל לא תקף ונשים חייבות בסוכה – ועל כן היה חשוב לתורה להדגיש לנו, שאכן הכלל מתקיים פה. היא מדגישה זאת על ידי המילה "האזרח".

לפי אביי – היינו עלולים לחשוב שנשים חייבות בסוכה כי צריך לגור 7 ימים בסוכה, וכמו שאדם גר בד"כ עם אשתו, כך גם בסוכה הם צריכים לגור ביחד והיא חייבת.

10. **לפי רבא** – היינו עלולים לחשוב שנשים חייבות בסוכה מגזירה שווה בין ט"ו בחודש תשרי לט"ו בחודש ניסן – כמו שנשים חייבות במצה בפסח, כך נשים חייבות בסוכה בסוכות.

שאלות למבחן

1. מצוות עשה שהזמן גרמן

דברים פרק ו: "וְשִׁנְתֶם לְבַיִתְךָ וְדַבַּרְתָּ בְּסֵדְרְךָ בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדַרְךָ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: וְקִשְׁרְתָם לְאוֹת עַל דָּדְךָ וְהָיוּ לְטָטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וְכִתְבְתָם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ"

א. אלו שני היקשים יש בפסוקים אלו? מה ניתן ללמוד מכל אחד מן ההיקשים?

ב. איזה היקש מתקבל ואיזה היקש נדחה? מדוע?

2. מצוות עשה שהזמן גרמא

א. מדוע מצוות סוכה מהווה קושיה על הכלל שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן?

ב. כיצד האמוראים פותרים את הקושיה? (2 הסברים)

תשובות

1. **א.** מצוות סוכה היא מצוות עשה שהזמן גרמא ולכן לפי הכלל נשים הם פטורות. אם כן, מדוע התורה טרחה לכתוב לנו "האזרח" – כאשר חז"ל מפרשים מילה זו כבאה ללמד שרק גברים חייבים במצווה. אם אכן היה כלל, התורה לא היתה נדרשת ללמד אותנו שנשים פטורות, היינו מבינים זאת בעצמנו מהכלל.

ב. שני האמוראים פותרים את הקושיה בכך שמסבירים שהתורה מודעת לכלל, אך במקרה הספציפי הזה היתה סיבה שאנחנו עלולים לטעות ולחשוב שכאן הכלל לא תקף ונשים חייבות בסוכה – ועל כן היה חשוב לתורה להדגיש לנו, שאכן הכלל מתקיים פה. היא מדגישה זאת על ידי המילה "האזרח".

לפי אביי – היינו עלולים לחשוב שנשים חייבות בסוכה כי צריך לגור 7 ימים בסוכה, וכמו שאדם גר בד"כ עם אשתו, כך גם בסוכה הם צריכים לגור ביחד והיא חייבת.

לפי רבא – היינו עלולים לחשוב שנשים חייבות בסוכה בכלל גזירה שווה בין ט"ו בחודש תשרי לט"ו בחודש ניסן – כמו שנשים חייבות במצה בפסח, כך נשים חייבות בסוכה בסוכות.

3. תפילין ומצוות עשה שהזמן גרמא

א. מדוע מצוות תפילין היא מצוות עשה שהזמן גרמא? כתוב הסבר אחד.

ב. "ונקיש תפילין למזוזה? תפילין לתלמוד תורה איתקיש בין בפרשה ראשונה בין בפרשה שניה..." הסבר את שאלת הגמרא ואת התשובה. בדבריך פרט מה היא "פרשה ראשונה" ומה היא "פרשה שניה".

3. **א.** מצוות תפילין היא מצוות עשה שהזמן גרמא. יש זמנים שאדם פטור מתפילין: בלילה או בשבת.

ב. הגמרא שואלת למה להקיש תפילין לתלמוד תורה ולפטור נשים מתפילין, נקיש תפילין למזוזה ונשים תהינה חייבות בתפילין כמו שהן חייבות במזוזה. תשובת הגמרא: במזוזה יש שתי פרשיות: "שמע ישראל" – פרשה ראשונה, "והיה אם שמוע" – פרשה שניה. פרשיות אלו הם גם בתפילין. בפרשה הראשונה, הפסוק על תפילין צמוד לפסוק העוסק בתלמוד תורה (לפניו), ולפסוק העוסק במזוזה (אחריו). אך בפרשה השניה, הפסוק שעוסק בתפילין צמוד לפסוק העוסק בתלמוד תורה (אחריו), ורק אחרי כן מופיע הפסוק העוסק במזוזה.

יחידה מא – איסור ייחוד עם נשים

איסור ייחוד – מדאורייתא או מדרבנן

קיימת מחלוקת בין הראשונים אם איסור זה הוא איסור דאורייתא, הרמב"ם לא מנה איסור זה בתרי"ג מצוות, כיוון שלדעתו איסור זה אינו מהתורה. אולם לדעת הרבה ראשונים איסור זה מהתורה וביארו דבריהם בספרות האחרונים שהוא איסור עשה, שכן אין מפורש בתורה האיסור אלא בעקיפין. רבי יוסף קארו נקט כדעת הרמב"ם וסבור שהפסוק שהובא בתלמוד הוא אסמכתא בלבד[דרוש מקור]. והמשנה למלך צידד בביאור דברי הרמב"ם, שהוא איסור דאורייתא, אך כיוון שאינו מפורש בכתוב אין הרמב"ם קורא לזה איסור תורה כי אם מדברי קבלה[דרוש מקור].

הרחבת האיסור

בתלמוד מובא שדוד המלך ובית דינו הרחיבו את איסור ייחוד גם לייחוד עם אישה פנויה, בעקבות מעשה אמנון ותמר. בתקופה מאוחרת יותר בית דינם של הלל ושמאי הרחיבו שוב את האיסור, וגזרו גם על ייחוד של יהודים עם גויים. למעשה חלק מהמקרים של ייחוד יהיו מדרבנן, כמו למשל ייחוד בין אשה פנויה לבין גבר, וחלק מהמקרים יהיו מהתורה, כמו במקרה של ייחוד בין גבר לאשה נשואה או נידה.

עקרונות וכללים בדיני ייחוד

מהו ייחוד? – היותם של איש ואישה ביחד, אפילו שאינם נוגעים כלל זה בזה, רק נמצאים במקום סגור או מבודד. הייחוד עצמו הוא האיסור, ללא כל קשר למה שקורה באותו מקום. ואפילו האנשים יודעים בוודאות שהם לא ייכשלו בשום איסור מפאת צדקותם, או היותם אנשים חולים, ואף אם האישה והאיש לא מדברים ביניהם.

מקום הייחוד – המקום האסור אינו דווקא חדר סגור על מנעול ובריח, אלא כל מקום שיש בו פרטיות מסוימת לאיש ואישה האסורים זה על זה. למשל : א. בית, חדר או משרד נעול, או אפילו חדר סגור שאינו נעול ולא יפתחו אותו מפני הכבוד והפרטיות. ב. ואדי או חורשה. יער או פארק גדול שלא עוברים בו אנשים או מכוניות לעתים קרובות. ג. מקלט או חצר אחורית של בניין שמבחוץ לא רואים את המתרחש בו, אף אם המקום קרוב למקום יישוב ואף אם אינו נעול. ד. רכב סגור יכול להיות מקום ייחוד. ואם הוא רכב שחלונותיו שקופים אבל הוא נמצא במקום מבודד, או בדרך שלא נוסעים בה רכבים, הרי זה ייחוד. כמובן צריך לשים לב שיש מקומות שבשעות היום אינם נחשבים מקום ייחוד, ואילו בלילה כן.

הבעל בעיר – אם הבעל נמצא בסביבה ועשוי להיכנס בכל רגע, וכן כשהאישה בסביבה ועשויה להיכנס בכל רגע ולפתוח את הדלת בלי הודעה מראש – אין זה נקרא ייחוד. אבל במקרה שהבעל מקפיד על קשרי אשתו עם אותו איש – לא מועילה עובדת היותו במקום קרוב ואסור לאישה להיות בחדר עם אותו אדם, גם אם אינו נעול.

אם הבעל נמצא מחוץ לעיר, או שהוא נמצא בעבודה וכדומה ולא אמור להגיע לביתו בשעות הקרובות, ובא בעל מקצוע לתקן דבר מה בביתה של האישה – אם אין איש מבני הבית אתה בבית, הטוב ביותר שהאישה תשאיר את הדלת מעט פתוחה או שתקרא לשכנה שתהיה ביחד אתה בבית בעת התיקון.

מהו נעול? – כאשר הפתח נפתח רק מבפנים, הרי זה נחשב כנעול אע"פ שלא נעלו אותו במפתח, כיוון שאינו יכול להיפתח מבחוץ. אם המפתח נעוץ בדלת מבפנים ואינו יכול להיפתח מבחוץ כלל – הרי גם כשבעלה נמצא במקום קרוב, הבית הוא "מקום ייחוד". אם חדר המדרגות נעול, אבל יש כמה דיירים באותו בניין שיש להם מפתח לחדר המדרגות ודלת הבית פתוחה – מותר לאיש ולאישה להיות שם.

בלילה – כל ההיתר של פתח פתוח לרשות הרבים או לחדר מדרגות הוא רק בשעה שמצויים אנשים שרגילים להיכנס בלי רשות. אך בשעות מאוחרות, כאשר אין עוברים ושבים ברחוב, או שאין הם רואים את הנעשה בבית, או שאינם נכנסים בלי רשות – אסור להיות שם אף שאינו נעול.

ולכן חדר מדרגות יכול להיחשב כמקום ייחוד בשעות הלילה המאוחרות, ואין לאיש ואישה להתעכב שם בשעות הלילה המאוחרות לשיחה וכד'. אבל שהות קצרה לעלות במדרגות איננה ייחוד.

נסיעה במכונית ביחוד – מותר לגבר ולאישה לנסוע ביחד במקום שיש בו עוברים ושבים, וחלונות הרכב אינם כהים ואינם מכוסים בוילון. אולם בכבישים מבודדים ושוממים, או בשעות שהכביש שומם – יש איסור ייחוד בכל רכב. במקומות שרכב העומד בצד הכביש אינו דבר חריג ורכבים אחרים לא יעצרו לידו – אין לעצור את הרכב לצורך פטפט

וכדי. בכל המקרים שאמרנו לעיל שהדבר מותר, אם יש קירוב דעת בין האיש לאישה, או שהם נוסעים כך באופן קבוע – אסור.

מקומות ישיבה במכונית – גם במקומות שבהם מותר לנסוע יחד, לא תשב אישה ליד נהג וגבר ליד נהגת. כשנוסעים ביחד כמה אנשים במכונית – אין לאישה לשבת במושב האחורי אם יושב לידה גבר בצפיפות. ובמקרה זה עדיף שתשב ליד הנהג. והוא הדין לגבר במושב האחורי שיושבות בו נשים.

דינים מיוחדים לחברה מעורבת

איסור ייחוד במקומות עבודה

כל איסור ייחוד שדובר לעיל הוא במקרה של פגישות מקריות שצריך להיזהר בהן מייחוד בין איש לאישה. ואולם במקומות שיש קשר קבוע בין איש לאישה הסיכון הוא הרבה יותר גדול, ולכן גם הזהירות צריכה להיות הרבה יותר גדולה. על הזהירות הזאת כתוב במשנה במסכת קידושין (פב ע"א) "לא ילמד אדם רווק סופרים". רש"י מסביר שסופרים הם מלמדי תינוקות. והמשנה ואמרת שרווק לא ירגיל את עצמו להיות מלמד תינוקות. והגמרא מסבירה את הטעם בכך, שהאימהות של התלמידים מצויות אצלו להביא את בניהן לבית-הספר. לכן אסור לרווק להיות מלמד ילדים, ורק אדם נשוי יכול למלא את התפקיד הזה.

ממשיכה המשנה ואומרת: "כן לא תלמד אשה סופרים". גם כאן מסביר רש"י, שלא תרגיל עצמה להיות ממלמדי תינוקות. והגמרא מסבירה "משום אבהתא דינוקיי". שאבות הילדים מביאים את ילדיהם לבית-הספר, והאישה המורה תימצא בקשר מתמיד עם הגברים. למרות שהוא רק קשר על בסיס עבודה ולימודים.

בימינו מקלים בכך, שכן האימהות לא נמצאות בקשר יום-יומי עם המורה, שהן משלחות את הילד ללמוד מפתח בית-הספר ולא מוסרות אותו ביד המלמד. אבל העיקרון נכון למקום שבו יש קשר קבוע בין גברים לנשים. כך מובא במשנה הבאה במסכת קידושין. "מי שעסקו עם הנשים – לא יתייחד עם הנשים. ולא ילמד אדם את בנו אומנות הנשים". הגמרא מביאה דוגמאות של מלאכות או עבודות שבהן רוב הלקוחות הם נשים, ועצה לאב שלא ילמד את בנו את העבודות הללו שיש בהן זילות. גם הלכה יש שם שאומרת כי מי שעוסק בעבודות הללו לא יתייחד עם נשים. הפוסקים כולם שאלו: מה המיוחד באנשים אלו שנאמר עליהם שלא יתייחדו עם נשים? והרי לכל אדם אסור להתייחד עם נשים.

איסור ייחוד חמור יותר למי שנמצא בחברה מעורבת

יש שני סוגים של תשובות לשאלה זו. רש"י, ר"ת בתוס' והרמב"ן הלכו בכיוון אחד. הרמב"ם ורבינו חננאל הלכו בכיוון שני. לדעת רש"י, מי שעסקו עם נשים, אסור לו להתייחד אפילו עם הרבה נשים, לפי שלבו גס בהן, ואם הוא ייפול יש חשש שהן יחפו עליו בגלל הקשרים שנוצרו ביניהם. לדעת ר"ת בתוס', אדם שנמצא תדיר עם נשים אחרות לרגל עסקיו, לא יתייחד אתן אפילו אשתו עמו. ואע"פ שבסתם אדם אם אשתו עמו או בסביבה אין חשש ייחוד, כאן יש חשש כיוון שהוא כל כך שרוי אצלן, עד שאשתו לא מהווה מחסום בשבילו. לדעת הרמב"ן, אלה שנמצאים בחברה מעורבת הם בחשש גדול של כישלון יותר מכל אדם. לכן אפילו שני גברים שבדרך כלל אין בהם איסור ייחוד, כאן הם אסורים בייחוד. לפי שהם חשודים על העריות.

התוספות, הרא"ש וה"פני יהושע" מביאים דעה אחרת בשם הראשונים. לדעתם החידוש של המשנה הוא ללמד כי הרגילות של העובדים תדיר עם נשים לא גורמת להם שום קולא לומר שהם טרודים בעבודתם או שגס לבם והם לא יבוא בגלל זה לידי חטא. כך מביא התוס' רא"ש בשם רבנו חננאל: "אע"פ שנושא ונותן תמיד עמהן – לא יתייחד עמם. משמע שרוצה לומר אע"פ שהיה ראוי להתירו יותר משום דבעבדתייהו טרידי או משום דאינו יכול לזוהר – אפילו הכי אסור". בשיטה זו הולך גם ה"פני יהושע", שלומד את הרמב"ם בפירוש המשנה ברוח זו, שכתב "רוצה לומר שאין מתירין לו דבר זה בשביל פרנסתו כללי".

הפירוש של רבנו חננאל והרמב"ם לא מבטל את ההלכה הקודמת שמובאת במשנה ובהלכה ב"שולחן ערוך" על מלמדים רווקים. דהיינו, לא רק שאין קולא למי שמצוי תדיר עם נשים, אלא שיש מקרים שבהם יש חומרא יתירה למי שנמצא אתן תדיר.

החידוש הוא כי על אף שבדרך כלל אין גוזרים גזירה לגזירה, כאן גוזרים. ולכן בכל המקרים של ייחוד רגיל לא חוששים שמא הנמצאים בחדר לא נעול ינעלו את הדלת ויעברו על ייחוד. אבל במקרה של עבודה קבועה כמו של מלמד – חוששים וגוזרים גזירה לגזירה. וחוששים שמא ייווצר קשר בין המלמד לאימהות התלמידים והם יביאו את עצמם לידי איסור של ייחוד, בגלל שהם נפגשים תדיר.

הארות ותשובות לשאלות

1. כי נשים דעתן קלה ונוחות להתפתות, ושני אנשים מתביישים יותר זה מזה לעבור עבירה.
2. בזמן שאשתו אמו מפני שאשתו שומרת עליו.
3. כתוב במחברתך את המספר ליד המילה המתאימה כמו בדוגמא שלפניך א3. עמוד 163 שאלה 3

מילים בארמית	הסברים	מילים בארמית	הסברים
א. מְנָא הַנִּי מִלִּי?	3. מניין דברים אלה?	ח. בְּחִיק	11. נושאים אותו בחיקם, ואין עושים לו הלווייה.
ב. פְּשָׁטִיה דְקָרָא	5. פשוטו של הפסוק	ט. אֶנְיֹנֹת	9. עיין במבוא לעיל
ג. בְּמֵאֵי כְּתִיב	1. במה הוא כתוב	י. תְּבִיר יִצְרִיה	14. יצרו שבור
ד. לָא מִיבְעִיָא קְאָמֵר	2. לא צריך לומר	יא. בְּמִתְרַעֵם עַל מְדוּתָיו	12. מי שמתלונן על דרכיו של ה'
ה. סְנִי	7. שונא	יב. אִיתְתָּא	10. אישה
ו. אִימָא	4. אמור (עוסק)	יג. דְּהֵנָּה עוֹבְדָא	8. שהיה מעשה
ז. צְיִיתִי	6. ישמע ממנו	יד. וְאִפִּיקְתִּיה	13. הוציאה אותו

4. א. לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא בן אב דסני ליה
- ב. בשעת אנינות תביר יצריה (ולכן מות אותו זמן להתייחד עם שתי נשים).
- ג. כי כתיב ההוא - במתרעם על מדותיו כתיב.
5. השלם במחברתך את הנדרש, לפי המספרים בטבלה. עמוד 163 שאלה 5

תפקיד השלב	מילות מפתח	המילים המסיימות
א. שאלת בירור	מאי	מאי טעמא
ב. תשובה	תנא דבי אליהו :	קלות עליהן
ג. שאלת בירור	מנא הני מילי?	מנא הני מילי?
ד. תשובה	שנאמר	עריות שבתורה
ה. שאלת בירור	במאי כתיב	במאי כתיב?
ו. תשובת אביי	לא מיבעיא קאמר, אימא, קא משמע לן	קא משמע לן
ז. בירור האם המשנה היא כאבא שאול בברייתא	נימא מתניתין	דלא כאבא שאול
ח. ציטוט ברייתא - מחלוקת רבנן ואבא שאול	דתניא	ושתי נשים
ט. ניסיון להעמיד את המשנה גם כאבא שאול	אפילו תימא	תביר יצריה
י. דעת רבנן (בניגוד לאבא שאול) והסתמכות על פסוק.	ורבנן סברי	מתגבר עליו
יא. אבא שאול מסביר את הפסוק לפי שיטתו	והכי קאמר	שנתתי לו
יב. רבנן משיבים על סברת אבא שאול		ואפיקתיה

6. מה הטעם להלכה במשנה?
7. נשים דעתן קלה ונוחות להתפתות ולכן לא יתייחד אדם עם שתי נשים.
8. מה המקור בתורה להלכה שייחוד אסור?

9. א. המילה הקשה בפסוק היא "בן אמך". הרי גם בן אב יכול להסית לעבודה זרה.
ב. בפסוק כתוב "כי יסיתך אחיך בן אמך".
- שואלת הגמרא: וכי בן אב מסית ובן אב אינו מסית מדוע כתוב דווקא "בן אמך" בפסוק? אלא כתוב "בן אמך" להשמיע לנו את ההלכה שהבן מצוי מצד אמו, כי בן נמצא עם אמו בסתר ומשום כך מצוי יותר שיסית. ומכאן שאסור להתייחד עם כל שאר העריות שבתורה.
10. א. מסית לעבודה זרה.
ב. פשוטו של מקרא במה הוא עוסק? מדוע מודגש "בן אמך".
- ג. מודגש בן אמך כי הפסוק רוצה להדגיש שלא תשמע דברי הסתה אפילו מבן אמך שאין לך סכסוכי ירושה כי כל אחד יורש את אביו. גם ממנו שלכאורה הוא רוצה את טובתך אל תשמע דברי הסתה.
11. א. ושתי נשים
ב. כי אבא שאול אומר לגבי תינוק שמת בשלושים יום הראשונים שאין עושים לו הלוויה מתיר אבא שאול להוציא אותו בגבר אחד ושתי נשים.
- ג. כי הברייתא מדברת בשעת אנינות שנשבר יצרו של אדם ואין לחשוש בשעה כזו שהוא יחטא. במשנה מדובר לא בשעת צער, והוא מודה שאסור לאדם להתייחד עם שתי נשים.
12. א. חכמים - אפילו בשעת אנינותו של אדם, יצרו מתגבר עליו.
ב. הפסוק מדבר על אדם שמתרעם על דרכיו של הקב"ה.
ג. מה יש לאדם להתרעם על מדותיו של הקב"ה וכי הוא התגבר על חטאיו!
13. א. אף בשעת אבילות אין לסמוך על שבירת היצר.
ב. רש"י אשה אחת הוציאה תינוק חי בחזקת מת כדי לעשות עבירה עם ההולך עמה לקברו. בר"ח כתוב שמדובר באשה צעירה שהצטערה כל כך שבעלה מת, עד שלנה בלילה ליד קברו, ושם נתפתתה לחייל שהיה מוטל עליו לשמור על מישהו שהיה תלוי. לאחר שהיו יחד מצאו שנגנב התלוי, ואז האשה הוציאה את בעלה מקברו, ותלו אותו במקום האיש שנגנב.

יחידה מב – באיזה מצב מותר לאישה להתייחד עם שני אנשים

עיין בפתיחה לשיעור בחוברת לתלמיד. שם מובא ההיגיון בהלכות ייחוד. בסוגיה זו יש הרבה מונחים תלמודיים כגון: תדע, נימא מסייע ליה, לא שנו, התם. תלמידים מתקדמים ישאלו האם רב שאמר "כגון רבי חנינא בר פפי וחבריו" החמיר על עצמו או שאמר כך מצד הדין.

אם התלמידים ישאלו המורה ישב את השאלה ובשאלה זו עוסק המדור העשרה. נא לעיין שם.

הארות ותשובות לשאלות

1. השלם במחברתך את הנדרש בטבלה.

תרמילון	מילים בארמית	תרמילון	מילים בארמית
5. כדי שיהיו עליו עדים	ה. הָתָם	1. ואינם מתביישים זה מזה	א. קְשׁוּרָא
6. הרם רגליך	ו. כִּי הִכִּי דְנִיקְוּוּ עֲלֵיהּ סְהַדִּי	2. האם נאמר שאפשר לסייע לו מהמשנה	ב. וְלֹא מִיְכַסְפֵּי מְהַדְדִּי
7. מי אמר	ז. דַּל פְּרָעִיף	3. שניים והוא (הבעל) הרי שלושה	ג. נִימָא מְסִייעַ לִיה
8. שם	ח. מִי יִימָר	4. קורה כבדה	ד. תְּרִי וְאִיהוּ הָא תְּלִתָא

2. א. רב ורב יהודה הלכו בדרכך ולפניהם הלכה אישה.

ב. אמר לה רב לרב יהודה: הרם רגליך ומהר ללכת מפני גיהנם (האישה שלא נתייחד עמה)

3. השלם במחברתך את הנדרש בטבלה, לפי המספרים.

לשון הגמרא - המילים המסיימות	מילות מפתח	תפקיד השלב
אָבֵל אִשָּׁה אַחַת מְתִיחֶדֶת עִם שְׁנֵי אַנְשִׁים		א. ציטוט הפסקה מהמשנה
נמי לא	לא שנו	ב. הגבלת רב להוראה במשנה
במטה	הוה מעשה	ג. סיוע לדברי רב ממעשה שהיה
מיכספי מהדדי	תדע	ד. סיוע נוסף לדברי רב
אינשי דעלמא לא!	נימא מסייע ליה	ה. ניסיון לסייע לדברי רב ממשנה
דידעי לאתרוויי ביה.	שאני	ו. דחיית הניסיון לסייע ממשנה
מתייחד עם הערה.	לא שנו	ז. הגבלה נוספת להוראה במשנה של רב
הא תלתא!	נימא מסייע ליה	ח. ניסיון לסייע לדברי רב בסעיף ז.
דניהוו עליה סהדי.	התם	ט. דחיית הניסיון בסעיף ח'
רבי חנינא בר פפי וחבריו.		י. מעשה ברב ורב יהודה לסייע להוראתם בסעיף ב, שרק לשני כשרים מותר להתייחד עם אשה אחת

4. א. לא שנו

ב. ההלכה שאישה יכולה להתייחד עם שני אנשים.

ג. בכשרים.

5. היה מעשה שהוציאו אשה נשואה במיטה שנושאים בה מתים לקבורה, כדי שיחשבו שהיא מתה, ובאמת הוציאוה כדי לזנות עמה.

6. א. תדע

ב. הרי שאפשר שהרבה אנשים יעברו עבירה עם אשה אחת, ואין אחד מהם חושש שאחרים יראו

אותו, לפיכך יש להיזהר מייחוד זה.

7. מוסרין למי שמעלה את אשתו לבית המקדש להשקותה במים המרים, כדי לבדוקה אם זינתה תחתיו. מדייקת הגמרא שולחים עמו דווקא שני תלמידי חכמים אבל לא שאר אנשים שאינם

תלמידי חכמים. והסיבה שחוששים משום ייחוד. וזה סיוע לדברי רב שרק שני אנשים כשרים רשאים להתייחד עם אשה אחת.

8. א. שאני

ב. הגמרא דוחה ואומרת: יכול להיות ששולחים עמו שני תלמידי חכמים שהם יודעים להתרות בבעל שלא יבוא על אשתו, כי אם יבוא עליה לפני שיבדקה המים, שוב אין המים בודקים אותה, ולא בגלל איסור ייחוד.

9. הגבלה נוספת: מותר לאשה להתייחס עם שני אנשים דווקא בעיר ולא בדרך. בדרך אסור להם להיות עם האשה עד שיהיו שם שלושה אנשים. כי אם יהיו שם שני אנשים יש חשש שאחד יצטרך לנקביו ואז אחד האנשים יתייחד עם האישה.

10. מוסרים לבעל שני תלמידי חכמים. שני תלמידי חכמים והבעל יחד הם שלושה נמצא שיש לדייק מהמשנה כדברי רב, שבדרך אסור לאישה אחת להתייחד עם שני אנשים.

11. הסיבה שצריך שני תלמידי חכמים בבעל המעלה את אשתו לבית המקדש לבדקה במים המרים היא שאם הבעל יבוא על התראתם ויבוא על אשתו, יהיו על זה שני עדים, כדי שלא ישקו אותה במים המרים וימחו את שם ה' שלא לצורך.

12. א. רק עם אנשים כשרים

ב. רב ורב יהודה הלכו בדרך ולפניהם הלכה אישה.

ג. אמר לה רב לרב יהודה: הרם רגליך ומהר ללכת מפני גיהנם (הכוונה לאישה שלא נתייחד עמה ואז נענש בגיהנם).

ד. הרי רב עצמו אמר שבכשרים מותר להתייחד עמה, והרי אנחנו אנשים כשרים.

ה. מי אמר שהכוונה לכשרים כמוני וכמוך אולי הכוונה לכשרים כמו רבי חנינא בר פפי וחבריו שכבר בא לידם דבר עבירה ועמדו בניסיון.

13. א. המיוחד בניסיון שלהם הוא שהם היו מוכנים למסור את נפשם ולמות העיקר לא לעבור על איסור עריות.

ב. רבי צדוק ורב כהנא.

14. א. החמיר על עצמו

ב. שמותר להתייחד עם שני אנשים כשרים ואין צריך שהם ייהיו כמו רבי חנינא בר פפי וחבריו.

ג. הרמב"ם סובר שמותר להתייחס רק עם שני אנשים כשרים כמו רבי חנינא בר פפי וחבריו.

15. המחבר פוסק כרמב"ם הרמ"א פסוק כרמב"ם.

יחידה מג – העונש על ייחוד עיין בדברי הפתיחה לסוגיה.

הצעת פתיחה – דיון בתשובתו של רב אשי בסוגיה - אמר ליה: איכא דשמע בהא ולא שמע בהא.

אני רוצה לעמוד על דעת רב אשי בסוגיה.

שואל רב נחמן את רב אשי: מר נמי לילקי ולכריז!

תשובתו של רב אשי: אמר ליה: איכא דשמע בהא ולא שמע בהא.

ישמעו שהיא קיבלה מלקות אבל לא ישמעו את הכרזתו שהמלקות הן משום ייחוד ולא משום זנות.

לפי דעתי במצב של התקשורת בדורנו שמאשימים אדם עושים זאת בפרסום גדול אבל כשהתברר שהוא חף מפשע מפרסמים ידיעה קטנה בעתון רב אשי צודק מאוד בקביעתו "איכא דשמע בהא ולא שמע בהא".

זו התשובה לשאלה 5.

כיון שיש ביחידה הרבה מילים ארמיות נתנו את ביאורי המילים ביחידה עצמה.

סיכום דיני ייחוד מובא בעמוד 154 בתרשים ביחידה.

לומדים מגמרא זו על כוחו הגדול של היצר הרע ובד בבד הם לומדים שהאדם יכול להתגבר עליו. עיין גם

בשותי"ם האקטואליים בסוף הסוגיה.

רב עמרם נורא בי רב עמרם הצעה לפעילות לב לדעת

1. תשובות אפשריות:

1. המוכנות להתבייש ולחשוף את קלונו בפני חכמים. 2. היכולת לעצור באמצע הלהט לעבור עבירה.

3. היכולת לגבור על עוצמה כזאת של יצר 4. היכולת לגייס את הפחד מבושה כדי לא לעבור עבירה

5. רב עמרם כ"כ אנושי וכ"כ מלאכי...

להרחבה - חסידותו של רב עמרם

... ואולם יש לתת את הדעת על הבדל חשוב בין האופנים שרגש הבושה מנוצל בידי חכמי ההלכה ובידי רב עמרם. דרכם של אנשים להירתע ממצבים מבישים, ובזה טמון ההיתר ההלכתי לגברים ולנשים להימצא יחדיו בקבוצות. אבל חסידותו של רב עמרם מתבטאת בכונותו להביא על עצמו בושה על מנת להינצל מעברה, ובזה יש גבורה רוחנית ומסירות נפש במדרגה העליונה. הרתיעה של אנשים מרגש הבושה מתבטאת גם בתלונתם של החכמים: 'כסיפין מינד!' אין הם נותנים את דעתם לכוחות הנפשיים הדרושים לרב עמרם כדי שיבייש את עצמו, ואין דעתם נתונה אלא לתחושות שלהם – הכיצד יכולת, רב עמרם, לנהוג באופן שמבייש לא רק אותך אלא גם את עמיתך המזוהים אתך?! רב עמרם משיב לעמיתיו במישור שבו הקשו, והוא מנמק את נכונותו להסב להם בושה, אך הוא רומז בזה גם לסיבה שהיה מוכן לבייש את עצמו. רב עמרם הבין שמשעתערור יצרו, הבושה בלתי-נמנעת, שכן רק באמצעות הבושה בעולם הזה יוכל להצליח למנוע את הבושה לו ולמקורביו בעולם הבא. הסיפור הזה ממחיש את כוחה של הבושה במאבק מול היצר

בשני מישורים: רק הבושה בעולם הזה מכניעה את היצר, אך הנכונות להיכנס לבושה כזאת מושרשת ברתיעה מפני הבושה בעולם הבא. כך נהפכת הבושה לקנוע נפשי ורוחני בעל עצמה ועומק.

תשובות והארות לשאלות

1. השלם במחברתך את הנדרש בטבלה שלפניך, לפי המספרים שבטבלה.

תפקיד השלב בגמרא	מילות המפתח	לשון הגמרא - המילים המסיימות
א. הלכה שאומר רב בעניין ייחוד		אמר רב: מלקין על ייחוד, ואין אוסרין על הייחוד.
ב. רב אשי מגביל את ההלכה שאמר רב	לא אמרן	דאשת איש לא.
ג. הנימוק של רב אשי		על בניה
ד. מנהגו של מר זוטרא לעניין מלקות לאשת איש שעברה על ייחוד		
ה. שאלת רב נחמן את רב אשי		לילקי ולכריז!
ו. תשובת רב אשי		ולא שמע בהא.
ז. הלכה נוספת שאמר רב		לא טובה השמועה
ח. המקור של רב	שנאמר	"אל בְּנֵי כִי לֹא טוֹבָה הַשְּׁמֵעָה"
ט. מנהגו של מר זוטרא בעניין מלקות		ומקרי ליה אל בְּנֵי.
י. רבה מגביל את דין המלקות לעובר על איסור ייחוד		אין חוששין משום ייחוד.
יא. הגבלה נוספת בדין ייחוד על ידי רב יוסף		פתח פתח לרשות הרבים - אין חוששין משום ייחוד.
יב. מעשה חכמים שנראה כסותר את הוראת רבה		מתותי ביבי.
יג. קושיה על רבה	והא	אין חוששין משום ייחוד!
יד. תירוץ	שאני	וגייסא ביה.
טו. הוראה של רב כהנא בעניין ייחוד		חוששין משום ייחוד.
טז. בברייתא כתוב ההיפך מהוראת רב כהנא		במתניתא תנא איפכא
יז. פסק הלכה של אביי בעניין זה		אנא נעביד לחומרא.
יח. מעשי אמוראים לשמירה שלא יבואו אנשים		

		ונשים לידי עבירה
	דִּיֵּר גּוּלְפִי!	1. מעשהו של אבִי
	דִּיֵּר קְנָה	2. מעשהו של רבא
	סְקִבָּא דְשִׁתָּא רִיגְלָא	יט. דברי אבִין
		כ. מעשי חכמים המלמדים על כוחו של יצר הרע
	ואנא עדיפנא מינך	1. המעשה ברב עמרם חסידא
	שויתיה לדמך תרתי מעי.	2. המעשה ברבי מאיר
	שויתיה לדמך תרתי מעי.	3 המעשה ברבי עקיבא.

2. למרות שהתייחדה עם איש זר אין אנו אומרים שזינתה אתו ולכן לא אוסרים אותה על בעלה.

3. א. לא אמרן

ב. לא שנו

ג. ההלכה שאמר רב: מלקין על הייחוד. הלכה זו אמורכ רק אם התייחד עם פנויה ולא עם

אשת איש

ד. אם ילקו את אשת איש יחשבו הרואים שהלקו אותה משום זנות ובניה ממזרים.

4. א. מר זוטרא היה מלקה אשת איש שזינתה.

ב. ומכריזו שהיא לוקה משום איסור יחוד ולא משום שזינתה.

ג. כי אם הוא לא היה מכריז, היה יוצא לעז על בניה שהם ממזרים, כי אנשים יחשבו

שהלקו אותה משום שזינתה.

5. א. מדוע שרב נחמן לא ילקה אשת איש שהתייחדה ויכריז שהמלקות הן משום ייחוד.

ב. רב אשי השיב לו שיש אנשים שישמעו שהלקוה ולא ישמעו את ההכרזה ויוציאו לעז על

בניה שהם ממזרים.

ג. רב אשי. התקשורת מפרסמת את גנותו של אדם ואם הוא נקי לא מפרסמת זאת באותיות

קידוש לבנה כמו שפרסמה את גנותו.

6. המקור הוא הפסוק " (שמואל א ב, כב) "אל בני, כי לוא טובה השמועה אשר אנוכי שומע".

בפסוק זה עלי הכהן מוכיח את שני בניו על התנהגותם לאחר שיצאו עליהם שמועות לא

טובות. בכל מקום בתורה שכתוב "אל" הרי זו מצוות לא תעשה. מזה לומדים שיש איסור

לא תעשה על התנהגות שמביאה לכך שתצא על האדם שמועה רעה.

7. כאשר מר זוטרא היה מלקה אדם ששמועתו רעה היה מניח אפסר (רצועה שקושרים בצואר

הבהמה כדי להנהיג אותה) על כתפיו של הלוקה וקורא לו בקול את הפסוק "אל בני, כי לוא טובה

השמועה אשר אנוכי שומע", כדי להודיע לו שהוא לוקה על דבר זה ששמועתו רעה.

8. א. אם בעלה של אישה נמצא בעיר היא התייחדה עם אדם אחר, אין מלקין אותה על כך, כי אין

לחוש שמא באו לידי עבירה בייחודם, כי הם חוששים שמא הבעל יבוא בכל רגע ויראה אותם.

ב. לפי רש"י יש איסור ייחוד אבל לא מלקין אותה.

ג. תוספות מקשה על רש"י שנראה מהמשך הגמרא שאין גם איסור להתייחד עם מישהו אחר אם

בעלה בעיר.

ההוכחה: הגמרא כותבת בהמשך את המקרה עם רב ביבי. רב ביבי הזדמן לביתו של רב יוסף ולאחר שסעדו בלחם בעליית הבית בקומה שנייה, ירדו רב יוסף ואשתו לקומה הראשונה, כיוון שרב יוסף עמד לצאת מביתו אמר למשרתיו קחו את הסולם מתחת רב ביבי, כדי שלא יוכל לרדת למטה ולהתייחד עם אשתו.

מקשה הגמרא: הרי רבה פסק שאם בעלה בעיר אין חוששים משום ייחוד ואם כן מדוע רב יוסף הקפיד שיוסר הסולם.

לפי רש"י אמנם אין מלקות אבל יש איסור ולכן רב יוסף חשש ואם כן אין מקום לקושיית הגמרא.

ד. תוספות מפרשים, שאם בעלה בעיר אין איסור ייחוד.

ה.1. השולחן ערוך מפרש כמו התוספות שאין איסור ייחוד.

2. ואם היה זה גס בה, כגון שגדלה עמו או שהיא קרובתו, או אם קינא לה בעלה עם

זה, לא יתייחד עמה אף על פי שבעלה בעיר.

9. א. בית שפתחו פתוח לרשות הרבים, אין שם איסור ייחוד. כי הם חוששים לעבור עבירה, כי כל רגע ייכנס מישהו לבית ויראה אותם.

ב. ביום ובתחילת הלילה כל זמן שבני אדם עוברים ושבים ברחוב.

10. א. רב ביבי הזדמן לביתו של רב יוסף ולאחר שסעדו בלחם בעליית הבית בקומה שנייה, ירדו רב יוסף ואשתו לקומה הראשונה, כיוון שרב יוסף עמד לצאת מביתו אמר למשרתיו קחו את הסולם מתחת רב ביבי, כדי שלא יוכל לרדת למטה ולהתייחד עם אשתו.

ב. מקשה הגמרא: הרי רבה פסק שאם בעלה בעיר אין חוששים משום ייחוד ואם כן מדוע רב יוסף הקפיד שיוסר הסולם.

ג. שונה הוא רב ביבי משאר האנשים, שכן אשת רב יוסף הייתה רגילה עמו, ולכן אסור להם להתייחד אפילו בעלה בעיר. החמירו במקרה זה יותר מן המקובל שאפילו שהבעל נמצא בעיר אסרו את הייחוד כיוון שאשתו של רב יוסף הכירה את רב ביבי והם רגילים להיות זה בחברתו של זה ויכולים להגיע יותר בקלות לידי עבירה.

11. חוששים משום ייחוד. הסיבה יש לחוש שאחד מהאנשים בחדר הפנימי ירצה לצאת החוצה, ובדרכו ייכנס לחדר החיצוני, וייתחד עם הנשים שנמצאות שם.

12. א. כאשר נשים בחדר הפנימי וגברים בחדר החיצוני זה אסור לפי הברייתא.

ב. הנימוק: חוששים שמא ייכנס אחד מן האנשים לחדר הפנימי וייתחד עם הנשים, ולא ירגישו חבריו בדבר.

13. אין לנו הכרעה במחלוקת ולכן נעשה לחומרא, ונאסור בין אנשים בפנים ונשים בחוץ ובין נשים בפנים ואנשים בחוץ.

14. היה מסדר שורות של קנקני חרס כמחיצה ביניהם, כדי שאם יבואו האנשים אצל הנשים או להיפך ישמיעו קול ויוודע הדבר.

15. א. ימות הרגל. שבהם מתאספים לשמוע את הדרשה משוחחים אלו עם אלו.

ב. שזמן בתורפה של כל השנה הם ימות הרגל.

ג. שבהם מתאספים לשמוע את הדרשה משוחחים אלו עם אלו.

16. א. היו שביות בביתו של רב עמרם בעליה. הוא ראה שבויה בעל מראה יפה ורצה לעלות אליה לעלייה. הוא הרים סולם כבד שעשרה בני אדם נושאי אותו לבד ורצה לעלות. כשהגיע

למחצית הסולם, פסק את רגליו שיהיה קשה לו לעלות וצעק אש בבית רב עמרם.

ב. מצד אחד הבושה מצד שני זו הדרך להתגבר על יצרו.

- ג. מוטב שתתביישו בביתו של עמרם בעולם הזה ולא תתביישו ממנו לעולם הבא.
ד. אחרי הניסיון כי עמד בניסיון וכעת הוא במדרגה יותר גדולה.
17. א. העובדה שהוא מוכן להתבייש, והעיקר לא לעבור עבירה.
19. ב. בזכות תורתו
20. בן יהודע מסביר שבשמים לא היו מרוצים מדעתו של רבי מאיר שכל אדם יכול להתגבר בקלות על יצר הרע. כי לפי זה אין שכר גדול למתגברים על יצרם. וכן לומר שכל הגדול מחברו, יצרו גדול ממנו.
22. א. עובר על עריות
ב. כל הזמן מרננים אחריו בלי הפסקה
שהמרננים אחריו לא יהיו אויבים שלו.
23. המקור של שולחן ערוך הוא מעשה הגמרא ברב יוסף ורבי ביבי. רב יוסף לא רצה שרב ביבי יתייחד עם אשתו למרות שהוא נמצא בעיר, כיוון שליבו של רב ביבי גס בו כי היא גדלה עמו.
24. לטעם המנהג, לפי התוספות שכיוון המועדים פסח וסוכות עלולים לגרום לאנשים לבוא לידי עבירה, כי באים אנשים ונשים לדרשה ונותנים עין זה על זה תיקנו להתענות אחריהם כדי לכפר על עבירות אלו.]
25. א. שהוא עשה לפנים משורת הדין והחמיר על עצמו.
ב. השטן עזר לו כדי להכשיל אותו.
- ג. אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים הוא ביטוי שמקורו בתלמוד הבבלי שמשמעותו היא שאדם לא יכול לבצע דברים שנצרכים לו, גם בדברים שהיה יכול לבצע אילו היה צריך לעשותם לחברו. המשל לכך הוא אסיר שאינו יכול לחלץ את עצמו מבית הסוהר.
רב עמרם ראה שהוא לא יצליח לבדו להימנע מעבירה ולכן גייס את חבריו לעזור לו.
ד. כן. הוא השתוקק והצליח להתגבר על יצרו.
26. א. אין הכוונה שהיה צוחק עליהם, כי אסור להתלוצץ ולהעליב אנשים.
ב. מגנה אותם שלא הצליחו להתגבר על יצרם כי הוא חשב שאפשר בקלות להכניע את היצר בעניין הזנות.
27. א. איך מן השמים מנעו את היצר הרע להחטיא את רבי עקיבא הרי יש בחירה חופשית.
ב. כיוון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא, שנאמר "רַגְלֵי חֹסֵדָיו יִשְׁמְרוּ"
ג. בכל החכמים כיוון שהגיעו לחצי הדרך עזבם השטן כלומר רוב שנותם עברו בלי חטא.

יחידה מד – התגרות השטן באמוראים

- עיין בפתיחה לסוגיה אודות תפקידו החיובי של השטן.
 גם בסוגיה זו הבאנו את ביאורי המילים כיוון שיש הרבה מילים ארמיות בסוגיה.
 מהלך השיעור
 א. הבנה פשוטה והעלאת שאלות –
 לאחר קריאה ראשונית של הסיפור ותרגום פשוט, נבקש מהתלמידים להעלות שאלות שמטרידות אותם.
 נרשום את השאלות המשמעותיות על הלוח.
 שאלות אפשריות – מי הוא השטן ? האם זה קרה באמת ?
 האם פלימו התנהג שלא כשורה ? "הלוואי" שאנחנו היינו מכניסים אורחים "מגעילים" כך !
 נבחר לתלמידים שניתן לקרוא סיפור זה כמשל על דרך ההתמודדות הנכונה עם היצר הרע.
 לאור הבהרה זו נבקש מהם לשאול שאלות נוספות
 מהם ההבדלים בין המשפט "גירא בעיני דשטן" למשפט "רחמנא נגער ביה בשטן" ?
 מה משמעות העובדה שהשטן עצמו לימד את פלימו איזה משפט נכון לומר ?
 מדוע השטן מתחפש דווקא לעני ?
 מה הרעיון שרוצה הגמרא להביע בכך שהשטן מבקש להיות "שייד", "כמו כולם" ?
 מה משמעות השלבים השונים של כניסת השטן לבית ? (בפתח , בבית , ליד השולחן)
 מדוע נקודת הכשל הסופית היא בשתיית יין ?
 מה משמעות הביטוי "פלימו קטל גברא" ?
 מדוע המפגש עם השטן מתבצע דווקא בבית הכיסא ?
 האם השטן הוא אורח או שהוא בן בית ?
 הסיפור מתרחש דווקא בערב יו"כ. מדוע ?
 האם פלימו נהג כשורה עם העני ? (ברובד המשל)

תשובות והארות לשאלות

.1

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא – המילים המסיימות
א. המעשה בפלימו		רחמנא נגער ביה בשטן
ב. מעשה ברבי חייא בר אשי		וקא יתיב בגווייה
ג. אשתו של רבי חייא בר אשי מגלה לו את האמת		עד דיהבה ליה סימני.
ד. תשובתו לאשתו		לאיסורא איכווני
ה. סופו של רבי חייא בר אשי		באותה מיתה
ו. ראייה מהבריייתא לדעת רבי חייא בר אשי	דתניא	ונשא עונו
ז. תגובת רבי עקיבא		כמה וכמה
ח. דברי איסי בן יהודה		על דבר זה ידו כל הדוים.

.2 א. גירא בעיניה השטן כלומר יוטל חץ בעינו של השטן.

ב. רחמנא נגער ביה בשטן - יגער ה' בשטן

- ג. גירא בעינייה השטן זו קללה. יגער ה' בשטן זו בקשת עזרה משמים לעמוד במלחמת היצר.
- ד. א. שצריך לבקש מה' כל דבר. ב. אם אין הקב"ה עוזר לאדם להתגבר על יצרו, לא יוכל האדם לעמוד נגדו.
3. א. בתחילה הוא הלך צועק מחוץ לבית תנו לי לחם הוא הִלָךְ אחר כך הוא מבקש לשבת אתם על שולחן - הוא כבר אורח אחר כך הא מתנהג כמו בעל הבית ועושה דברים מאוסים.
- ב. אסור לתת ליצר הרע להתחיל להתנחל בלבבות כי הוא מתפשט וחודר ואי אפשר להיפטר ממנו.
4. לפעמים האדם רוצה להיות כמו כולם וזה גורם לו ליפול. כולם מדברים לשון הרע והוא רוצה להיות חלק מהחבורה וכך הוא מדרדר.
5. א. רב חייא בר אשי לא מזלזל ביצר הרע ומבקש מה' שיציל אותו מהיצר הרע. רב מאיר ורבי עקיבא זלזלו ביצר הרע וחשבו שאפשר בקלות להתגבר עליו.
6. א. כי הוא התכוון לעבור עבירה.
- ב. למרות שהאשה לא עבר עבירה כי בעלה הפר לה את הנדר. היא שלא ידעה שבעלה הפר לה כיוון שהיא התכוונה לאיסור, היא צריכה כפרה, ולכן כתוב ו"ה' יסלח לה".
- ג. היה מתענה כל ימיו על חטא זה עד שמת.
7. ומה מי שלא עשה איסור צריך כפרה על המחשבה, מי שמתכוון לחטוא וחטא כל שכן שצריך כפרה.
8. א. מי שעשה מעשה ולאחר מכן התברר שהיה מעשהו ספק כרת יש לו עוון וטעון כפרה. כלומר הוא התכוון לאכול שומן ועלה בידו חלב צריך כפרה למרות שהוא לא התכוון לעשות איסור.
- ב. מה מי שלא התכוון צריך כפרה מי שהתכוון לאכול חלב ואכל חלב וחוטא במזיד כל שכן שצריך כפרה.
9. למרות שרבי חייא בר אשי לא עשה איסור כי היא הייתה אשתו אבל כוונתו הייתה לאיסור, ועל זה הוא צריך כפרה.
10. על זה כלומר שאף העובר על איסור שוגג נקרא חוטא וצריך כפרה, יצטערו כל המצטערים בראותם עד היכן מגיע עומק הדין.

יחידה מה – דיני ייחוד עם קרובות

תשובות והארות לשאלות

1.

תפקיד השלב	מילות מפתח	לשון הגמרא - המילים המסיימות
א. ציטוט מהמשנה		מתייחד אדם עם אמו.
ב. דעת רב יהודה אמר רב אסי בעניין ייחוד עם קרובות מדרגה ראשונה		ועם בתו.
ג. דעת שמואל החולקת על דעת רב יהודה		ואפילו עם בהמה.
ד. קושיה על דעת שמואל מהמשנה	תנן, תיובתא	ותיובתא דשמואל!
ה. תירוץ של שמואל	וליטעמידך, הא דתניא, אלא תנאי היא, דתניא	אלא תנאי היא
ו. הוכחה מברייתא שגם רבי מאיר אסר ייחוד עם קרובי משפחה מדרגה ראשונה כגון בתו	דתניא	מפני בתי
ז. מעשה חכמים		תלמיד בחמותו.
ח. חזרה לדברי שמואל		אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה, ואפילו עם בהמה.
ט. מעשי אמוראים שלא התייחדו אפילו עם בהמה כהוראת שמואל		לאו אדעתאי.
י. מימרא של רבא (מקרים שמותר להתייחד עם שתי נשים)		עצמה לביאה
יא. ציטוט מהמשנה		הגדילו - זה ישן בכסותו וכו'.
יב. שאלת בירור		וכמה?
יג. תשובת בירור (שתי שיטות בדבר)	איכא דאמרי	ושערך צמח.
יד. הגבלת הדין בסעיף י	לא שנו. מאי טעמא	יצר אלבשה
טו. המעשה ברב אחא בר אבא ורב חסדא חתנו		הכל לשם שמים

2. מותר לאדם לדור עם אחותו לפרקים, אבל אסור להם לדור יחד בקביעות בבית לבדם.

3. אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה אפילו עם בהמה.

4. כתוב במשנה בפירוש מתייחד אדם עם אמו ועם בתו, וישן עמהם בקירוב בשר בניגוד לדעת שמואל.

5. כתוב בברייתא שאין אדם מתייחד עם אחותו וחמותו ושאר כל עריות שבתורה אלא בעדים. יוצא

- שייחוד שלא בעדים אסור בניגוד למשנה שלנו. אלא בהכרח שיש מחלוקת תנאים בעניין זה.
6. רבי טרפון נזהר לא להתייחד עם כלתו. ולתמיד אחד לגלג עליו שהוא מחמיר יותר מדי. ובסופו של דבר אותו תלמיד נכשל עם חמותו.
7. כשהיה הולך בשדה לסדר משנתו, היה מונע מהבהמות להיכנס לשדה שלא להתייחד עימהם. היה מונע הבהמות מכל השדה. דבר אחר: שאינו מניח להיות רועה והבהמות בשדה אחד.
8. אדם יכול להתייחד עם שתי נשים ששונאות זו את זו לפיכך אינן מחפות זו על זו, ואדם מתיירא לחטוא עם אחת מהן, שמא תזדרז השנייה לגלות זאת.
- דוגמא: חמות שונאת את כלתה ולכן מותר לאדם להתייחד עם כלה וחמותה.
9. דעה ראשונה: תינוקת - בת תשע שנים ויום אחד, תינוק - בן שתים עשרה שנה ויום אחד. דעה שנייה: תינוקת - בת שתים עשרה שנה ויום אחד, תינוק - בן שלש עשרה שנה ויום אחד.
- לפי שתי השיטות עם צמחו שדיים ושיער אסור לישון עם אביה.
10. א. אם הבת מתביישת לעמוד לפני אביה כשהיא ערומה אסור לה לישון עם אביה.
 ב. כיוון שהיא מתביישת סימן בידוע שיש בה טעם ביאה.
11. א. רב אחא בר אבא הזדמן לבית רב חסדא חתנו, והוא הושיב את נכדתו בחיקו.
 ב. שהנכדה מקודשת ויש לו להתרחק מאשת איש.
 ג. שהוא מקרב את נכדתו לשם שמים לעשות קורת רוח לאמה ולא משום אהבת נשים ולכן מותר לו לקרב אותה

התמודדות עם יצרים קישור לפעילות של לב לדעת

בלב השיעור נמצאת ההבנה שיחסם של חכמים ליצר הרע לא היה חד גוני. יש צד מסוים שלפיו היצר הרע הוא הדבר הגרוע ביותר שיש, הוא רע, הוא מלאך המוות, והיחס אליו צריך להיות של הימלטות וחשש. יש צד אחר שלפיו יש אפשרות של שליטה ביצר. ישנם כלים שאפשר להתמודד איתו בעזרתם. ויש צד שלישי, שלפיו יש ביצר הרע דברים חיוביים!! כן. יש בו צד טוב שבלעדיו לא היה יכול העולם להתקיים. היצר הרע הוא הכרחי. כוח המוות הוא בו בזמן גם כוח החיים.

הגמרא אומרת: מאז שבטל יצרא דעבודה זרה נסתלק כוח החיים הרענן של יסוד האהבה האלוקית מן העולם (הרב קוק אדר היקר מאמר שלישי עמ' ל-לא'. הוצאת הרב קוק).

מעת שנעקר יצרא דעבודה זרה נסתלקה נבואה מישראל (רבי צדוק מלובלין רסיסי לילה אות י"ג).

עיינן בפתיחה לסוגיה. אנשי כנסת הגדולה ביטלו את יצר הרע מקרובות משפחה. וזה המקור לדברי רב יהודה אמר רב אסי. מומלץ לעשות את העבודה תוך כדי ההתקדמות בכיתה.

יחידה מו – דיני הרחקה מעריות

תשובות והארות לשאלות

1. רווק לא יהיה מלמד תינוקות של בית רבן. טעם האיסור הוא מפני שאמותיהם של התינוקות מצויות אצל המלמד מאחר שמביאות את בניהם לבית הספר, ויש לחוש לקירבה לא רצויה ביניהם.
2. חכמים מתירים את שני הדברים, כי לא נחשדו ישראל על משכב זכור ולא על הבהמה.
3. א. עיין במילון המונחים.
ב. כי לא נחשדו ישראל על משכב זכור.
ג. אלא
- ד. הוא מפני שאמותיהם של התינוקות מצויות אצל המלמד מאחר שמביאות את בניהם לבית הספר, ויש לחוש לקירבה לא רצויה ביניהם. וכן אשה מפני אבותיהם של הילדים.
ה. אם הילדים באים לבד ללא ההורים יכול הרווק ללמד תלמידים בוגרים.
4. א. האם מדובר ברווק או גם בנשוי שאשתו אינה נמצאת איתו.
הסבר - תנא קמא אוסר לרווק ללמד. השאלה מה מוסיף רבי אליעזר על תנא קמא.
אם נפרש שרבי אליעזר מתכוון למי שאינו נשוי נצטרך לומר שרווק לפי תנא קמא הכוונה למי שלא נשא אשה מימיו. ורבי אליעזר הוסיף שאפילו אם הייתה לו אשה ונתאלמן ועכשיו אינו נשוי גם אסור לו ללמד.
לפי זה, מי שיש לו אשה אלא שאינה שרויה אצלו, מותר לו ללמד לדברי הכל.
ב. המקור הוא ברייתא מדברי רבי אליעזר שכתוב במפורש שאף מי שיש לו אשה ואינה שרויה אצלו, לא ילמד ספורים.
ג. רבי אליעזר חולק על תנא קמא. תנא קמא אוסר רק ברווק.

יחידה מז - איזו אומנות ילמד אדם את בנו?

קישור לחובת האב ללמוד את בנו אומנות

תשובות והארות לשאלות

1. אדם רגיל מותר להתייחד עם שלוש נשים אבל מי שעסקיו עם הנשים אסור לו להתייחד עם שלוש נשים. הסיבה: הוא רגיל עמהן ואינו בוש. והן מחפות עליו ואינן מגלות עוונו כי הן קורות אליו.
2. א. אומנות נקיה וקלה. לפי המאירי הכוונה שאינה מגנה את בעליה ואינה כרוכה בעמל רב. פירוש נוסף אומנות נקיה מחשש גזל ואין בה חסרון כיס כלומר אינה מחייבת השקעה מרובה. לפי המהרש"א, שתאפשר לעוסק בה לעשות תורתו קבע ומלאכתו עראי. הדבר הנוסף - הוא צריך להתפלל לה' למי שהעושר שלו שיצליח דרכו.
- ב. רבי שמעון בן אלעזר אומר: ראית מימך חיה ועוף שיש להם אומנות? והן מתפרנסין שלא בצער. והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני - אינו דין שאתפרנס שלא בצער?
 - ג. אלא שהרעותי מעשי וקפחתי את פרנסתי. מסביר הפני יהושע מי שעושה רצונו של מקום בשלימות ה' נותן לו שני שולחנות תורה ועושר מי לא עובד את ה' צריך לעבוד קשה לפרנסה.
3. א. החמירין רובן רשעים, כיוון שהם נוטים להיכשל בגזל. כי כשהם לנים בדרכים הם נכנסים לכרמים ולוקטים פירות למאכלם. יש שמשנים את תנאי ההסכם באמצע הנסיעה ועוברים על גזל.
 - ב. הגמלים עוברים במדברות, למקום גדודי חיות ושוודדים והם יראים ולכן הם מכניעים לבם לשמים.
 - ג. כי הם סכנתו מרובה מאשר המדבר והם מכניעים לבם לשמים.
 - ד. טוב שברופאים לגיהנם". אם רופא חוטא בחטא הגאווה ולא מוכן לקבל חוות דעת שנייה מגיע לו גיהנם. אם הוא מוכן להתייעץ ולא לסמוך רק על עצמו הוא רופא ראוי. לפעמים הורג מתוך רשלנות, לפעמים אינו מרפא עני שאין לו כסף לשלם.
 - ה. העוסק תמיד בשחיטת הבהמות מטביע בנפשו את מידת האכזריות ובזה הוא דומה לעמלק.
4. לפי שראה שבנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו בענין שיהא תלמיד חכם גמור וצדיק גמור שמלאכתו יהא נעשית ע"י אחרים, ומשום הכי אמר דמניח כל אומניות שבעולם ואינו מלמדו אלא תורה, ואין לו לחוש לפרנסתו בתורה עם דרך ארץ, כיון שמלאכתו תהא נעשית ע"י אחרים, דגם במעליו יתנכר נער גם כי יזקין לא יסור ממנה.
5. כי כל מי שעסקיו עם הנשים יצרו רע ותקיף, ולכן הוא אינו מתאים להיות מלך.
6. מעשה מחט של תלמים, שהיא מן רקמה שבה עשויות התפירות שורות שורות כתלמי מחרשה.
7. הצבי הוא מן המהירים שבחיות והוא מסמל את כוח התנועה, מלאכת איסוף התאנים המפוזרות אל הבית צריכה לתנועה רבה.
 - ארי - גבורת גופו של הארי מכשירה אותו למלאכת סבלות.
 - שועל - השועל הוא הערום שבחיות, החוכמה מהפיקחות נדרשות למשא ומתן.
8. רבי נהוראי לא חולק על הברייתא אלא הוא סובר שלבנו מתאים ללמוד תורה, כי ראה שהוא זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו, בעניין שיהא תלמיד חכם וצדיק גמור שמלאכתו תהא נעשית על ידי אחרים, אבל כל אדם חייב ללמד את בנו אומנות.

האמנם ר' נהוראי חולק על דברי התנא שאדם חייב ללמד את בנו אומנות?

להלן שני הסברים לדברי ר' נהוראי, כשהמכנה המשותף הוא שר' נהוראי איננו חולק על העיקרון שמוטל על אדם ללמד את בנו אומנות. 1. קביעות בלימוד תורה, ארעיות באומנויות אחרות. **המהרש"א** (חידושי אגדות קידושין פב ע"א), הסביר שהכול מודים שעל האב ללמד את בנו אומנות. הכוונה שיעסוק במלאכה קלה, כדי שתהא תורתו קבע ומלאכתו ארעי רק לצרכי פרנסה. לזה גם התכוון ר' נהוראי: מניח אני הקביעות של כל האומנויות, ואני מלמדו תורה קבע ואומנות ארעי. ר' נהוראי לא התנגד ללימוד אומנות, אלא הדגיש את חשיבותו של לימוד תורה על פני לימוד אומנות. נוסף על כך, את לימוד המקצוע והאומנות, יש לראות כחלק מבניין האישיות של האדם, כמי שחיי הרוחניים שקועים בעולמה של תורה, ומתוך כך הוא פועל בחיי המעשה.

2.. הסבר שני: רבי נהוראי לא חלק על העיקרון שחייב אדם ללמד את בנו אומנות, אלא שהוא דיבר על בנו שלו באופן חריג:

דודאי מידת כל אדם ללמוד תורה ודרך ארץ דאין כל אדם זוכה לכך שיהא מלאכתו נעשית ע"י אחרים ואם כן חס ושלום אפשר שיבא לידי לסטיות או לידי בזיון התורה. אמנם ר' נהוראי כלפי עצמו אמר כן, לפי שראה שבנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו בעניין שיהא תלמיד חכם גמור וצדיק גמור שמלאכתו יהא נעשית ע"י אחרים, ומשום הכי אמר דמניח כל אומנויות שבעולם ואינו מלמדו אלא תורה, ואין לו לחוש לפרנסתו בתורה עם דרך ארץ, כיון שמלאכתו יהא נעשית ע"י אחרים, דגם במעלליו יתנכר נער גם כי יזקין לא יסור ממנה.

בעלי כישורים מיוחדים שאם יתמידו בלימוד תורה, יגדלו ויוסיפו דעת, אותם אין צורך ללמד אומנות אחרת, ומלאכתם תיעשה ע"י אחרים - כשיטת ר' שמעון בר יוחאי (ברכות לה ע"ב). אך את האחרים, שהם הרוב, יש ללמד מקצוע.

חידון א"ב

יחידות א - י

- א – אחד הדברים שהאב חייב ללמד לבנו. _____ **אמנות**
- ב – השם הפרטי של הראשון לציון, מחבר שו"ת משפטי עוזיאל. הרב _____ **בן ציון**
- ג – חץ בארמית. _____ **גירא**
- ד – פתח את ראשי התיבות ד"ה. _____ **דיבור המתחיל**
- ה – אמרו עליו לרב הונא שאדם גדול הוא. מדובר ברב _____ **המנונא**
- ו – לפדות את בנו ולעלות לרגל – הדין לפי תנא קמא: פודה את בנו _____ **ואחר כך עולה לרגל**
- ז – השלם: כל מקום שנאמר בו "צו" אינו אלא _____ **זירוז**
- ח – אחד החיבורים שכתב המהרש"א הוא _____ **חידושי הלכות וחידושי אגדות**
- ט – גובה (מלקוחות את הקרקע). בלשון הגמרא _____ **טורף**
- י – שם של תנא הסובר שמלווה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי. רבי _____ **יהודה**
- יא – כאותו מעשה בלשון הגמרא. _____ **כי הא**
- יב – השלם: מי שאינו מלמד את בנו אומנות כאילו מלמדו _____ **ליסטות**
- יג – כתוב דוגמא למצוות עשה **שלא** הזמן גרמא באות מ"ם. _____ **שופר**
- יד – נשר בארמית. _____ **נתר**
- טו – עולה על דעתך בארמית. _____ **סלקא דעתך**
- טז – שמו של מחבר שו"ת "יביע אומר" הוא הרב _____ **עובדיה יוסף**
- יז – מצווה שהיא מלווה הכתובה בתורה. _____ **פדיון הבן**
- יח – תפילה בארמית _____ **צלזל**
- יט – פסוק בארמית _____ **קרא**
- כ – רבו ודודו של אביי, שגידלו בביתו הוא _____ **רבה**
- כא – מנהיג של יהודי גרמניה שלחם בעוז נגד הרפורמים הוא הרב _____ **שמשון רפאל הירש**
- כב – פתיחה לבריתא ידועה ומקובלת. _____ **תנו רבנן**

חידון א"ב

יחידות יא - יז

- א – בשר מועט בגחלים שהיו רגילים לטעום בבוקר. _____ **אומצא**
- ב – קללה על ישראל נקראת בגמרא בשם _____ **ברכה**
- ג – השלם: אסור ללכת ארבע אמות ב_____ **גילוי ראש**
- ד – סדין שאינו ראוי לעטיפת הראש נקרא _____ **דיסנא**
- ה - שם של רב שלא הלך ארבע אמות בגילוי ראש. רב _____ **הונא**
- ו – קיצור זה בא להורות שלפסוק יש המשך. _____ **וגו'**
- ז – שם התלמיד שסבו לימדו את כל מקצועות התורה. _____ **זבולון בן דן**
- ח – מילה נרדפת להר סיני _____ **חורב**
- ט – נימוק בלשון הגמרא _____ **טעם**
- י – תלמיד צעיר _____ **יניק**
- כ – מונח שמשמש בו כאשר בא חכם עם מסורת חדשה מארץ ישראל לבבל. _____ **כי אתא**
- ל – השלם: ואם אין אתם עוסקים בתורה אתם נמסרים בידו שנאמר: **לפתח** _____ חטאת רובץ.
- מ – השלם: אסתייעא מילתא ודרש אבימי _____ **מזמור לאסף**
- נ – החכמים שהיו מביאים מתורת ארץ ישראל ובמיוחד מתורתו של רבי יוחנן לבבל, נקראים **נחותי**
- ס – השלם: לפיכך נקראו ראשונים _____ **סופרים**
- ע – עסק נקרא בארמית _____ **עיסקא**
- פ – מילה אחרת לסחורה _____ **פרקמטיא**
- צ – השלם: "הוי כל **צמא** _____ לכו למים".
- ק – תוספות מכנה בשם זה את פירוש רש"י. _____ **קונטרס**
- ר – הכינוי שה' נתן ליצר הרע הוא _____ **רע**
- ש – הקב"ה אביו ואימו הם _____ **שותפים**
- ת – התורה נמשלה ל _____ **תבלין**

חידון א"ב

יחידות יח - לא

- א – כיבד את אביו, רבי אבהו, וזכה לחדש מדוע הפרק לא מתחיל "קינה לאסף". **אבימי** _____
- ב – כינוי לאדם גדול. **ברבי** _____
- ג – שמו של חכם שהיה משקה את החכמים בחתונת בנו. רבן **גמליאל** _____
- ד – שם של עובד כוכבים באשקלון שהצטיין בכיבוד הורים. **דמא בן נתינה** _____
- ה – כינוי לסעודה יתירה. **העדפה** _____
- ו – השלם: דבר במסור ללב נאמר בו _____ **ויראת מאלוהיך** _____
- ז – איסי בן יהודה אומר שצריך לקום גם מפני **זקן** _____ אשמאי.
- ח – השלם: בוא וראה כמה **חביבה** _____ מצווה בשעתה.
- ט – החכם שכיבד את אימו וחכמים אמרו לו, שעדיין לא הגיע לחצי כיבוד. **רבי טרפון** _____
- י – תנא שפעל בגליל. רבי **יוסי הגלילי** _____
- כ - ביטוי בגמרא לכל החכמים שנחלקו בעניין זה או דעת הכול הציבור הרחב. **כולי עלמא** _____
- ל – השלם: ההסבר של רב משרשיא ורבנן שלא קמו לכבודו של אביי. **לאו אדעתין** _____
- מ – השלם: אסתייעא מילתא ודרש אבימי _____ **מזמור לאסף** _____
- נ – המשותף בין רבן גמליאל לאברהם אבינו שהם היו **נשיאים** _____
- ס – השלם: "לא יושב במקומו ולא **סותר** _____ את דבריו
- ע – מי דרש על פתח בית הנשיא **עולא רבה** _____
- פ – עוף חשוב הנזכר בסוגיה. **פסיוני** _____
- צ – שמו של רב שאמר "עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ועוסקים בכבוד הבריות". רבי **צדוק** _____
- ק – השלם: אין זקן אלא מי **שקנה** _____ חוכמה
- ר – רבי יהושע הבחין שהשואל הוא בן אלמנה לפי _____ **ריסי עיניו**
- ש – כינויו של שמואל לרב יהודה, תלמידו. _____ שיננא
- ת – שתי מילים בלשון הגמרא שפירושם: הכתוב מלמד אותנו _____ **תלמוד לומר**

חידון א"ב

יחידות לב - הסוף

- א – שם החכם שאמר "מפני שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע". _____ איסי בן יהודה
- ב – בית המרחץ בארמית. _____ בי מסחותא
- ג – בעברית משרתים, ובארמית _____ גוזאי
- ד – אולי בעברית, ובארמית _____ דילמא
- ה – דוגמא למצוות עשה שהזמן גרמא באות ה"א. _____ הקהל
- ו – מונח תלמודי שפירושו: ולשיטתך. _____ וליטעמיך
- ז – פְּעָמִים בעברית, ובארמית _____ זימני
- ח – השלם: רבי יוחנן אמר: אשרי מי שלא _____ חמאן
- ט – השלם טוב _____ שברופאים לגיהנם
- י – אמרתי שאם יש פתח פתוח לרשות הרבים אין חוששים משום ייחוד. רב יוסף _____
- כ – השלם: מסקנת הגמרא: רוכב _____ כמהלך דמי.
- ל – מונח שמשמש בו כשהגמרא מצמצמת את היקף הדין שאמר האמורא. לא _____ אמרן.
- מ – תלמיד שלמד מהרב את רוב חוכמתו. רבו נקרא רב _____ מובהק
- נ – בעברית החזיק, תפס; בארמית _____ נקט
- ס – זקני גויים נקראים _____ סבי דארמאי
- ע – שם של רב שעמד בניסיון קשה. רב _____ עמרם חסידא.
- פ – מעט בארמית _____ פורתא
- צ – בוקר בעברית, ובארמית _____ צפרא
- ק – השלם: "מימי לא ראיתי צבי" _____ קי"ץ
- ר – כל תלמד חכם שאינו עומד מפני רבו נקרא _____ רשע
- ש – אחת ממצוות עשה שהזמן גרמא (קשור לראש השנה) _____ שופר
- ת - פתיחה להבאת ראיה לחיזוק הדעה שנאמרה לעיל. _____ תדע

בס"ד

הערות טכניות

- ◆ הכן קלטר מיוחד לעבודה זו.
- ◆ העמוד הראשון של העבודה יוקדש לכתיבת נושא העבודה ושם מגיש העבודה. רצוי לקשט ולצייר בעמוד זה כיבוד הורים.
- ◆ העמוד השני מיועד לתוכן העניינים. ייכתבו בו ראשי הפרקים ומספר העמוד בו מתחיל כל פרק.
- ◆ בעמוד האחרון של העבודה ייכתבו המקורות בהם השתמשת.
- ◆ כל פרק יתחיל בעמוד חדש. העמודים יהיו ממוספרים.
- ◆ על העבודה יינתן ציון מיוחד בתעודה.
- ◆ כתוב כל פרק בטייטה, קרא את מה שכתבת בעיון, תקן את הנדרש, והעתק לקלטר העבודה.
- ◆ רצוי להקליד את העבודה באמצעות מעבד התמלילים וורד.

הנחיות לכתיבת העבודה

התחל מהמקורות בתורה, המשך במקורות התנאיים: משנה וברייתא, המשך בגמרא, במשנה ברורה, בקיצור שולחן ערוך, ובספרי שאלות ותשובות (ראשי תיבות - שו"ת) רצוי להיעזר בפרויקט השו"ת של בר - אילן.

המקורות שהם חובה כולם נמצאים בפרויקט השו"ת של בר אילן.

ראשי הפרקים

ב. עיון בפסוקי התורה בעניין כיבוד הורים

בחיפוש כתוב "כבד את" ומצא את המקומות בשמות ובדברים. מצא מה התוספת שיש בדברים על שמות ועיין במפרשים במקום האם הם מדברים על התוספות. עיין במפרשים המובאים בפרויקט השו"ת ומצא מה הם מוסיפים על הכתוב. למתקדמים (לא נמצא בפרויקט השו"ת). ילקוט מעם לועז ספר שמות עמודים תרלח - תרמ.

ג. טעמי המצווה

עיין בספר החינוך מצוה תלג מובא בפרויקט השו"ת וכתוב מה טעם המצווה. הכרת הטוב היא אחד הטעמים החשובים של מצווה זו. הקלד בגוגל - הכרת הטוב. ותמצא הרב מאמרים בנושא זה. סכס בלשונך ב- 5 שורות בלבד את המאמר ואל תעתיק אותו.

ד. מורא אב ואב

1. עיין בברייתא דף לא, ב שורה 46. הבחן בין מורא לכיבוד.
2. עמידה ושיבה במקום אביו. קידושין דף לא, ב שורה 47. עיין בגמרא ברש"י ובתוס' ר"י הזקן.
3. קיצור שולחן ערוך של הרב גנצפריד סימן קמג. בעזרת המקורות לעיל עמוד על הנקודות הבאות:
 - דין מקום המיוחד לאב בבית.
 - עמידה ושיבה במקום אביו שלא בפניו.
 - מקום המיוחד לאב בבית הכנסת. לעניין זה עיין בספר מים ההלכה (נמצא בספריה) כרך ב סימן כ עמוד ס.

1. לא סותר דבריו ולא מכריעו

המקורות: גמרא קידושין דף לא, ב בסופו וברש"י שם. ראה את אביו טועה בדברי תורה כיצד יתקנו? עיין בגמרא קידושין דף לב, א ובמקורות הכתובים בעבודה כג. בחוברת יש את ניתוח ההלכה הנ"ל. עיין שם וכתוב את הנושא בצורה אחרת.

2. לא יקרא לאביו בשמו לא בחייו ולא במותו
 המקורות: גמרא קידושין דף לא, ב בסופו. רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה ג, שולחן ערוך
 יורה דעה חלק ג סימן רמ סעיפים ב, ט.
 בעזרת המקורות לעיל עמוד על הנקודות הבאות:

- כיצד קורא הבן לאביו בחייו? גמרא.
- כיצד קורא הבן לאביו לאחר מותו? הבחן בין תוך שנים עשר חודש לבין לאחר שנים עשר חודש.
- האם בכתיבת שם אביו תוך יב חודש צריך להוסיף הריני כפרת משכבו? רמ"א בשולחן ערוך סימן רמ סעיף ט.
- היה שם אחרים כשם אביו, כיצד יקרא לאחרים? עיין ברמב"ם ובשולחן ערוך.
- עמוד על נקודות נוספות.

ה. כיבוד אב ואם

1. מי הם הוריו לעניין כיבוד הורים?

- עשה חיפוש בפרויקט השו"ת בשו"תים וכתוב האם בן הנמסר לאימוץ חייב לנהוג אבילות במות אביו הטבעי? עיין בשו"ת מים ההלכה חלק ב סימן יח עמוד נד.
 - האם גר חייב בכבוד הוריו בחייהם ולאחר מותם? עיין בשו"ת מים ההלכה חלק ב סימן טז עמוד נ.
- מומלץ להוסיף שאלות נוספות כגון בן שנולד בלידת מבחנה. עיין בשו"ת"ים בנושאים אלה.

2. כיבוד במעשה ובדיבור

- כיבוד בדיבור - גמרא קידושין מדף לא, א שורה 48 ותחילת דף לא, ב ברש"י ובתוסי' שם. גמרא קידושין דף לא, ב מתנו רבנן מכבדו בחייו עד הכי אמר רב אשי. טלפון להורים, מכתבים.
- מכבדו לאחר מיתה - מסקנות הגמרא שם ובשולחן ערוך בקיצור שולחן ערוך. הקלד בחיפוש מכבדו לאחר מיתה.
- הליכות נאותות - קיצור שולחן ערוך של הרב גנצפריד סימן קמג סעיף כא.
- כבוד במעשה - קימה בפני אביו, בנו והוא רבו כיצד ינהג גמרא קידושין דף לג, ב.
- המעשים במובאים בגמרא בהקשר לכיבוד הורים. כתוב בקצרה כל מעשה, מה המיוחד בכל מעשה.
- כיבוד הורים משל מי? - הגמרא בדף לב, א. פסק ההלכה רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה ג.
- כיבוד הורים שנשתטו - סוגיית הגמרא בדף לא, ב. פסק ההלכה רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה ג עיין בחוברת עמוד 173 ברדב"ז ובהשגת הראב"ם שם.

ו. בעיות מיוחדות בכיבוד הורים

- אמר לו אביו לעבור על דברי תורה - רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה יב, קיצור שולחן ערוך של הרב גנצפריד סימן קמג, סעיף יא.
- הבן רוצה ללמוד תורה והאב מוחה בידו - קיצור שולחן ערוך סימן קמג סעיף יב.
- יציאה מארץ ישראל לשם כיבוד הורים - סוגיית הגמרא בדף לא, ב
- עליה לארץ ישראל נגד רצון ההורים - אפשר לעשות חיפוש בפרויקט השו"ת. למתקדמים עיין בספר עם כלביא של הרב אבינר חלק א עמודים 236 - 237.
- האם מותר לבן רופא לנתח את אביו - קיצור שולחן ערוך סימן קמג, סעיף טו.
- האם בן צריך לכבד הורים רשעים - רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה יא, קיצור שולחן ערוך סימן קמג סעיף ט.

ז. מה למדת מעבודה זו

- כתוב בקצרה מה הוסיפה לך עבודה זו. שים לב הכיבוד הגדול ביותר הוא התנהגות טובה. מה תקבל עליך לעתיד בקשר להורייך במחשבה בדיבור ובמעשה.

מבחן בקיאות לכל התלמידים (כל תשובה 2 נקודות סך הכל 84)

זזה אותי

1. אבי שלח אותי ללמוד בישיבה של _____
2. התפללתי על המזיק והרגתיו _____
3. אמרו על לפני רב הונא שאדם גדול אני. _____
4. נשאתי אישה בגיל 16 ומצטער אני שלא התחתנתי בגיל 14. _____
5. סבי לימד אותי מקרא, משנה, הלכות ואגדות. _____
6. לא טעמתי אומצא עד שהבאתי את התינוק לבית המדרש. _____
7. משכו אותי לבית המדרש. _____
8. נמשלתי לסם חיים. _____
9. יש אומרים שאני צורך לחיים וחובה לאב ללמד אותי. _____
10. לא הלכתי ארבע אמות בגילוי ראש. _____
11. נאמר לי, שניכר מי אני על פי ריסי עיני. _____
12. דרשתי על פתחו של בית הנשיא. _____
13. לא הערתי את אבי אף על פי שהפסדתי הרבה כסף. _____
14. אני מוכן לעשות סעודה לתלמידים אם יפסקו לי שסומא חייב בכל המצוות. _____
15. בזכות מצוות כיבוד הורים סייעו לי משמים להבין את **מזמור** לאסף. _____
16. הייתי יתום מאב ואם ושמי הוא ראשי תיבות אשר בך ירוחם יתום. _____
17. אמרתי: "אשרי מי שלא חמאן". _____
18. עזבתי את אימי בבבל כי מחמת מצבה לא יכולתי לטפל בה כראוי. _____
19. כשבאתי מבית המדרש הורי כיבדו אותי מאוד. _____
20. כששמעתי את קול רגליה של אימי אמרתי: אקום מפני שכינה שבאה. _____
21. אימי הייתה עולה על גבי כשהייתה רוצה לעלות למיטתה. _____
22. קרעתי שיראי בפני רבה בני כדי לנסותו. _____
23. רבי כינה אותי "**שיננא**". _____
24. למדתי עם אבי את המשנה "הנשרפין בנסקלין". _____
24. אני אביו של החכם אבימי. _____
25. מזגתי כוס בשמחת החתונה של בני לשני חכמים, ולא קמו מפני, והקפדתי. _____
26. לא רציתי לקחת את הכוס מרבן גמליאל הנשיא. _____
27. הוסיפו לשמי את הכינוי המכובד "ברבי". _____

28. שרתתי את האורחים שנדמו כערבים. _____
29. בעלי אומנויות עומדים בפנינו, בשעה שאנו נכנסים לירושלים. _____
30. הקפדתי כשתלמידי לא קמו מפני בבית המרחץ. _____
31. קמתי כשראיתי את אוזן חמורו של רב יוסף. _____
32. הקפנו את הקהל כדי לא לגרום לטירחא. _____
33. הייתי רבו של רב יהודה. _____
34. הייתי חתן הנשיא. _____
35. גערתי במי שעוסק בתורה, ואינו עומד מפני רבו. _____
36. קמנו לכבוד משה רבנו, עד שנעלם מעינינו. _____
37. הייתי בעל מעשים. _____
38. אמרתי שצריך לקום מפני זקן אשמאי. _____
39. הייתי רבו של רב יהודה, וכניתי אותו שיננא. _____
40. נדמינו לאברהם כערביים. _____
41. התנא הראשון המוזכר במשנה שלא מוזכר שמו. _____
42. רכבתי על חמור על שפת נהר סגיא. _____

מונחים תלמודיים

באיזה מצב משתמשים במונח המובא לפניך (כל תשובה 2 נקודות סך הכל 16):

1. מתיבי
2. אילימא
3. תנו רבנן
4. כי הא
5. אלא
6. תלמוד לומר
7. איבעיא להו
8. מהו דתימא

הצעה מפורטת לחידון חטיבתי ז-ט על 5 הדפים הראשונים בקידושין

הארות לדרך ניהול החידון

- א. מומלץ לערוך מבחן בקיאות על כל הפרק. המצטיינים במבחן זה יעלו לחידון 2 מכל כיתה
- ב. החידון ייערך בהשתתפות רב השכונה ואישי ציבור ובנוכחות ההורים. אם יש יותר תלמידים העולים לחידון ישלים עורך החידון בשאלות נוספות.
- ג. ההנהלה תרכוש ספרים שימושיים לזוכים ותדאג למערכת הגברה, למפות על שולחנות ולכיבוד.
- ד. כל נבחן יקבל את שאלתו בכתב בנוסף לשמיעה בעל פה, כדי לאפשר לו לענות ביישוב הדעת ובריכוז.
- ה. רצוי לערוך הגרלה לעניין סדר השאלות.
- ו. במהלך החידון יחזור המנחה על התשובה המלאה לאחר כל שאלה, כדי שכל התלמידים ישמעו את התשובה.

שלב א – חידון פומבי

הנושא מחלוקות חכמים בגמרא

לשלב הזה מזכה תשובה מלאה ב - 8 נקודות

1. "לפדות את בנו ולעלות לרגל"
הסבר את המחלוקת בעניין זה ואת טעמי החולקים.
התשובה בדף כט ע"ב.
2. "הוא ללמוד ובנו ללמוד"
הסבר את המחלוקת בעניין זה.
3. חובת האב ללמד את בנו אומנות
הסבר את המחלוקת בעניין זה בין תנא קמא ורבי יהודה
התשובה בדף ל ע"ב. "איכא בינייהו דאגמרי עיסקא"
4. רב שמחל על כבודו
הסבר את המחלוקת בין רב חסדא לרב יוסף
התשובה בדף לב ע"ב
5. "אבא אומר השקיני מים ומצווה לעשות"
הסבר את המחלוקת בין אלעזר בן מתאי לאיסי בן יהודה וכתוב, באיזה מקרה המחלוקת
התשובה בדף לב ע"א. המחלוקת היא במקרה שהבן עדיין לא התחיל במצווה, ומדובר
במצווה עוברת, ואחרים יכולים לעשות את המצווה.
6. הסבר את המחלוקת בין תנא קמא לרבי יוסי הגלילי לעניין קימה מפני חכם.
התשובה: בדף לב ע"ב המחלוקת היא ביניק וחכים. לפי תנא קמא, לא צריך לקום מפניו, ולפי
רבי יוסי הגלילי, צריך לקום מפניו.

7. האם יש חובה לסב ללמד את הנכד? על איזה פסוק מסתמך כל אחד מהתנאים החולקים?
התשובה: מחלוקת תנאים בדף ל ע"א
8. **"חנוך לנער על פי דרכו"**
עד איזה גיל מוטל על האב לחנוך את בנו?
התשובה: בדף ל ע"א בתחילתו.
9. **"והביטו אחרי משה עד בואו האהלה"**
מהי המחלוקת בעניין זה בין רבי אמי לרבי יצחק נפחא
התשובה בדף לג ע"ב למטה
10. הסבר את המחלוקת בין רבי יוסי הגלילי לאיסי בן יהודה לעניין קימה מפני חכם.
התשובה בדף לב ע"ב בסופו. לפי איסי בן יהודה, צריך לקום לפני זקן אשמאי ולפי רבי יוסי הגלילי, לא צריך לקום מפני זקן אשמאי.

שלב ב: הנושא: לימוד הלכות והנהגות מפסוקים. שים לה למילה המודגשת בפסוק

תשובה מלאה מזכה ב 8 נקודות

1. "איש אמו ואביו תיראו"
תשובה: גם אישה חייבת בכיבוד הורים. דף כט ע"א
2. "המול לכם כל זכר"
תשובה: בית הדין מתחייב למול את הבן שנולד אם אביו לא מל אותו. דף כט ע"א
3. "כל בכור בניך תפדה"
תשובה: בניך ולא בנותיך בדף כט ע"א
4. "כל בכור בניך תפדה"
תשובה: היו לו חמישה בנים מחמש נשים חייב לפדות את כולם. דף כט ע"ב.
5. "אמור לחוכמה אחותי את"
תשובה: שתהא בקי בתורה כמו ידיעת ההלכה שאחותך אסורה לך. דף לא ע"ב בתחילתו.
6. "את והב בסופה"
אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקים בתורה נעשים אויבים זה לזה ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה לזה. בדף ל ע"ב.
7. "וקחו לבניכם נשים"
תשובה: חובת האב להשיא את בניו. בדף ל ע"ב.
8. "מלוא כל הארץ כבודו"
תשובה אסור לאדם להלך ארבע אמות בקומה זקופה. בדף לא ע"א.
9. "וה' הולך לפניו יומם"
תשובה: הרב שמחל על כבודו כבודו מחול. בדף לב ע"א בסופו.
10. "שום תשים עליך מלך"
תשובה: מלך שמחל על כבודו – אין כבודו מחול. בדף לב ע"ב.

שלב ג: שלב השאלה הזזה בכתב

בשלב ג אני מציע (לא כמו בחידון התנ"ך העולמי) יעלו כל הנבחנים. לכל נבחן יחולק דף ועליו תהיה כתובה השאלה הזזה, שעליה הוא יצטרך לענות.

השאלה הזזה

כתוב בקצרה את כל המעשים המופיעים דפים כט ע"א עד דף לג ע"ב.

המורה ידגים מעשה אחד כמו המעשה הראשון

המקרה של רב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב, שאביו שלח אותו ללמוד בישיבה של אביו.

כל מעשה 2 נקודות. יש 32 מעשים.

הנקודות בשאלה זו מצטרפות למה שצבר התלמיד בשני השלבים הקודמים.

א. לדוגמא בדף כט ע"ב (לא צריך לציין באיזה דף המעשה).

המקרה של רב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב, שאביו שלח אותו ללמוד בישיבה של אביו.

ב. בדף כט ע"ב

במקרה של רב המנונא, שבא לפני רב הונא, ואמר לו רב הונא שלא יראה את פניו (של רב

הונא) עד שיתחתן.

ג. זבולון בן דן שלימדו אבי אביו מקרא משנה ותלמוד הלכות ואגדות. דף ל ע"א

- ד. רבי חייא בר אבא אשכחיה לרבי יהושע בן לוי דשדי דיסנא על ראשו והביא את התינוק לבית המדרש. דף לא ע"א.
- ה. רבי חייא בא אבא לא טעים אומצא עד דמקרי לינוקא ומוספיה. דף ל ע"א
- ו. רבה בר רב הונא לא טעים אומצא עד דמייתי לינוקא לבית מדרשא. דף ל ע"א.
- ז. שאל בן אלמנה אחת את רבי אליעזר: "אבא אומר השקיני מים ואמא אומרת השקיני מים". בדף לא ע"א
- ח-י 3 מעשים בדמא בן נתינה בדף לא ע"א
- יא יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם. המעשה המובא ברש"י דף לא ע"ב "ומביאו לעוה"ב".
- יב יש מטחינו בריחיים ומביאו לחיי העולם הבא. המעשה המובא ברש"י דף לא ע"ב "ומביאו לעוה"ב".
- יג המעשה באבימי שכיבד את אביו, רבי אבהו. דף לא ע"ב
- יד המעשה בכיבוד אימו של רב טרפון. דף לא ע"ב
- טו "רב יוסף כי שמע קול כרעא דאימיה אמר איקום מקמי שכינה דאתיא" דף לא ע"ב
- טז "רבי יוחנן כי עברתו אמו מת אביו..." דף לא ע"ב
- יז המקרה ברב אסי ואימו. דף לא ע"ב
- ואידך זיל גמור! יש עוד 15 מעשים**

בזמן שהנבחנים כותבים המנחה יפנה שאלות לקהל התלמידים וההורים. מי שענה תשובה רושם את התשובה על פתק עם שמו. המנחה יערבב לאחר כל שאלה את הפתקים ויוציא פתק אחד. אם התשובה היא נכונה, יקבל פרס מידי, אם התשובה אינה נכונה יוצא פתק אחר.

שאלות לקהל

1. בהקשר למה הזכרו בגמרא – "תרנגולין"?
התשובה: דף לא ע"א. אבא אומר השקיני מים ואמא אומרת השקיני מים. איזה מהם קודם. נתגרשה מהו?
מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה. בטל להם מים בספל וקעקע להם כתרנגולין.
2. בהקשר למה הזכר בפרק - "חמור"?
תשובה: א. דף לג ע"א "אביי מכי חזי ליה לאודניה דחמרא דרב יוסף דאתי, הוה קאים".
ב. אבי יהוה רכיב חמרא וקא מסגי אגודא דנהר סגיא, ותלמידיו לא קמו מפניו.
3. בהקשר למה הזכר "פסיוני" (מין שליו שירד במדבר)?
התשובה: "יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם" סוף דף לא ע"א.
4. ארבע אימהות מוזכרות בדפים אלו מי הן?
התשובה: א. אימו של רב אסי ב. אימו של רבי טרפון. ג. אימו של דמא בן נתינה.
ד. אימו של רב יוסף דף לא ע"ב "רב יוסף כי שמע קול כרעא דאימיה אמר: איקום מקמי שכינה דאתיא" דף לא ע"ב.

ביבליוגרפיה

מבוא התלמוד לרבי שמואל הנגיד(מובא בסוף מסכת ברכות).

הליכות עולם – רבי ישועה הלוי

כללי הגמרא – רבי יוסף קארו

יבין שמועה – ר"ש אלגאזי

יד מלאכי – ר' מלאכי הכהן

מאמרו של הרב שמעון לוי – חשיבותה של הטרמינולוגיה כמשכיר ללימוד עצמי שמעתין

גליון 82

גמרא שוטנשטיין עם ההערות

גמרא שטינזלץ

ראשוניס: – הריף, והרמב"ם ונושאי כליו, המאירי, הרא"ש, והריטב"א, רבנו ניסים על

הרי"ף, עין יעקב.

אחרוניס – השולחן ערוך ונושאי כליו, מהרש"א, מהר"ם, מהרש"ל,

בן יהוידע, המקנה, ערוך השולחן, בירורי השיטות על מסכת קידושין,

אנציקלופדיה תלמודית, אנציקלופדיה לחכמי התלמוד והגאונים - ד"ר מרגליות,

נחלת משה על מסכת קידושין יוסף דעת על מסכת קידושין.

